

ŽELEZAR

JESENICE, DNE 7. FEBRUARJA 1985

ŠTEVILKA: 5 • XXXIV

JUBILEJI NERAZDRUŽLJIVO POVEZANI Z IMENOM IN DELOM TOVARIŠA TITA

Na svečani seji sveta Zveze sindikatov Jugoslavije ob 40-letnici ustanovitve enotnega sindikata Jugoslavije, ki je bila 23. januarja v Beogradu, je predsednik sveta ZSJ Dušan Bogdanov Senko med drugim poudaril:

»Naši spomini na obnavljanje sindikata so nerazdružljivo vezani še na dva pomembna jubileja, ki jih praznujemo letos — štiridesetletnico zmage nad fašizmom in nacionalne in socialne osvoboditve in 35-letnico samoupravljanja. Spomini na vse tri

jubileje so nerazdružljivo povezani z imenom in delom tovariša Tita.

V osvobojenem Beogradu se je še slišalo grmenje topov iz sremske fronte, ko je delegatom — delavcem Makedonije, Slovenije, Hrvaške, Bosne in Hercegovine, Črne gore in

OB 40-LETNICI PROGLASITVE DNEVA PREŠERNOVE SMRTI ZA KULTURNI PRAZNIK SLOVENSKEGA NARODA

Prvega februarja je preteklo natanko 40 let, odkar je Slovenski narodnoosvobodilni svet izdal odlok o proglasitvi dneva Prešernove smrti za kulturni praznik slovenskega naroda, ki sta ga za predsedstvo podpisala predsednik Josip Vidmar in sekretar Boris Kidrič. Odlok se glasi:

»Osmi februar, dan smrti dr. Franceta Prešerna, osrednjega slovenskega književnega genija, se proglašja za kulturni praznik slovenskega naroda.

Ta dan naj se poslej s proslavami in svečanostmi praznuje po vseh slovenskih prosvetnih in kulturnih ustanovah in zavodih.

Ves slovenski narod naj se proslavam svojih kulturnih in prosvetnih ustanov pridruži in pri njih sodeluje.

Po štiridesetih letih lahko ugotovimo, da se vsako leto povečuje število proslav, svečanosti in pomembnih dogodkov ob slovenskem kulturnem prazniku in da se v mnogih občinah prireditve v počastitev tega dne vrstijo ves mesec februar. To na eni strani potrjuje izjemen razvoj poklicne in ljubiteljske kulturne dejavnosti, na drugi strani pa tudi odzivnost delovnih ljudi in občanov oziroma njihov povečan interes in potrebo po kulturnih vrednotah. Seveda pa vse to še ne označuje našega odnosa do kulture in kulturne problematike, ki sta največkrat prepuščena izključno poklicnim in ljubiteljskim kulturnim delavcem oziroma društvom in organizacijam.

Letošnji kulturni praznik in te ugotovitve so pravzaprav le izhodišče za razmišljanje o tem, kakšen je naš odnos do kulture, glede na to, da smo jo poleg vzgoje, izobraževanja in znanosti opredelili kot »bistven dejavnik razvoja socialistične družbe, večje produktivnosti dela, razvoja ustvarjalnih sil ljudi in vsestranskega razvoja osebnosti, humaniziranja socialističnih samoupravnih odnosov in splošnega napredka družbe.« Prav zato tudi področje kulture smatramo kot za bitko za osvoboditev človeka in dela, kot bitko za premoščanje oziroma odpravo razlik med umskim in ročnim delom, ali na kratko rečeno za spremembo človekove okrnjene osebnosti v celovito človeško osebnost, kot proizvajalca materialnih in duhovnih dobrin. Zato pa je seveda potreben neprestan boj za dvig kulturne ravni neposrednih proizvajalcev v okviru boja za socialistično samoupravno demokracijo in na podlagi nenehne rasti proizvodnih sil.

Zato prav gotovo ni naključje, da od naprednega delavskega gibanja prek narodnoosvobodilnega boja in socialistične revolucije namenjamo veliko skrb, žal večkrat tudi verbalno, dvigu kulturne ravni vseh delovnih ljudi in občanov. Tudi v novejši zgodovini je tovariš Tito velikokrat poudarjal, »da brez kulture ni samoupravljanja«. To so tudi vzroki, da se predvsem zveza komunistov in zveza sindikatov že desetletje zavzemata, »da se bosta sleherni organizacija združenega dela in krajevna skupnost kot temeljni družbeni skupnosti ukvarjali tudi s problemi ustvarjalnih možnosti in kulturnega življenja delovnih ljudi, da bo kulturno delovanje sestavina njunih razvojnih programov in s tega stališča vplivali in usmerjali razvoj poklicnih in ljubiteljskih kulturnih dejavnosti kot izredno pomembnih dejavnikov kulturnega osveščanja in socialnega osvobodjanja delovnih ljudi.«

Seveda nam je že vnaprej znana reakcija na to opredelitev v sedanjih zaostrenih pogojih gospodarjenja, češ, kako se bodo ob vsakdanji bitki za surovine, repromaterialne, plan in ob drugih problemih, ki spremljajo proizvodnjo, poslovanje in samoupravni organi ob vseh družbenopolitičnih organizacijah ukvarjali še s kulturo, ko še za mnoga druga vprašanja, kot so samoupravljanje oziroma delovanje delegatskega sistema, množična inovativna dejavnost in podobno, »ni časa«. Za vse te pomisleke lahko najdemo odgovor v naši revolucionarni preteklosti: kako so lahko z različnimi oblikami kulturnega delovanja dvigale kulturni nivo in zavest delavcev napredne delavske organizacije oziroma njihovi aktivisti v senci pendrekov in zaporov in v nenehni nevarnosti za svoj vsakdanji kruh; kako so v narodnoosvobodilnem boju, sredi okupiranih ozemelj, za fronto in v ofenzivah okupatorja, velikokrat tudi lačni in premraženi, lahko izvajali kulturno dejavnost in prek različnih oblik izobraževanja dvigali kulturni nivo in zavest borcev? To je narekovala socialistična revolucija in uresničevanje zgodovinskega cilja in interesa delavskega razreda: osvoboditev človeka in dela.

Zato izgovori na težke pogoje gospodarjenja in v zvezi s tem angažiranje poslovnih in samoupravnih organov in družbenopolitičnih organizacij v TOZD in delovni organizaciji ne morejo in smejo biti opravičilo, da kulture ne obravnavamo v smislu ustavne opredelitve. Nasprotno, tak odnos bi lahko pripisal birokratsko-tehnokratskim gledanjem na razvoj naše socialistične samoupravne družbe in na reševanje zapletenih vprašanj v zaostrenih pogojih gospodarjenja, ki tudi zaradi pretiranega administriranja in odločanja v ozkih krogih potiska delavce in delovne ljudi na obrobje odločanja. Kajti v dolgoročni program gospodarske stabilizacije smo zapisali med odločilne pogoje za njegovo uspešno uresničevanje: dosledno uveljavljanje ustavnega položaja delavca v združenem delu, to je uveljavljanje njegove neodtujljive pravice pri razpolaganju z realiziranimi dohodki. To pa je tudi neposredno povezano s kulturo, ki odpira nadaljnja pota k osvoboditvi človeka in njegovega dela in s tem možnosti višje stopnje ustvarjalnosti v proizvodnem delu, v družbenih in človeških razmerjih.

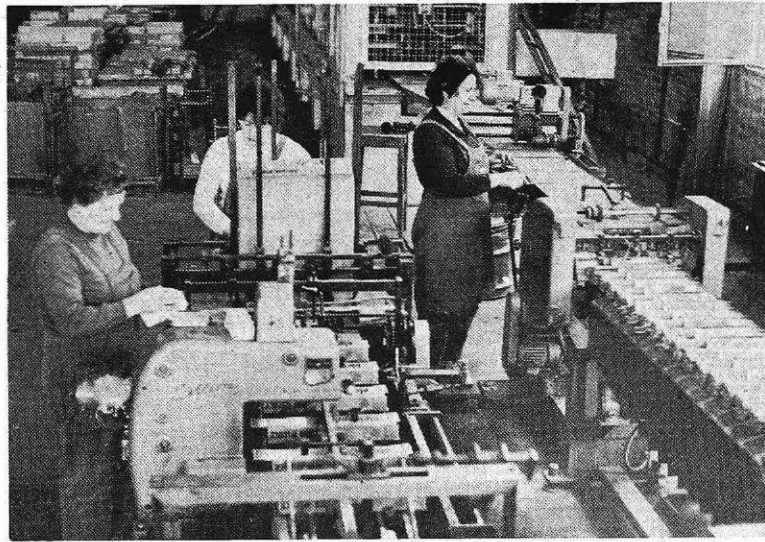
Ta čas, ko v Železarni oblikujemo načrte oziroma samoupravne spoznanje o temeljnih novega srednjeročnega in celo dolgoročnega plana razvoja, bi vsekakor vse to morali imeti pred očmi. V samoupravni sporazum o temeljnih srednjeročnega plana delovne organizacije Železarnar Jesenice za sedanje srednjeročno obdobje smo sicer v 17. členu zapisali nekatere naloge na področju kulture, ki pa so ostale bolj na papirju, razen določene materialne podpore kulturni ustvarjalnosti in poustvarjalnosti iz sklada skupne porabe. Pa tudi v štirih letih izvajanja tega sporazuma nismo zasledili, da bi katerikoli samoupravni organ obravnaval, kaj je bilo na tem področju narejenega in kaj smo še dolžni narediti po sporazumu. Ironija, saj smo hkrati v teh letih veliko besedili o boljši kakovosti dela, višji produktivnosti, hitrejšem uveljavljanju množične inventivne dejavnosti, kvalitnejšem samoupravljanju itd.

Morda bo prav 40-letnica praznovanja slovenskega kulturnega praznika spodbudila najbolj odgovorne dejavnike v temeljnih organizacijah in delovnih skupnostih oziroma delovni organizaciji kot celoti, da bodo spregovorili tudi o teh vprašanjih, ki morajo dobiti ustrezno mesto v planih, ki jih pripravljamo za naslednje srednjeročno in dolgoročno obdobje.

Srbije spregovoril sindikalni borec Djuro Salaj. Tako je tri in pol meseca pred dokončno osvoboditvijo vse Jugoslavije prvi predsednik našega sindikata s polno zanesljivostjo rekel: »Narodnoosvobodilni boj je rodil novo Jugoslavijo, ki zagotavlja vsem narodom in delavskemu razredu njihov najpopolnejši ekonomski in kulturni razvoj in blagostanje«.

Da so prve kali bodočega sistema samoupravljanja pri nas vznikale že v teh dneh leta 1945, je predsednik Bogdanov navedel nekaj gesel, ki jih je ob ocenah in zahtevah poudarila splošnodržavna sindikalna konferenca. Med drugim: »Za delavsko samoupravo v vseh delavskih ustanovah«. Nekoliko kasneje je Edvard

(Nadaljevanje na 8. strani)

Strojno pakiranje elektrod (foto I. Kučina)

KADROVSKA PROBLEMATIKA ŽELEZARNE V LETU 1984

V temeljnih organizacijah združenega dela in delovnih skupnostih naše železarne je bilo v letu 1984 poprečno 6.262 zaposlenih, ali 69 manj kot leto poprej. Delovno razmerje je sklenilo 631 delavcev, ali 75 manj kot leta 1983, prekinilo pa 719 delavcev ali 20 manj kot leto poprej.

To so ugotovitve letnega poročila kadrovske službe Železarne za leto 1984, ki v svojem uvodu poudarja: »V industrijskem razvoju ni ničesar bolj pomembnega kot kadri in proces njihove rasti, v katerem pridobivajo znanje, izkušnje in sposobnosti. To daje kadru potem možnost za nenehno iskanje ustreznih razvojnih poti, izboljšav v delu, organiziranosti

in smotrni uporabi razpoložljivih virov, v skladu z dano situacijo in nas dela uspešne in razvite. Na žalost moramo ugotoviti, da so kadri v naši delovni organizaciji še prevečkrat zanemarjeni element in da njihova energija ni v celoti izrabljena za doseganje boljših rezultatov. Ne znamo pravočasno pokazati tistih elementov, ki osvobajajo energijo delovnih ljudi, da se ta ne bi izgubljala neizkoriščena.

Prepočasni smo pri omogočanju razvoja, ustvarjanju ustreznega vzdušja in odpravljanju dejavnikov, ki ovirajo razvoj. Prevečkrat v marsikaterem okolju mislimo, da smo popolni, ne zavedamo pa se, da popolne ureditve ni in da, če sami ne načrtujemo sprememb, pridejo le-te od zunaj in nas prisilijo iti v korak z razvojem ali pa nas lahko uničijo. Govorjenje o delovni zavesti, prihodnosti, disciplini in sankcijah v zvezi s tem je premalo. Uspeh, rast in razvoj posameznika, skupine in tudi organizacije je rezultat učenja in prav temu moramo v bodoče posvetiti več pozornosti.

Iz poročila je razvidno, da je bilo 31. decembra 1984 v Železarni zaposlenih 6.234 delavcev oziroma 88 manj kot na isti dan leto poprej, glede na poprečno število zaposlenih pa nam je po planu manjkalo 151 delavcev, v odnosu do staleža 31. decembra pa 179. Kot smo že omenili,

(Nadaljevanje na 6. strani)

KVALITETA ZAHTEVA VELIKO ZNANJA

Spet načenjamo ta, za Železarno vedno aktualni problem, ki ga na žalost v praksi še ne znamo rešiti. Vedno znova namreč kvaliteta naleti na močan odpor — količino. Gospodarski načrti, družbeni plani od nas zahtevajo toliko in toliko ton jekla, zato tudi stimulacija našega dela sloni na količini. Razumljivo je, da se delavci zaradi boljših mesečnih dohodkov trudijo, da bi naredili čim več in je kvaliteta izdelanega potisnjena v ozadje.

Oskar Kürner, vodja sektorja za tehnično kontrolo in raziskave, meni, da ljudje slabo delajo zato, ker se večina ne zaveda, kakšne so posledice. Slabo narejen izdelek mu izgine izpred oči in iz zavesti in pozabi, da nekoč prav ta svoj izdelek lahko kupi v trgovini z zgražanjem, kako sla-

bo je narejen in kako malomarni so izdelovalci.

V proizvodne procese je vložena premalo znanja. Ljudje so preslabo strokovno podkovani, premalo pa poznajo tudi navodila za pravilno de-

(Nadaljevanje na 2. strani)

DOLGOROČNE USMERITVE SOZD SLOVENSKE ŽELEZARNE

V tem tednu so delovne organizacije SOZD Slovenske Železarne prejele v javno razpravo osnutek dolgoročnih usmeritev SOZD Slovenske železarne v razdobju 1986—2000. Javna razprava v delovnih organizacijah bo potekala v tem mesecu, ker je predvideno, da bo gradivo v mesecu marcu predloženo v razpravo in sprejem delavskemu svetu SOZD SŽ.

Najbrž je odveč poudarjati, da je dolgoročno načrtovanje ključnega pomena za uspešnost poslovanja, še posebno tako velike združbe kot je SOZD Slovenske železarne. Čeprav je dokument nastajal več let in bil v tem času že usklajevan med delovnimi organizacijami, predlagatelji pričakujejo od javne razprave, ki bo potekala od zborov delavcev oziroma samoupravnih delovnih skupin do ostalih samoupravnih organov, poslovnih in strokovnih krogov, ki razmišljajo in odgovarjajo o naši skupni prihodnosti, čim več dopolnitev.

Namen teh dolgoročnih usmeritev je, da se opredelijo poslovni cilji, politika in strategija, kar naj bi vodilo

(Nadaljevanje na 3. strani)

POTREBNA BO SPREMEMBA PROIZVODNJE IN ASORTIMENTA

V letošnjem letu smo si zadali zelo velik cilj, da bomo mesečno prodali za 3800 milijonov dinarjev naših izdelkov. Prvi podatki o uresničevanju tega cilja niso najbolj spodbudni, zato smo se z Janezom Komelom, vodjo marketinga, pogovarjali predvsem o pogojih za doseganje zastavljenega cilja in o novih obveznostih, ki jih prinaša.

Za boljšo prodajo naših izdelkov bo potrebna predvsem sprememba proizvodnje in asortimenta naših izdelkov. O tem smo sicer že veliko govorili, bolj malo pa je narejenega. Za načrte in predloge sprememb so namreč potrebne natančne analize naših izdelkov, kar je zahtevno in dolgotrajno delo.

Analize donosnosti naših izdelkov še niso dokončane, zato nimamo natančnih podatkov o tem, kateri izdelki so za nas dohodkovno bolj zanimivi in kateri manj. Jasno pa je, da bomo nujno morali opustiti tiste izdelke, ki so rentabilni šele v masovni

(Nadaljevanje na 2. strani)

V ZADNJIH DNEH JANUARJA PRECEJ IZBOLJŠANI REZULTATI

V januarju smo imeli velike proizvodne in odpreme težave predvsem zaradi težkih vremenskih razmer. Zato smo v tretji dekadi meseca pospešili proizvodnjo in odpremo in tako po prvih še nedokončanih podatkih statistične službe dosegli 115.220,6 tone skupne proizvodnje. S tem je bil družbeni plan dosežen 95,7 % in nekoliko nižji operativni program 96,9 %.

V TOZD Plavž so izdelali 13.426,6 tone groblja in tako presegli za 3,3 % operativni program, ki je bil enak družbenemu planu.

V TOZD Jeklarna so vliili 34.108,4 tone jekla, kar je 87 % operativnega programa. Od tega je bilo v elektro jeklarni izdelanega 12.161,4 tone ali 81,1 % operativnega programa, v SM jeklarni pa 21.947 ton ali 90,7 % operativnega programa.

V januarju je bilo v veliko prizadevanju vseh odgovornih delavcev za odpremo prodanih 33.073,7 tone gotovih izdelkov in storitev. Družbeni plan je bil dosežen 99,4 %, nekoliko nižji operativni program pa 103,6 %. Operativni program odpreme so dosegli, ali pa se mu vsaj zelo približale skoraj vse TOZD.

OKUPACIJA JAVORNIKA

Ta se je uedno na silo osvobodil maminega slinjenja, nato pa smo le nekako skup odšli proti Koroški. Bela. Zdaj smo jih že imeli toliko v glavi, da kraja nismo imenovali scela, ampak v okrajšavi in hitri izgovorjavi, in če si o malo zavih na u, si dobil recimo namesto »kurbela« — kurbela. Zavoljo te besede smo morali k spovedi, če si hotel k obhajilu. Navsezadnje je bila Kor. Bela, kako smo jo skrajšano pisali na rob v zvezku, sedež farnega občestva, ne pa javna hiša v kaki zloglasni pariški četrti. Žal je »kurbela« z naglasom e med nami žela popoln uspeh in nobena spoved in se toliko belih Jezusov je ni zbrisalalo iz zavesti nazaj v »korbelo«.

A to, kar smo danes gredečo na »kurbelo« videli, nas je vse tri čustveno močno prizadelo: na vseh oknih so gorele sveče in med svečami in rožami so bile v najrazličnejših okvirih slike kralja Petra II. Ene so ga prikazovale v sokolskem kroju ter v barvah, druge v družinskem kroju, kjer je bila središče Njeno veličanstvo kraljica Marija, s princem Tomislavom ali Andrejem v naročju, poleg pa je stal oče teh teličkov, kralj Aleksander, ki so ga ubili v Marseillu.

Cenček, Viko in jaz smo že poznali geslo »bolje rat nego pakt«. Malo je dišalo, to geslo, po geslu moje mame, ki ga je redno izrekala, ko sem bil še štručka, šepetaje: Pojdimo spat, Bog je zlat.

Pogled na sveče in slike nas je silno prevzel, kakor sem že rekel, navdušeni smo bili, ker se bomo naposled le spoprijeli z Nemci in jih premagali.

Na koncu Stola bo vsega konec! smo blebetali. Tam jih bo počakal naš barakarski Rajko in jih vse po vrsti premagal: kakor nekoč Krpan tiste carinike, tako bo Rajko zmetal Nemce v sneg.

Tudi izložb trgovin nas je bilo gledal kralj.

O propagandi ali zavajanju ljudi takrat še nisem imel nobenega pojma, prav tako ne Viko niti Cenček.

Sveče so gorele, zastave visele in tudi hrtevale, ljudje pa so hodili kakor potuhneli psi, zaslepljeni, mrki.

In prav ta mogočni vtis, ki so ga name naredile sveče in ves ta ceremonial z zastavami ter slikami, je potisnil nekam na dno mojo name, da bom učiteljici rekla, da je Marija Danko.

Sicer se je pa zgodilo nekaj, kar se doslej še ni: ko smo vstopili v razred, naše učiteljice se ni bilo. Spremenili smo se v reglajočo mlako in čakali nanjo. Vpijoč, kako bomo zmagali mi in ne Hitler.

Zunaj, v zatišju šole, pa so že prepevale čebelice.

No, in v ta rega, reg je nazadnje le vstopila vsa plašna, drobna, še bolj kot je bila, Marija Banko; bajer našega regljanja je utihnil.

Marija si je slekla siv trenčkot in si razvezala belo, prosforno ovratno rutko, ustnice je kljub premazu z rdečilom imela čisto bele. In tresoče se.

Začuda, prvič nismo molili. Učiteljica se je sesedla na stol in vprašala, kdo manjka.

(Manjkal ni nihče.)
Potem je vstala, zapisala v kot tabele Kor. Bela in datum.

Malce se je posilila v kašelj, nato pa rekla: Danes... Začeli smo jo piti, kakor svojo mamo.

Danes smo imeli na novi šoli posvet, knez Pavle, kot morda že vsi veste, ni več... kkhkhkh. Krmilo naše države je prevzel v svoje mlade, mogočne roke kralj Peter II. Kako bo poslej, ne vem, upam le, da do vojne ne bo prišlo in da bo še vse prav in lepo. Kakor doslej. Na srce vam polagam le eno: karkoli naj že pride, za domovino se spleča umreti. Naj bo ta velika ali majhna — za domovino se mora umreti. Tega nobeden ne terja od vas, toda vaši starši, to je očetje, bodo poklicani pod orožje, ali pa so celo že. Branili se bomo in ubranili, kar je naše. Vam bo v prihodnje pripadalo le tisto, kar bo težko priborjeno. To pa bo svoboda. Pravica do materinega jezika, naše prelepe slovenščine. France Prešeren je ni naredil zaman najlepše...

Morda je Marija Banko govorila dobesedno tako ali pa nekoliko drugače, a smisel povedanega je bil tak, kot sem ga navedel.

Nagovor je trajal celo uro, in mi, ki smo bili vedno nemirni zlasti ob razlagah o hroščih, ki so imeli toliko in toliko tačic, trupov, tipalk, smo bili sedaj, od teh besed, kot omrtni. V tem nagovoru so bile velike skrivnosti. Vse, kar je bila učiteljica rekla, je bilo živa resnica, a vse je bilo prekrito še z neko svetlobo, pod katero je bilo še nekaj — neka bolezen ali gorje.

Po nagovoru je sledil odmor, hrupen in vesel, drenjali smo se v tesnem, po katranu smrdečem strnišču in urinirali ali pa jedli v njem svojo bomo malico. Učiteljica niti enkrat ni posegla v to, že kar prehrupno sproščenost; tudi odmor je trajal dlje kot običajno.

Nazadnje pa se je le oglašil cin cin, zvonček, ki ga je Marija imela na katedru in pod katerim so vedno ležali zvezki za šolske naloge.

Tudi zdaj so bili zvezki tam. Razžalostil sem se, ker sem vedel, da bomo pisali.

Šolskih nalog nisem maral, ker sem skoraj vedno kanil iz strahu pred njimi v zvezek tintno packo in je učiteljica prav zavoljo mene in morda še koga iz razreda kupila dvojce stekleničk kemične tekočine, s katero je packe odstranjevala.

In prvič v dveh letih in pol šolanja pri nji se je zgodilo, da je določila mnenje, da sem raznašal zvezke naslovnikom. To opravilo je bilo doslej častno in so ga bili deležni samo najboljši učenci in učenke. Nikoli pa jaz ali taki, kot je bil Pibernikov Binče. Zdaj pa sva v začudenje celega razreda raznašala zvezke prav midva in še Malejev Cena, ki je imel cvek celo iz petja.

Naslov šolske naloge, ki naj bi bila po številu zadnja v letu, to je četrta, se je glasil nenavadno: Zakaj živimo.

Nihče ni prijel za pero in zdrsel z njim po papirju. Vsi smo začudeni strmeli v tablo.

Seveda, zdaj bi morala nastopiti naša domišljija in se navezati na Marijin razgovor, ki ga je imela za nas. Vsi bi morali nekako ponuditi svoje življenje domovini in kralju Petru II.

Marija Banko je zaprla usta, kakor vrata hiše, le gledala nas je, kako se potimo, od časa do časa je le kdo prijel za pero, ga pomočil v glazek s tinto in prepisal najprej to, kar je stalo na tabli. Potlej pa se je spet začelo mukotrpno tuhtanje in sesanje besed iz zraka, prepojenega s karbolom.

Kot vedno pri šolskih nalogah sem tudi sedaj zavidal muham na strupu in čebelam, ki jim ni bilo treba pisati šolskih nalog. Te so pele v zavetnem delu naše stare šole in vse znale. Več kot jaz.

Nazadnje sem le spravil nekaj skup in zapisal: Prešeren je dal življenje za nas in... tu se mi je pero ustavilo, ker mi domišljija ni dala niti stavka več. Do konca ure sem miroval. Podobno se je godilo tudi drugim. Edini, ki je pisal, da je kar škripalo, je bil Malejev Cena; bilo je nenavadno videti, da ta fant tako veselo piše, saj je vedno, kot jaz, stegoval vrat, da bi kaj prepisal. Zdaj pa so začeli najbolj brihtni pogledovati k njemu, da bi kaj odškrmili, a Cena, glej si ga, je naredil z roko pahljačo, in skril svojo prešerno veselost, ki jo je ugajal s peresom v zvezku.

Cin cin.
Šolske ure je bilo konec. Popivnali smo svoje suhe izdelke in zložili zvezke na rob klopi. Spet smo jih pobirali isti, ki smo jih raznosili. Prvič in zadnjič v šolski karieri.

Sledila je še ura računstva, zadnjo pa smo posvetili staremu nadušljivemu harmoniju.

Začutili smo, da so se vajeti šole popolnoma razrahljale.

Marija ni mogla več držati slehernega našega glasu, giba in misli na povodcu.

Malo smc se še pačili v petju, nato pa je bilo šolskega pouka konec.

Hrupno smo pospravili in še hrupneje odšli prerivaje se, v vrsto. Zapele pozdrav in padli iz poslopja kakor debela konjska figa iz prama.

Tistega toplega sonca kot opoldne ni bilo več. Vel je mrzel veter.

Sredi naše gruče je stopala Marija Banko s cekarjem zvezkov. Ovratna rutka ji je plapolala kot zastava. Imela nas je rada, mi pa njo. Žal je kot učiteljica morala odbirati in je človeško ljubezen morala zamenjati za poklicno — tiste, ki so več znali, je imela bolj rada kot nas, ki smo znali manj.

A sedaj je bilo sklenjeno med vsemi nami nekakšno premirje. Učiteljica je vedela, da se za vselej razhajamo in da se bomo videli, če se sploh bomo, čisto drugje in popolnoma drugačni. S tem, da je danes izbrala za delilce zvezkov nas tri, je hotela samo pokazati, da nas ima kot ljudi rada, čeprav nas je kot učence gnjavila, zapostavljala in žalila. Vsega tega tedaj nismo vedeli, ko smo šli skupaj z njo proti domu, le čutili smo, da je Marijin odnos do nas kot celote vedrejši, toplejši, a v glasu, ki ga je kateremu namenila, je bila temna skrb.

Obljubila nam je, da bo že jutri prinesla zvezke popravljene.

(nadaljev.)

IVAN JAN

MRTVI NE LAŽEJO

3

povest

V njej sta zmagala dvom in negotovost. Vse je šlo drugače, kot ji je rekel Aleš. In ko ji je nekega večera zanesljivo napovedal, da bodo Rusi zdaj zdaj zmagali, mu je očitala, kot bi bil on vsega kriv:

»Kako boste zmagali? Ta peščica gošarjev? Če pa boste zmagali, zame ne boš imel več časa. Saj te poznam. Najbrž pa boš prej padel, ker tako tiščiš z glavo skozi zid«!

Alešu je zastal korak.

»Glej, glej! Cel govor. Res ni natančno tako, kot smo pričakovali. Kaj pa Hitlerjeve napovedi? Bobnanje o tem, da bo Rusija njegova v nekaj mesecih?«

»Hotela sem ti le reči, da se stvari drugače sučejo, kot si mi govorile«!

V ušesih mu je neprenehoma zvenelo: Če pa boste zmagali? Več časa? Padel? Od kot to? Ali more človek brez upanja, zaupanja in vere sploh kaj tvegati in žrtvovati? In tudi ne spremeniti, ne izgubiti in ne dobiti!

Tudi na to Martina ni molčala:

»Kakšna modrost pa je potrebna za kaj takega? Mar ima kdo, ki se ukvarja s politiko kakor ti, kaj časa za svoje?«

Tisti večer bi se sprla, če ne bi sprožila v njem prepričevanja in oživljanja vsega, kar se je naučil in prebral. Skušal si je pomagati z dokazi, in čeprav je večkrat zašel v nasprotja, je bil prepričljivejši kakor kdaj prej.

Iz njega je bruhalo sovraštvo do fašizma, nasilja in uničevanja in se prelivalo v želje po svobodi, ohranitvi domačega jezika in domovine, ki so jo pregazili sovražnikovi škornji.

S svojo zanesenostjo jo je potegnil za seboj, in prisilil k razmišljanju.

Vojna se je zavlekla dalj, kot so govorili in kakorkoli sta hotela ohraniti svoj svet tudi v vojnem času lep in topel, bolj ju je odrivala vstran. Pogosto pa je prišlo vmes še kaj takega, o čemer se nista mogla sporazumeti. Aleš je čutil, da govori zadnje čase pre pametno in da ima vse preveč pomislekov. Tega je ni učil. Povedala mu je, da tudi s Filipom govorita o vojni in spremembah, ki jih ta prinaša. Opozarjal jo je na previdnost in na to, kako velikansko moč imajo v svojih rokah Nemci.

Torej ji je brat mešal glavo. Kod je hodil doslej in kaj je delal? Aleš je računal, da je morda njihov človek.

»Skoraj moj oče bi bil lahko,« je rekla. Dvajset let je starejši od mene. Več ko deset let je bil po svetu. Iz prvega maminega zakona je...

Aleš se v svojih željah glede Filipa ni bil razočaral. Kmalu sta sodelovala. In ni bilo težko uginiti, da je Filip izredno bister, predvsem pa izkušen možak, ki se mu posreči vse, česar se loti. Kadarkoli se mu je Aleš čudil, je Filip vedno ponavljal:

»Dosti sem skusil. Življenje me je izučilo...«

Aleš je zdaj bil okoli vasi in se bližal novi Filipovi hiši. Spet je bil bliže naselju, bliže nevarnosti. Njegove oči so bile že tako vajene teme, da bi mu le težko ušel kak premik. Kot netopir je čutil predmete, ki se jim je bližal. Največ jih pade blizu doma, kjer se čutijo najbolj varne, je pomislil. In večina je na tihem res že na njihovi strani, posamezniki pa še vedno delajo škodo. Prodali bi te za kupček denarja.

Ta ugotovitev je izzvala misel na lepake z njegovo sliko in razpisano nagrado.

Lahko bi bil bogat. Samo prodam se, se je posmehoval sam sebi. Tak kup denarja! Le zakaj pogoltneti ne sežejo po njem? Se nas res tako boje? Če sem toliko vreden, potem je naše gibanje pravo. In če bi me lahko ujeli, zakaj potem razkazujejo svojo slabost? Prisojajo mi več, kot zaslužim!

Vendor mu je takoj nato v ušesih spet zazvenelo Martinino svarilo. Vsilil se mu je občutek, da hodi med nevidno spletenimi nitmi in da se že prihodnji trenutek lahko zaplete vanje. Po hrbtu ga je zmrazilo, vendar le za hip in že se je zalotil, kako si dopoveduje, da se bo s podvojeno močjo oprijel dela, da bi odkril izdajalca. Morda celo skupino škodljivcev.

Medtem se je približal kraju, kjer naj bi ga čakal Filip. Ker je bila vojna, je Filip težko zbiral gradivo za hišo. Kot je pripovedoval, ga je moral vlačiti z vseh strani. To pa mu je prišlo kar prav, da se je lahko vsepovsod shajal z ljudmi.

Tako je zavajal Nemce, sicer pa: kako naj bi gestapo mislil, da dela za partizane človek, ki si gradi hišo in mu drugega ni mar? On in Golob sta največ naredila zanje, a sta bila kljub številnim aretacijam še vedno doma.

Le zakaj pobira gestapo pripadnike, do pravega vodstva se pa še ni dokopal, je rojilo Alešu po glavi, ko je hitel na gradbišče. V mislih je spet premleval vse, ki bi mogli povedati kaj več in tehtal vsakega posebej, njihove družine in brskal za mnenji, ki si jih je bil nekoč ustvaril o njih.

Nadaljevanje

MARTIN PREŠEREN

9

IZIGRANA SMRT
IN SUŽNOST

(IZBRANI ODLOMKI)

Ko so premagali klanec, je bil počitek kolone daljši, tako da je premočene vojake pričelo mraziti in začeli so na glas go-drnjati, zakaj kolona toliko časa stoji. Ko so hoteli nadaljevati pohod, je pripeljal pred kolono motor s prikolico, v kateri je sedel nek oficir s čelado na glavi. Oficirjem na čelu kolone je nekaj razlagal in krilil z rokami. Kolona je ponovno obstala, oficirji pa so obkolili motor s prikolico. Po krajšem posvetovanju se je izločil iz skupine oficirjev kapetan in pozival, da rabi dvajset prostovoljcev, ki niso potrebni koloni. Iz kolone so pričeli prihajati vojaki in se postavljali pred kapetana. Marko in Jože sta se spogledala in brez besed sta se napotila v bližino kapetana. Jože kot podnarednik je stopil na čelo prostovoljcev poleg njega pa Marko.

Kapetan je prostovoljce preštel in nekatere poslal nazaj h koloni, ostalim pa je razlagal, da na kolodvoru v Višnji gori stoji tovorni vlak, ki čaka na srečanje z drugim vlakom, ki mora vsak čas pripeljati iz Ljubljane. Kapetan je dal kratko navodilo, da je tovrnemu vlakom, ki stoji na kolodvoru v Višnji gori, treba preprečiti nadaljevanje poti, ker so polni vagoni hrane namenjeni v Nemčijo. Odklopiti je treba lokomotivo, hrano v vagonih pa bodo preložili na vozove transportne enote, ko bo ta prišla na kolodvor. Odprte vagone naj stražijo, da ne bi civilisti plenili živil.

Jože, ki so mu zaupali prostovoljce, je odredil odhod proti Višnji gori. Ko so vojaki prišli na streljaj nad Višnjo goro, so se vsi zasopli ustavili in gledali v dolino, kjer je stala vas. Megle pod njimi so se trgale in ugledali so tudi kolodvor. Na tirih je stala kompozicija tovrnega vlaka.

»Fantje, vlak še ni odpeljal, še ga bomo ujeli, samo pohite! moramo,« je dejal Jože vojakom. Vojaki so v gosjem redu tekli kar po bližnjici prek travnika in skozi vas naravnost na kolodvor. Jože je vod vojakov postrojil na peronu, sam pa se je odšel proti lokomotivi in pozval strojevodjo in kurjača, naj zapustita lokomotivo. Oba sta izstopila. Jože je strojevodju, kurjaču in vlakovodji, ki se je pridružil, povedal kakšen nalog ima.

Vlakovodja je ugovarjal, da vlak mora odpeljati prek Ljubljane do Jesenic in naprej v Nemčijo, kar ga obvezuje mednarodno ravo in državni dogovor.

»Ti bom jaz dal državni dogovor, ali sploh veš, kje so Nemci, verjetno so že na Gorenjskem, ti bi jim pa pripeljal še živčaz,« je ves zaripel vpil Jože na vlakovodjo.

»Prosim vas, da me razumete, jaz sem osebno odgovoren za dostavo vlaka na dogovorjeno mesto ali bom pa ob službo« je moledeval vlakovodja.

»Ti si vlak že dostavil do tu, od tu naprej pa ga ne boš premaknil niti metra več, ali si razumel, mu je odgovoril Jože.

Sporu med Jožetom in vlakovodjo se je pridružil še nekaj železničarjev in postajenačelnik. Jože se je ozrl okoli sebe in potegnil najbolj umazanega železničarja za rokav in mu ukazal: »Odklopi lokomotivo«. Železničar je pogledoval postajenačelnika in vlakovodjo, kot bi pričakoval dovoljenje od svojih predpostavljaj, vendar ga je Jože prehitel, snel je puško z rame in jo naperil proti železničarju in mu še enkrat ukazal. Ko je železničar uvidel, da gre zares, je skočil med lokomotivo in prvi vagon in odklopil.

Jože je nekaj vojakov razporedil ob kompoziciji za stražo. Ostali pa so brez besed stopali za narednikom Jožetom in bili ponosni na njegovo odločnost in nepopustljivost. Približali so se prvemu vagonu, mu na vratih odrgali plombo in ga odprli. V tem vagonu je bilo do vrha naloženih zabojev z oznako slad-

Opdiranje vagonov se je nadaljevalo vse do zadnjega, pri vsakem pa je obstal po en vojak z nalogo, da nikogar ne pusti v bližino.

Ko so pregledali vse vagone, kaj je v njih so ugotovili, da je bil vlak natrpan z raznimi dobrotami od sladkorja, do bele moke, jajc, mandarin, masti v kanatah, suhih sliv, mandeljnov, čokolade, v zadnjem vagonu pa so bili trije sodi vina.

K Jožetu se je približal vlakovodja in ga prosil, če bi z lokomotivo lahko odpeljal s seboj svoj prvi vagon, kjer ima vso pošto in ostale dokumente. Jožetu je razlagal da ta vagon pravzaprav spada k lokomotivi in da v njem ni drugega, kot pošta in nekaj robe, katero naj bi iztovoril v Ljubljani.

»Poglejmo, če res ni kaj posebnega v vagonu,« je Jože šel na ogled službenega vagona, ki naj bi z lokomotivo odpeljal proti Ljubljani. Ker ni bilo nič posebnega, je dovolil postajenačelniku, da lokomotiva z vagonom odpelje.

Na peron so prišli neznani oficirji enote, ki je bila na umiku, tako kot Jožetova in Markova. Zahtevali so, da bi naložili nekaj robe iz zaplenjenega vlaka. Jože je kategorično odklonil in oficirjem povedal, naj počakajo, da pride transportna enota, da se pomenijo s štabom, kaj bo z blagom v zaplenjenih vagonih. Oficirjem Jožetov odgovor ni bil všeč, vendar so uvideli, da ne bo nič in so se vrnili k svoji enoti, ki so ji dali voljno. Vojaki so se v diru napotili v bližnjo gostilno, drugi pa so se porazgubili po vasi.

Marko in Jože sta se napotila proti prvemu vagonu in nestrno pričakovala svojo enoto in njeno nadaljnjo usodo.

Kolona se je končno le prikazala, vendar še vedno visoko nad kolodvorom. Nekaj časa je preteklo, da se je ustavila na kolodvoru. Tudi vreme se je v tem času spremenilo in je ponekod posijalo že sonce, le ceste so bile blatne in mešane s snežno brozgo, ki je segala do členkov.

Po krajšem postanku in posvetovanju med oficirji je bilo ukazano, da se prične prekladanje robe iz vagona na vozove, ki so bili večinoma prazni ali pa so bili premalo naloženi. Vozarji in njihovi pomočniki so pričeli urejevati vozove. Prazni vozovi so se pričeli približevati vagonom.

Nadaljevanje

ŽELEZAR

TOZD JEKLARNA: ŠTIRIPEČNO OBRATOVANJE V SM JEKLARNI?

V TOZD Jeklarna v januarju niso dosegli planiranih proizvodnih rezultatov. Izdelali so 21.947 ton jekla v SM pečeh in 12.162 ton jekla v elektro pečeh, to je 34.009 ton jekla, kar pomeni 85,1 % realizacije gošpodarskega načrta.

Kje so vzroki za tako nizko proizvodnjo, smo vprašali JANEZA BIČKA, vodja TOZD Jeklarna:

»Že v začetku januarja smo imeli vrsto nepredvidenih težav, ki so se potem vlekle skozi ves mesec. Od izjemno nizkih temperatur in občasne pomanjkanja vseh vrst energije do pomanjkanja belega surovega železa v prvih dneh letošnjega leta, zaradi česar smo včasih obratovali tudi s tremi ali celo z dvema SM pečema. V SM oddelku smo imeli 276 ur zastojev, v oddelku elektro peči pa 284 ur zastojev. Skupaj je to 460 ur, kar pomeni približno 4300 ton jekla.«

Na kontilivu so v januarju dobro delali in planirano proizvodnjo 5000 ton presegli. Tudi v preteklem letu se je proizvodnja na kontilivu nenehno povečevala.

Vili so že več kot polovico vseh gredic za potrebe TOZD Valjarna žice in profilov.

»Na kontilivu smo lani dosegli skupno proizvodnjo 58.675 ton, kar pomeni 12,8 % več, kot smo planirali za to obdobje, pa tudi za 5200 ton ali 11 % več kot v letu 1983.

Delež kontinuirano vlitiga jekla se vseskozi povečuje. Cilj jeklarjev je, da tudi v letu 1985 presegemo planirano količino kontinuiranih gredic, kakor tudi, da razširimo asortiment. Lani dosežena skupna proizvodnja bi bila še višja, če bi bistveno izboljšali sigurnost izdelave šarž, namenjenih za vlivljanje na kontilivu in če bi rešili problem ogrevanja ponvic. Te probleme bomo morali rešiti letos. Glede asortimenta smo lani dosegli velik kvaliteten premik, saj smo poizkusno, delno ali v celoti odlili nekaj šarž zelo zahtevnih kvalit, kot so Pr 18-8-6, 20-9-7 Ti, č 3990. Za nadaljnje razširjanje asortimenta vlivljanja gredic na kontilivu pa bo nujno treba izboljšati sodelovanje z raziskovalnim oddelkom, kajti za to potrebujemo kvalitetne in pravočasne povratne informacije.

Tudi tehničnega stanja kontiliva v letu 1984 ne moremo oceniti kot zadovoljivo, čeprav je bil oktobra opravljen generalni remont. Vzdrževalni posegi v celoti niso bili na nivoju načrtovanih.

Kdaj bodo s proizvodnjo na kontilivu lahko pokrili vse potrebe TOZD Valjarne žica po gredicah? Tako bi se sprostile kapacitete na bluminu, kar bi v tem trenutku sicer pomenilo več zastojev zaradi manjšega dotoka vložka. S pričetkom obratovanja nove jeklarne pa bi to pomenilo možnost valjanja s kvarto ogradjem, možnost ustavitve ene globinske peči in s tem prihranek energije, lahko pa bi se povečala tudi količina uslužnostno preveljanega materiala.

»Niti teoretično ni možno celotne količine jekla, ki se odliva v ingote, v sedanjem obdobju prenesti na kontiliv, v praksi pa je to še manj uresničljivo. Razloga za to sta:

— še ne v celoti osvojena tehnologija vlivljanja na kontilivu za avtomatska jekla in jekla za elektrodno žico EO,

— nekaterih jekel, tistih z dodatkom svınca, se zaradi tehnološkega postopka ne da vlivati na kontilivu.

Dobre proizvodne rezultate so dosegli tudi na VOD napravi, na kateri se je proizvodnja pravzaprav začela šele konec leta 1983. »Z odpravljanjem tehničnih pomanjkljivosti in osvajanjem tehnoloških postopkov za izdelovanje posameznih kvalit, se je proizvodnja kvalitnih jekel povečevala. V prvem polletju smo dosegli najvišjo proizvodnjo v mesecu maju, ko smo preko vakuumске naprave odlili 58 šarž oziroma 2835 ton jekla. Doslej rekordno proizvodnjo pa smo dosegli v decembru, ko smo izdelali kar 81 šarž oziroma 4594 ton preko VOD naprave. To je okoli 70 % proizvodnje ASEA elektro peči. Od tega je bilo 44 šarž Si jekel, 24 šarž nerjavnih kvalit, ter 13 šarž kvalit za namensko proizvodnjo. Ta rezultat nam ne samo količinsko temveč tudi kvalitno kaže, da so se delavci na vakuumskih napravah naučili izdelovati tudi najzahtevnejše kvalitete, zato lahko z optimizmom pričakujemo dobro delo tudi v prihodnje. Delo ekipe in same VOD naprave lahko ocenim kot zelo dobro, veliko težav pa imamo pri dobavi ustreznih količin kovinskih in nekovinskih dodatkov v pravih granulacijah. Motijo nas tudi občasna pomanjkanja ognjevzdržnih materialov za obzidavo vakuumskih ponvic ter seveda problemi, ki se pojavljajo pri čiščenju in odpremi žlindre, posnete iz ponvic. Upam, da bo vsaj del teh problemov rešen že v le-

tu 1985, kajti le tako bomo lahko ustvarili tudi možnost, da se približamo planiranim količinam in asortimentu proizvodnje na tej napravi.

V TOZD Jeklarna predvidevajo tudi rebalans programa dela v SM jeklarni oziroma prehod z obratovanja s petimi pečmi na obratovanje s štirimi pečmi. Vzrokov za to je več, predvsem pa je pereč problem občasne pomanjkanja belega surovega železa, kar še povečuje delež neprogramirane proizvodnje. Težave imajo tudi zaradi premajhnega števila delavcev, saj jim trenutno manjka kar 55 delavcev. Ta problem je še bolj očit, če vemo, da tudi izobrazbena struktura zaposlenih ni ustrezna. Velik je delež zastojev zaradi pomanjkanja energije in dodatnih materialov, zaradi česar tudi rastejo stroški proizvodnje.

V zadnjih treh letih je bila planirana desetmesečna proizvodnja s petimi SM pečmi in dvomesečna proizvodnja s štirimi SM pečmi. V resnici pa so v letu 1982 kar 81 dni delali s štirimi SM pečmi in 24 dni s tremi pečmi. Vzroki: pomanjkanje belega surovega železa, starega železa in mazuta. Leta 1983 so delali 135 dni s štirimi pečmi in dva dni s tremi zaradi kadrovskih problemov in zaradi pomanjkanja belega surovega železa. Lani pa so delali s štirimi pečmi 136 dni in osem dni s tremi pečmi (podatki za 11 mesecev), vzroki pa so isti kot prejšnje leto.

Ti podatki kažejo, da se neprestano pojavlja problem pomanjkanja belega surovega železa, kar vodi k ustavljanju peči, da se vsaj zadržijo zaželeni asortiment izdelkov.

Tudi sedanje stanje zaposlenih (667 in 26 »izposojenih« delavcev) ne zadošča za normalni potek kvalitne proizvodnje. Plan za preteklo leto je 723 delavcev, sistematizacija pa

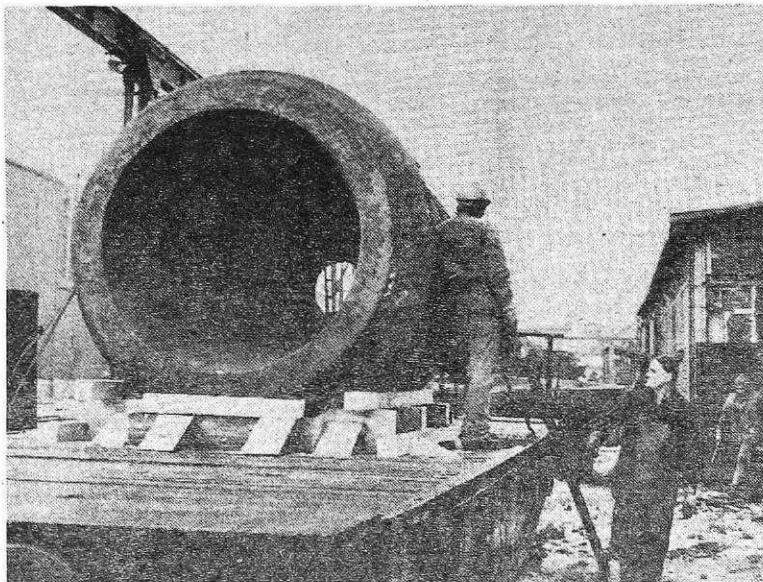
predvideva kar 743 zaposlenih. Poseben problem predstavlja tudi izobrazbena struktura zaposlenih, saj je občutno premalo dobrih topilcev, žerjavovodij in drugih.

Poleg tega je že skrajni čas za usposabljanje delavcev za jeklarno 2, zaradi česar bi morali imeti 3 do 4 % več zaposlenih, da bi bile možne menjave skupin.

V prvih devetih mesecih so imeli kar 9 % neprogramirane proizvodnje. To je zelo visok delež, saj je to proizvodnja, ki je ni mogoče prodati, ali pa se prodaja pod izjemno neugodnimi pogoji. V prihodnjem letu lahko pričakujemo tudi pomanjkanje bazičnih ognjevzdržnih materialov, kar pomeni dodaten uvoz ali pa ustavitve peči. V devetih mesecih lani je bilo v SM oddelku 1.209 ur tehnoloških zastojev in zastojev zaradi čakanja na vložek. Delež teh zastojev je ob štiripečnem obratovanju možno zmanjšati vsaj za polovico.

Ob štiripečnem obratovanju bi bil celotni obseg proizvodnje v SM jeklarni 285.000 ton. Delež neprogramirane proizvodnje bi bil bistveno manjši in kvalitne proizvodnje ne bi bilo v bistvu nič manj kot v letu 1984. Ob zadostnih količinah belega surovega železa bi na kontilivu lahko odlili 60.000 ton gredic. Mnogo lažje bi se lotili tudi problema vzgoje kadrov za jeklarno 2. Štiripečno obratovanje daje možnost hitrejšega tempa na posameznih pečeh, s čimer bi se specifična poraba energije lahko zmanjšala za 7 do 8 %. Priprava livnih voz bi bila lahko bolj kvalitetna, ker bi manjše število voz pomenilo razbremenitev za okrnjene posadke. Izboljšal bi se track time zaradi lažje manipulacije z manjšim številom voz, skratka dosegli bi boljše izkoristek peči, manjšo porabo ognjevzdržnega materiala in zmanjšali bi ostale stroške proizvodnje.

Pred dokončno odločitvijo o prehodu na štiripečno obratovanje pa so seveda potrebni izčrpni izračuni o njegovi ekonomski upravičenosti.

Transport odlitka za tovarno Ivo Lola Ribar (foto I. Kučina)

DOLGOROČNE USMERITVE SOZD SLOVENSKE ŽELEZARNE

(Nadaljevanje s 1. strani)

glavne značilnosti posameznih poslovnih funkcij (proizvodnje, prodaje, nabave, kadrov, financ, naložb, dohodkovne uspešnosti); podrobneje je analiza sedanjega poslovanja prikazana v srednjeročnih planskih dokumentih.

V drugem poglavju je prikazana potrošnja jekla v svetu in pri nas v Jugoslaviji. Prikazana je tudi proizvodnja jekla in jeklarskih izdelkov in mesto SOZD Slovenske železarne v proizvodnji. Na tej osnovi sta predvideni tudi količina in asortiment izdelkov SOZD SŽ oziroma delovnih organizacij.

V tretjem poglavju so opredeljeni ključni cilji poslovanja, ki se nanašajo predvsem na asortiment proizvodnje, predelavo izdelkov in podobno. Sledijo predvidene strategije po posameznih poslovnih področjih in v petem poglavju je kratak prikaz osnovnih predvidene ekonomske, politike SOZD Slovenske železarne.

Z upoštevanjem ciljev, politike in strategije SOZD so delovne organizacije pripravile svoje usmeritve, katerih povzetki so predstavljeni v š-

stem poglavju usmeritev. S tem je tudi zaključena vsebinska usmeritev SOZD Slovenske železarne.

V zadnjem poglavju je zamišljena organizacijska rast SOZD Slovenske železarne, tako glede notranje organiziranosti, kakor tudi v pogledu integracij. V zaključku dolgoročnega razvoja SOZD Slovenske železarne je rečeno, da se bodo glede na to, da se bo v prihodnjih letih menjala problematika poslovanja, pojavila ključna odprta vprašanja, na katere moramo iskati odgovore, in sicer:

— razmejitev proizvodnje vročih valjarn profilov in žice,

— razvoj nemetalurške predelave v SOZD SŽ,

— razvoj proizvodnje rezervnih delov, orodij in materialov za vzdrževanje v SOZD Slovenske železarne,

— integracije in

— organiziranje.

Dokument je oblikovan zelo pregledno in jedrnat in bo prav gotovo pritegnil pozornost slehernega delavca, saj opredeljuje tako skupni razvoj SOZD Slovenske železarne, kakor tudi posameznih delovnih organizacij za obdobje do leta 2000.

OBVESTILA KOLEKTIVU – OBVESTILA KOLEK

RAZPORED DEŽURNIH ŽELEZARNE

OD 11. DO 17. FEBRUARJA

11. februarja, Vladimir OBLAK, vodja TOZD Stroj. delav., Jesenice, Titova 1/a, tel. št. 81-727.

12. februarja, Jože OSVALD, vodja TOZD Livarna, Rateče 21, tel. št. 88-012.

13. februarja, Janko PERNE, vodja invest. razvoja, Jesenice, Titova 20, tel. št. 81-904.

14. februarja, Janez POLJŠAK, vodja splošnega sektorja, Hrušica 12.

15. februarja, Boris PESJAK, vodja FRŠ, Jesenice, C. revolucije 2/a, tel. št. 82-726.

16. februarja, Ernest PUŠNIK, vodja komerciale, Hrušica 138.

17. februarja, Bogdan RAVNIK, vodja TOZD HV Bela, Jesenice, Tavčarjeva 3/b, tel. št. 83-734.

Dežurstvo je vsak delovni dan od 14. do 6. ure zjutraj naslednjega dne, in sicer tako, da je dežurni v tem času dosegljiv doma. Ob sobotah, nedeljah in praznikih traja dežurstvo od 6. ure do 6. ure naslednjega dne.

V času dežurstva mora dežurni opraviti en obhod po Železarni, svoja opažanja vpisati v dežurno knjigo ter o tem poročati ob predaji dežurstva podpredsedniku poslovnega odbora.

DEŽURNI ZA VZDRŽEVANJE V ŽELEZARNI

DATUM:	DNEVNI:	NOČNI:
PONEDELJEK — 11. 2.	IVO LEBAN	JANEZ FALETIČ
TOREK — 12. 2.	JANKO CERKOVNIK	DUŠAN BAK
SREDA — 13. 2.	MATIJA URH	PETER SEKLOČA
ČETRTEK — 14. 2.	MARJAN ROBIČ	ALEŠ ROBIČ
PETEK — 15. 2.	JANEZ VEHAR	BORUT CEGNAR
SOBOTA — 16. 2.	MIRKO ZUPAN	MATJAŽ KELVIŠAR
NEDELJA — 17. 2.	MARJAN PINTAR	JANEZ KOVAČ

Telefon dežurnega za vzdrževanje v železarni je: 3551
vezni telefon je: 2317

Na redne delovne dni dela dnevni dežurni od 14. do 18. ure
nočni pa od 18. do 06. ure

Na proste sobote, nedelje in praznike dela:
dnevni dežurni od 16. do 18. ure
nočni pa od 18. do 06. ure

Prodaja poslov se izvede na vodstvu TOZD Vzdrževanje, oziroma v sobi dežurnega vzdrževanja.

SLUŽBA OBRATNE AMBULANTE

Od 11. do 16. februarja bodo delale naslednje obratne ambulante:
DOPOLDNE: II. obratna ambulanta — dr. Janez Zaletel in III. obratna ambulanta — dr. Bernarda Benedik.

POPOLDNE: I. obratna ambulanta — dr. Metod Rešek in IV. obratna ambulanta — dr. Ivica Vreš.

Dispanzer za borce: dr. Ivica Vreš.
V soboto, 16. februarja, samo dopoldne: I. obratna ambulanta — dr. Metod Rešek in IV. obratna ambulanta — dr. Ivica Vreš.

ZOBNE AMBULANTE:
DOPOLDNE: II. zobna ambulanta — dr. Alojz Smolej in III. zobna ambulanta — mag. dr. Bela Gazafi.

ZA BORCE od 11. do 12. ure.

Za Vatrostalno od 9.30 do 10.30.

POPOLDNE: I. zobna ambulanta — v. dent. Viktor Stražišar.

V soboto, 16. februarja, samo dopoldne: I. zobna ambulanta — v. dent. Viktor Stražišar.

RAZPORED DEŽURSTVA V VATROSTALNI ZENICA TOZD JESENICE

9. in 10. februarja, Ivan KLOKOČOVNIK, Jesenice, Kurirska 1/a, tel. št. 83-830.

Dežurni Vatrostalne je v soboto od 6. do 12. ure v Vatrostalni, telefon 81-743, oziroma telefon Železarne 34-65.

V preostalem času do ponedeljka do 6. ure zjutraj je dežurni dosegljiv na domu.

ZAHTEVKI ZA UVELJAVLJANJE SOCIALNO-VARSTVENIH PRAVIC

V letošnjem letu se bo začel uporabljati samoupravni sporazum o uresničevanju socialnovarstvenih pravic. Sporazum prinaša nekaj pomembnih sprememb, zato želimo vse občane seznaniti z naslednjim:

Za uveljavljanje socialnovarstvenih pravic je enoten obrazec, ki se imenuje Vloga za uveljavitev socialnovarstvenih pravic, obrazec 8,10 in ga dobite v vseh knjigarnah. S tem obrazcem se bodo usklajevale naslednje socialnovarstvene pravice:

— denarna pomoč za brezposelnost,

— delna nadomestitev stanarine,

— štipendija iz združenih sredstev,

— razlika h kadrovski štipendiji,

— družbena pomoč otrokom,

— začasna denarna pomoč,

— rejnina,

— denarna pomoč kot dopolnilni vir preživljanja,

— denarna pomoč kot edini vir preživljanja,

— plačilo oziroma doplačilo oskrbe na domu,

— enkratna denarna pomoč,

— plačilo oziroma doplačilo oskrbnih stroškov v socialnem zavodu oziroma organizaciji za usposabljanje,

— plačilo oziroma doplačilo oskrbnih stroškov v tuji družini,

— druge socialnovarstvene pomoči.

Zahtevke občani vlagajo:

— delavci v svoji organizaciji

— drugi delovni ljudje in občani v krajevni skupnosti, kjer živijo,

— zahtevek pa je možno vložiti na centru za socialno delo ali v skupni strokovni službi SIS, Jesenice, Titova 65.

Posebej želimo poudariti, da morajo občani zahtevke za družbene pomoči otrokom (otroški dodatek) in za delno nadomestitev stanarine (subvencija) vložiti na novih obrazcih najkasneje do 28. februarja 1985. Obrazcu so priložena navodila za izpolnjevanje. Strokovne službe v OZD in KS kot vse ostale pa so dolžne občanom po potrebi pomagati pri izpolnjevanju vloge.

SKUPNOST SOCIALNEGA VARSTVA JESENICE

Železarski globus

LR KITAJSKA

Na željo kitajske vlade je poslala japonska mednarodna agencija za kooperacijo delegacijo strokovnjakov v LR Kitajsko. Naredili naj bi študije in predloge za modernizacijo nekaterih železarskih objektov. Vse naprave, za katere naj bi ta skupina pripravila predloge modernizacije, so bile zgrajene še pred letom 1958 in so tudi zato potrebni temeljiti modernizacijski posegi. Gre predvsem za dve železarni, in sicer za železarno Wuksi in Thithihar, ki imata SM in elektro peči ter sta zaradi zastarelosti potrebni temeljite obnove.

ZLORABE STANOVANJSKE PRAVICE

Tokrat smo se stanovanjske problematike lotili z druge strani. Z Božom Pančurjem, vodjem oddelka za družbeni standard, smo se pogovarjali ne o pravicah in možnostih za pridobitev stanovanja, temveč o zlorabljanju pridobljene stanovanjske pravice.

Družbena stanovanja so veliko premoženje, ki pa je neenakomerno izkoriščeno. Standard stanovanjske površine je namreč določen, pojavijo pa se težave, ker se družine zaradi selitev, rojstev, porok ali smrti večajo in manjšajo in so tako včasih utesnjene v premajhnem stanovanju, včasih pa posamezniki živijo sami v prevelikem stanovanju.

Čakalna doba na stanovanje je v naši železarni zelo velika, zato posamezniki iščejo svoje poti, da bi prišli do stanovanja ali pa se z družbenim stanovanjem okoriščajo, kar vse je protizakonito zlorabljanje stanovanjske pravice. Poglejmo nekaj primerov.

PROTIZAKONITA (NASILNA) VSELITEV

Pred petimi leti je bilo okrog sedemnajst primerov protizakonitih vselitev v družbeno stanovanje, danes pa je stanje bistveno boljše. Število nasilnih vselitev se je zmanjšalo od trenutka, ko smo v Železarni začeli strogo izpolnjevati sodne odločbe v skladu z odločitvijo sodišča. Vsak nasilno vseljen delavec se mora vrniti tja, od koder je prišel (ker je moral tudi pred nasilno vselitvijo nekje stanovati), njegove stvari pa zadržimo v naših skladiščih.

Sedaj na sodišču rešujejo primer nasilno vseljenega mladince, ki se je vselil v družbeno stanovanje, last naše železarne. Ključke tega stanovanja mu je dal naš delavec, ker se je preselil v svojo hišo, namesto da bi stanovanje vrnil naši železarni, mladinec pa bi moral (tako kot vsi ostali) čakati na vrstni red in rešitev svojega stanovanjskega problema.

ODDAJANJE DRUŽBENEGA STANOVANJA

Najbolj zanimiv primer takega zlorabljanja stanovanjske pravice je, ko stanovalec že eno leto iz neznanega vzroka ne plačuje stanarine, v sobi, narejeni iz hodnika, pa ima podnajmenika, ki plačuje za eno sobo več, kot znaša stanarina za celo stanovanje. Ta primer ni osamljen, saj na oddelku pravijo, da je zelo veliko primerov podnajmeniških razmerij brez soglasja lastnika, v tem primeru naše železarne.

Drug primer je zanimiv zaradi svoje starosti in še vedno aktualne teme. Lastnica stanovanja, delavka Železarne, je umrla leta 1969, vsi računali za to stanovanje pa še vedno prihajajo na njeno ime. Sin umrle in upravičenec do bivanja v družbenem stanovanju se je preselil, stanovanje pa oddal v najem.

Z nosilcem stanovanjske pravice so se že večkrat pogovarjali o rešitvi tega problema, saj je že več let zaradi potrebne skrbi in strokovne nege zaradi težke bolezni v domu Franceta Berglja. Ker se njegovo zdravje ne izboljšuje in ni videti nobene možnosti, da bi se vrnil domov, so ga delavci oddelka za družbeni standard zaposlili, da bi stanovanje vrnil Železarni. Tega ni storil, ampak ga je raje dal v najem obrtniku.

DVOLASTNISTVO

Na Jesenicah je veliko takih ljudi, ki imajo družbeno stanovanje, pa ga sploh ne uporabljajo ali pa zelo popredko. Zanje bi morali ugotoviti, ali stanovanje potrebujejo ali ne, oziroma ali so si druge našli ustreznije stanovanje. Ker nihče ne more biti nosilec stanovanjske pravice v dveh

stanovanjih, bi morali takim eno stanovanje odvzeti. Sodne poti pa so tako dolgotrajne, da največkrat bolj koristijo toženemu kot tožitelju.

Včasih nas omejujejo tudi zakonska določila in določila družbenih dogovorov, ko pravijo, da stanovanja ne moremo odvzeti osebi, ki ga uporablja vsaj enkrat v šestih mesecih. Primer: na Plavžu imata dve starejši ženski vsaka svoje družbeno stanovanje, živita pa v Tolminu, kjer so jima iz sredstev solidarnosti ob potru-su zgradili nova stanovanja. Ker vsak mesec prideta na Jesenice po pokojnino in takrat stanovanji tudi uporabljata, jima teh stanovanj nihče ne more vzeti.

ZAKAJ TAKO?

Vzrokov za takšno stanje je več. Nekaj smo jih že omenili — določilo, da stanovanja ne moreš odvzeti, če je uporabljano vsaj enkrat v šestih mesecih; dolgotrajni in v večini primerov za tožena »ugodni« sodni postopki. Med vzroke za tako stanje lahko štejemo tudi nemoč samoupravnih organov, ker se za nekatere posameznike, ki zlorabijo stanovanjsko pravico, potegujejo oziroma zavzemajo celo republiški funkcionarji. Nazadnje naj omenim še zelo neupravičene razloge za odklanjanje dodeljenih družbenih stanovanj (lokacija, okolice, sosedi, bližina vrtca in avtobusne postaje, sončna oziroma senčna stran ...).

KAJ STORITI?

V zakonu o stanovanjskih razmerjih je člen, ki lastniku stanovanja (v našem primeru Železarni Jesenice) daje pravico, da odpove stanovanjsko razmerje oziroma pravico tistim stanovalcem, ki imajo dvakrat ali več stanovanjske površine, kot je dogovorjeno v družbenem dogovoru o skupnih osnovah za zagotavljanje in

Sodelavke — navijalke elektromotorjev (foto I. Kučina)

uskklajevanje samoupravnih družbeno-ekonomskih odnosov na področju stanovanjskega gospodarstva v SR Sloveniji. Pri uveljavljanju te možnosti se pojavljajo težave čustvene-ga značaja, etike, spoštovanja do umrlih in medsebojne povezanosti v smislu: A sedaj, na stara leta, me boste pa ven vrgli!

Zato se na oddelku za družbeni standard zavzemajo za drugačno rešitev: stanovalcu pustimo preveliko stanovanje, vendar naj za višek stanovanjske površine plača polno ekonomsko ceno in še 50 odstotkov pribitka. Nasprotno pa bi morali takim, ki zaradi nizkih dohodkov želijo živeti z družino v manjšem ali manj komfortnem stanovanju (da bi plačevali manjšo stanarino), pomagati, da bi živeli v primernem, njihovim potrebam ustreznem stanovanju (možnosti družbene pomoči v obliki subvencij stanarin se še premalo zavemo).

Možen regulativ za urejanje stanovanjskih vprašanj je tudi drugačen način plačevanja lastne udeležbe. Vsak prišelec naj bi prispeval svoj delež z lastno udeležbo, vendar v skladu s svojimi možnostmi oziro-

ma družinskimi prejemki. Tako bi premožnejši plačali lastno udeležbo vnaprej, manj premožni tekoče ali polovico v gotovini, polovico s posojilom, ostalim pa bi lastno udeležbo omogočili plačati s pogojem — lastno udeležbo naj nekdo začne plačevati, ko mu dohodek to omogoča. Tako se ne bi več dogajalo, da bi nekdo kot pripravnik z mlado družino dobil solidarnostno stanovanje (brez lastne udeležbe), po treh letih pa kot vodja sektorja še vedno ne prispeva s svojimi sredstvi k reševanju stanovanjskega problema. Tako v bistvu zlorablja družbeno solidarnost in preprečuje, da bi se z dotokom novega denarja hitreje reševali stanovanjski problemi.

Povečati in utrditi je treba vlogo hišnih svetov kot organov, ki imajo pregled in nadzor nad družbenimi stanovanji. Z njihovo večjo vlogo in z manj lažne sosedske solidarnosti bi namreč hitreje in lažje izvedeli za zlorabe stanovanjske pravice, za prazna družbena stanovanja, dvo-lastnike in podobno. Potem lista čakajočih na stanovanja ne bi bila več tako dolga, pa tudi čakalna doba bi se bistveno skrajšala.

Lilijana Kos

PREGLED SESTANKOV SDS

V prejšnjem »Pregledu« smo povzeli zapisnike s sestankov SDS, ki smo jih prejeli do 29. januarja. V minulem tednu pa smo prejeli še večino ostalih zapisnikov, ki jih nameravamo povzeti v nekaj nadaljevanjih. Nanašajo se predvsem na zadeve iz programa samoupravnih aktivnosti za januar: referendum, informiranje v Železarni in finančne načrte SIS.

Iz TOZD PLAVŽ smo prejeli zapisnike SDS aglomeracija 1, 2 in 3 ter plavž 1 in 3. SDS plavž 1 predlaga, da bi strokovne službe v Železarni temeljito proučile osnutek finančnih načrtov SIS in svoje ugotovitve posredovale javnosti. Člani SDS plavž 3 so se na sestanku v zvezi z referendumom spraševali, »kako to, da delavski svet TOZD Plavž ni posredoval nobene pripombe na metodološko vrednotenje zahtevnosti del in nalog, ki so bile osvojene na sestankih SDS«. Glede informiranja ocenjujejo, da je zadovoljivo. Pripombe so imeli le na CPSI, da odgovorov na njihova vprašanja ne posreduje pravočasno ali pa jih sploh ne posreduje. Naj tu kar na kratko pojasnimo, da je za odgovore navadno dolžan poskrbeti vodja TOZD, le izjemoma, kadar gre za vprašanja, ki so v skupnem interesu vseh delavcev Železarne, pa CPSI. O finančnih načrtih SIS pa menijo, da bi moralo biti vsako povečanje teh sredstev obvezno podprejeno uspehom in nagrajevanju delavcev v gospodarstvu. Ocenjujejo, da to »iz osnutka ni ravno razvidno«.

Iz TOZD JEKARNA smo prejeli zapisnike SDS SM peči 1, 2, 3 in 4, livna jama 1, 2, 3 in 4, priprava vložka 1, 2, 3 in 4, elektropeči 1, 2, 3 in 4, BBC peči kontiliv 1 in 2, priprava forelegur, predelava talinskih odpadkov, kamnolom Trebež ter ponovično gospodarstvo. SDS SM peči 2 in livna jama 2 v zvezi z informiranjem omenjata, da popoldanska ali nočna izmena večkrat ne dobi Železarja. SDS elektropeči 2 predlaga, oziroma »prosi«, naj bi se sredstva, ki so bila predvidena za sindikalne izlete in jih lani niso koristili, prenese v letošnje leto. Pripomba SDS priprava forelegur glede informiranja je žal nečitljiva. Pod razno pa SDS opozarja na več problemov, s katerimi se otepa že dalj časa. Pravijo, da imajo sedaj, ko VOD naprava obratuje, veliko več dela z razkladanjem in z dostavljanjem legur ter dodatnih materialov, in sicer iz naslednjih razlogov: vozilo Bobcat že dalj časa ni uporabno; vilicarji, ki so namenjeni za potrebe SM težko opravijo; nimajo prostora za skladiščenje legur, še zlasti tistih za VOD napravo; vsi trije žerjavi, s katerimi delajo, so dotrajani in ne ustrezajo več zahtevam tehničnih predpisov. Da svoje delo lahko kolkorj toliko v redu opravljajo, morajo uporabljati druge stroje, ki si jih sposojajo, ko so le-ti prosti (iz PTO in tiste, ki so sicer namenjeni za čiščenje livne jame). Kljub temu pa SDS poleg svojega dela pomaga še pri razkladanju kamionov in vagonov, kar se obračunava hkrati z mesečnim osebnim dohodkom. Predlagali so, da bi se jim to delo plačevalo tedensko, »kot je to uvedeno v ostalih TOZD« (npr. TOZD Transport). SDS predelava talinskih odpadkov se pritožuje, da ni povratnih informacij oziroma odgovorov na vprašanja, ki jih postavljajo na sestankih SDS. Zapisnik SDS ponovično gospodarstvo (Puc) je nečitljiv.

Iz TOZD LIVARNA smo prejeli zapisnike SDS vodstvo TOZD, modelna mizarna in jeklolivarna 2. SDS jeklolivarna 2 vprašuje, kdaj bodo v livarno II dobili zemeljski plin.

Iz TOZD VALJARNA BLUMING-ŠTEKEL smo prejeli zapisnike SDS vodstvo TOZD, bluming 1 in 3, adjuštaža bluming 1, 2 in 3, adjuštaža štekel 1 in 2, adjuštaža Javornik in lužilnica. SDS vodstvo TOZD je svojo kritičnost v zvezi s komuniciranjem usmerila predvsem na delovanje delegatskega sistema. Tako meni, da je za nesklepnost delegacij v precejšnjem številu primerov kriv sistem dela 4+1. Nezainteresiranost se čuti pri obravnavanju področij, ki jih delegati morajo obravnavati, a jih ne poznajo dovolj (včasih tudi zato, ker je o kakšni stvari treba odločiti v naglici). Ocenjujejo tudi, da je delegatski sistem zastavljen preširoko, da je v raznih samoupravnih telesih in delegacijah na nivoju TOZD, DO in občine angažirano preveč ljudi ter da bi bilo treba delegacije, pa tudi SIS, združiti. Postopki za odpoklic neaktivnih delegatov so tudi preveč komplicirani in dolgotrajni. Z delom delegatov nasploh niso najbolj zadovoljni: »Delegat bi se moral zavedati, da je predstavnik svoje SDS in bi kot delegat tudi moral zastopati interese svoje

SDS in jih tudi povratno informirati. Žal pa v praksi to ni tako. SDS sicer ne ve zakaj, vendar meni, da je eden od vzrokov tudi premajhen dejanski vpliv delegata pri odločanju.« V zvezi s finančnimi načrti SIS pa med drugim vprašujejo, če to, da se bo za zdravstvo dalo 1,5 % več dohodka, pomeni tudi boljše zdravstvene usluge. SDS bluming 3 ugotavlja, da povratno informiranje slabo deluje. Do informiranja so kritični tudi člani SDS adjuštaža bluming 1: »Oglasnih desk v naši TOZD skorajda ni, pa še te, ki so, so le za okras, ker tako ali tako ni nihče zadolžen za obešanje informacij. V našem oddelku sploh ni prostora za oglasno desko. Seje delegacij so večkrat nesklepne, ker delegati praktično o ničemer ne odločajo, temveč samo potrdijo, kar dobijo sugerirano. Zaradi tega se delegati sej neradi udeležujejo. Tudi povratno informiranje je slabo. Glede informacij v Železarni menijo, da so dobre. Pravijo tudi, da so prejeli finančne načrte le za nekaj SIS in da zato ne vedo, ali se jim bo odtegovalo več ali manj. S povečanjem se ne strinjajo in zahtevajo, da se jim predložijo plani odtegljajev. Pod razno zahtevajo, da se jim popravi razsvetljava v oddelku in na žerjavih, saj so kriteriji pregledovanja materiala strogi (zato je potrebno, da je razsvetljava dobra). Zanimajo jih tudi, zakaj se kontiliv ne obračunava v normo, če ga že pregledujejo po vseh kriterijih, tako kot tudi »domači materiali«. Tudi SDS adjuštaža bluming 3 opozarja na neurejenost oglasnih desk (»pa tudi tam, kjer so, se nanje ne obeša nič, ker ni nihče za to zadolžen«). Kritični so tudi do delegatskega odločanja: »Seje delegacij so nesklepne, ker delegati praktično o ničemer ne odločajo. Vse je že vnaprej pripravljeno. Mora se sprejeti vse, kar nekdo od zgornj predlaga. Zaradi tega delegati za udeležbo na sejah niso zainteresirani.« V zvezi s SIS pa imajo naslednjo pripombo: »Dobili smo le finančne načrte SIS, za katere gre le tretjina odtegljajev od BOD. Kje so finančni načrti ostalih SIS, oziroma koliko nam bodo odtegovali zanje (več ali manj)? Člani SDS finančnih načrtov SIS niso potrdili. Zahtevajo, da se jim predložijo plani odtegljajev vseh SIS skupaj. Od vodstva oddelka zahtevajo, da se jim popravi kopalnice ter da se menja oziroma popravlja luč v kopalnicah. SDS adjuštaža štekel 1 in 2 menita, da so še vedno premalo obveščeni, povratnih informacij pa sploh ne dobijo. Podobnega mnenja sta tudi SDS adjuštaža in lužilnica Javornik. Tudi odgovorov na vprašanja, ki jih dajejo v zapisnik, ne dobijo. Pod razno opozarjata, da osebni dohodki, ki jih dobijo, niso odraz dela na Javorniku. Sprašujejo tudi, če je res, da se namerava ukiniti rešilno postajo na Javorniku. Prosiijo za odgovor!«

Iz TOZD VALJARNA ŽICE smo prejeli zapisnika SDS valjar-na žice 2 in 3. SDS valjar-na žice 3 (Žvan) je pod razno razpravljala, kdo naj bi dobil nagrado za vestno delo. Predlagala ni nikogar. Menijo pa, da če se bo ta nagrada podelila, naj jo dobita najstarejša delavca na posamezni izmeni.

Iz TOZD VALJARNA DEBELE PLOČEVINE smo prejeli zapisnike SDS vodstvo TOZD, proga 2400-1 in 2, adjuštaža 2400-1 in 2, OTOP ter odprema. SDS vodstvo TOZD pogoša povratne informacije (menijo, »da je premalo tega objavljeno v Železarni«). SDS proga 2400-2 v zvezi s SIS meni, da so prav v SIS in družbenopolitičnih organizacijah največkrat prekorajčili dogovor o višini OD ter predlaga, naj Železarna dobro prouči, koliko naj bi znašale pri-spevne stopnje. Pod razno vprašuje, koliko SIS za stanovanjsko skupnost plača Železarni za toplotno ogrevanje precejšnega dela Jesenic. Zanimajo jih tudi, kako je z zdravniškimi pregledi za delavce, ki delajo z merilcem debeline, oziroma za bližnja delovna mesta. »Menda je pregled zaradi žarčenja obvezen«, pravijo in sprašujejo, »kakšno stopnjo žarčenja so prikazali filmi, ki so šli na razvijanje v Ljubljano«. Predlagala je tudi naj bi imeli na progi na vsaki izmeni eno čistilko, kajti, »če zdaj ena sama, ki pospravlja, zbolí, ali če ima dopust, je higiensko stanje v nekaj dneh nevzdržno«. Nadalje predlaga, da naj se za vsakega delavca čimprej izdelata po dva kompleta okroglih števk, da bi lahko pričeli s pranjem oblek. Zanimajo jih tudi, kako bo v obratu urejeno nagrajevanje zaradi povečane namenske proizvodnje, oziroma če bodo večjih grup deležni samo tisti, ki bodo prišli na nova dela in naloge. Večjo skrb je po njihovem mnenju treba nameniti tudi vzdrževanju, ker brez dobrega vzdrževanja ne bo moč dosegati zastavljenih planskih ciljev. Na sestanku SDS adjuštaža 2 je vodja adjuštaže prisotne opozoril na težave v zvezi s pomanjkanjem vložka za njihovo TOZD.

Iz TOZD HLADNA VALJARNA BELA smo prejeli zapisnike SDS vodstvo TOZD, priprava dela-odprema, lužilnica + priprava vložka 1 in 2, žarilnica 1, 2, 3 in 4, adjuštaža 1, 2 in 3, strojna adjuštaža 1, 2 in 3 ter valjar-na 1, 2, 3 in 4. SDS vodstvo TOZD ter pri-

prava dela-odprema ocenjujeta, da je informacij dovolj, da pa jih treba zgostiti, združiti in napisati v razumljivejših oblikah. Pod razno sta obravnavali dopis vodje TOZD Družbena prehrana. Z njim se ne strinjata. V kantinah, menita SDS, ni potrebna trgovina. Obrok naj bi bil samo eden, toda kvaliteten. S tem bi se izognili težavam, ko ostajajo topli obroki, če je hladni obrok kvaliteten. Tako bi se zmanjšali tudi stroški. »Se vedno lahko ugotovljamo«, pravijo, »da se obroki v kantini na Beli razlikujejo od obrokov v drugih kantinah (npr. 29. 1. 1985 je bilo v kantini ŽIC za hladen obrok pariška salama-francoska solata, v kantini na Beli pa pariška salama s pašteto), take razlike se pojavljajo večkrat.« Sklenila je tudi, da se mora v najkrajšem času rešiti problem sejne sobe v obratu. SDS lužilnica + priprava vložka 1 pravi, da topli obroki po-noči ostajajo največ zato, ker so že na pogled slabe kvalitete (po-stani, povrhu je »smetana«). Delavci se tudi pritožujejo, da imajo po zaužitju toplega obroka večkrat težave z želodcem. SDS se v zvezi s finančnimi načrti SIS vprašuje, kako morejo SIS že vna-prej planirati zvišanje iz osnove bruto OD za ŽJ. SDS žarilnica 1 ima glede informiranja pripombo le na posamezna gradiva, ki so preobširna in nejasna. Pod razno predlaga, naj bi ob nakazilu OD izplačevali po 10 tisoč din, ker se jim 4 tisoč din zdi premalo ter da naj bi 15. v mesecu objavili na oglasni deski zasluške vseh delavcev v TOZD. SDS žarilnica 2 zahteva, da se za srednji žerjav v žarilnici zagotovi še tretjega žerjavovodjo. SDS žarilnica 3 pod razno komentira podatek TOZD Družbena prehrana, da je bilo decembra v kantini HVB neprodanih toplih obrokov v vrednosti pet tisoč din, takole: Delavci so mnenja, da če bi ti topli obroki bili kvalitetni, bi jih še zmanjkalo, a ne ostalo.« SDS žarilnica 4 omenja, da včasih povratnih informacij ne dobijo, oziroma da včasih niso zadovoljni. Člani SDS so »z razumevanjem sprejeli tudi težave TOZD Družbena prehrana, ki jih imajo pri organizaciji delitve toplega obroka v nočnem času«. Pritoževali pa so se nad stanjem garderobe iz gor-njega nadstropja kaplja voda v njihove kopalnice; večkrat — predvsem ob nedeljah — so imeli tudi probleme s toplo vodo. Lijaki so nenehno pokvarjeni. SDS predlaga, da se jih zamenja z enotnim koritom, saj potem »tudi do take škode ne bi prihajalo«. SDS adjuštaža 1 in strojna adjuštaža 1 menita, da bi bilo treba v adjuštaži zaposliti nekaj novih delavcev — tudi iz razlogov varstva pri delu. Člani SDS adjuštaža 2 in strojna adjuštaža 2 menijo, »da je težko sprejemati finančni načrt SIS za leto 1985, ker bo znano poročilo o dejavnosti šele ob koncu februarja«. Žerjavovodja žerjava št. 226 pa je na sestanku opozoril, da je nujno potreben remont tega žerjava. SDS adjuštaža 3 in strojna adjuštaža 3 pripominjata, da bi morale biti informacije oblikovane tako, da bi bile razumljive slehernemu delavcu: preveč je strokovnih prikazov in izrazov, ki so razumljivi samo ožjemu krogu delavcev. Glede dopisa TOZD Družbena prehrana pa pripominja, da okusnega in kvalitetnega toplega obroka vsekakor primanjkuje, medtem ko slabše kvalitete ostajajo. Dogaja pa se tudi, pravijo, da za salamo, ki jo želiš, rečejo »Nimamo«, pa čeprav bi bilo treba samo odpreti hladilnik in jo narezati. Pritožujejo se tudi nad klobasami: hladnimi in prekuhanimi. »Res pa je«, ugotavljajo na koncu, »da nas nihče ne posluša, da jo moramo kupiti«. SDS valjar-na 1 predlaga, naj bi finančne načrte SIS sprejemali šele takrat, ko bodo znana poročila o lanskeoletni dejavnosti SIS. Urediti je treba tudi razsvetljavo nad CTM. Oglejmo si še stališče SDS valjar-na 2 glede informiranja: »SDS meni, da je informiranje v Železarni Jesenice zadovoljivo in to predvsem po zaslugi tednika Železar. Za odločanje še vedno primanjkuje alternativnih predlogov in rešitev, po katerih bi se lažje odločali za do-ločene stvari. Prav tako še v praksi ni zažvelo povratno informira-nje s strani delegatov in delegacij. Prav tako pa pogrešamo na se-stankih SDS pomoč strokovnih sodelavcev, predvsem takrat, ko gre za razlago zahtevnejših gradiv«. SDS valjar-na 3 pripominja, »da bi lahko redneje dobivali odgovore na vprašanja SDS«. Pod raz-no pa opozarja, da je treba urediti nabavo materiala iz skladišča na Beli, saj se večkrat ne dobi niti najnujnejših stvari (na primer kalijevo milo, white spirit itd.). Vprašujejo tudi (delavci ZRM), za-kaj vzdrževanje lahko žigosa prisotnost ob 7.30, valjavci pa ob 7.40 — umazani pa so vsi enako. SDS valjar-na 4 v zvezi s pojasnilom TOZD Družbena prehrana pravi, da imajo tam, kjer imajo samo en topli obrok, le-tega bolj okusnega, glede hladnega pa so predla-gali, da bi se dalo dobiti tudi po 15 dag salame.

(nadaljevanje prihodnjici)

Center za proučevanje samoupravljanja in informiranje — Božidar Lakota

DEMOKRATIZACIJA DELOVNIH ODNOSOV (JAPONSKE IZKUŠNJE)

Množična inventivna dejavnost pomeni ustvarjalnost pri delu vseh zaposlenih. Pri tem gre za istovetenje z delovnim okoljem, za vpliv in odgovornost vseh, za enakopravno sodelovanje. To je možno doseči z demokratizacijo delovnih odnosov, kar je alternativa tayloristični organizaciji, za katero je značilna stroga ločitev na planiranje dela, ukazovanje in izvajanje.

V svetu smo priča vrsti premikov na tem področju: od raznih delovnih skupin (informativnih, kooperativnih, avtonomnih), ki pomenijo oblike odločanja o delu na osnovnih nivojih, do delovnih brigad (Sovjetska zveza), inovativnih krožkov in krožkov kvalitete (japonska varianta).

Pri nas razvijamo samoupravno delovno skupino, kjer gre za uresničevanje samoupravljanja tudi na osnovnih nivojih. Ta skupina pa potrebuje določene pristojnosti, metode dela in usposabljanje njenih članov.

V mesecu decembru nas je v ravenški železarni obiskal japonski sociolog Akihiro Ishikawa, ki deluje v Jugoslaviji kot pospeševalec krožkov kvalitete v okviru mednarodnega sodelovanja. Predaval je o krožkih kvalitete v razmerah na Japonskem, torej gre za informacijo »iz prve roke«, ki jo predstavljamo v tem zapisu.

ODPUŠČANJE Z DELA?

V večjih podjetjih na Japonskem ne odpuščajo z dela, v manjših pa je to le skrajni ukrep, čeprav se tudi na Japonskem srečujejo z višji delovne sile. Ker so filtri pri sprejemanju delavcev ozki, notranjo organizacijo prilagajajo tako, da lahko v različnih obdobjih prožno in racionalno zaposlujejo že obstoječi kadrovi vir in ne nazadnje: prva naloga vodstva je racionalna mobilizacija ljudi. Krožki so ena od takih oblik.

PROBLEMI KVALITETE

S tem problemom so se srečali po drugi svetovni vojni, saj je bila do takrat Japonska znana po cenenih in nekvadratnih izdelkih. Najprej so uvedli kontrolo končnih izdelkov — statistično kontrolo. To je bil prvi poskus s strokovnjaki, ne pa z delavci samimi. V letih 1955–1965, ko se pojavi potreba po boljših kakovostih, so standardi različnih kupcev zahtevali medfazno kontrolo in pozneje **totalno kontrolo**, kar pomeni, da je vsako delovno mesto postalo zase kontrola kvalitete. Ta tip kontrole pomeni zmanjšanje stroškov. Zato so začeli s popolno vzgojo vseh delavcev za kontrolo kvalitete. Vzoredno pa so krepili tudi službo za kontrolo kvalitete: konstrukcijski, razvojni, prodajni oddelek.

KROŽKI KVALITETE

Masovna proizvodnja je prinesla mnogo ponavljajočih se delovnih mest. Kako premagati monotonijo in izobraziti ljudi? Monotonija manjša motivacijo, sili v nižjo kvaliteto — kako dalje? Rešitev so našli v krožkih kvalitete na delovnem mestu in zunaj njih. Člani krožkov so usmerjeni predvsem na lastno delo, pomembno je osvojiti metode — kako problem videti!

Sestanki so med delovnim časom (70 %), lahko pa tudi v prostem času. So enkrat tedensko po 20 minut do enkrat mesečno po eno uro.

Glavni cilj krožkov:

- povečati učinkovitost,
- izboljšati kvaliteto,
- zmanjšati stroške poslovanja.

Primer delovanja krožka kvalitete:

1. sestanek: skupina (7) izvoli na sestanku predsedujočega, ta vpraša za probleme, jih zabeleži. Vsi skupaj določijo vrstni red problemov glede na pomembnost in do naslednjega sestanka (naslednji teden) razmislijo o izbranem problemu.

2. sestanek: povedo vse metode reševanja problema in izberejo najboljšo.

3. sestanek: razpravljajo o tem, kaj je največja ovira, da določene metode ne bi izbrali.

Sedaj je potrebno odstraniti vse ovire in problem reševati. Za reševanje problema povabijo strokovnjake. Pomembno je, da imajo strokovnjaki voljo pomagati. Ko skupaj izdelajo predlog rešitve problema, ga pošljejo določeni službi, ki pove, kako in kdo naj realizira problem. Če so problemi enostavni, začnejo delavci sami reševati predlog, drugače to stori strokovnjaki. Vodstvo lahko imenuje projektno grupo za reševanje problema.

Nadaljnja značilnost v delovanju krožkov je organizirano predstavljanje dosežkov krožkov znotraj podjetja in širom po državi. Skrbijo, da o tej dejavnosti poročajo vsi delavci. So tudi primeri, da čistilke organizirajo krožek in potem ena teh čistilk poroča na konferencah, kar pri njej dvigne občutek pomembnosti, koristnosti itd.

V enem letu je bilo 134 konferenc znotraj podjetij (vsak tretji dan), kjer se je predstavljala aktivnost teh krožkov. Največkrat gre za tipična dela in sledi razširitev po vsej Japonski.

Nekaj statističnih podatkov o obsegu delovanja teh krožkov:

- znotraj enega krožka obravnava dva do tri probleme letno,
- danes imajo 164.000 krožkov kvalitete znotraj združenja znanstvenikov in tehnikov, ki je glavni pospeševalec krožkov kvalitete,
- povprečna velikost krožkov je 8,5 oseb, kar pomeni, da je vključenih v registrirane krožke v združenju znanstvenikov in tehnikov 1,5 milijona japonskih delavcev, sicer jih je še petkrat več. To pa je 20 % zaposlenih na Japonskem (teh 20 % so delavci večjih podjetij, ki imajo tako imenovano celo življenjsko zaposlitev praviloma v enem podjetju. Ostalih 80 % zaposlenih nima te »sreče«).

V Jugoslaviji imamo 50 takih krožkov, od tega v Sloveniji 37 (Iskra itd.). V Sloveniji so ti krožki v industriji, na Japonskem pa tudi v drugih podjetjih (na primer v trgovini, celo v nočnih klubih). Naslednja razlika je tudi v tem, da imamo te krožke pri nas le v neposredni proizvodnji, na Japonskem pa tudi v vodstvu, med strokovnjaki. Ne gre le za kvaliteto proizvodnje, ampak tudi uslug, upravljanja, vodstva itd.

VLOGA VODSTVA

Po japonskih izkušnjah lahko krožki kvalitete rešijo le 15 %, ostalo mora reševati vodstvo. Pomembna je vloga vodstva pri načrtovanju izboljšav, predvsem pa pri uresničevanju teh predlogov — drugače ni nič. Zato je treba sinhronizirati delo vseh služb in vodij. Gre za zgraditev sistema popolne kontrole — vsi zaposleni. S tem sistemom se ne spreminja hierarhična struktura (princip nadrejenosti), spreminjajo pa se odnosi — saj vsi delajo za isti cilj — kvaliteto. To zmanjšuje razlike in pospešuje sodelovanje med organizacijskimi enotami. Zgradili so sistem vzajemnega sovplivanja: uvažanje krožkov kvalitete od zgoraj navzdol, pozneje se začne izvajati pritisk za uresničevanje na vodstvo.

Vodstvo vidi v krožkih kvalitete tudi ekonomski učinek (največji japonski jeklarski družbi NIPPON prinese to 10 milijard jenov oziroma 25 % neto dobička iz množične inventivne dejavnosti); drugi primer: v neki banki so imeli v dvigalu dodatni gumb za pospešeno delovanje in vsaka uporaba tega bi stala 20 jenov, kar je zneslo letno 100 milijonov jenov. Na predlog delavcev je vodstvo ukrepalo. Veliko je takih enostavnih inovacij, ki so možne, kadar so ljudje v to usmerjeni.

MOTIVIRANOST

Tudi če je predlog pozitivno ocenjen, delavci ne dobijo denarja. Čeprav gre za izjemno dragocen predlog, ki je lahko uresničitljiv, dobi celotni krožek majhno vsoto, ki jo različno uporabijo:

- za pospešitev dejavnosti,
- za prispevek za novoletne zabave, turizem itd.
- ali da nazdravijo svojemu uspehu.

Uspešna aktivnost v krožkih se upošteva na neformalni način, pri napredovanju. Tudi vodstveni delavci, ki imajo v skupini uspešne podrejene, lažje napredujejo.

Naslednji motivator za to aktivnost je navezanost japonskega delavca na podjetje. 20 % delavcev je vse življenje zaposlenih v enem podjetju, ki drugače gleda nanj (od uspešnosti podjetja je odvisna tudi socialna varnost), sebe in sodelavce smatra kot člana kakšnega društva. Zaradi trajnosti se razvijajo prijateljski odnosi, kar preneha ob odhodu iz podjetja. Drug na drugega pazijo, kako in kaj delajo, v primeru nedela izvajajo medsebojni pritisk in sledi izolacija takega posameznika. Sicer pa obstaja mišljenje, da je vsak za kakšno delo, če mu ne gre, ta posameznik sam odide.

Navezanost na podjetje lažje razumemo skozi kolektivizem, ki ima na Japonskem dva elementa:

1. prenešen je iz srednjega veka,
2. dopolnjen je z organizacijskimi posegi, predvsem pa je pomembna kadrovska politika vodstva podjetij, ki je z izobraževanjem navezala delavca na podjetje.

Za motivacijo je nadalje pomembna podpora večine delavcev pri slehernem predlogu.

PRISTOJNOSTI KROŽKA

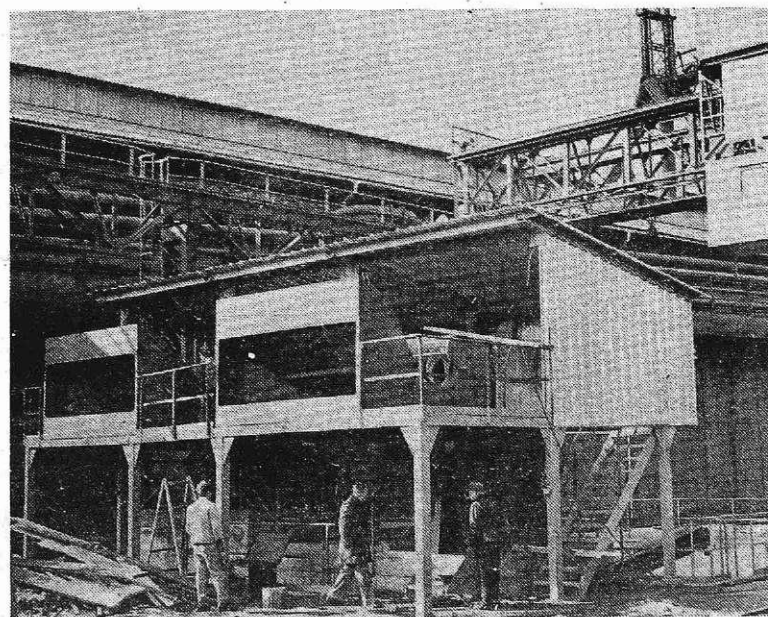
Najprej še enkrat pomenimo, da delavci v krožkih niso elitni delavci in je možno krožke organizirati med vsemi vrstami delavcev. Izobrazba ni predpogoj za uspešnost krožka, mora pa biti usposabljanje eden od pogojev za uspešno delo.

Pri japonskih krožkih pristojnosti članov niso večje kot pred njimi, zato se lahko zgodi, da začne produktivnost padati. Zaradi tega se Japonci zanimajo za avtonomne delovne skupine, kjer je prišlo do spremembe v pristojnostih in ne le v funkcijah in v odgovornosti. Sicer pa so pristojnosti odvisne od vsebine predloga: če je na nivoju skupine, ima ta vso pravico, da ga sama neposredno uresniči, drugače odloča vodstvo.

Združljivost samoupravne delovne skupine in krožka za kvaliteto — dva pomsleka:

- krožki so usmerjeni na lastno delovno mesto, torej so uspešni le, kadar so usmerjeni lokalno, ne pa tudi širše, kot so zasnovane samoupravne delovne skupine,
- inovacije nastajajo le v sproščeni atmosferi, če pa postane skupina obvezna, formalna, lahko to aktivnost zavre.

Samo Šavc

Novi mlin za ostružke že obratuje (foto I. Kučina)

PRIPRAVLJENOST JE VEDNO BOLJŠA KAKOR GOLO PRIČAKOVANJE

TITO

VRSTE RBK DEKONTAMINACIJE

Pri tem morajo spirati vedno višje od mesta, kjer peremo.

Opremo, šotore, ponjave in drug pribor v naseljenih mestih uspešno razkužujemo s sesalci za prah. Če te opreme ne moremo oprati, jo vsaj stresamo in ščetkamo.

Ob padanju radioaktivnih padavin se okužijo odprti izviri vode, hrane in širše okolice.

Vodo radiološko razkužimo na več načinov. V te namene uporabljamo ionske izmenjevalce, destilacijo, koagulacijo, filtracijo in mehčanje vode. Najpogostejše kombiniramo več metod, s čimer odpravimo pomanjkljivosti posameznih postopkov. Navadno poteka filtracija in koagulacija skupaj, potem sledi izmenjava ionov. Tako se iz vode odstranijo odvečni delci in se zmanjša množina mineralnih soli. To pa omogoča hitrejšo ionsko izmenjavo — čas razkuževanja se zmanjša.

Razkuževanje živil je odvisno od namestitve in skladiščenja. Živila v trdnih in odpornih ovitkih (tetrapak!) razkužimo z brisanjem in spiranjem z razkužili. Kjer pa imamo opraviti s premalo hermetizirano ovojnico (vreče itd.), razkužujemo tako, da zunanje plasti (povrhnjica) obrežemo v debelini 2-3 cm.

Prodiranje (penetracija) radioaktivnih padavin v hrano, ki ni posebej zaščitena, je naslednje:

vrsta hrane	globina prodiranja
žita (pšenica, koruza, ječmen, oves)	30,0 mm
moka, sladkor, sol	0,3 mm
mesni izdelki	10,0 mm
sadje, povrtnina	0,5 mm
kruh	0,5 mm

Razkuževanje zemljišča in objektov poteka prav tako na več načinov:

- odstranjevanje okužene plasti zemlje (v debelini 5–10 cm)
- prekopavanje
- oranje
- prekrivanje obsevanih tal

Objekte razkužujemo najpogostejše z vodnimi curki (spiranje) ali s struganjem površinskih plasti. Poleg rednih sredstev uporabljamo vedno in povsod tudi priročna. Upoštevati moramo in obvezno nositi pri teh opravilih kompletna zaščitna sredstva.

Kemično razkuževanje teče na podlagi reakcij kemičnih sprememb, pri čemer se spreminja molekularna struktura kužnega sredstva. Kužno sredstvo izgubi biološko aktivnost. Osnovni kemični procesi razkuževanja vojnih strupov so:

- hidroliza
- oksidacija
- kloriranje

Hidroliza je reakcija vojnega strupa z vodo, pri čemer nastane nestrupena spojina. Hidroliza teče že ob prisotnosti vlage, na vlažnem zemljišču in je nekakšno naravno razkuževanje. Zato strupene predmete (okužene z vojnimistrupi!) prekuhavamo v vreli vodi. Hidrolizo pospešimo z dodatki lugov (baz) in razkuževanje teče hitreje.

Razkuževanje s klorom poteka tako, da klor deluje na vojne strupe v smislu nevtralizacije. V te namene uporabljamo kloramine, dikloramine ipd. Zanimivo pa je, da spojina hipoklorid poleg kloriranja povzroči še oksidacijo vojnih strupov. Za oksidacijo vojnih strupov uporabljamo peroksidne spojine in permanganat.

Pri kemičnem razkuževanju ljudi je nujno potrebna najprej delna in v nadaljevanju še popolna dekontaminacija. Delno razkuževanje zajema kožo in vse odkrite dele telesa. Za razkuževanje kože uporabljamo papirne tampone in tampone iz vate.

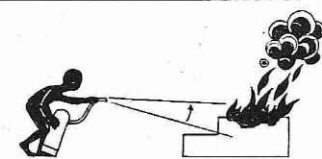
Nadaljevanje

KAKO MORATE GASITI IN REŠEVATI?

1. Postavite se v smeri vetra!

2. Trdne snovi pogasite tudi z ročnim gasilnim aparatom na prah, toda s kratkimi in ostrimi prašnimi curki.

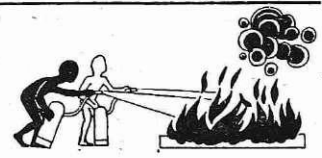
3. Vnetljive tekočine in gorljive pline pogasite s polnim neprekinjenim prašnim curkom.

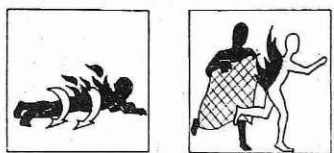
4. Previdnost! Plamen se lahko ponovi. Pripravite pravočasno rezervni aparat.

5. Pri razširjenem požaru gasite z več aparati in z najmanj dveh strani hkrati.

6. Če se vam je vnela obleka, ne tekajte sem in tja; povaljajte se po tleh, da na ta način zadušite plamen. Če pomagate drugim, vzemite odejo ali del obleke in dušite plamen!

Železarski globus

FRANCIJA

Dve največji francoski železarski družbi Usinor in Sacilor sta že nekaj let razpravljali o možnostih združitve, vendar do bolj resnih pogovorov prišlo šele sedaj. Če bi se združili, bi postali ne samo največja železarska družba v zahodni Evropi, temveč tudi druga največja železarska družba na svetu, takoj za japonsko železarsko družbo Nippon Steel Co. Francoska železarska proizvodnja, ki jo je skoraj mogoče enačiti s Sacilorm, je dosegla leta 1984 19 milijonov ton surovega jekla, ali 8,1 % več kot leta 1983 in 3,3 % več kot leta 1982, vsekakor pa 10,5 % manj kot leta 1981. Usinor je imela leta 1984 60.000 zaposlenih, Sacilor pa 66.000.

KADROVSKA PROBLEMATIKA ŽELEZARNE V LETU 1984

(Nadaljevanje s 1. strani)

je v letu 1984 prekinilo delovno razmerje 719 delavcev, in sicer 136 zaradi starostne ali predčasne upokojitve (1983 — 119), 36 zaradi invalidske upokojitve (46), 18 sodelavcev je umrlo (25), 175 jih je odšlo po lastni odločitvi (1983 — 128), 59 je prekinilo delovno razmerje sklenjeno za določen čas (46), 170 je bilo disciplinsko odpuščenih (223), trije so odšli na poklicno rehabilitacijo (3), 122 sodelavcev pa je odšlo v JLA (1983 — 149). Med temeljnimi organizacijami in delovnimi skupnostmi je bilo lani 149 prestopov oziroma sedem manj kot leto poprej.

Na tako stanje, navaja poročilo, je vplivala politika zaposlovanja, s katero smo se, zaradi ekonomskih in socialnih težav, omejili le na sprejem kadra iz naše občine in bližnje okolice, ob omejenih kadrovskih virih. Predvidevanja, nadaljuje poročilo, da se bo zanimanje kadra iz bližnje okolice za delo v naši delovni organizaciji povečalo, se že uresničujejo in menijo, da bo stanje zaposlenih v letošnjem letu večje, kot je bilo v preteklem letu. Perspektiva, ki jo daje gradnja jeklarne 2, manjše izboljšave delovnih pogojev v ostalih TOZD, pravičnejše nagajevanje za opravljeno delo in trajna skrb za standard naših delavcev, začena spreminjati miselnost kadrov in s tem tudi preusmeritev tako kadrov v pripravi (dipljani in študentje), kot že zaposlenih v naši delovni organizaciji.

Poročilo tudi ugotavlja, da se je zaradi starosti, ki jo dosegamo v kolektivu, precej povečalo tudi število upokojitve, kar bo še naraščalo. Povečale so se tudi prekinitve delovnega razmerja po lastni odločitvi — sporazumno, kar bo, poudarja poročilo, potrebno zavezati, oziroma se z ustrežnejšim nagajevanjem že spreminja.

Čista fluktuacija, navaja poročilo, je v letu 1984 znašala 5,5 %, kar pomeni, da je prekinilo delovno razmerje (zaradi disciplinskih prekrškov, po lastni želji in po sili zakona) 345 delavcev. To je izredno ugoden delež, saj predstavlja tretjo najnižjo vrednost v zadnjih petnajstih letih.

Glede visokega deleža fluktuacije izstopajo TOZD Jeklarne 10,6 % (1983 8,6 %), Hladna valjarna Bela 10,1 % (9,5 %), Livarna 8,8 % (0 %), Žičarna 8,6 % (10,5 %) in Valjarna bluming-štel 8,5 % (11,9 %).

Narašča fluktuacija delavcev s srednjo, višjo in visoko izobrazbo. Skoraj vse navedeno kaže, ugotavlja poročilo, da se kačur stabilizira in da bo močno z nekaterimi posegi pri posameznih strukturah kadra (strokovnjaki, delavci v proizvodnji) to lahko v celoti rešili.

ZA 0,76 % MANJŠA ODSOTNOST Z DELA

V lanskem letu se je skupna odsotnost z dela zmanjšala za 0,76 %, in sicer predvsem zaradi manjše bolezenske odsotnosti, sicer pa je po posameznih področjih odsotnost znašala: bolezenska odsotnost do 30 dni 17,48 % (1983 — 18,24 %), nad 30 dni 1,82 % (2,30 %), porodniški dopusti 0,67 % (0,62 %), skrajšani delovni čas

0,10 % (0,07 %), redni letni dopust 9,79 % (9,73 %), izredno plačani dopust 0,52 % (0,52 %), izredno neplačani dopust 0,09 % (0,10 %), vojaške vaje in pozivi 0,07 % (0,05 %) in neopravičeni izostanki 0,24 % (0,20 %).

Glede na povprečni stalež zaposlenih v Železarni v letu 1984 je povprečna dnevna odsotnost znašala 1.095 delavcev.

606 ZAHTEVKOV ZA DISCIPLINSKI POSTOPEK

Skupna disciplinska komisija TOZD in delovnih skupnosti Železarn je v letu 1984 prejela 606 zahtevkov vodij TOZD, sektorjev in predstavnika poslovnega odbora Železarn za uvedbo disciplinskega postopka. Komisija je na 77 obravnavah obravnavala 598 zahtevkov. Najbolj izstopajo zahtevki za neopravičeno izostajanje z dela — 310 primerov (lani 324), vinjenost — 47 primerov (42), tatvine materiala ali sredstev za delo — 46 (37) itd.

Skupna disciplinska komisija ugotavlja, da negativni primeri, razen izostankov, naraščajo in da jih v lanskem letu nismo znali zaustaviti. Le neposredno delo z ljudmi lahko da v tem pogledu boljše in trajnejše rezultate, zato pa je potrebna večja aktivnost vseh pozitivnih dejavnikov v TOZD in delovnih skupnostih.

Za storjene prekrške oziroma kršitve je bilo izrečenih 535 ukrepov (največ, 133 primerov prenehanje delovnega razmerja), v 12 primerih je bil postopek ustavljen, v 22 primerih so zahtevke združili, v 24 primerih pa ni bilo dokazanih kršitev, pet pa so jih oprostili. En zahtevek je bil vložen za ugotavljanje odškodninske odgovornosti in je bila odmerjena pavšalna odškodnina.

Na izrečene ukrepe skupne disciplinske komisije je ugovarjalo 40 delavcev. Delavski sveti so glede ugovorov v 19 primerih potrdili izrečene ukrepe, v 11 primerih so jih premenili, tri so razveljavili, v dveh primerih pa ni bilo potrebnega števila glasov.

Kot problematiko v zvezi z disciplinskimi postopki komisija ponovno, kot že velikokrat doslej, navaja površno pisanje zahtevkov in vročanje ter vračanje disciplinske dokumentacije.

V ŽELEZARNI 303 ŠTIPENDISTI

V lanskem letu je bilo izven delovne organizacije 130 izobraževalnih akcij, katerih se je udeležilo 248 delavcev, zaradi česar so bili skupaj

odsojni 1.033 dni. Kadrovski sektor pa je skupaj s Centrom srednjega usmerjenega izobraževanja izvedel 31 izobraževalnih akcij, ki se jih je udeležilo 1.272 delavcev. Pri preverjanju znanja, ugotavlja poročilo, je bila problematična zelo slaba udeležba.

V letu 1984 je bilo za študij na višjih in visokih šolah ter v srednje usmerjenem izobraževanju razpisanih 205 štipendij, odbor za kadre in družbeni standard pa je po posebni utemeljitvi kadrovskega sektorja odobril 141 štipendij. Tako je stanje štipendistov v Železarni naslednje:

— višje in visoke šole	43
— srednje in štiriletna šole	90
— srednje štiriletna šole	124
— srednje dveletne šole	46
skupaj	303

V letu 1984 je diplomiralo 81 štipendistov, ki so se vsi zaposlili v Železarni.

V izobraževanje iz dela sta se vključila dva delavca, izobraževanje iz dela pa je zaključilo pet delavcev.

V izobraževanje ob delu se je na novo vključilo 17 delavcev in se skupaj v tem šolskem letu izobražuje na:

	delavcev
— pravosodni praktiki	1
— tretja stopnja	11
— druga stopnja	9
— prva stopnja	33
— srednje štiriletna šole	15
— srednje triletna šole	3
skupaj	72

Med letom je diplomiralo v izobraževanju ob delu sedem delavcev.

Po stanju 31. decembra 1984 je bilo v Železarni 66 pripravnikov, in sicer:

— visoka šola	4
— višja šola	8
— srednja štiriletna	15
— srednja triletna	28
— srednja dveletna	11
Strokovni izpit je v lanskem letu opravilo 69 pripravnikov.	

Strokovni delavci so sodelovali pri delovanju kovinarskih in računalniških krožkov v treh osnovnih šolah jesenjske občine.

V prihodnji številki bomo predstavili problematiko varstva pri delu, zdravstvene in socialne dejavnosti, družbeni standard, psihološko sociološko dejavnost, ekologijo in varstvo okolja in športno-rekreativno dejavnost.

DAVEK NA »FENI«

Glede usode največje makedonske zgrešene naložbe — Feni, v katero so poleg 11,2 milijarde dinarjev vložili (z obrestmi) še 474,8 milijona dolarjev, ni več dilem in praznih upov. Razblinile so se še zadnje utvare, da se da kaj storiti, vsaj z uvoženo rudo in električno energijo.

Nihče več ne upa, da bodo odložili sklep o zaprtju te industrijske zmogljivosti, od katere so pričakovali, da bo takrat, ko bo začela redno proizvoditi, z 2300 delavci, rudarji, metalurgi in drugimi visokostrokovnimi kadri zadovoljevala skoraj vse potrebe domače industrije po feroniklju in samo z izvozom te kovine ustvarila 152 milijonov dolarjev na leto. Ko so načrtovali proizvodnjo in izvoz Fenija, je to pomenilo dve petini deviznega pritoka celotnega izvoza republike Makedonije.

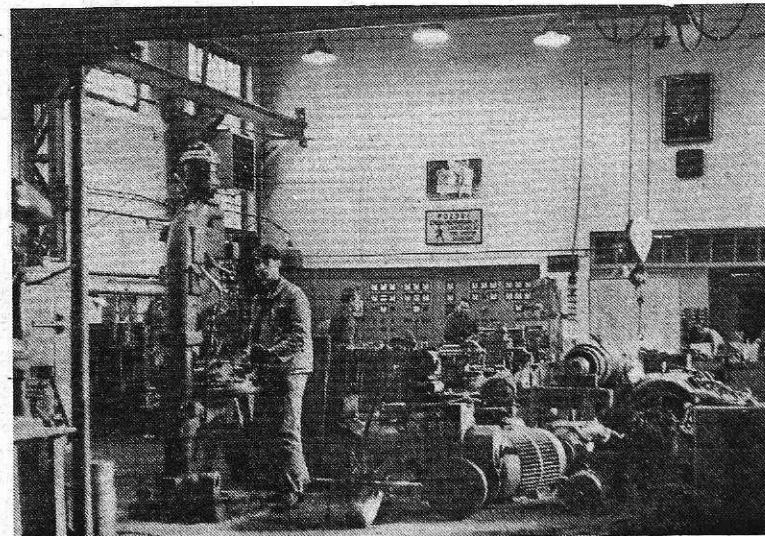
Ob koncu januarja se je makedonska skupščina na predlog republiškega izvršnega sveta odločala o zagotavljanju sredstev za pokritje dela obveznosti, ki so nastale z zgraditvijo te velike zmogljivosti. Predlagali so, naj bi v ta namen uvedli davek od dohodka organizacij združenega dela v višini 1,5 odstotka, tako da bi na leto dobili 5480 milijonov dinarjev. Poleg tega naj bi uvedli še nov prometni davek od izdelkov in storitev v višini 2 odstotka, dva odstotka davka od osebnega dohodka od samostojnega opravljanja gospodarske in poklicne dejavnosti in davek na prihodek od iger na srečo in premoženja, skupaj z davkom od dohodka združenega dela, da bi dobili približno šest milijard dinarjev. Ta znesek je trikrat nižji, kot bi ga potrebovali za odplačilo dolgov za Feni, zato bodo te davke zaračunavali letos in prihodnji dve leti.

Javnost zelo negoduje nad tem, da bodo dolgov za Feni plačevali z denarjem iz davkov in na druge načine, ki temelje na solidarnosti. Zahtevajo javno obravnavo zgodovine tega jalozeva industrijskega obrata, v katerem je med drugim ostalo brez dela približno 1800 delavcev. Še na eno vprašanje ni nihče odgovoril: iz katerih virov bodo zagotovili nemajhna sredstva za konserviranje objektov? Prvi proračuni namreč povedo, da bo to zahtevalo veliko de-

narja, ki ga ta hip ne more nihče preskrbeti.

Pozornost zasluži podatek, da vsota, ki bo zapadla v plačilo leta 1985 in znaša 20.642,2 milijona dinarjev (skupaj z devizami), predstavljajo 3,8 odstotka letošnjega načrtovanega družbenega proizvoda makedonskega gospodarstva, šest odstotkov dohodka združenega dela, petino vseh sredstev za reprodukcijo temeljnih in drugih organizacij združenega dela v gospodarstvu, tretjino celotnega zneska amortizacije v gospodarstvu, približno 52 odstotkov sredstev za akumulacijo ali 77 odstotkov vseh sredstev, ki so jih načrtovali za razširitev materialne osnove dela v gospodarskih organizacijah Makedonije. To pa ni tako malo.

Kiro Mukaetov,
Gospodarski vestnik,
1. februar 1985
(povzela Lilijana Kos)

V elektro delavnici na Jesenicah (foto I. Kučina)

PRIPOMBE DELAVSKIH SVETOV NA GOSPODARSKI NAČRT ZA LETO 1985

Vsako leto oddelek za ekonomske analize in planiranje pripravi predlog gospodarskega načrta temeljnih organizacij, delovnih skupnosti in delovne organizacije. Samoupravne delovne skupine so obravnavale gospodarski načrt, njihove pripombe pa so potem uskladili in sprejeli delavski sveti temeljnih organizacij in delovnih skupnosti.

V začetku lanskega leta smo delavci CPSI analizirali pripombe SDS in delavskih svetov ter analizo objavili v Železarni, letos pa smo se odločili, da pripombe delavskih svetov na gospodarski načrt za leto 1985 posredujemo strokovnim službam. V razmeroma kratkem času smo prejeli odgovore vseh strokovnih služb razen kadrovskega sektorja; na ta del gospodarskih načrtov je bilo tudi največ pripomb. V eni prihodnjih številki ŽELEZARJA bodo delavci kadrovskega sektorja posebej predstavili to problematiko.

Največ pripomb na gospodarski načrt so imeli na delavskem svetu TOZD Valjarna bluming-štel. V adjustaži bluming zahtevajo, da se zagotovi normalno obratovanje brusilnih strojev (pogoste okvare elektromotorjev). V adjustaži štelka je bilo precej pripomb na delo vzdrževalcev, ker se vse pogostejše pojavlja, da se popravila ne izvajajo ob nedeljah, ko oddelek ne obratuje in je zato vse več zastojev. Vodja TOZD Vzdrževanje nam je odgovoril, da bodo v prihodnje kljub kadrovskim težavam vzdrževalna dela na liniji rezanja (adjustaža štel) opravljal v času, ko linija miruje.

Na delavskem svetu TOZD Valjarna bluming-štel so opozorili na plan izvoza za leto 1985, ki je 5.000 ton, za januar pa je predvidenih 975 ton, ki jih ne zmorejo odpremiti, niti ni zanj naročil. Opozorili so, naj izvozni oddelek planirano količino enakovredno porazdeli prek vsega leta. Od strokovne službe smo prejeli pojasnilo, da z zaključkom leta obveznosti do tujih kupcev ne prenehajo, temveč se prenesejo v naslednje leto. Tako znašajo zaostanki iz lanskega leta 743 ton, tekoče obveznosti za mesec januar pa 375 ton. Ker pa se morajo zaostanki materiala dobaviti v mesecu januarju in februarju, je ob sprejetih in planiranih obveznostih za leto 1985 plan izvoza za prva dva meseca višji. Za vse planirane količine obstajajo tudi naročila.

Na drugi del pripombe delavskega sveta (planirana količina naj se enakomerno porazdeli prek vsega leta) nam je strokovna služba podala odgovor, da obveznosti iz letnega plana ni mogoče vselej porazdeliti tako, kot bi proizvodnim TOZD najbolj ustrezalo, ker zunanji kupci naročajo količine tako, kot kažejo tržne razmere v njihovih državah. Hkrati pa tudi v Železarni obstajajo fiksne obveznosti za pridobivanje konvertibilnih deviz predvsem v kompenzacijskih poslih za pokrivanje odplačila anuitet za jeklarne 2 in se v borbi za devize ni vedno mogoče popolnoma držati načrtovanih količin.

Na delavskem svetu so imeli pripombo tudi na porabo goriva (pare). Načtovana poraba pare je sicer pravilna, le po porabnikih ni razdeljena pravilno. Od energetskega gospodarstva smo dobili odgovor, da je problem porazdelitve pare znotraj TOZD v odgovornosti same TOZD in ne energetskega gospodarstva.

Ena od pripomb delavskega sveta TOZD Valjarna bluming-štel se je nanašala na nepravčasno opravljanje dela posameznih strokovnih služb. Menijo, da tako pomembnih zadev, kot je plan za leto 1985, ki so ga prejeli zadnji hip, ni mogoče natančno pregledati in zato se vse sprejema z naglico. Pojasnilo na to pripombo smo dobili pri vodji oddelka za ekonomske analize in planiranje. Gospodarski načrt je bil izdelan po rokovniku v okviru sprejete metodologije planiranja v Železarni Jesenice, sprejeta je bila v marcu 1982. leta. Oddelek za ekonomske analize in

planiranje je posredoval gospodarski načrt delavskim svetom pravočasno, pri sami sestavi pa je imel veliko težav, ker so nekateri odgovorni nosilci za posamezna področja zamujali roke ali pa so dostavljali nepopolne podatke. Res je, da je čas za razpravo kratek, vendar bi se morali v nasprotnem primeru odločiti za sprejemanje v mesecu januarju.

Na delavskem svetu TOZD Želblarna so gospodarski načrt sprejeli s pripombo, da mora nabavna preskrba z žico, ker je to za TOZD pomembno, pogodbe z Zenico pa v času sprejemanja gospodarskega načrta še niso prejele, že v januarju pa je potrebno obratovati s planirano dobavo. Od nabavnega oddelka smo dobili odgovor, da mora kupec žice najprej podpisati pogodbo in šele potem se bodo lahko sklicevali na to pogodbo, ki naj bi jo odgovorni na ravni SOZ podpisali že do konca januarja. Dokler ni pogodba podpisana ni mogoče zagotoviti preskrbe z žico.

Druga pripomba delavskega sveta te temeljne organizacije pa se je nanašala na področje nagajevanja. Menijo, da je potrebna prilagoditev tabele za stimulacijo za storilnost in izvoz. Od oddelka za nagajevanje smo dobili odgovor, da je bila v mesecu januarju že posredovana rešitev odbora za gospodarstvo pri delavskem svetu TOZD Želblarna. Sprejem sprememb je odbor predvidel za 31. januar in bi take že bile upoštevane v obračunu za januar.

Na delavskem svetu TOZD Hladna valjarna Bela so gospodarski načrt sprejeli s pripombo: kaj bo v oddelku energetskega gospodarstva narejenega v okviru planiranih ur (900)? Strokovna služba nam je posredovala odgovor, kjer so navedene redne in posebne naloge energetskega gospodarstva v tej temeljni organizaciji in ga zaradi obsežnosti ne bi navajali v tem prispevku. Odgovor je bil posredovan tudi vodju temeljne organizacije.

V TOZD Valjarna debele pločevine so imeli pripombo, ki se je nanašala na področje nagajevanja. Menijo, da je pri nagajevanju potrebno uskladiti kvaliteto in kvantiteto, še posebej zaradi povečanja proizvodnje pločevine za namensko proizvodnjo. Z oddelka za nagajevanje smo prejeli odgovor, da se je količina proizvodnje enotno obravnavala pri planiranju osebnega dohodka v vseh TOZD. Za TOZD Valjarna debele pločevine pa je bil poleg faktorja količine zelo pomemben tudi faktor kvaliteten premikov. Predvidena boljša sestava izdelkov in povečan obseg namenske proizvodnje sta vplivala na 5,5 % večji obseg planiranih sredstev za osebne dohodke, kot če bi planirali enakovredno proizvodnjo predhodnega leta. Boljša sestava proizvodnje se upošteva že sedaj pri obračunu osebnega dohodka za celotno temeljno organizacijo, večje zahteve namenske proizvodnje pa imajo ustrezen izraz v normi delavcev, ki neposredno delajo na tej proizvodnji. Če bo pri ugotavljanju učinkovitosti dela za to proizvodnjo prihajalo do pomanjkljivosti, bodo le-te proučene in odpravljene (nekaj jih je že bilo v predhodnem letu.)

Na delavskem svetu TOZD Elektrote so menili, da je v tem letu treba pripraviti program za nadaljnji razvoj temeljne organizacije. Zavzemajo se za skupno sodelovanje na področju raziskovalnih nalog, ki bi jih pregledali in uredili razvoj. Od raziskovalnega oddelka smo prejeli odgovor, da vsako leto v mesecu januarju potekajo razgovori med vodstvom TOZD Elektrote in raziskovalnim oddelkom o programih razvoja in raziskav za tekoče leto. Naj dodamo še to, da je predlog gospodarskega načrta, ki ga pripravi oddelek za ekonomske analize in planiranje, le okvirni program raziskovalnih nalog, ki pa se vedno usklajujejo s potrebami posameznih temeljnih organizacij in se med letom tudi ustrezno spreminjajo.

Kot smo že uvodoma omenili, smo v začetku lanskega leta delavci CPSI analizirali pripombe samoupravnih delovnih skupin na gospodarski načrt, letos pa smo pripombe delavskih svetov temeljnih organizacij in delovnih skupnosti posredovali odgovornim strokovnim službam in njihove odgovore tudi objavljamo. V zapisnikih s sej samoupravnih organov ni navedeno ali so na posamezna vprašanja že dobili odgovor na sejah, kar kaže na določene pomenjkljivosti in nedoslednosti pri samem povratnem informiranju.

CPSI — Mile Crnović

ŠE ENKRAT O MLADINSKI SAMOPOMOČI

Letos pri koordinacijskem svetu ZSMS Železarn Jesenice deluje tudi komisija za mladinsko samopomoč, ki naj bi mladim pomagala v primerih, ko so premalo seznanjeni z zakonodajo, svojimi pravicami ali pa ne poznajo formalnih in tudi neformalnih možnosti za njihovo uveljavljanje.

Področje delovanja komisije bo obsegalo strokovno, svetovno, družbeno in drugo pomoč na naslednjih področjih: delovna razmerja, stanovanjski problemi, socialni problemi, nagajevanje, izobraževanje ob delu in iz dela, delo pripravnikov in drugo.

Komisija bo v svoje delo vključevala strokovne delavce za posamezna področja dela, odvisno pač od posameznih primerov.

Zato obveščamo vse mlade, da se v primeru, da potrebujejo pomoč, oglašijo na koordinacijskem svetu ZSMS Železarn (tel. 3268) ali pri predsedniku komisije tov. Čebulju (tel. 2013).

Z. K.

JUBILEJI NERAZDRUŽLJIVO POVEZANI Z IMENOM IN DELOM TOVARIŠA TITA

(Nadaljevanje s 1. strani)

Kardelj že drugi v znanem članku Moč ljudskih množic navedel dragocene besede: »Samouprava pri nas ne pomeni koncesijo države ljudstvu, temveč temelj, na katerem je država zgrajena.«

Ko se je predsednik Bogdanov spominjal prvih dni samoupravnega sistema in vloge sindikata, je dejal:

»Ob koncu decembra 1949. leta so bila objavljena 'Navodila o osnovanju delavskih svetov', ki sta jih podpisala prvi predsednik sindikata Jugoslavije Djuro Salaj in predsednik gospodarskega sveta FLRJ Boris Kidrič. Ko je 26. junija v Skupščini predsednik Tito imel ekspezo o prvem zakonu na svetu, ki je odpiral obdobje samoupravljanja, je v podjetjih in gospodarskih organizacijah delovalo že 800 delavskih svetov.

Kakor je bilo samoupravljanje naš odgovor birokratizmu, tako je tudi sindikat moral poiskati svojo novo vlogo v samoupravljanju in to zelo jasno, da bi odstranil vsa sumničenja, ki so se pojavljala: če samoupravljanje dobro zaživi, potem nam sindikat ni potreben.

Tri leta po kongresu delavskih svetov, ob desetletnici samoupravljanja, je tovariš Tito v intervjuju glasila RAD dejal: Na vlogo sindikata sem opozarjal že v času, ko smo podjetja izročali v upravljanje delavcem. Pokazalo se je natančno to, kar smo takrat predvidevali, to je, da se vloga sindikata v uvajanju samoupravljanja ne zmanjšuje, temveč se vse bolj povečuje.

Ko je govoril v svojem razmišljanju prešel na sedanjí čas, se je dalj časa zadržal pri funkcioniranju političnega sistema, nalogah, ki jih nalaga ekonomska stabilizacija, pri inflaciji in dohodkovnih odnosih v združenem delu in nadaljeval:

»V pogojih zaostrene odgovornosti za delovanje političnega sistema socialističnega samoupravljanja moramo vsi zagotoviti, da bo sleherni del tega sistema uresničeval svojo ustavno funkcijo. Zato ni postransko vprašanje, ali bodo v delegatskih skupščinah, v vodstvih družbenopolitičnih organizacij in povsod, kjer se odloča, zastopani delavci. Na to ne gledamo formalno-statistično, temveč z vidika jamstva doslednosti in da se bodo odločitve demokratično pripravile in da bodo kasneje odgovorno izvrševane. Ravno delavci bodo dali konkreten razredni pečat, tako h konkretnim odločitvam, kakor tudi s svojim odnosom pred in po odločitvi. To je tudi pot proti birokratizaciji institucij, proti formalizmu pri delu političnih organizacij, kakor tudi proti spreminjanju samoupravnih institucij v kulise, izza katerih se bo nadaljevalo izpodkopavanje samoupravljanja.

Sprejeli smo dolgoročni program ekonomske stabilizacije kot izraz interesa našega delavskega razreda, da bi premostili težave. Toda program sega tudi naprej, je osnova, da ustvarimo nove kvalitete poti našega družbeno-ekonomskega razvoja, da pospešimo naš razvoj in da zgradimo višjo osnovo za boljši materialni, družbeni in socialni položaj vseh delovnih ljudi. Pogoji za to je, da se naša država usposobi, da bo enakopravneje sodelovala v mednarodni delitvi dela. Z drugimi besedami povedano, da bo prišla do novih kvalitet pri osvobajanju dela, pri razvoju socialističnih samoupravnih odnosov, razvoju proizvodnih sil, pri višjem standardu in izgradnji kvalitetno novih osnov za svobodo človeka.

Ena najstarejših socialističnih zahtev je vsekakor zahteva delitve po delu. To načelo je vgrajeno v samoupravno delitev dohodka kot pomemben ekonomski motor produktivnosti dela. V boju za resnično delitev po rezultatih dela sindikat enako dosledno nasprotuje obema skrajnostima pri delitvi: prevelikim razponom, ki niso zasnovani na rezultati in uravnilovki, kot obrnjeni uporabi ideje o enakosti.

Visoka inflacija vpliva na razvrednotenje in ogroža standard delavcev. Zato si sindikat prizadeva, da bo osebni dohodek delavca dejanski izraz njegovega delovnega prispevka in vseh odločitev, ki jih sprejema kot samoupravljalca, s katerimi prevzema tudi ekonomsko odgovornost za svoje odločitve. Sindikat je v zadnjem času prisiljen, da skrbi neposredno za zaščito standarda delavcev, še posebno tistih z najnižjimi osebnimi dohodki. Toda naše stalno prepričanje je, da je pravilna rešitev

le v krepitvi dohodkovnih odnosov in taki delitvi, v kateri bo delavec lahko svoj standard ščitil z boljšim delom in s tem z večjim osebnim dohodkom.

Združeno delo za nas ni samo nov pojem v vsakodnevnem političnem besednjaku. Res uporabljamo ta izraz tudi takrat, kadar govorimo o eni sami delovni organizaciji združene dela. Zrelo, razvito samoupravljanje, na osnovi prevladanja združene dela, je mogoče edino kot celovit in enoten sistem organizacije družbe.

Združeno delo je razredna vsebina, v kateri se odgovorni samoupravljalci združujejo zaradi povečanja dohodka iz produktivnosti dela, a ne samo zaradi zamenjave cenikov.

Slišati je mnogo pripomb, da sindikat samo kritizira. To pa je le del resnice. Res je, sindikat ne beži od kritike — niti kadar jo izreka, niti kadar jo prejema. Sindikat je predvsem odprt za pravo delavsko kritiko, najsibo, da se nanaša na druge družbene strukture in njihove odločitve, najsibo da se nanaša na sam sindikat.

V praksi so velika neskladja med normativnim in praktičnim, med željami in možnostmi. Toda delavci so še posebno občutljivi, nemalokrat celo ogorčeni, kadar odkrijejo razhajanje med besedami in dejanji, posebno na področju socialne politike, oziroma bolj konkretno rečeno, na področju socialnih razlik. Naslednje, kar delavce moti, pa je neenakost v pogojih dela in življenja, pa tudi neenakost pred zakoni, predpisi in zaključki družbenih dejavnikov.

Naslednje bi bilo — naše pogosto posploševanje, zaradi česar mnogokrat ljudje ne verjamejo v našo doslednost: kadar kritiziramo odpore do dolgoročnega programa ekonomske stabilizacije, nikdar ne povemo, kdo se zoperstavlja programu, ki smo ga vsi sprejeli — katere skupine, kateri posamezniki. Zato moramo sprejeti delavsko kritiko.

Omenil bi še eno kritiko sindikata, namreč, da se njegova aktivnost omejuje le na zagotavljanje ozimnice, dopuste in rekreacije, skrb za bolne delavce, organizacijo psov in izletov. To ni nobena napaka, če sindikat skrbi za vse to, ker ta vprašanja niso nepomembna za naše delavce. Narobe pa je, če sindikalna organizacija skrbi samo za to in zapostavlja vse tisto, kar je bistvo naše aktivnosti: bitka za razredno pozicijo, vlogo in samoupravno aktivnost delavskega razreda, bitka, da bo delavski razred imel odločilno besedo o vseh glavnih družbenih tokovih, v okviru tega pa se neusmiljeno zoperstavlja vsem centrom odtujene moči in tehnokratsko-birokratskim silam, ki poskušajo delegatski sistem spremeniti v samoupravno kuliso, izza katere se nadaljuje etatično, nesamoupravno odločanje o družbi.

Predsednik sveta ZSJ je dejal, da bi ostal dolžnik, če se stoptisočim sin-

dikalnih aktivistov v vsej državi ne bi v imenu sveta Zveze sindikatov Jugoslavije zahvalil in jim izrekel priznanje za njihov prispevek k uspehom, ki so bili doseženi v preteklih štiridesetih letih. Ko govorimo, je dejal, o vizijah in iniciativah, o iskanjih in rezultatih, o razvojnih fazah, ki so iz desetletja v desetletje postajale vse bolj zapletene in so zahtevale vedno več sposobnosti, dejansko govorimo o ljudeh, ki so vsem tem pridobitvam dali najlepša leta svojega življenja. Operti na svoje najboljše kadre smo vedno uspeli najti izhod iz vseh težkih položajev, kakor bomo »v kar sem prepričan, dobili rešitve tudi za vse težave, ki nas sedaj obkrožajo«, je zaključil svoj referat na slavnostni seji sveta Zveze sindikatov Jugoslavije predsednik Dušan Bogdanov Senko.

(Iz Informatorja sveta ZSJ)

SINDIKAT PROTI BIROKRATOM

Do obnavljanja sindikata, katerega štiridesetletnico praznujemo letos, je prišlo na pobudo tovariša Tita. Zgodovinarji sindikalnega gibanja trdijo, da je pobudo za obnovitev sindikata dal centralni komite Komunistične partije Jugoslavije decembra 1944. leta. Ali še konkretnije: oktobra 1944. leta, ko je še pred osvoboditvijo Beograda tovariš Tito bival v Vršču. Čeprav je neposredno sodeloval pri organizaciji bojev za osvoboditev Beograda in dokončne osvoboditve domovine, je razčlenjeval ideje o povojnem razvoju. To potrjujejo spomini nedavno preminulega revolucionarja in sindikalnega borca Ise Jovanovića, udeleženca pete državne konference KPJ v Zagrebu leta 1940 in prvega sekretarja partijske celice beograjskih kovinarskih delavcev. Ko je tovariš Tito v razgovoru z njim vztrajal na čim hitrejši obnovi sindikata, ga je Isa Jovanović začudeno vprašal: »Kaj nam bodo sindikati, če bomo imeli delavsko državo, pred kom bomo ščitili delavce?«

»Od mene in tebe, če bova postala birokrata,« mu je odgovoril Tito.

Ta antibirokratska orientacija je bila vsestransko obdelana in izražena v programu ZKJ, ki je bil sprejet osem let po uvedbi delavskega samoupravljanja.

(Iz referata D. Bogdanova)

INVENTIVNA DEJAVNOST V ŽELEZARNI ŠTORE V LETU 1984

Inovatorji v Železarni Štore so v preteklem letu prihranili skoraj 220 milijonov dinarjev, za kar so prejeli 3 milijone posebnih nadomestil. Prijavljeno je bilo 148 novih predlogov, ki jih je predlagalo 158 predlagateljev. Od teh je 55 takih, ki so v lanskem letu prvič prijavili inovacijo.

Največ predlogov so prijavili delavci iz TOZD Vzdrževanje (53 predlogov), s 27 predlogi pa jim sledijo delavci iz TOZD Valjarna II in TOZD Jeklarna (13 predlogov). Največ predlogov je bilo namenjeno za TOZD Valjarna II (43), za TOZD Jeklarna (25) in TOZD Jeklovlek (25).

Največ je bilo z inovacijami prihranjeno v TOZD Valjarna II (91 milijonov din), v TOZD Energetika (50 milijonov din) in v TOZD Livarna II (25 milijonov din).

Med inovatorji je bilo lani največ kvalificiranih delavcev (38,6 %), sledijo pa tisti s srednjo šolo (24,7 %) in visokokvalificirani delavci (13,3 %).

INVENTIVNA DEJAVNOST V ŽELEZARNI ŠTORE V OBDOBJU 1975—1984

Leto	Št. predlogov	Št. predlagateljev	% od vseh zaposlenih	Prihranki	Poprečni prihranki na inov.	Plačila	% od prihrankov
1975	65	56	1,9	5.027.601,00	90.303,00	25.157,00	0,5
1976	80	64	2,1	11.264.505,00	176.000,00	261.420,00	2,3
1977	111	62	1,9	18.031.422,98	290.000,00	297.133,48	1,6
1978	80	89	2,7	12.999.564,31	146.056,00	523.747,22	2,4
1979	104	119	3,4	21.767.791,21	187.646,00	555.766,50	2,5
1980	105	108	3,1	20.080.711,00	333.462,00	530.873,00	2,5
1981	83	82	2,3	49.079.487,05	598.524,00	937.815,74	1,9
1982	102	114	3,3	89.550.258,09	785.526,00	2.026.210,54	2,2
1983	111	136	3,9	88.941.284,25	653.980,00	2.567.979,23	2,9
1984	148	158	4,4	219.944.632,72	1.392.054,64	3.084.932,72	1,4

Sodelavki v žebeljarni pri pakiranju žičnikov (foto I. Kučina)

40-LETNICO ZVEZE SINDIKATOV JUGOSLAVIJE BOMO OBELEŽILI DELOVNO, KOT DEL REDNE AKTIVNOSTI

Letos minevajo štiri desetletja od ustanovitve enotnega sindikata delavcev in uslužbencev Jugoslavije, istočasno pa 40-letnica velike zmage nad fašizmom in nastanka nove — Titove Jugoslavije. Svet Zveze sindikatov Jugoslavije poziva vse osnovne organizacije in organe zveze sindikatov, da te jubileje proslavijo mobilizacijsko in akcijsko, z delovnimi in vzgojno-izobraževalnimi programi, kot delom redne družbenopolitične aktivnosti.

To je priložnost, je rečeno v programu praznovanja teh jubilejev, da se okrepijo temeljne vrednosti naše socialistične samoupravne družbe, navdušenje in zanos, delo in ustvarjalnost našega delavskega razreda in delovnih ljudi, odločnost in zavzetost povojnih in današnjih generacij in da se prikažejo rezultati in dosežki našega celovitega materialnega in družbenega razvoja. Jubileji morajo dati dodatnih spodbud za uresničevanje dolgoročnega programa ekonomske stabilizacije, okrepijo vero v lastne sile in afirmirati pozitivne rezultate družbene akcije zveze sindikatov in združenega dela pri uresničevanju samoupravljanja, ustavnega položaja delavskega razreda, povečevanju proizvodnje, produktivnosti dela, dohodka in izvoza; afirmaciji in boljšem vrednotenju proizvodnega in ustvarjalnega dela in učinkovitejši zaščiti standarda delavskega razreda.

Vse manifestacije je treba povezovati s konkretnimi akcijami, kot so, tematsko-delovni sestanki in posvetovanja; delovno-proizvodna tekmovalna; delovne, kulturne, izobraževalne, športne in druge aktivnosti. Nasploh bi praznovanje 40-letnice enotnega sindikata Jugoslavije v vseh okoljih in na vseh nivojih moralo spodbuditi in okrepiti aktivnosti za hitrejšo reševanje težav in problemov v delovnih okoljih in v družbi kot celoti.

Poleg svečane seje sveta Zveze sindikatov Jugoslavije 23. januarja, na kateri je bilo navzočih tudi nekaj znanih veteranov delavskega in sindikalnega gibanja in delegacije družbenopolitičnih organizacij, na kateri je predsednik sveta ZSJ Dušan Bogdanov Senko spregovoril o štiridesetletnem delovanju Zveze sindikatov Jugoslavije, se po programu sveta ZSJ predvideva pričetek

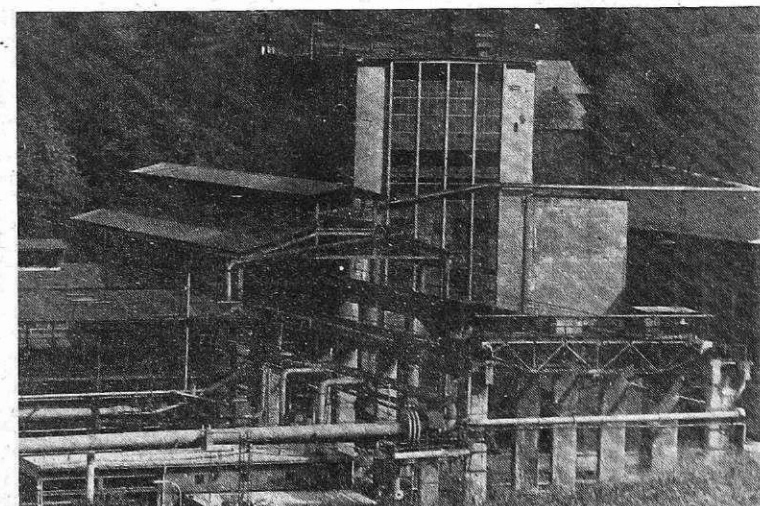
prilav za izdajo zgodovine sindikalnega gibanja v Jugoslaviji, kar je bilo na seji tudi potrjeno. Zgodovina sindikalnega gibanja bo zajemala razvoj in delovanje te organizacije od njenega začetka pa do leta 1919, od leta 1919 do leta 1945 in po osvoboditvi.

Predvideva in pripravlja se izdaja izbora besedil »o sindikatu od Marxa do danes« pod delovnim naslovom »Marksistična misel o sindikatu«. V knjigi bodo zastopani marksistično orientirani misleci različnih dob, iz različnih dežel in različnih sindikalnih gibanj, kakor tudi izbori besedil jugoslovanskih teoretikov in znanih političnih delavcev in sindikalnih aktivistov.

Razen tega je v pripravi izdaja popularne brošure o štirih desetletjih zveze sindikata v novi Jugoslaviji, ki bo strnjeno predstavila podobo organizacije, vključno s podatki o razvoju in aktivnostih, o članstvu in organiziranosti, vse kongrese Zveze sindikatov Jugoslavije, biografske podatke o dosedanjih predsednikih sveta ZSJ in drugo.

Literarna in likovna ustvarjalnost delavcev je po obsegu in kvaliteti dosegla take razsežnosti, da zasluži, da se celovito prikaže javnosti. Ti dejavnosti živita med delavci vseh narodov in narodnosti in na prepričljiv način kažeta, da delovni človek ni samo ustvarjalec materialnih, temveč tudi kulturnih vrednot. Zaradi tega je predvidena izdaja izbora književnih del delavcev — pisateljev v povojnem obdobju in reprezentativna razstava likovnih del oziroma ustvarjalnosti delavcev — slikarjev iz vse Jugoslavije v Domu sindikatov v Beogradu.

(Iz Informatorja ZSJ za sredstva informiranja v OZD in občinah)

Železarna Štore — TOZD Elektroplavž, ki je v letu 1984 praznoval 30-letnico delovanja (foto ŽŠ)

SIMONU REŠKU V SLOVO

Strahotno trpljenje v nemških koncentracijskih taboriščih, grenka in težka mladost, delo in skrb so mu izčrpali življenjsko energijo, da je klonil pred smrtjo, kateri je tolikokrat v življenju gledal v oči.

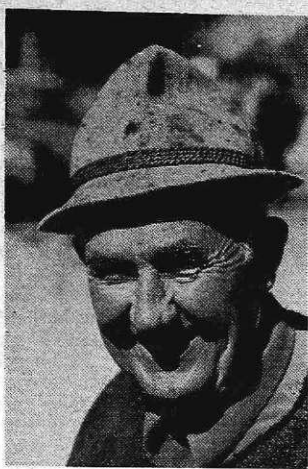
Simon Rešek je bil rojen 23. oktobra 1903 v Kamni gorici, od koder je leta 1927 prišel na Jesenice za kruhom in se zaposlil kot žičar v predelovalnih obratih Kranjske industrijske družbe. Levo usmerjeni krščanski socialist »Stanovnikovce«, kakor so jim takrat rekli, je bil pošten in neutrudljiv bорец za delavske pravice in vedno solidaren s tistimi, ki so trpeli krivico. Zato je razumljivo, da je bil že v letih pred drugo svetovno vojno aktivno povezan z nekaterimi znanimi jeseniškimi komunisti kot, na primer, Jožetom Gregorčičem, kasnejšim narodnim herojem, Lovrom Ažmanom in drugimi naprednimi delavskimi voditelji. V boju za temeljne delavske pravice in v pripravih za obrambo pred grozečim fašizmom so se združili res pravi borci, ne glede na svetovni nazor. To pa je takrat dajalo moč naprednemu delavskemu gibanju.

Takoj po nemški okupaciji naše dežele se je priključil skupini delavcev v Podmežakli, da bi se organizirali za aktiven odpor proti okupatorju. V okviru Osvobodilne fronte, katere jedro je bilo takrat v Podmežakli, je bil neutrudljiv aktivist v pravem pomenu besede. Poleg tega da je zbiral hrano, sanitetni material in drugo za partizane, je tudi z živo besedo pridobival sodelavce in sokrajane za Osvobodilno fronto. Okupatorju delovanje Osvobodilne fronte ni ostalo neopazeno in je začel z aretacijami in v eni od teh je bil zajet tudi Simon Rešek. Tu pa se je začela njegova Golgota.

Mučenje na jeseniškem gestapu in kasneje v begunjskih zaporih ni zlomilo njegove predanosti narodnoosvobodilnemu gibanju. Njegova nezlomljivost pred gestapom ga je sicer rešila begunjskih kolov, ni ga pa rešila trnjeve poti skozi nemška koncentracijska taborišča — taborišča smrti, kot številke 190.578. Le najmočnejši so vzdržali vse šikane gestapovcev, pri tem pa sta bila Simonu v veliko pomoč: njegovo izredno skromno življenje, v otroštvu in mladosti je bil večkrat lačen kot sit, in njegova trdoživost in upornost.

V svojih spominih je zapisal: »Tudi tam sem neštokrat nosil glavo pod pazduho, vendar sem pomagal, kolikor je bilo tedaj v mojih šibkih močeh in danih razmerah, vsem, ki so bili še bolj pomoči potrebni, da smo si podaljševali naše suženjsko življenje in da bi se srečno vrnili v svojo osvobojeno domovino.« Mnoge sta rešila smrti izjemno tovarištvo in solidarnost.

Skrb za sočloveka, tovarištvo in solidarnost pa so dejansko spremljali Simona Reška vse njegovo življenje. Ničlikokrat je govoril in z velikimi črkami zapisal v svoje spomine: nenehno je treba gojiti tovarištvo in pravo delavsko solidarnost in s tem se ga bomo najbolj dostojno spominjali.

MAKS MEDJA (11. 10. 1906— 30. 1. 1985)

V gori se je utrgala skala in ptice so prestrašene dzetele...

Takrat, ko so stali pod steno Široke peči, je bil Maks še mlad in velik in v plezalnih veščinah, čeprav majhne postave. Trije so bili, prva dolžina vrvi jim ni delala težav. V drugi dolžini se je zapletlo. Prvi in najboljši v navezi ni zmozel Rumenega odloma v Di Bonovi smeri. Moral je nazaj. V odlomu se je pognal Maks. Brez posebnih težav je zmozel ta zloglasni previs, ki je zavrnil že marsikatero navezo. Naprej ni bilo problemov.

Tako so se vrstile tedaj najtežje smeri v Julijcih: Ladja, Gorenjska smer, Copov steber in v tujini: Gross Glockner, Wenediger, Centralne Alpe: Matterhorn, Mt. Blanc itd.

V februarju 1974. leta sva se vračala s Kredarice mimo Kalvarije skozi Zleb in čez Ržke pode in se ustavila v Lovski koči v Zgornji Krmi. Snežilo je vso noč in pri najinem smuku s Kredarice se nama je neprestano vsipal v obraz droben, gost sneg. Močno me je skrbelo, kajti debelina novega snega se je bližala metru. To je že daleč čez kritično mejo za varen sestop čez Polje in Plešo v Spodnjo Krmo. Ustavila sva se v Lovski koči in čakala, kdaj bo ponehalo snežiti. Zaman, snežilo je vse gosteje, tako kot sneži samo v Zlatorogovem kraljestvu.

»Maks, danes ne smeja v dolino, preveč novine je že zapadlo in še kar močno sneži, tu bova ostala.«

Samo žalostno me je pogledal: »Doma sem obljubil, da se vrnem še

danes. Ali si predstavljaš, kako v strahu bo žena in otrok!«

Ni mi uspelo, da bi ga pregovoril, izredno je bil navezan na družino. Žena in sin sta mu bila najdražje na svetu. Kadarkoli sva se v pozni pomladi vračala skozi doline Spodnje Krme domov, ni nikoli pozabil natrgati planskih rož za ženo. Če sem ga opomnil, da se trganje rož ne spodobi za takega alpinista, se je samo nasmešnil in mirno nabral šopek rož.

Ko si je ustvaril družino, ni več plezal težkih smeri, toda reševalnih akcij ni odrekel, s svojo spretnostjo je bil vedno na razpolago. Glede odnosa do družine bi se lahko zgledovali po njem naši Himalajci.

»Maks, ali si že pozabil, kako nas je nosilo v plazu z Velike Mojstrove ke?«

Nič nisem dosegel, ni vzdržal, čeprav je natančno vedel, kaj ga lahko doleti tam doli na Pleši. Pospravil je oprtnik in se odpravil v snežni metež. Tudi jaz sem se zavedal, kam rineva. Če bo vzelo, bo pač oba vzelo.

Z Draškega roba je že grmel. Pleša je prava past. Kaj, če je to najina zadnja pot? Debelina snega je vidno rasla. Kar pol ure sva orala globoki sneg, da sva priorala do Fieše. Večer se je odel z meglo in temo. Strah me je prevzel. Če bi bil sam, bi šel nazaj. Občudoval sem Maksov pogum.

»Maks, spustil se bom skrajno levo del poti navzdol, ko se bom oglasil, pridi za menoj.« Bil sem od strahu napet kot struna, vsak hip bi lahko zagrmel plaz. Ustavil sem se ob robu in poklical.

Čakal sem dolgo, imel sem občutek, da strašno dolgo. Nič.

»Kaj je, Maks?«

»Palico sem izgubil!«

Imel je res izredne živce, jaz bi se poživljal na palico in šel naprej.

Komaj sem ga pregovoril, da je vzel mojo. Pohitela sva v rešilni gozd. Neskončno dolga mi je bila ta kratka pot v tisti noči. Ušesa so se mi vrtela na vse strani, toda kaj boš slišal v megli, temi in šumenje padajočih snežink? Svetilke so nama že odpovedale, ko sva prišla v gozd. Tu sem sežejo plazovi le v redkih primerih, morda na deset let. In takrat, ko sva bila že daleč v okrilju gozda, sem začutil, kako se je daleč nad nama premaknilo. To ni tisti plaz, ki rohni prek skal v dolino, to je plaz klože, plasti, ki se premakne na vsej široki strmini, čisto potihoma in sprva počasi. Občutili smo komaj zaznavno šumenje, nato se nagrmadi gora snega, na tisoče ton, na metre visoko in prav tako tiho obstane.

Nehote me je stisnilo, kot črva, preplašeno sem gledal v črno noč.

»Ali je«, je vprašal Maks.

»Je in na srečo brez naju.« Gora skrbi mi je padla s srca in vesel sem bil, da bo Maks prišel pravi čas domov.

Kadarkoli smo sedli v Zgornji Krmi v koči za mizo, je postavil biskvite na mizo, vsem na razpolago. Prvi je nanosil dru, zakuril in pristavil vodo za čaj. Ko smo odhajali, je vedno vse očistil in lepo pospravil. Neutrudljiv in izredno vztrajen pri hoji. S težavo si ga spravil iz gazi, najraje bi sam vse pregazil.

Tri mesece po tisti noči na Pleši sva zopet sopihala v strmino od gozdne meje proti Plaši. Izpod snega je molel ročaj Maksove palice.

Šestega maja 1952. leta se je vzpenjala močna ekipa gorskih reševalcev po zahodni strani proti Špiku. Na grebenu pod vrhom so se ustavili. V nasprotni steni je bil od petih plezalev samo eden še živ. Bilo je tik pred nočjo, začela se je borba za zadnje življenje. Dva prostovoljca sta morala v steno, najprej v spustu 70 m in navzdol, nato po sistemu polic do preživelega Uršiča. Takoj sta se javila Maks in Krušic. Kot vedno, najboljši, najbolj pogumni. V megli in snežnem metežu. Ko sta dospela do Uršiča, je noč objela stene, mrzle, mračne stene. Do onemoglosti sta garala do druge ure zjutraj. Takrat je kljub vsemu trudu ugasnilo mlado življenje.

Neke nedelje v pozni spomladi sva se v globokem novem snegu bolj privlekla kot prismočala v Spodnjo Krmo in do konca dotolčena gazila po neskončno dolgi ravnini. Sneg je bil moker in težak kot cent. Lojze Rekar, nosač, gorski vodnik, lovec, je imel domačijo tik za vasjo Zgornja Radovna. Tu sva se z Maksom neštetočkrat ustavila in prenočila, če je tako naneslo.

Tistikrat je že več dni neprestano snežilo. Pri Rekarju pred vrati sta stala oba Rekarja, Lojze in žena, za orjaškim kupom snega, ki je zgrmel s strehe in segal do strehe. Navnoter sta še lahko odprla vrata, navzven jih ne bi mogla. Jokala sta. »On je bolan, jaz imam nogo v mavcu, niti do drva ne moreva, zmrznila bova«, je v joku stokala ona.

Lojze je ravno v tistem času bil svoj zadnji boj z zahrbtno boleznijo. Počasi je hiral, ni se dal kar tako. Drvarnico sta imela čez cesto, okoli osem metrov od hiše, vmes pa goro snega.

»Ali je«, me je vprašal Maks.

»Je«, sem odurnil in bila sva zmešana. V hipu je imel v rokah dve lopati iz drvarnice, v hipu nisva bila nič več do konca dotolčena in na-

slednjo uro je letel sneg izpred vrat kot iz rolje.

Ko sva odhajala, sva jim nanosila še dru in Maks je znal vedno z vedrim obrazom in preprostimi besedami spraviti Rekarjeve v dobro voljo.

Od 17. do 22. avgusta 1942 je bila v steni Rigljice dolgotrajna in težavna reševalna akcija. Pri plezanju sta se smrtno ponesrečila dva jeseniška plezalca: Franci Kovač in Pepi Vodišek, v sami reševalni akciji pa še dva reševalca: Franci Taler in Miran Marn.

Tudi v tej akciji se je izkazal Maks. Takoj, ko so reševalci prispeli pod Rigljico in ko sta Krušic in Kokalj kot prva prinesla iz stene vest o dveh mrtvih in preživelem Tomazinu, se je Maks odpravil z Moretom v steno z vsem potrebnim za bivačenje ob Tomazinu, za njima sta pa odšla v steno še Arih in Klančnik.

Tudi v tej akciji je Maks z Arihom in Krušcem pogaral najtežje. Pet dni je bil boj s steno, da ji je iztrgal preživele žrtev. Pet bivakov v steni in pod steno! Kaj to pomeni, ve le tisti, ki je že bivakiral brez specialne opreme.

Akcija za akcijo so se vrstile v dolgem Maksovem življenju. Pripoved o človeku, ki se je zapisal goram in reševanju v gorah, bi bila dolga in zanimiva.

Več kot 150 zimskih pohodov na Kredarico ima vpisanih, nešteto plezalnih tečajev skupno z Moretom, Jožo Čopom, Koblarjem, nešteto delovnih akcij; prejel je vsa možna odlikovanja. Med redkimi je bil tudi častni član Planinskega društva Jesenice.

In ko bi delili odlikovanja in priznanja za nepretrgano 50-letno delo v GRS, bi imel Maks tudi to odlikovanje, na katero bi bil sigurno najbolj ponosen, kajti član GRS je bil nepretrgoma od leta 1931 pa vse do 30. januarja 1985, ko je umrl.

Po hudi nesreči, ko ga je na cesti povozil avto, se ni več popravil. Junakovo je bil svoj zadnji boj, vedel je, da ga mora izbojevati usak sam. V tem boju ni zmagal še nihče.

To so utrinki iz življenja gorohodca, iskric iz plamena življenja reševalca. Bil je del svojih ljubljenej gor in za ta dei so gore siromašnejše...

Visoko v gori se je odkrula skala in ptice so prestrašene vzletele...

Maksu v slovo!

PLANINSKO DRUŠTVO,
GRS IN ALPINISTIČNI ODSEK
JESENICE

JOŽU PESJAKU V SPOMIN

Nedavno je umrl JOŽA PESJAK, upokojeni delavec Železarne Jesenice. Rojen je bil 26. marca 1911 na Jesenicah, v revni, skromni, pošteni in delavsko zavedni družini, kot četrti otrok očeta Janeza in matere Marjete. Stanovanje je improvizirani leseni baraki, ki jo je oče sam naredil v nekdanjih vrtovih ob tovarni, nam pokaže vse težave šestčlanske družine, ki jo je oče Janez preživljal s priložnostnimi zaslužki.

Družina je očeta — hranitelja izgubila že v prvem letu prve svetovne vojne pri italijanskem bombardiranju Jesenic. Kako so preživeli vojna leta, Joža pravzaprav nikoli ni vedel povedati. Po vojni je mati dobila »pravico« do trafike. Vendar je bilo to premalo za preživljanje in šolanje otrok. Napredni brat Johan, okolica in okoliščine pa so Jožu kmalu odprli pot v mladinske vrste naprednega kulturnoprosvetnega društva Svoboda. Že kot osnovnošolec se je zapisal k Svobodi in vse otroštvo,

mladost in kasnejša leta je prebil pri Jeleni. Prirojena telesna hiba mu ni dovoljevala telesne vadbe in podobno, pa je zato sodeloval v raznih izobraževalnih krožkih, igral je šah, zbiral znamke, v poznejši življenjski dobi pa je sodeloval pri dramski in pevski sekciji Svobode in Enakosti in bil eden izmed najuspešnejših tečajnikov esperanta, ki je bil organiziran pri KPD Svoboda. Ko je prišel čas, da bi si sam služil kruh, pa pri tedanji KID za tako aktivnega člana Svobode, Enakosti in človeka naprednega delavskega prepričanja ni bilo dela! Več let je moral čakati na usmiljenje delodajalcev v železarni. Na delo so ga sprejeli šele 19. septembra 1939. Do takrat je opravljal priložnostna in najtežja dela v Kranju in na Jesenicah. Takrat je bil že kandidat za člana Komunistične partije Jugoslavije.

Takoj 1941. leta se je vključil v ilegalno delo Osvobodilne fronte. V železarni je bil vodja ilegalne četverke, ki je organizirala zbiranje denarja, živinskih nakaznic, cigaret in drugih potrebščin za partizane in vse to organizirano odpravljala na partizansko zvezo RADO. Sodeloval je tudi pri raznih obveščevalnih akcijah in vse, kar je bilo potrebno, posredoval v partizanske postojanke. Dal je partizansko posojilo, pri septembrski mobilizaciji je osebno sodeloval, več tovarišev iz tovarne je spravil v partizane. V Podmežakli je bil član odbora OF, zadolžen za narodno zaščito. Aktivno je sodeloval tudi pri zadnji majski mobilizaciji.

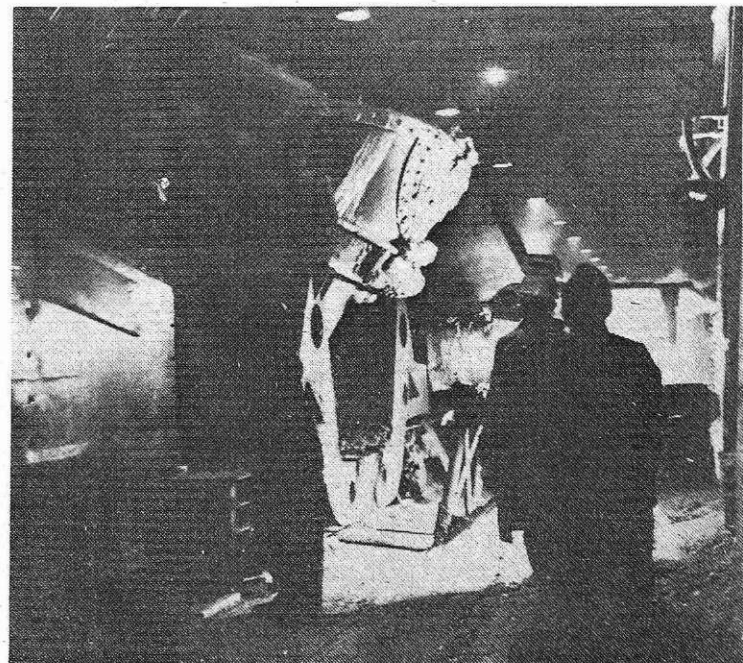
Po osvoboditvi je nadaljeval s svojim naprednim delovanjem. Sodeloval je pri raznih prostovoljnih delovnih akcijah v tovarni in krajevni skupnosti. Februarja 1947 je bil sprejet za člana Komunistične partije Jugoslavije. Bil je aktiven član SZDL, ZZB NOV, šahovskega društva, fildelističnega društva, društva invalidov, bil je strasten numizmatik...

Svojo splošno izobrazbo in prirojeno nadarjenost je dopolnil še s partijskim tečajem 1950. leta. Leta 1963 je na delovnem mestu v martinarni Železarne Jesenice po nesreči izgubil še desno oko. Kot civilni in delovni invalid je delo

nadaljeval v Železarni kot varnostnik do upokojitve leta 1969.

Pokojni Joža je bil zelo skromen, pošten in priljubljen tovariš. Posebno radi se ga spominjajo še živeči predvojni Svobodaši. Kako so ga spoštovali in imeli radi krajani KS Podmežakla in člani družbenopolitičnih organizacij in društev, katerih član je bil, pa je najbolje dokazalo številno spremstvo na njegovi zadnji poti.

Franjo Ropret

V svetlobi martinovke (foto I. Kučina)

KVALITETA ZAHTEVA VELIKO ZNANJA

(Nadaljevanje s 1. strani)

lo. Raje se zanesejo na svojo presojo, naključnost. V Železarni imamo interne standarde, ki natančno določajo in opišejo vse postopke od izdelave jekla, tople in hladne predelave do končne izdelave in garantirano dajo dobre rezultate, če bi jih dosledno upoštevali. Ti interni standardi bi morali biti učilo za slehernega delavca.

Ljudje, ki prihajajo iz šol, imajo premalo konkretnega znanja, zato je naloga delovne organizacije, da njihovo splošno znanje dopolni, izpopolni in jih specializira. Sektor za tehnično kontrolo in raziskave organizira tedenske kvalitativne konference, ki se jih udeležujejo asistenti in tehnologi iz temeljnih organizacij. Na teh konferencah rešujejo tehnološke in proizvodne probleme in sprejemajo tudi konkretne sklepe. Raziskovalci TKR vodijo tudi strokovne krožke za določeno področje proizvodnje, za določene izdelke. V te strokovne skupine so prav tako vključeni tehnologi in asistenti. Tudi to so oblike izobraževanja, a praksa na žalost kaže, da pridobljeno znanje premalo kroži, da ostaja neizkoriščeno in le teorija.

»Da bi kvaliteto naših izdelkov izboljšali,« pojasnjuje Oskar Kürner, »poskušamo uvajati popolno kontrolo vseh polizdelkov in končnih izdelkov za medsebojne dobave med našimi temeljnimi organizacijami in za kupce. Naslonili smo se na navodilo o postopku in reševanju internih reklamacij za proizvodne izdelke in storitve (sprejet 29. maja 1980). Dosegli smo, da je uveden poračun med temeljnimi organizacijami v proizvodni verigi, tako da TOZD, ki je kriva za slabo kvaliteto, poravnava stroške, ki so nastali zaradi napake. Premik je bil torej storjen in upam, da bo osnova za večjo pozornost do kvalitete. Vendar se delavci še premalo zavedajo, da so tudi slabi izdelki denar in da te interne reklamacije dosega višino milijard dinarjev. Priporočljivo bi bilo, da bi odbori za gospodarstvo pri delavskih svetih TOZD interne reklamacije obravnavali tudi glede na vrednost, ki jo TOZD izgublja zaradi takega odnosa do kvalitete in ne samo glede na količino.«

Zaradi potreb trga, zahtev kupcev in zaostrenih pogojev gospodarjenja se bo treba vedno bolj zavedati, da je najdražja proizvodnja na zalogo, to so izdelki, ki nam »nastanejo« izven programov. Take izdelke prodajamo naključnim kupcem, ki ne izpolnjujejo nobenih dodatnih obveznosti (združevanje deviz, združevanje sredstev za gradnjo jeklarne 2 itd.). Tudi 60 % obresti na zalogo v enem letu izniči vsa obratna sredstva. Spremembe so torej nujne.

Oskar Kürner je posebej poudaril, da mora akcija za izboljšanje kvalitete potekati med vsemi delavci Železarne in ne samo v proizvodnih TOZD. Dobra kvaliteta izdelka je odvisna tudi od dobrih surovin, dobre vzdrževanja vseh naprav in strojev. Vsak zastoj negativno vpliva na kvaliteto tako zaradi prekinitve delovnega procesa kot zaradi predolgega zadrževanja jekla v pečeh, večkratnega ogrevanja itd.

Jakob Medja je vodja oddelka za tehnično kontrolo. Pogovarjala sva se predvsem o pomenu samokontrole. Ljudje imamo namreč to slabo lastnost, da raje naredimo manj in slabše kot več in bolje, če nimamo nadzora. »Samokontrola bi morali v Železarni uvajati načrtno in organizirano. Ljudje, ki bi bili zadolženi za samokontrolo, bi morali biti dodatno nagajeni, saj kontrola predstavlja dodatno delo. Tak samokontrolor bi moral dobro poznati predpise, kako ravnati, kaj kontrolirati. Vendar samo taka kontrola ni dovolj. Nad delom samokontrolorja bi bdela splošna kontrola, ki bi morala takoj ukrepati, če samokontrolor svojih dodatnih delovnih dolžnosti ne bi v redu opravljal. V ljudje je treba zbuditi občutek, zakaj je treba dobro delati, jim pomagati iz neznanja in nezainteresiranosti. To pa se da doseči le s primernim nagajevanjem dobrega in kvalitetnega dela.

V letih, ko smo ustanavljali samoupravne delovne skupine, smo govorili, da ima taka delovna skupina lahko najrazličnejše funkcije: samoupravljalško, sindikalno, pa tudi strokovno, problemsko. Na sestankih bi morale skupine večkrat reševati tudi proizvodne in kvalitativne probleme svoje delovne sredine in izobraževati delavce. Krožki za izboljšanje kvalitete, ki delujejo v nekaterih TOZD, rešujejo predvsem probleme boljše izkoriščenosti delovnih naprav in večje produktivno-

sti, kar nima neposredne zveze z izboljšanjem kvalitete.«

KROŽKI ZA DVIG PRODUKTIVNOSTI

V Železarni se je razširilo neko napačno mnenje, da krožka, ki sta bila ustanovljena sredi lanskega leta v TOZD Žičarna, rešujeta probleme kvalitete, zato so jih preimenovali kar v kvalitativne krožke ali krožke za izboljšanje kvalitete. Krožka pa sta bila ustanovljena iz želje in potrebe izboljšati delovno in tehnološko disciplino in dvigniti produktivnost. V Železarni smo o njiju že pisali (Krožki za izboljšanje proizvodnje, št. 44/XXXIII, 8. nov. 1984). Da bi njuno delo spet aktualizirali in vzpodbudili tudi delavce ostalih TOZD, da jih posnemajo, smo se pogovorili z vodjama krožkov Janezom Ambrožičem in Stanetom Gorencem.

Janez Ambrožič je povedal, da so s pomočjo predlogov članov krožka v žičarni I uvedli nekatere izboljšave. Tako so na RF strojih, ki so italijanske izdelave, znižali koše in zmanjšali roče, da lahko naenkrat žarijo večjo količino. Zaradi manjših košev je tudi teža manjša in dvigalo ni več preobremenjeno, zato se vlečna vrva ne trga. Lažje kolobarje tudi lažje vežejo, saj to delajo ročno, in je napora delavcev manjši. Zaradi boljše vezanja pa tudi med transportom ne prihaja do razsutja kolobarjev. Na istih strojih so prej gibljive škatle za vlečni prašek pritrdili, da so preprečili lome kolen vodovodne napeljave, do katerih je prihajalo zaradi udarcev gibljive škatle.

Uresničuje se tudi predlog, da bi v obratu postavili škarje za rezanje žice za vezanje kolobarjev. Za to dodatno delo so tudi določili delavca. Do sedaj je žica za vezanje delala napoto po vsem obratu. Vzdrževalcem-električarjem so tudi predlagali, da bi v strojčke za šiljenje žice vstavili časovne releje, ki bi strojček po petih minutah nekoristnega obratovanja ustavili, saj delavci na izklapljanje večkrat pozabljajo. Uspehi krožka so torej vidni in jih navajamo tudi zato, da bi delavci ostalih TOZD spoznali, kaj vse se da izboljšati s skupnimi močmi in da možnosti so, le pogumen je treba biti dovolj, da poveš svoje mnenje in da probleme tudi vidiš. Toda dokler se bodo krožki ukvarjali samo s slabim delom, staro tehnologijo, ne bo večjega napredka.

V TOZD Žičarna so zadovoljni tudi s podporo in vzpodbudami vodstva TOZD. Ljudem pa je včasih težko dopovedati, da je za uresničitev nekega predloga potrebno nekaj časa.

Stane Gorenc je povedal, da člani krožka pri osebnem dohodku niso oškodovani zaradi porabljenega časa za sestanke. Sestajajo se pri-

bližno vsake tri tedne, letno pa naj bi rešili dva do tri probleme. Vsake izboljšave so veseli, saj jim olajša delo.

V adjustaži Žičarne so po nekaj letih spet uvedli samokontrolo, pojasnjuje Stane Gorenc, s pomočjo katere se najhitreje reši problem tehnološke nediscipline. Že tri mesece sta dva prizadevna delavca zadolžena, da ob svojem rednem delu kontrolirata tudi skupino strojev in material sodelavcev na dnini. Za dodatno delo sta dodatno nagajena — napredovala sta za dve kategoriji. V začetku je bil med delavci opazen določen odpor, kot pri uvajanju vsake novosti, toda sčasoma so priznali njuno koristnost. V teh treh mesecih se je število reklamacij zmanjšalo za 32 %, povečal pa se je tudi izplen, saj teče delo bolj organizirano. Delavci so s samokontrolorjema zadovoljni in v uvajanju samokontrolorjev vidijo tudi možnost za napredovanje, ki ga do sedaj tudi najbolj prizadevni in vestni žičarji niso imeli. Delo samokontrolorjev je seveda še dodatno kontrolirano in za nevestnost je predvidena tudi zamenjava.

V Žičarni torej orjejo ledino. Veseli so uspehov, boli pa jih nezainteresiranost ostalih TOZD, saj jih še ni nihče povprašal za nasvet, pomoč, čeprav so bili tako krožki kot samokontrolorji predvideni tudi v ostalih temeljnih organizacijah. Če bi bili taki krožki za dvig produktivnosti in samokontrolorji tudi drugod, bi bilo tudi njihovo delo lažje in še bolj koristno, saj bi se lahko med seboj posvetovali, si izmenjavali izkušnje in tudi uspešne poročali o napakah in jih pomagali odpravljati. Upajo, da se bo zganilo tudi med delavci drugih temeljnih organizacij in da ne bodo ostali izjeme in nekakšni poskusni zajčki.

Cvetka Martinčič

POPRAVEK PREDLOGA SAMOUPRAVNEGA SPORAZUMA

V predlogu samoupravnega sporazuma o skupnih osnovah in merilih za delitev sredstev za osebne dohodke in dela sklada skupne porabe v delovni organizaciji Železarni Jesenice, ki je bil tiskan kot priloga Železarja št. 2, dne 17. januarja 1985, je v 16. členu prišlo do tiskovne napake.

Pod zaporedno številko 2. je napisano:

DVOIZMENSKO delo v popoldanskem času — 20 točk

Pravilno pa se glasi:

2. ENOIZMENSKO delo v popoldanskem času — 20 točk

POTREBNA BO SPREMEMBA PROIZVODNJE IN ASORTIMENTA

(Nadaljevanje s 1. strani)

proizvodnji in jih zamenjati z izdelki, ki vsebujejo več znanja in so zato več vredni. To so predvsem visoko legirana in legirana jekla, vendar moramo tudi tu doseči čim večjo stopnjo predelave.

Potrebna bo tudi sprememba asortimenta, predvsem z iskanjem novih izdelkov. Odziv na pobudo o zbiranju idej za nove izdelke je bil zelo dober, saj so se v akcijo vključile vse temeljne organizacije in strokovne službe, tako da smo zbrali veliko koristnih idej. Sedaj moramo te ideje še oceniti, ovrednotiti in ugotoviti, kako bi jih tržišče sprejelo.

Lani smo z vrtnimi podboji osvojili novo tržišče — Alžirijo, letos pa se nam obeta prodor na Kitajsko. Lani smo v sodelovanju z Iskro Avtomatiko na sejmu varilne tehnike na Kitajskem predstavili naše elektrodne žice. Odziv je bil zelo velik in prve količine žice za varjenje z zaščitnim plinom CO₂ bodo že letos na kitajskem trgu. Drugo področje za prodajo elektrodnih žic so Alžirija, Egipt in Iran, kjer smo v sodelovanju z že omenjeno Iskro Avtomatiko navezali prve stike.

Poleg elektrodnih žic bomo novemu tržišču ponudili tudi končne izdelke — elektrode, kar za temeljni organizaciji Žičarna in Elektrode pomeni, da morata zagotoviti normalno proizvodnjo in prodajo ob upoštevanju večjih kvalitativnih zahtev. Zato bo potrebno boljše delo in večja kontrola kvalitete, vendar se bo vloženi

trud poznal v večjem deviznem priplivu.

Že lani smo se na okrogli mizi o prodaji izdelkov okroglega programa pogovarjali, da bi morali biti tehnologi bolj svetovalci in posredniki med nami in našimi kupci in ne, da se na tržišču pojavljajo le ob kritičnih trenutkih, kot so dane reklamacije ali posebne zahteve naših kupcev. Premikov v tej smeri še ni in jih bomo tudi zelo težko naredili, ker so tehnologi preobremenjeni s svojimi osnovnimi nalagami, reševanjem tehnoloških problemov v temeljnih organizacijah.

Se nekaj besed o oddelku. Osnovna naloga oddelka je raziskovanje tržišča in cen. Pri raziskovanju tržišča je osnovna naloga pridobiti kupce in jih vključiti v skupni izvoz našega jekla oziroma končnih izdelkov. Tako zagotovimo dobro preskrbljenost kupcev z našimi izdelki in dohodkovno zanimivejši izvoz. Posebna naloga je pripravljavanje dogovorov o skupnem izvozu, kooperacijskih pogodb in programa metalurške menjave z vzhodnoevropskimi državami. Na oddelku se ukvarjajo tudi z raziskavo tržišča za nabavno in prodajno področje, ekonomska propaganda pa ima bolj informativni značaj, saj kupce le obveščamo o naših izdelkih in možnostih. V zadnjem času je na oddelku bolj poudarjena razvojna funkcija, ko ideje o novih izdelkih ovrednotijo, preverijo njihovo zanimivost za tržišče in predlagajo za redno proizvodnjo.

Lilijana Kos

PRESEŽEN JANUARSKI SKUPNI CILJ REALIZACIJE

Čeprav so osnovni podatki o doseženih rezultatih v mesecu januarju že znani in so bili delavci o tem obveščeni v posebni informaciji, je potrebno, da glede na dosežene rezultate ugotovimo:

— da so doseženi rezultati posledica izrednega prizadevanja celotnega kolektiva, da ob težkih pogojih izpolnimo plan odpreme gotove proizvodnje in s tem zagotovimo normalno oskrbo naših kupcev,

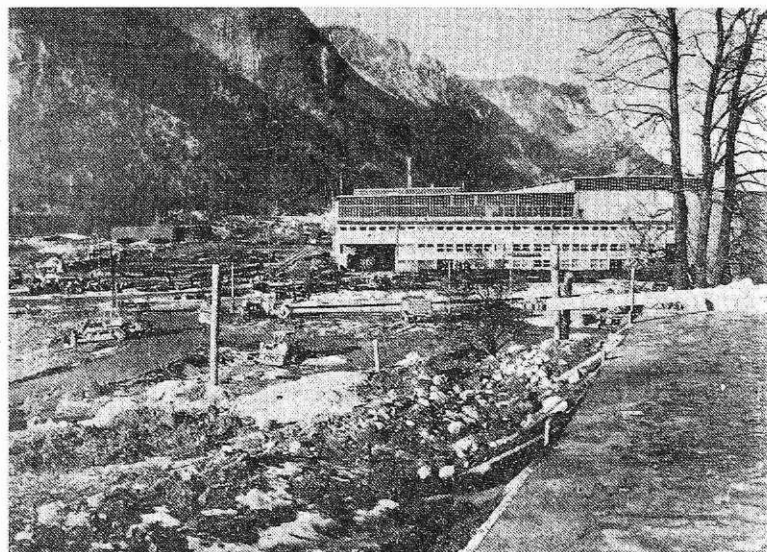
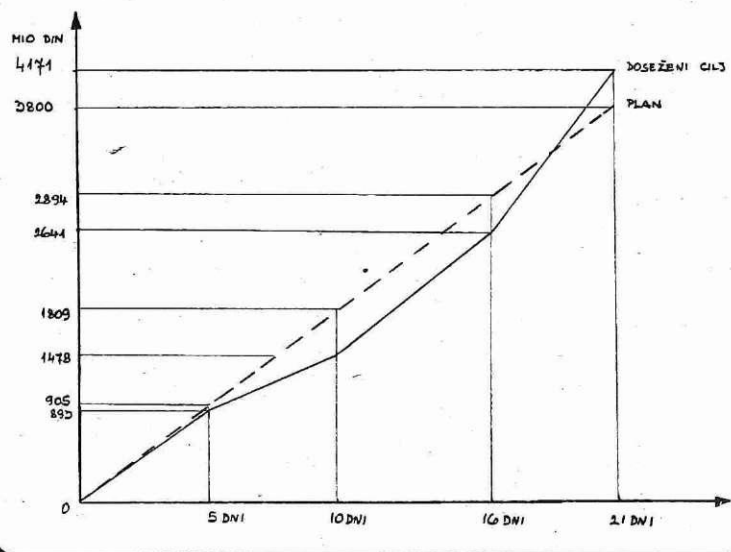
— da z izpolnjevanjem nalog iz programa ukrepov za odpravo motenj v poslovanju v preteklem letu nadaljujemo tudi v letu 1985. Kljub izrednim težavam smo z doseženimi rezultati v proizvodnji dokazali, da so naloge, ki sledijo iz gospodarskega načrta, uresničljive.

Čeprav je realizacija v prvem delu meseca zaostajala, kot je razvidno iz diagrama, je bil presežen postavljeni cilj 3,8 milijona dinarjev. Pri tem gre vsa zasluga predvsem delavcem v proizvodnih TOZD, ki so ustvarili planiran obseg proizvodnje tudi na račun nadurnega dela in dela na proste dni kot nadomestilo velikim izpadom na začetku januarja.

Velike napore so vložili tudi delavci TOZD Energetika, Remontne delavnice, Vzdrževanje in Transport, ki so z aktivnim reševanjem vseh problemov omogočili doseganje takšnih rezultatov.

Pri tem ne smemo prezreti izrednega prispevka komiteja za promet in zveze, Železniškega gospodarstva Ljubljana, Viatorja in Prevoznika Gorenjske, ki so vložili velike napore in s tem omogočili take rezultate.

Doseženi cilj nas ne sme uspavati, čeprav so pogoji za doseganje planirane proizvodnje v februarju ugodnejši od pogojev v mesecu januarju. Od nas samih in naše pripravljenosti bo odvisen končni rezultat in potrjena visoka zavest jeseniških železarjev.

Pogled na gradbišče jeklarne 2 (foto I. Kučina)

REZULTATI PROSTOVOLJNEGA DELA

Gospodarskih težav, ki so se nakopičile skozi daljše obdobje, ni mogoče enostavno odpraviti. Na vseh nivojih so bili zato pripravljani programi za odpravo motenj v poslovanju, dogovorili pa smo se, da bo vsak zaposleni dodatno prostovoljno opravil osem učinkovitih ur v proizvodnji ali na drugih nalogah, ki direktno prispevajo k boljšemu rezultatu poslovanja.

Od oktobra, ko se je akcija začela, do 15. januarja, ko se je zaključila, je opravilo prostovoljno delo 5.861 delavcev, zaposlenih v naši Železarni, 26 avtoprevoznikov, združenih v Avtoprevozništvu Gorenjske, 16 delavcev iz Metalke Ljubljana, 14 avtoprevoznikov — privatnikov, ki prevažajo izdelke, polizdelke in ostale materiale po Železarni in en občan, zaposlen pri drugi DO (PTT). V akcijo se je vključil tudi Kovinoservis, kjer je prostovoljno delo opravilo na njihovih napravah 51 delavec, finančni rezultat tega dela pa bodo nazkazali Železarni.

Skupni finančni rezultat prostovoljne delovne akcije je 126.998.000 dinarjev. V marsikateri TOZD ugotavljajo, da je prostovoljno delo veliko pripomoglo k boljšemu končnemu uspehu TOZD, in sicer na eni strani z rezultati, na drugi pa s samim odnosom do dela.

Prostovoljno delo pomeni pripravljenost vseh naših delavcev in tudi tistih, ki sodelujejo z našo delovno organizacijo, da hočemo tudi na prostovoljni osnovi graditi in utrjevati materialne osnove samoupravljanja. Veliko število delavcev, ki so se odzvali akciji, kaže, da smo v Železarni, Jesenice enotni in pripravljeni takoj reševati nastale probleme.

Prostovoljno delo, ki je bilo le enodnevno, za marsikoga pomeni dobro šolo in novo izkušnjo pri vključevanju v družbeno dogajanje. Posebno pa je treba poudariti tisto plat prostovoljnega dela, ki vpliva na medsebojne odnose, saj opažamo, da so se le-ti v marsičem že s tako kratko akcijo izboljšali.

Prostovoljno delo je opravilo 93,7 odstotkov vseh zaposlenih. Zaradi bolezenske in ostale odsotnosti se dela ni udeležilo 3,9 % zaposlenih, 2,4 % zaposlenih pa se akcije ni udeležilo kljub temu, da smo menili, da so bili v času akcije sposobni opraviti dogovorjenih osem prostovoljnih ur. S tem so pokazali svoj odnos do kolektiva in menimo, da sedaj, ko smo rezultate tudi ovrednotili, vidijo korist akcije in lahko razmišljajo o svoji moralni odgovornosti pri tej akciji.

Prostovoljno delo je bilo in se je ponovno pokazalo kot pomembna oblika sodelovanja med zaposlenimi. Pri organiziranju so se pojavljale manjše napake, ki so preprečevale usklajevanje in onemogočale še boljše rezultate. Izkušnje, pridobljene v tej akciji, bodo služile za uspešnejšo organizacijo druge, ki bo morala slediti, če bomo hoteli uspešno poslovati. Kadrovskega sektorja.

NOVICE IZ RADOVLJIŠKE OBČINE

Po periodičnem načrtu Skupščine občine Radovljica za prvo tromesečje 1985 bodo prve letošnje seje, 29. po vrsti, vseh treh zborov v sredo, 13. februarja. Težišna točka dnevnega reda vseh zborov bo razprava o predloženi resoluciji o družbenoekonomskem razvoju občine za leto 1985. Na vseh zborih bodo delegati razpravljali o osnutku sprememb in dopolnitev poslovnika dela skupščine ker sedanji poslovnik, kljub večkratnim spremembam in dopolnitvam še vedno ne ustreza za normalno delo skupščine.

Predsedstvo OK SZDL Radovljica je na 17. seji 7. februarja v vlogi enotne delegacije za družbenopolitični zbor OS Radovljica obravnavalo delegatsko gradivo za 29. sejo tega zbora, ki bo 13. februarja. V razpravi je sprejelo skupna stališča do posameznih točk dnevnega reda, ki jih bo delegacija predlagala na seji zbora. Govorili so tudi o nekaterih tekočih nalogah SZDL v občini po programski seji RK SZDL Slovenije.

Delovna skupina, ki jo je imenovalo predsedstvo OK ZK Radovljica, je 30. januarja razčlenjevala in presojava gradivo, ki ga je pripravila za sejo občinskega komiteja za SLO in družbeno samozaščito. Na seji je sprejela program del za ažuriranje varnostno-politične ocene stanja v občini.

Delovna je bila tudi statutarne komisija OK ZK Radovljica, ki je istega dne pregledala uresničevanje statutarne določil v organizacijah in vodstvih ZK v občini. Oblikovala je predlog dela komisije za leto 1985, ki temelji na neizvršenih nalogah za lansko leto.

Občinski svet ZS Radovljica je konec januarja razposlal osnovnim organizacijam in konferencam osnovnih organizacij sindikata v občini smernice z navodili za obravnavo zaključnih računov v letu 1984. Razprave bodo potekale v združenem delu in delovnih skupnostih od 1. do 28. februarja. V smernicah je posebno poudarjen namen te akcije, ki mora razen ocen gospodarjenja posebej pregledati in oceniti delo poslovnih delavcev, ki morajo pripraviti svoja poročila. Priložen je tudi seznam in razpored predstavnikov občinskih DPO, ki bodo sodelovali v OZD in TOZD na teh razpravah.

Na območju občine Radovljica po podatkih občinskega odbora ZZZB NOV Radovljica, ki veljajo za januar 1985, prebiva še 16 prvoborcev, nosilcev Spomenice 1941. Da smrt neusmiljeno redči njihove vrste, pove podatek, da je le še pet spomeničarjev domačinov. Enajst spomeničarjev pa se je po osvoboditvi naselilo v občini. Samo v zadnjih dveh letih so umrli štirje nosilci Spomenice doma iz radovljiške občine.

Odkar so bile lani julija ustanovljene skupne strokovne službe družbenih dejavnosti, so postali redna praksa delovni sestanki predsednikov skupščin in predsednikov odborov za svobodno menjavo dela SIS družbenih dejavnosti, ki jih po dogovoru sklicuje in vodi vodja skupne službe. Na šestem sestanku, 31. januarja so se udeleženci seznanili z razporeditvijo finančnih sredstev za posamezne SIS v letu 1984 in s postopki planiranja v vseh SIS za leto 1985. Seznanjeni so bili tudi o pri-

pravah za uvedbo enotne evidence prejemnikov socialnovarstvenih pomoči in o izvajanju sporazuma o uresničevanju socialnovarstvenih pravic v občini Radovljica.

Konec januarja je izšla prva letošnja številka Obzornika, glasila delegatov in delegacij Skupščine občine Radovljica, ki ga izdaja INDOK center Radovljica v 1500 izvodih. Celotni Obzornik vsebuje delegatska gradiva za februarjska zasedanja vseh treh zborov Skupščine občine Radovljica in dodatno informacijo o višini solidarnostne pomoči radovljiške občine občanom pobratene občine Brus v Srbiji.

Po podatkih občinskega odbora za pomoč prizadetemu prebivalstvu pobratene občine Brus na potresnem območju Kopaonika v Srbiji so v letu 1984 v radovljiški občini zbrali za solidarnostno pomoč 3,8 milijona din. Poslali so tudi devet počitniških prikolic in tri vikend bungalove — kontejnerje. Razen tega sta dva radovljiška mladina sodelovala na mladinski delovni akciji pri odstranjevanju škode v najbolj prizadetih krajih občine Brus.

Proračun občine Radovljica, za zdaj še kot osnutek, dokler ga ne potrdijo delegati vseh treh zborov skupščine občine Radovljica, znaša v letu 1985 skupaj 389.504.000 din izvirnih prihodkov, kar je 37 %, več kot je znašal v letu 1984. V prav tolikšnem znesku so razporejeni proračunski odhodki porabnikom proračunskih sredstev, kar je v primerjavi z letom 1984 za 35,6 % več.

V finančnem načrtu samoupravnega sklada za intervencije v kmetijstvu in porabi hrane v občini Radovljica v letu 1985 je predvideno 78.303.000 din, kar je za 30.093.000 din več kot lansko leto. Sredstva za ta sklad zbirajo po stopnji 0,8 % iz bruto osebnih dohodkov zaposlenih v občini. Spodbudno je, da bo imela letos strokovno pospeševalna služba na voljo 4,2 milijona din, kar je 700 tisoč več kot lani. Za izobraževanje kmetov je namenjeno 1,7 milijona din ali 900 tisoč din več kot lani.

Po programu investicijskih naložb industrijskih delovnih organizacij občine Radovljica bodo letos v največji DO v tovarni Veriga Lesce, nabavili in postavili strojno opremo za proizvodnjo rudarskih verig, ki jih leški verigarji izdelujejo edini v državi. Razen tega bodo kupili še nekaj druge opreme za posamezne obrate oz. TOZD.

Tudi v DO ŽITO-TOZD Triglav — Gorenjka v Lescah načrtujejo v letu 1985 posodobitev strojne opreme za izdelovanje čokolade, ki sodi po dolgoletni tradiciji med najbolj kakovostne tovrstne izdelke pri nas. Sočasno nameravajo letos preseliti in dopolniti stroje in naprave za izdelavo mehkega peciva, s katerim oskrbujejo velik del Slovenije.

Da bodo bolj nazorno kot doslej lahko predstavili svojo delovno organizacijo učencem osnovnih šol pred izbiro poklica, poslovnim partnerjem in raznim delegacijam, kooperantom in drugim, ki želijo spoznati proizvodne sposobnosti LIP Bled, so konec decembra 1984 posneli film v video tehniki. Film, ki traja 30 minut, so posneli delavci republiškega izobraževalnega centra za ljudsko obrambo iz Poljč. Cena filma je okoli 150 tisočakov.

Z Elanovimi smučmi, ki se vse bolj uspešno kosajo v mednarodni konkurenci, v sezoni 1984/85 nastopajo tekmovalci in

tekmovalke iz Velike Britanije, Avstralije, Danske, Finske, Francije, Grčije, Italije, Kanade, Norveške, Poljske, Španije, Švedske, Švice, ZDA in Jugoslavije. Razen alpincev so opremljeni z Elanovimi smučmi tudi tekači in skakalci. Elan je tudi član smučarskih skladov vseh naštetih dežel.

Delavska univerza Radovljica v dogovoru z občinskim svetom ZS Radovljica v februarju organizirala seminar za delavce, ki vstopijo v zvezo sindikatov. Na programu bodo teme: Kaj so subjektivne sile v našem samoupravnem družbenem sistemu; Kaj hočemo v sindikatih in kakšen je naš cilj. Seminar se je pričel v torek 5. februarja v prostorih sindikalnega izobraževalnega centra v Radovljici v popoldanskem času.

Program kulturne akcije za delovne kolektive v radovljiški občini, ki ga usmerja komisija za kulturo pri občinskem svetu ZS, skupaj s kulturno skupnostjo in Zvezo kulturnih organizacij Radovljica, je bil v letu 1984 v celoti uresničen, deloma pa tudi presežen. V 16 krajih občine je bilo 29 prireditev, ki si jih je ogledalo 7959 obiskovalcev, kar je v poprečju več kot 200 na prireditev. Razen tega je bilo lani organiziranih še pet obiskov v Ljubljani, od teh trije v opero in dva v gledališče, s skupaj 2050 obiskovalci. Šest predstav v Ljubljani je dodatno financiral občinski svet ZS Radovljica. Te si je ogledalo 2592 obiskovalcev.

Člani sosveta radijske oddaje »Mi pa nismo se uklonili...« pri lokalni radijski postaji Triglav Jesenice, v katerem so predstavniki ZZZB NOV iz jeseniške in radovljiške občine, so na seji, 31. januarja pohvalili prizadevanja radijskih delavcev za uveljavljanje te oddaje in izrekli skupno čestitko vsem zaposlenim na LRP ob 20-letnici uspešnega in plodnega delovanja te radijske postaje. Dogovorili so se o smernicah pri oblikovanju letošnjega programa oddaje »Mi pa nismo se uklonili...«, ki letos prav tako beleži že dvajsetletni jubilej.

Zveza društev upokojencev Slovenije bo v organizaciji Zveze upokojencev občine Radovljica, pod pokroviteljstvom Skupščine občine Radovljica priredila v Bohinju 21. februarja letos že druge zimske igre upokojencev Slovenije. Sočasno bo tudi deseto jubilejno srečanje upokojencev športnikov Slovenije. Predsednik 14-članskega organizacijskega odbora zimskih iger je tudi letos prizadeveni Miro Kavčič iz Radovljice.

Na občinskem osnovnošolskem prvenstvu v namiznem tenisu v organizaciji društva pedagogov telesne kulture radovljiške občine in namiznoteniškega kluba iz Ljubnega je nastopilo 140 osnovnošolcev. Pri učenkah je bila najuspešnejša Mija Zupan z Bleda, pri učencih pa Borut Urh iz Mošenj.

Na tradicionalnem mednarodnem tekmovalstvu kegljačev na ledu za pokal Bleda se je 26. januarja potegovalo za trofejo 20 moštev iz Avstrije, ZR Nemčije in Jugoslavije. Najuspešnejši so bili domačini. Vatrostalna z Jesenic je bila prva, ki je tudi osvojila pokal, druga je bila ekipa Murke Jesenice, tretja pa ekipa Piber z Bleda. Najboljše tuje moštvo je bilo iz Celovca, uvrstilo pa se je na peto mesto.

Po dogovoru med upravo hotela Park na Bledu in predstavniki društva gorenjskih turistov bodo imeli odslej vsako soboto na voljo hotelski bazen člani tega društva. Prvič je bil bazen zaseden že 26. januarja. Od dogovora si obetajo korist eni in drugi. Kaj bo prinesel dogovor, bodo lahko videli na koncu predsezona.

91. REDNI LETNI OBČNI ZBOR GASILCEV IZ GORIJ

V soboto, 2. februarja, je bil v novem gasilskem domu v Gorjah redni letni občni zbor prostovoljnega gasilskega društva Gorje. Iz letnih poročil predsednika, tajnika, blagajnika, poveljnika in referenta za vzgojo pionirjev — gasilcev vidimo, da je društvo v preteklem letu delalo zelo dobro in tudi finančno uspešno, posebej še, če vemo, da je društvo lani praznovalo 90-letnico svojega obstoja in da so ob tej svečanosti tudi razvili pionirski gasilski prapor.

Društvo šteje danes 71 članov, 6 mladincev in 26 pionirjev, skupaj torej 103. Aktivni člani društva so v lanskem letu opravili 900 ur prostovoljnega dela pri dokončnih delih sušilnega stolpa, 290 ur so opravili pri pripravi za proslavo in pri sami proslavi, izvedbi srečelova in veselice. Nabavili so si tudi nekaj novih gasilskih paradržnih oblek, tako da imajo sedaj ustrezno orodje, opremo, avtomobil, motorno brizgalko za uspešne posege pri požarih in drugih elementarnih nesrečah. Da bi povečali požarno varnost vsako leto redno pregledujejo stanovanjske hiše in gospodarska poslopja, nadzorujejo podtalne in nadtalne hidrantne ter vodne požarne bazene, ki jih imajo na svojem področju doslej le štiri, treba pa bo poskrbeti za gradnjo novih. V lanskem letu so imeli osem vaj, ena od teh je bila sektorska. V aprilu je bil gozdni požar na hribu Višelnica nad Gorjami in v noči od 13. na 14. julij zopet požar na Poljšici, ko je zagorela stanovanjska hiša in gospodarsko poslopje pri Mariji Justin (pri Mavernu). S hitro ter uspešno akcijo so dosegli, da se ogenj ni razširil na sosednja poslopja.

Gorjanski gasilci, posebno strokovno usposobljen kader, posvečajo veliko pozornost enotam civilne zaštite (teoretični tečaji, sodelovanje pri praktičnem pouku na terenu, nudi jim tudi del potrebne opreme in prostore).

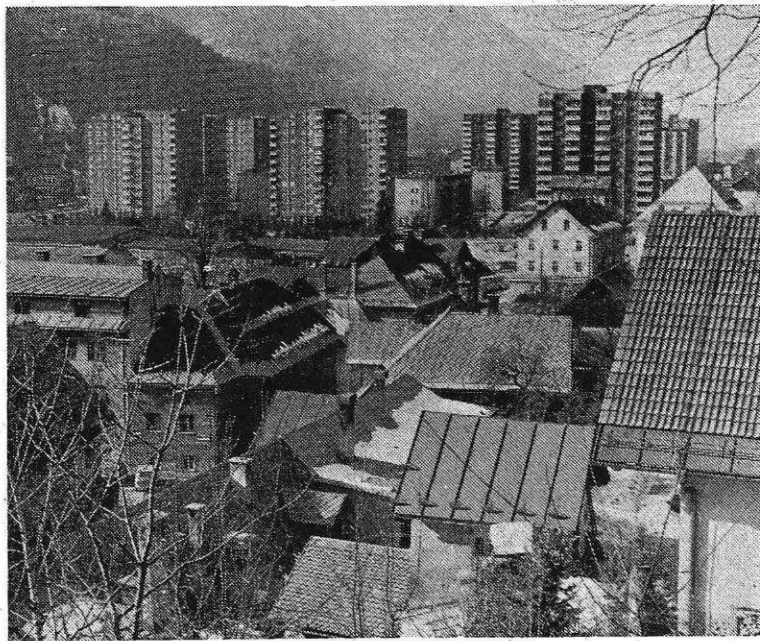
Že v letu 1983 so gasilci dostavili krajanom po dokaj dostopni ceni nekaj ročnih gasilskih aparatov. Ki jih

vsako leto tehnično pregledajo. Še vedno je pri društvu moč naročiti aparat, ki bi ga morala imeti vsaka hiša, priporočljiv je tudi za imetnike avtomobilov in strojev. Stane 3.800 dinarjev, če je kupljen preko društva. Društvo tudi temeljito skrbi za pionirski naraščaj in jim nudi vso strokovno znanje, najbolj prizadevne pa pošiljajo vsako leto na letovanja v Umag. Lani so letovali trije pionirji in ena pionirka, ki so si tam pridobili naziv gasilec — pionir. Trije člani — gasilski pripravniki pa so si pridobili nazive nižjega gasilskega častnika. Sedanji poveljnik Drago Stojc že obiskuje tečaj za višjega gasilskega častnika.

Poveljnik občinske gasilske zveze Ivan Lunar je opozoril, v kakšnem slabem stanju so na gorjanskem območju dostopne ceste in pota do požarnih bazenov. To še posebej velja za bazen, ki je ob cesti Gorje—Poljšica (v Grabnu). Ta cesta pozimi ni nikoli pluzena, ker jo KS Gorje nima v programu pluzenja in je tudi v vsakem letnem času najslabše vzdrževana na območju Gorij.

Ob zaključku zbora je poveljnik občinske gasilske zveze Radovljica Ivan Lunar podelil najboljšim in dolgoletnim članom društva občinska priznanja. Prejeli so jih: Anton Potončnik in Anton Zupan za tridesetletno delo, Jože Smolej, Franc Ambrožič, Drago Stojc in Franc Šimnic za dvajsetletno delo in za desetletno delo Jurij Ambrožič in Stanko Vončina.

Zaključek je bil z gasilskim pozdravom: »NA POMOC!«
Jože Ambrožič

Stare in nove Jesenice (foto I. Kučina)

SEJA SVETA KOOPERANTOV GG BLED

Na seji centralnega sveta temeljne organizacije kooperantov Gozdnega gospodarstva Bled, ki je bila v ponedeljek, 28. januarja, so delegati razpravljali in sklepali o popisu inventurnih komisij, potrdili so elemente za plan 1985, razpisali referendum za sprejem samoupravnega sporazuma o skupnih osnovah in merilih za razporejanje čistega dohodka in delitev sredstev za osebne dohodke in skupno porabo, ki bo 5. marca. Sprejeli so samoupravni sporazum z Zdravstvenim domom Bled za razne zdravniške usluge-de-lo.

Vodstvo TOK so zadolžili, da do naslednje seje pripravi ustrezen predlog, kako bi čimprej rešili problem z gozdnim drevjem zaraščenih travnikov in pašnikov, ki jih gozdno gospodarstvo vodi kot gozd, na geodetski upravi pa so še vpisani pod travnike ali pašnike, za kar kmetje plačujejo tudi davek.

Delegati so bili obveščeni, da vsi kmetje še niso izdelali in pospravili iz svojih gozdov lesa od lanskega ve-

troloma, zato je gozdno gospodarstvo že začelo s svojimi delavci z deli tudi v gozdovih v zasebni lasti. Posebej je priporočeno naj lastniki gozdom čimprej les sami pospravijo, ker mora biti od vetroloma polomljen les pospravljen vsaj v mesecu marcu (zaradi zaščite gozdov pred lubadarjem). Dejansko pa bi moral biti pospravljen že v minulem letu.

Ciril Rozman

DELO AMD PODNART

V ponedeljek, 28. januarja, je bila v Podnartu seja novoizvoljenega upravnega in nadzornega odbora Avto moto društva Podnart. Na seji so izvolili predsednika, tajnika, blagajnika in izvršni odbor društva in imenovali komisije za gospodarstvo, šport, solstvo in članstvo. Za predsednika društva so ponovno izvolili Emila Bombača.

Člani so dokončno potrdili program dela za leto 1985, ki med drugim predvideva, da bodo letos kupili novo avto — šolsko vozilo, bivoš učilnico pa bodo opremili za delo družbenopolitičnih organizacij in društev, ker imajo kandidati za voznike amaterje po novem pouk v Radovljici.

Organizirali bodo nekaj izletov za člane društva. Komisijo za članstvo so zadolžili, da letos včlani čimveč novih članov v društvo. V domu AMD imajo avtomehanično, ličarsko in kleparsko delavnico. Ker je avtomehanik odpovedal pogodbo (seli se v svoje prostore), so sprejeli sklep o razpisu del in opravil novega avtomehaničarja. Površina avtomehanične delavnice je 95 kvadratnih metrov in jo bodo dali v najem drugemu avtomehaniku.

Ciril Rozman

Železarski globus

BRAZILIJA

Največja brazilska rudarska družba CVRD pripravlja študijo o gradnji nove naprave za direktno redukcijo železove rude z letno proizvodno zmogljivostjo 1,2 milijona ton na področju severovzhodne Brazilije. Povod za načrte je bilo odkritje velikega nahajališča zemeljskega plina. Predvidena so investicijska sredstva v višini 200 milijonov dolarjev, letna poraba zemeljskega plina pa se bo gibala okoli 300 milijonov kub. m. Projekt bo izveden tako, da bo po potrebi mogoče povečati letno proizvodno zmogljivost.

POTEK GRADNJE ŠOLSKEGA PROSTORA PO PROGRAMU DRUGEGA SAMOPRISPEVKA

Gradbeni odbor za gradnjo šolskega prostora s sredstvi drugega samoprispevka občanov jeseniške občine pri Vzgojnoizobraževalnem zavodu Jesenice je ob zaključku druge etape gradnje pri osnovni šoli Karavanških kurirjev NOB na Koroški Beli predložil Izvršnemu svetu Skupščine občine Jesenice poročilo o poteku gradnje šolskega prostora v občini po programu drugega samoprispevka. O poročilu je izvršni svet razpravljal na 79. seji 5. februarja.

Informacija je bila pripravljena ob zaključku druge etape gradnje šolskega prostora v osnovni šoli Karavanških kurirjev NOB na Koroški Beli.

Drugi samoprispevek se zbira od 1. avgusta 1981 dalje, doslej zbrana sredstva pa so:

leto 1981	13.008.086,15 din
leto 1982	42.409.492,25 din
leto 1983	53.282.686,95 din
leto 1984	79.485.649,00 din
do 22. 1. 1985	7.453.538,00 din

SKUPAJ: 195.639.444,35 din

Drugi prihodki	din
obresti od vezanih sredstev	247.013,70
sofinanciranje kotlovnice v OŠ 16. december	800.000,00
Delikatesa Jesenice	253.452,05
posojilo SOB Jesenice	5.000.000,00
združena AM VIZ	8.000.000,00

SKUPAJ: 14.300.465,75

SKUPAJ VSI PRIHODKI 209.939.910,10

PORABLJENA SREDSTVA:

VVE Mojstrana	16.974.222,00
OŠ Karavanških kurirjev NOB:	
I. etapa (zaklonišče, kuhinja)	64.003.349,85
II. etapa (študijski center)	50.760.766,75
III. etapa (učilnice)	58.241.609,00
vratio posojila SOB Jesenice	5.000.000,00
splošni stroški gradnje (glavni projekti, projekti za zunanjo ureditev, rušenje telovadnice, bančna provizija)	5.296.930,85

SKUPAJ PORABA: 200.276.878,45

Razlika med prihodki in porabo, stanje sredstev 30. januarja 1985: 9.663.031,65

Vzgojno varstvena enota pri osnovni šoli 16. december Mojstrana je bila dokončana v decembru 1982, prva etapa pri OŠ Karavanških kurirjev NOB (zaklonišče — garderobe, kuhinja, jedilnica — večnamenski prostor) pa v septembru 1983, ko sta bili šoli dani v uporabo kuhinja in jedilnica; spodnji del (zaklonišča — garderobe) pa še ne, ker niso bili položeni tlaki.

V Poročilu aprila 1984 navedene pomanjkljivosti tega objekta so deloma odpravljene, in sicer: izvedena je zapora kuhinje proti jedilnici in jedilnice proti vhodu v šolo. S priključitvijo na vroečovod je ustrezno rešeno tudi ogrevanje.

Kljub priljubljenosti na vroečovod pa ni odpravljena vlaga v zaklonišču — garderobah. Ker pravega vzroka še niso našli, bo to verjetno urejeno šele s celotnim zaključkom gradnje (telovadnica, zunanja ureditev). Vprašanje je tudi, če je talna obloga (PVC) primerna, oziroma če je bila talna izolacija dovolj kvalitetno izvedena.

Gradnja študijskega centra in učilnic se je začela septembra 1983. Gradbena dela so bila dokončana v juniju 1984, ko so pričeli pokrivati streho, vzporedno pa so tekla zaključna dela, inštalacije, tlaki, stropi, keramika, okenske police, okna, vrata ter vroečovodni priključek. V avgustu je bila montirana oprema, 28. avgusta 1984 pa je bil opravljen tehnični pregled šole. Uporabnega dovoljenja šola še nima, zbrana pa je vsa dokumentacija in dostavljena na občino.

Objekt je bil grajen in zaključen zelo hitro. Tudi na tem objektu se pojavlja vlaga, zlasti potem, ko je ob zadnji zmrzali počila cev centralnega ogrevanja na severozahodnem delu objekta. Cev so sicer zamenjali in izolirali, učilnice pa niso presušene in se pojavlja plesen. Ob ureditvi okolice bo potrebno paziti tudi na to, da se prepreči vdor vode s severne strani v prostore, ki so pod nivojem okolice.

Skupna vrednost gradbenih, obrtniških in inštalacijskih del na teh dveh stavbah je 89.901.172,38 din. Šola je pridobila 1794 kv. metrov površine; od tega je 1030 kv. metrov učilnic in kabinetov, skupnih prostorov pa 764 kv. m. (čitalnica, skupna predavalnica (90 sedežev) video studio, večnamenski prostor, hodniki).

Cena kvadratnega metra šolskega prostora, dograjena v letu 1984, je 50.111 din (brez opreme). Cena opreme (pohištvo in učila) za tri dve fazi je bila 15.477.429 din, dobavitelj opreme in učil je bil Slovenijales Ljubljana. Nadzor gradbenih in obrtniških del je opravil BUSP Jesenice (2 % vrednosti, skupaj 1.348.517 din).

NADALJEVANJE GRADNJE

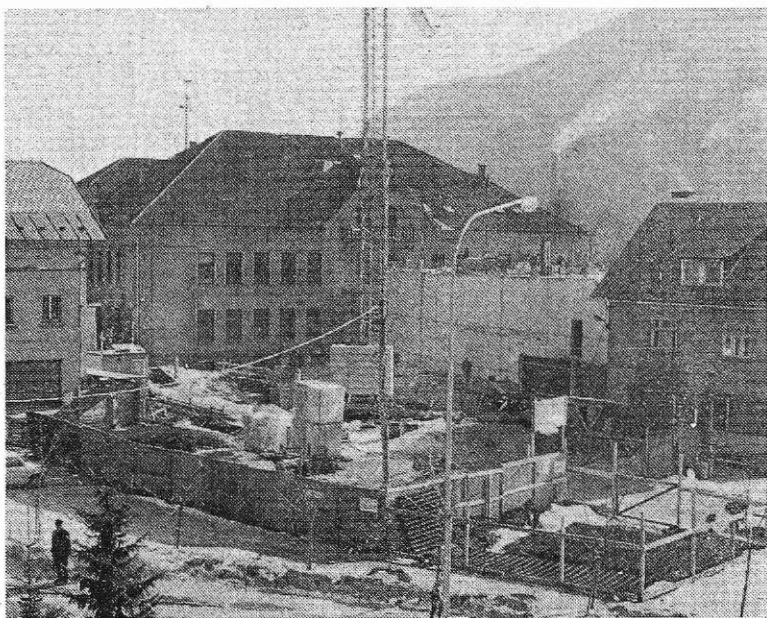
Po programu, sprejetem na gradbenem odboru, v vseh treh zborih Skupščine občine Jesenice in na skupščini občinske izobraževalne skupnosti se gradnja iz drugega samoprispevka po zaključku gradnje učilnic nadaljuje pri OŠ 16. december Mojstrana.

V programu je prizidek z dvema učilnicama, kuhinjo in jedilnico ter popravilo strehe na šoli.

Ocenjujejo, da bo v marcu 1985 zbranih polovico sredstev, kolikor jih je potrebno za prijavo investicije na šoli. Načrti so pripravljeni za obravnavo na komisijah v okviru gradbenega odbora.

Zastopnik investitorja BUSP Jesenice bo v februarju 1985 posredoval ponudbe možnim izvajalcem. Te bo gradbeni odbor v marcu obravnaval in predlagal izvajalca vseh del.

V teku je urejanje lastništva za del zemljišča, na katerem je po načrtu predvidena dozidava učilnic (lastnik je trgovska delovna organizacija Delikatesa).

Gradbišče nove kinodvorane je spet oživel (foto I. Kučina)

DRAGI UČENCI!

Čez nekaj mesecev boste zapustili šolske klopi. Toda še preden se boste poslovili od šole, v kateri ste dobili osnovno učenost za življenje od učiteljev, ki so morali razumeti vaše odraščanje od otroka do mladostnika, se boste morali odločiti:

KAJ IN KAM po osnovni šoli?

Vabimo vas, da si ogledate Center srednjega usmerjenega izobraževanja na Jesenicah (CSUI) in se posebej pozanimajte za metalurško in kovinarsko usmeritev, programe, značilne poklice ter dela in naloge, ki jih boste lahko opravljali po končanem izobraževanju.

ŽELEZARNA JESENICE vam nudi štipendijo in še druge ugodnosti, po končanem šolanju pa zaposlitev v svojih temeljnih organizacijah. Razpis za štipendije bo objavljen v Delu, večkrat pa ga bomo ponovili v mesecih marec, april in maj v Železarju.

Podrobne informacije dobite vsak dan na kadrovskem sektorju Železarne Jesenice, kjer lahko dvignete tudi prijavnico za štipendijo. Pridite s svojimi starši in vsi skupaj vam bomo pomagali izbrati pravi poklic.

Sredstva za gradnjo objektov pri OŠ 16. december Mojstrana bodo predvidoma zbrana do avgusta 1985. Drugi samoprispevek se bo zbiral še do avgusta 1986, in sicer za telovadnico in zunanjo ureditev osnovne šole Karavanških kurirjev NOB.

Gradbeni odbor za gradnjo objektov iz 2. samoprispevka se bo odločil o tem, ali se do konca pokrije stroške objekta v Mojstrani ali predlaga izvajalcem v Mojstrani, da se objekt kreditira in se prej prične gradnja telovadnice pri OŠ Karavanških kurirjev NOB, oziroma bo izbral med izvajalci tistega, ki bo pripravljen kreditirati gradnjo.

PRISPEVKI ZA MEDICINSKE APARATURE — POPRAVEK

Frančiška Robič, Žirovnica št. 106, je namesto venca pokojni Mariji Golmajer iz Zgoše namenila za medicinske aparature v jeseniški bolnici 3.000 din in ne 300 din, kot smo pomotoma zapisali v četrti številki Železarja. Prizadeži darovalki se opravičujemo!

Uredništvo Železarja

HIGIENSKA KAKOVOST SUROVEGA MLEKA V JESENIŠKI OBČINI

Kmetijski, gozdarski in veterinarski inšpektor pri upravi Inšpekcijskih služb za Gorenjsko je Izvršnemu svetu Skupščine občine Jesenice ob koncu januarja podal poročilo o higieni kakovosti surovega mleka v občini. O poročilu, ki ga v nadaljevanju objavljamo, je Izvršni odbor razpravljal na seji 5. februarja.

Higiensko kakovost mleka ugotavljamo na več načinov, ker so kriteriji, po katerih jo ocenjujemo, različni. Najbolj enostavna in hitra, vendar nepopolna je organoleptična preiskava. Najbolj ustrezna pa je popolna bakteriološka analiza po pravilniku o pogojih, ki jim morajo glede mikrobiološke neoporečnosti ustrezati živila v prometu.

Takšna analiza je razmeroma dolgotrajna in ne tako poceni. Zato v praksi za orientacijsko oceno higienске kakovosti mleka poleg ostalih uporabljamo predvsem tako imenovani reduktazni preizkus in ugotavljanja skupnega števila bakterij v enem mililitru. V zadnjem času vse bolj uporabljamo zadnjo metodo, ugotavljanje števila bakterij v enem ml mleka, ki je precej bolj objektivni kriterij higienске kakovosti kot reduktaza. V primerjavi s popolno bakteriološko analizo s to metodo hitreje pridemo do rezultatov, po svoji izvedbi pa je mnogo bolj enostavna in cenejša. Seveda pa rezultati ne prikazujejo higienске kakovosti mleka tako celovito kot pri popolni bakteriološki preiskavi, saj pri tej metodi ugotavljamo le skupno število bakterij, torej skupno število ne glede na vrsto. To pa je za hitro, orientacijsko ugotavljanje higienске kakovosti surovega mleka popolnoma zadovoljiv kriterij, predpisan s pravilnikom, ki določa, da v enem ml surovega mleka ne sme biti več kot tri oziroma 4,5 milijona bakterij kontaminentov.

V občini Jesenice letno navadno preiščemo prisotnost skupnega števila bakterij v enem vzorcu surovega mleka od vsakega kooperanta. Le v primeru, da je celotno mleko zbiralnice večkrat zelo slabe higienске kakovosti, se vzorci vseh kooperantov določene zbiralnice odvzamejo tudi večkrat.

Rezultati bakterioloških pregledov mleka v letu 1984 so v primerjavi s prejšnjimi leti ugodnejši, saj 41 % mleka v poprečju ustreza pogojem pravilnika. Res pa je, da je bila večina vzorcev mleka odvzeta od oktobra do junija, torej v hladnejših mesecih. Ta podatek kaže, da je slabša higienška kakovost mleka verjetno bolj posledica nepravilnega ravnanja z mlekom po molži (predvsem nezadostno hlajenje) kot pa boleznih krav molznic.

Na podlagi rezultatov higienске kakovosti mleka se postavlja vprašanje, kaj storiti z mlekom, ki vsebuje v enem ml več bakterij, kot je z omenjenim pravilnikom predpisano. Po določilih tega pravilnika je dovoljeno mleko, ki vsebuje preveliko število bakterij, uporabiti kot živilo le, če se toplotno obdela najmanj pri temperaturi pasteurizacije. Torej vse mleko, ki ni ustrezalo določilom pravilnika (59 %), je bilo dovoljeno uporabiti kot živilo pod pogojem, da so mleko toplotno obdelali najmanj pri temperaturi pasteurizacije. Mleko, ki vsebuje preveč bakterij, lahko torej uporabimo za proizvodnjo pasteuriziranega ali steriliziranega, lahko pa ga predelamo v najrazličnejše izdelke, saj pri večini tehnološki postop-

PREGLED KULTURNIH PRIREDITEV V POČASTITEV SLOVENSKEGA KULTURNEGA PRAZNIKA V JESENIŠKI OBČINI

— 1. februarja ob 18. uri: otvoritev spominske — retrospektivne razstave slik Lojzeta Višnarja v razstavnem salonu DOLIK;

— 2. februarja ob 20. uri koncert treh zborov v kulturnem domu v Zabreznici;

— 8. februarja ob 18. uri: Prešernova rojstna hiša v Vrbi — recital Prešernovih balad in romanc v izvedbi jeseniških gledališnikov in godalnega tria;

— 8. februarja ob 19.30 v gledališču Tone Čufar premiera F. Prešeren: Krst pri Savici in A. Smole: Varh;

— 9. februarja dopoldne: spominski tek od Kranja do Vrbe v organizaciji TD Kranj in TD Žirovnica;

— 15. februarja ob 19. uri: srečanje jeseniških literarnih ustvarjalcev — večnamenski prostor v Kosovi graščini;

— 21. februarja ob 19. uri: predstavitev pete knjige jeseniškega zbornika Jeklo in ljudje in srečanje sodelavcev ob 20-letnici izhajanja zbornika in 15-letnici izhajanja Listov in Male Čufarjeve knjižice — večnamenski prostor v Kosovi graščini;

— 22. februarja ob 18. uri: recital flavistike Barbare Mikula in pianistke Maje Komel ter recitatorjev AG Tone Čufar — likovni salon DOLIK;

— 23. februarja ob 11. uri: otvoritev stalne razstave o življenju in delu dr. Franceta Prešerna v njegovi rojstni hiši v Vrbi;

— 27. februarja ob 18. uri: otvoritev razstave gvašev in grafik akademskega slikarja Gustava Gnamuša v Kosovi graščini;

— 28. februarja ob 18. uri: otvoritev prenovljenih prostorov občinske knjižnice v Titovem domu.

Poleg navedenih prireditev bodo v vseh krajevnih skupnostih, oziroma kulturnih društvih in organizacijah ter šolah imeli različna srečanja in prireditve ves mesec februar.

pek proizvodnje vključuje tudi termično obdelavo osnovne surovine, to je mleka, vsaj pri temperaturi pasteurizacije. Tu ostanejo vprašljivi le posamezniki, ki še vedno oddajajo mleko mimo organiziranega odkupa raznim prehrabnim obratom, predvsem menzom in otroškim vrtcem. Zato je bilo pospeševalnim službam organizatorjev odkupa in sanitarni inšpekciji naročeno, da vse take ugotovitve sporočajo veterinarski inšpekciji, da jih vključimo v redne preglede mleka.

Kljub temu pa vsega mleka, ki ne ustreza določilom pravilnika, ne bi smeli metati v isti koš, kajti bistvena razlika je, če en vzorec ne ustreza določilom pravilnika zato, ker vsebuje, na primer, deset milijonov bakterij, drugi pa več kot 100 milijonov v enem ml. Prepričani smo, da je kakovost mleka, ki vsebuje več kot 100 milijonov bakterij, tako slaba, da tako mleko ne bi smelo biti uporabljeno kot živilo, ne glede na režim termične obdelave oziroma predelave. Rezultati preiskav žal kažejo, da je bilo v zadnjih letih kar 9 do 11 % vzorcev mleka tako slabe higienске kakovosti.

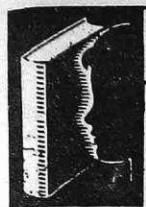
Zato je bilo za gorenjsko regijo v Mlekarni Kranj dogovorjeno, da veterinarski inšpektor vse tako slabe proizvajalce obišče in skuša s pregledom zagotoviti, da se higienске pomanjkljivosti odpravijo. Če se ne odpravijo v določenem roku, veterinarski inšpektor ob ponovni ugotovitvi nehygienškega mleka prepove oddajo mleka za 15 dni, po ponovni ugotovitvi pa za dobo šestih mesecev. V občini Jesenice so bili prvi pregledi opravljeni, v postopku pa je osem proizvajalcev nehygienškega mleka. Prve 15-dnevne prepovedi bodo nekaterim izdane v naslednjih mesecih.

Ob vsakoletnem podaljšanju dovoljenja za oddajo mleka v javno porabo seznanjamo kooperante s pogoji oddaje mleka in stanjem higienске kakovosti mleka in preteklim obdobjem. To je bilo narejeno tudi letos. Dovoljenje si je pridobilo 164 kooperantov.

Stanje urejenosti zbiranja mleka se je v nekaterih okoljih izboljšalo. Tudi v tem letu so bile izdane ureditvene odločbe za neurejena zbirna mesta mleka. Izdane so bile tri odločbe za ureditev zbiranja mleka v Gozd Martuljku in Dovjem. Zbirni mesti v Smokuču in Vrbi sta bili z odločbo veterinarske inšpekcije ukinjeni zaradi urejenosti zbiralnice mleka v sprejemljivi bližini.

Tudi v letu 1985 bo veterinarska inšpekcija sistematično nadzorovala higienško kakovost mleka na celotnem področju. Kooperantje z najslabšo kakovostjo mleka bodo poostreno nadzorovani in izključevani iz tržne proizvodnje. Prav tako bodo nadzorovani tisti proizvajalci mleka, ki mleko prodajajo v javno porabo izven organiziranega odkupa.

Ker so bile odločbe za ureditev zbiralnice mleka izdane v popolnem soglasju z organizatorji odkupa, bo veterinarska inšpekcija dosledno zahtevala, da se odločbe v letu 1985 tudi realizirajo.

NOVOSTI NA POLICAH JESENIŠKE KNJIŽNICE

James WELCH: Zima v krvi. Založba Obzorja 1984. (Zbirka Moj roman)

Ni tako lahko povedati, v čem je »čar« tega kratkega romana. (Besedo čar sem takorekoč moral dati v narekovaj, sicer bi si težko oprostil, da sem v tej zvezi uporabil znano flokuljo.) V njem se skriva dosti več, kot se zdi na prvi pogled. Na primer: neverjetna samosvojost, s katero se je avtor izognil vsem (našim in svetovnim) šablonskim predstavam o snovi, ki jo tu obravnava. Kavbojski »rekviziti« — farma, konji, orožje, popivanje ob dneh izplačila — se kakor po čudežu prikažejo kot izvirne danosti, ne-hollywoodsko. Welchov pripovedni postopek je podoben Hemingwayevemu, le da je v tem primeru učenec bolj pristen — bolj domač v tem slogu — od učitelja. Niti ne moremo reči, da pripoveduje o življenju, pač pa se zdi, da pusti govoriti življenje samo: zraven pa ves čas igra nevidna spremljava, ki nam govori o nevidnem svetu: vanj Indijancevo srce nedvomno verjame, čeprav razum o tem skorajda ničesar ne ve.

Glavni junak je namreč Indijanec, ki živi na farmi svoje matere: ta pa se je oženila z nekim belcem. Junak se z očimom še kar dobro razume, čeprav je tu pravzaprav nekakšen dninar: dninar, čeprav je — in tu je že kos tistega neizrekljivega in nikjer povedanega — edini in pravi dedič, ne le te farme, pač pa vsega tega sveta. Razdedinjeni dedič torej, ki

pa je na skrit način ves čas povezan z mano, se pravi z duhom te dežele. Vendar, kot rečeno, o tem v tekstu ni niti besedice. Pisatelj nas osvoji s tem, da nam zna pričarati živo konkretnost. Zato sem prejle rekel, da nam prikaže življenje — v vsej neposrednosti. (Neposredna je sedanjost, neposredni so drobci iz preteklosti, kadar se spoprimejo.) Tu je predvsem vsakdanje življenje na farmi, stiki s pokrajino, z živino in s tremi bližnjimi osebami: z materjo in očimom, pa z babico, preživelo pričo indijanske zgodovine. To je prva plast. Druga plast so spomini na otroštvo, na očeta in brata, ki nista več med živimi. Ta spominska plast je zelo pomembna, saj predstavlja nekakšno prehodno stanje med mitko rodovno preteklostjo in odtujenostjo sedanjosti, torej nekakšen »predpek«. Tretja plast: junakova popivanja v mestu, pogovori s pivskimi bratci, ljubimkanja, zapletanja v nekakšne avanture, ki se, kot je že to na svetu, spočenjajo, ko se v gostilni sklepajo nova znanstva in se predajajo slepilom o začetku novega življenja.

O vsaki izmed teh treh plasti poroča avtor tako, da ostaja ves čas strogo v okvirih konkretnega, hkrati pa je v stiku z mano: to je seveda najbolj občutno takrat, kadar govori o pokrajini ali o živalih, na primer o svojem konju (ki je odslužen kavbojski konj). Vendar pušča nekatere stvari nepojasnjene. Zakaj, na primer, ni šel s tistim bogatašem, ki mu je, če ga bo spremljal med begom v Kanado, obljubil avto in denar in torej možnost za spremembo te eksistence? Zakaj ne potegne nikoli nič-

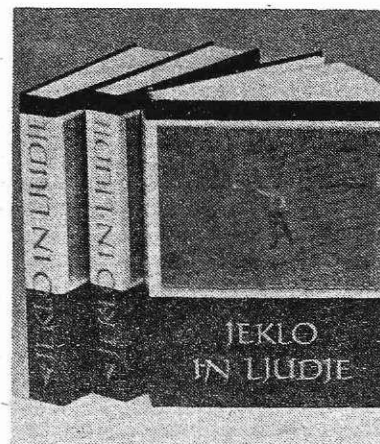
sar pravega iz razmerij z ženskami? Odgovor za to je skrit v naslovu: zima v krvi. V osnovi njegovega življenja je nakakšna otropost, hlad: nekaj, česar ne more pojasniti, ker je njegova prva danost, nekaj, iz česar sploh ne more.

Rekel sem, da nam avtor skozi prizmo junakove zavesti pripoveduje o treh plasteh junakovega bivanja, zdaj moram omeniti še četrto: to je junakovo prijateljstvo s starim Indijancem, ki živi na samem v polrazpadli koči. Junak vsake toliko časa odjezdi na obisk k Rumenemu telčku in klepetajo z njim; le kaj si obeta od pogovorov s starcem, ki ga spomin očitno zapuša? Spet je tu nekaj, kar lahko razume bralec sam od sebe, če doume, da je od tod steza v skriti svet, o katerem govori neslišna godba: Rumeni telček je poleg junakove babice še ena priča rodovne zgodovine, časov, ko so njihovo plemo preganjali beli vojaki in ko so v trdih zimah množično umirali od lakote. Čisto na koncu se razodene, da je Rumeni telček — čeprav tega naravnost ne prizna — dejansko junakov stari oče.

Starejši pisatelji so nam posredovali nekaj (morda) jasnovidnih opazanj o duševnosti Indijancev: o njihovem »ponosu«, o »nagonskem dojemanju« in podobno. V pričujočem romanu — če ga znamo brati — nam je dano, da to doživimo skupaj z enim takih. Avtor je, kot vemo, tudi sam pravi Indijanec. S tem, ko govori zgolj o zunanjem svetu, nam hkrati odpre svojo notranjost — ne da bi jo razlagal.

To je seveda tisto, po čemer se Zima v krvi loči od katerekoli evropske kmečke povesti. V načinu, kako junak vzame od sosedov ponujeno pločevinko piva, je takorekoč vse — namreč, tisti ponos, ki povsem izključuje občutek ponižanosti ob tem, da bogatejši revežu nekaj odrine; tudi če se to dogaja v Ameriki, kjer je sicer imeti vrlina, biti brez pa slabost.

Marko Hudnik

GORENJSKI MUZEJI ZA KULTURNI PRAZNIK

V sredo, 6. februarja, ob 18. uri bodo ob slovenskem kulturnem prazniku v Prešernovi hiši v Kranju odprli razstavo PREŠERNOVI NAGRAJENCI 1965—1967.

Ob 18.30 se bo v Mali galeriji in Stebriški dvorani mestne hiše predstavil s svojimi deli v okviru vsakoletne kulturne izmenjave med Kranjem in Mursko Soboto akademski slikar FRANCE MESARIČ.

Kulturni program večera bo zaključen ob 19. uri v galeriji mestne hiše z razstavo GORENJSKA MESTA V STARI FOTOGRAFIJI.

Prešeren izpovedal v svoji znameniti Zdravljici, saj so še danes zelo žive in aktualne.

Novinarski krožek
OŠ Prežihov Voranc Jesenice

Prizor iz Prešernove tragedije KRST PRI SAVICI, ki jo je v jeseniškem gledališču režijsko pripravil Miran Kenda (foto J. Bedič)

IZŠLA JE PETA KNJIGA JESENIŠKEGA ZBORNKA »JEKLO IN LJUDJE«

Ob koncu januarja je izšla peta knjiga jeseniškega zbornika Jeklo in ljudje. Knjiga je izšla ob dvajsetletnem jubileju te založniške dejavnosti na Jesenicah, decembra 1964 leta je namreč izšla prva knjiga. Takratni uredniški odbor je zapisal, da bo izhajanje zbornika predvsem »priznanje jeseniškemu delavcu, nekdanjemu proletarcu, ki je bil v delavskih bojih preteklih desetletij vedno med prvimi in tak je ostal ves čas narodnoosvobodilne borbe« ter tudi potem »v ustvarjanju socializma«.

Osnovna misel zbornika je bila zbiranje spominskega gradiva iz obdobja med obema vojnama, narodnoosvobodilne vojne in povojne socialistične izgradnje. Vse dosedanje izdaje so se tega koncepta tudi držale, ob tem pa je bilo tudi vse več strokovnih prispevkov iz geološke zgodovine, zgodovine železarstva, arheologije, planinstva in drugih ved. V zborniku so objavljali svoje prispevke tako znanstveniki kot ljubitelji, ki so v preprosti in razumljivi besedi predstavili predvsem svoja področja, dopolnjevali podobo preteklosti, predvsem jeseniškega kota pa tudi Gorenjske nasploh.

Peta številka se v svojem osnovnem konceptu ni oddaljila od te poti, čeprav je bila izražena želja po čimvečji pestrosti in zanimivosti, predvsem pa po zgodovinski tehtnosti prispevkov. Osrednje mesto je še vedno namenjeno člankom, ki opisujejo zgodovino delavskega gibanja in narodnoosvobodilni boj, posamezna poglavja pa se nanašajo tudi na zgodovino železarstva, arheologijo, geologijo, numizmatiko in značkarstvo. Sedemnajst avtorjev je prispevalo enaindvajset prispevkov z že omenjenih področij, večina pa jih je bila napisana prav za to številko.

V prvem prispevku je Janez Kopac opisal jeseniški rudarski red Ortenburžanov iz leta 1381 in odnose, ki jih ta red ureja. V drugi polovici 14. stoletja je bilo pridobivanje in taljenje železove rude že toliko razvito, da je prišlo do delitve dela in do oblikovanja lastnikov rudišč, peči, kladiv in delavcev. V tem obdobju je nastal rudarski red, ki je urejal odnose med rudarji, talilci železove rude in oglarji ter fužinarji in delavci v Planini pod Golico, ki jim ga je podelil grof Friderik Ortenburški. Iz primerjave s podobnimi redi v Srbiji je avtor poskušal opisati srednjeveško rudarjenje in taljenje železove rude.

V drugem poglavju zbornika (Zgodovina delavskega gibanja) je zastopanih pet avtorjev. Zgodovinar, pesnik in pisatelj Miha Klinar je s pomočjo vseh dosegljivih virov opisal nastanek in razvoj prvih oblik delavskega gibanja in delavskih organizacij v železarskem revirju. Tekst časovno zajema obdobje od leta 1890, ko pride na Jesenice in Javorniku do velike koncentracije industrije in predvsem industrijskega proletariata, do leta 1904, ko je to prvo in razgibano obdobje doseglo višek z generalno stavko jeseniškega in javorniškega delavstva.

Janez Meterc je pod naslovom Velike stavke jeseniškega delavstva v kronološkem redu opisal 16 največjih stavk na Jesenicah in Javorniku od leta 1890 do 1941.

Zgodovinarja Majda Žontar in Jože Dežman sta opisala delovanje kulturnih, športnih in planinskih društev do prve svetovne vojne (Majda Žontar) in v obdobju med obema vojnama (Jože Dežman). Medtem ko je prvi članek zajel problematiko v celoti, pa je Jože Dežman osvetlil predvsem nekatere najzanimivejše in morda manj znane strani delovanja Svobode in Enakosti.

Serijsko prispevkov o zgodovini delavskega gibanja zaključuje Cvetko Zagorski, ki je pesnika in pisatelja Toneta Čufarja osvetlil predvsem na osnovi bolj ali manj znanih kritik, ki so pred drugo svetovno vojno izhajale v različnem časopisju ob izidih Čufarjevih del. Odmevi na Čufarjevo pisanje so bili različni pa tudi kritični, avtor pa se je omejil predvsem na tiste, ki so izšli v Svobodi, Književnosti, Sodobnosti, klerikalnem Slovcu, Ljubljanskem zvonu in še nekaterih drugih časopisih.

LITERARNO USTVARJANJE V OBČINI

V počastitev slovenskega kulturnega praznika organizira klub kulturnih delavcev srečanje z naslovom Literarno ustvarjanje v občini v petek, 15. februarja, ob 19. uri v večnamenskem prostoru Kosove graščine.

V prvem delu bodo s krajšimi prispevki nastopili nekateri mlajši in starejši literati iz jeseniške občine. Sledil bo uvod v razgovor o ljubiteljskem literarnem ustvarjanju v Sloveniji. To ne bo predavanje, ampak bolj spodbuda za izmenjavo mnenj o literarnem ustvarjanju v občini in pri nas sploh.

Vabljene vsi, ki imate literaturo radi ali tudi sami pišete.

M. V. M.

Najobsežnejše poglavje zajemajo prispevki iz narodnoosvobodilne borbe.

Predvojni revolucionar in komunist Vencelj Perko je v svojem prispevku o letu 1941 obudil spomine na usodno leto, ko je moral med prvimi skozi begunjske zapore in taborišče Kravt, pa vse do vrnitve, na Jesenice, ko se je v začetku avgusta 1941 priključil partizanom.

Partizanski pisatelj in kronist Ivan Jan je s prispevkom Viharni december 1941 dopolnil podobo o decembrski vstaji na Gorenjskem, predvsem v gornjesavskem kotu, kjer je kot udeleženec vstaje preživel svoj ognjeni krst v partizanih. Z drugim prispevkom pa je predstavil nekaj manj znanih dokumentov komandanta in heroja Jožeta Gregorčiča-Gorenjca, ki so bili še do nedavnega neznani.

Prvoborec Franc Konobelj-Slovenko je v prispevku Moji spomini na politično delo v Javorniškem rovtu opisal obdobje od 1943. do 1945. leta, ko je kot aktivist-funkcionar deloval na sektorju prvega jeseniškega okraja OF. V spominih so zajeti vsi dogodki na tem področju, predvsem pa nastajanje odborov OF, mladine (ZSM), žensk (SPŽŽ), delavske enotnosti, narodne zaščite in gospodarskih komisij. V tem obdobju sta imela velik vpliv komunistična partija in SKOJ. Področje Javorniškega rova je bilo pod stalnim nadzorom nemških enot, pomožne policije (raztrgancev), s katerimi so se morali spopadati borci in aktivisti. Kljub vsemu pa je odšlo v partizane skoraj 200 domačinov iz Javorniškega rova, Javornika, Koroške Bele in Potokov. Prispevek je opremljen s seznami političnih delavcev.

Pisatelj Jože Vidic je v članku z naslovom Zvesti Hipokratovi prisegli opisal delovanje jeseniških, radovljiških in blejskih zdravnikov v času narodnoosvobodilne vojne. Na Jesenicah so bili to upravitelj Ivan Šetinec (1880—1968), dr. Milan Čeh (1905—1972), dr. Jože Hafner (1907—1972), višja med. sestra Anka Kuharič (1911, Ljubljana), bolničar Ivan Saksida (1889—1956), dr. Franc Bergelj (1903—1946), dr. Bartol Keržan (1902—1981), dr. Avguštin Tancar (1906—1969), dr. Viktor Marčič (1899—1967) in dr. Jože Vobank (1897—1981). V Radovljici dr. Anton Slivnik (1898—1977), dr. Janez Šarec (1901—1983) in dr. Rado Debevc (1909—Ljubljana). Na Bledu pa so delovali dr. Albin Česar (1880—1959), dr. Janko Benedik (1906—1977) in dr. Jože de Gleria (1892—1976).

Četrty del zbornika (arheologija) zastopata Janez Meterc in Milan Sagadin. Milan Sagadin, arheolog iz Kranja, je podal pregled arheoloških najdb v jeseniški občini, ki izvirajo iz časa pozne antike, obdobja preselejanja ljudstev in časa naselitve Slovanov. Te najdbe so skoncentrirane predvsem v okolici Žirovnice in Most.

Janez Meterc pa je podal sistematičen pregled arheoloških najdb iz prazgodovine in zgodnjerejskega obdobja v jeseniški in delno radovljiški občini.

Dr. Anton Ramovš je svoja dolgotrajna geološka raziskovanja v Julijskih Alpah sklenil v prispevku Geološke raziskave severnih Julijskih Alp in njihov biostatistični razvoj. Prispevek zajema sistematičen pregled raziskav, ki trajajo že od leta 1978, napisan pa je v poljudnem jeziku in opremljen s številnimi fotografijami posnetki.

Dušan Prešeren je v prispevku iz numizmatike sistematično opisal »nadomestni ali žitni denar«, ki ga je Kranjska industrijska družba izdajala (in seveda z njim plačevala delavce) v drugi polovici 19. stoletja na Jesenicah in Javorniku ter posamezni podjetniki v Kropi in Železniku.

Borut Razinger pa je svojo zbirko planinskih značk strnil v pregleden katalog.

Zbornik se je v spominskih člankih spomnil nekaterih pokojnih pisateljev in sodelavcev zbornika Miha Klinarja (1922—1983), dr. Aleksandra Rjazanceva (1924—1984), Črtomira Sinkovca (1914—1983), Milosa Magoliča (1921—1981) in Jožeta Podobnika (1923—1983).

Zbornik je opremljen z več kot sto fotografijami in imenskim kazalom, barvni ovitek pa daje zborniku še dodatno vrednost.

Tone Konobelj

KULTURNI PRAZNIK NA BREZNICI

Člani DPD Svoboda France Prešeren Žirovnica-Breznica so pripravili proslavo kulturnega praznika že v soboto, 2. februarja, v dvorani na Breznici. Domači oktet je imel v gosteh ženski pevski zbor iz Kresnice pri Litiji in moški pevski zbor Hotič-Kresnice. Dvorana na Breznici je bila zopet polno zasedena, kar kaže, da se je zanimanje krajanov za kulturne prireditve povečalo. Gotovo tak interes kažejo prav člani novoustanovljenega mešanega pevskega zbora, saj so skoraj vsi prišli na proslavo.

Uvodni del programa je izpolnil moški oktet domače Svobode, ki je zapel štiri pesmi na Prešernova besedila in recitatorji društva, ki so pripravili nekaj Prešernovih pesmi in uvodne misli o kulturnem prazniku.

Osrednji del programa je bil namenjen gostom. Najprej je zapel ženski pevski zbor Kresnice šest pesmi, zatem smo v izvedbi mešanega zbora slišali znani zbor sužnje iz Verdijeve opere Nabucco, program pa je zaključil moški zbor. Ob koncu programa je napovedovalka pojasnila, da je dirigent moškega zbora Jože Jeltnikar prvič javno dirigiral zboru in je dobil od sopevcev tudi praktično darilo z željami za uspešno vodenje zbora, poslušalci pa so ga še posebej pozdravili z navdušujočim ploskanjem.

Oba gostujoča zbora se še borita z nekaterimi začetnimi težavami, kot so čista intonacija, vendar je njihova mladost in navdušenje za petje zagotovilo za še boljše in kvalitetnejše dosežke. To smo jim želeli tudi gostitelji in poslušalci v dvorani, ki so vse

nastopajoče nagrajevali z močnim aplavzom. Zato tudi njim velja iskrena zahvala.

Oba zbora sta nastop izkoristila tudi za obisk Poti kulturne dediščine. Predstavniki okteta so jih že ob štirinajsti uri pričakali v Prešernovi rojstni hiši v Vrbi, nato pa so obiskali še spominsko obeležje talcev v Mostah in Begunjah, Rodine, Dosloviče, alejo velikih krajanov pred šolo in razstavo tapiserij in makramejev v šolski jedilnici.

Povedati moram tudi, da sta bili obe spominski hiši ta dan še zaprti, pa sta oskrbnici bili takoj pripravljene ustreči prošnji in skupini zelo prijazno razložili zanimivosti v obeh hišah. Tudi njima velja zahvala. Skupino sta spremljala predsednik in tajnik ZKO Litija, ki sta izrekla prisrčno zahvalo članom okteta in društvu za sprejem in organizacijo prireditve ter tudi ZKO Jesenice, ki je podprla gostovanje. Ob odhodu smo njihovo vabilo za obisk in nastop v Kresnicah z veseljem sprejeli.

M. J.

NAŠ KULTURNI PRAZNIK

Kjerkoli žive Slovenci, doma ali v svetu, slave 8. februarja svoj kulturni dan. Tega dne leta 1849 je prenehalo utripati srce našega največjega poeta dr. Franceta Prešerna.

Za praznovanje kulturnega dne so se dogovorili sredi vojnih grozot in viharjev, ko je bila kulturna prireditev izraz čustvovanja in hotenja partizanov, plod povezanosti kulturnikov z borci in z ljudstvom. Še več: bila je protest bojujočega se ljudstva proti pobijanju, požiganju, proti nameravanemu uničenju slovenskega naroda in njegove kulture.

Danes je ta praznik največja kulturna manifestacija. V okviru teh proslav podelijo tudi vsakoletne slovenske Prešernove nagrade in Prešernove nagrade gorenjskih občin za dosežke na področjih kulture, umetnosti in znanosti. Nagradenci s svojim delom potrjujejo, da sta znanje in kultura nujno potrebni za gospodarski in celotni družbeni napredek.

Spoštovanje kulturnih vrednot, širjenje le-teh med ljudstvom je danes še kako pomembno. Človek našega časa vse preveč rad stremi za materialnimi dobrinami in pri tem pozablja, da so mu potrebne tudi kulturne dobrine, če hoče ostati človek. Zato ne sme prezreti tudi svobodoljubnih idej, ki jih je dr. France

SANKAŠKI VEČER OB LUNI

Lep in prijeten večer je lezel v hoste in na Črni graben ob Savskih jamah. Ledena sankaska proga se je bleščala in kar sama od sebe vabila. Zadnji sankaci so odšli, tisti pri ciljni hišici pa so čakali, da se stemni in tudi na veter so mislili, da bi jim progo še bolj zaledenilo. Kajti mednarodna sankaska tekma ni kar tako.

Ko je mesec že kar lepo visel nad sankasko progo, se je ustavil ob ciljni hišici avto prostovoljnih gasilcev mesta Jesenic. Izstopili so trije gasilci: Karel Tramte, Marjan Skubic in Zvone Horvat.

»Ej, fantje, to bo večer, kar poglejte ga, kako nam bo svetil,« je precej glasno, zagledan v nebo, dejal Marjan.

»Kot bi sanjal,« je dodajal Zvone. »In kaj boš moker, se boš zbudil,« je bolj zaskrbljeno odgovarjal prvi po rangi, Karel.

Od nekod se je slišal glas: »Sankaci zbor, vsi v škornje...«

Med tem so gasilci že vlekli iz avta motorko. Nekdo je z avtomobilu že podajal debele vlečne cevi... in kot bi mignil je bilo okrog 160 m gasilskih cevi na tleh. V tistem je prišel izza ovinka Betelov Marko s konjem in večjimi sanmi.

»Hej fantje, tu smo...« vesel nasmeš in Marko je že privezoval konja k smreki. Sprejel je sani in jih približal motorki in cevem.

Sankaci, ti vrli fantje, pridni kot mravljice že vse dneve niso spustili »sankaskih vajeti« z rok. »Proga mora biti pripravljena, tako da bo šel dober glas od nas,« je dejal Alojz Cesar. Kaj to pomeni, pa vsi dobro vemo. Sankaska proga, ki bo hitra in varna, taka, da bo vsak tekmovalac zadovoljen.

Ne da bi veliko govorili, so se lotili gasilskih naprav, lopat, nekaj svetilk, orodja za cevi, vse naložili na sani in Marko je že vpregel konja. Skupina sankacev je že odhajala s Cesarjem na čelu. Tu so bili še: Virko Bertonec, Polde Krašovec, Drago Girandon, Janez Meglič, Tinko Vilman, ali Grmonov po domače, pa še nekaj mlajših je bilo, ki nikakor niso hoteli zaostajati. Trije gasilci so imeli kaj malo opravka, saj so fantje vse naložili. In zdaj so jih komaj dohajali. Marko je pa tudi priganjal konja, kot da je jutro in ne večer. Kolona je krenila mimo Savskih jam vse tja do podnožja najbolj strmega dela sankaske proge. Mesec je svetil in nešteto zvezd z jasnega neba je dajalo upanje, da bo noč le mrzla in da bo proga ledena, taka, kot jo tekmovalci potrebujejo.

»Misliš, da bo kdo peljal pod minuto?« je spraševal Drago.

»Italijani so nakurjeni, si videl njihove sanke...« odgovorja Polde.

»Pa Mirko bo prišel pod 1:02,« vprašuje Janez in že vleče v strmino 15-metrsko cev. »Škoda, da je naš v gipsu.«

Mislil je na sina Janka, ki se je na tekmi v Italiji poškodoval.

Saj imaš Marjana, pa Draga, pa... Polde je malce utihnil, ko je pomagal Marku obračati sani. »Sicer pa, ne bomo ugibali, posebno če veš, da ima Sollacher iz Nemčije že nad 100 voženj za seboj. Kaj pa mi... komaj deset z vsemi tekmovalci.«

Pogovor, ki je v teh dneh — in bo še v prihodnjih na dnevnem redu. Sicer pa to sodi k takemu delu. Motoriko so približali grabnu in Skubic je že »šnaril« po vodi in iskal tolmun, da bi vtaknil vanj sesalno cev. Tramte je že imel vključene tri debele cevi in kazal na bolj raven prostor za motorko. Fantje pa so že na čelu z Zvonetom izginili za ovinkom v strmini. Ni trajalo dolgo, ko je bilo prvi vodi vse nared in le nekaj minut zatem se je oglasil Horvat visoko zgoraj za temnimi smrekami: »Voda«. Nekaj trenutkov je bilo vse tiho, potem pa spet, še glasneje: »Voda«. Tokrat je spremenil »a« v »o«, da je še dolgo potem odmevalo v grabnu. Strojnik Marjan je ne glede na ukaz pregledal motorko in ventile, potem pa je prižgal. Sesalna cev je požirala, gasilske cevi so se napele in v hrib je pljusnila voda po dirkalni strmini. Tam sta že bila Cesar in Brtoncelj z lopatami. Zadensko sta šla po strmini in ravnala teren, da bo steza gladka in varna.

In tako vseh 1020 m po dolžini. Mesec je svetil in gozdovi so poslušali ta nočni nemir. Okrog 20 ure so bili pred ciljno hišico. Gasilec Marjan je bil moker do kože. Ena od cevi je počila in da ne bi prekinjal dela, jo je kar na kraju samem toliko varoval, da ne bi curek še drugih zmočil. Dvakrat so še postavili črpalke in si segli v roke. Cesar je pogledal proti mesecu in si zaželel: »Če bi bila polna, bi pa počakal, da proga zmrzne, potem bi se pa zapeljal.«

Kakšna želja! Fantje bi mu privoščili ta užitek, saj vedo, da je vsako prosto uro na sankaski progi — brez tekmovalnih sank!

Silvo Matelič

VLOGE ZA DELNO NADOMESTITEV STANARIN

Na osnovi določil 37., 67. in 68. člena zakona o stanovanjskem gospodarstvu (Uradni list SRS št. 3/81), družbenega dogovora o skupnih osnovah za zagotavljanje in usklajevanje samoupravnih družbenoekonomskih odnosov na področju stanovanjskega gospodarstva v SR Sloveniji (Uradni list SRS št. 15/81), 53. člena samoupravnega sporazuma o uresničevanju socialnopravnih pravic (Uradni list SRS št. 26/84) ter pravilnika o delnem nadomeščanju stanovalcev Samoupravna stanovanjska skupnost občine Jesenice naslednji

JAVNI RAZPIS

o zbiranju vlog za odobritev delne nadomestitve stanovalcev za leto 1985

SPLOŠNE DOLOČBE

- delna nadomestitev stanovalcev je odvisna od premoženjskega stanja nosilca stanovanjske pravice in članov njegovega gospodinjstva,
- delna nadomestitev stanovalcev lahko znaša največ 80 % višine pogodbene stanovalnine,
- znesek, do katerega se delna nadomestitev stanovalcev ne izplačuje, je 100,00 din,
- delna nadomestitev stanovalcev se odobri za dobo enega leta (koledarsko),
- upravičenec do delne nadomestitve stanovalcev je dolžan Samoupravni stanovanjski skupnosti občine Jesenice sporočiti vsako spremembo, ki bi vplivala na pravico oz. znesek nadomestila stanovalcev.

UPRAVIČENCI ZA PRIDOBITEV DELNE NADOMESTITVE STANOVANJSKE PRAVICE:

- nosilci stanovanjske pravice v stanovanjih, ki so v družbeni lastnini,
- nosilci stanovanjske pravice v stanovanjih, ki so v lasti občine.

POGOJI, KATERE MORAJO IZPOLNJEVATI NOSILCI STANOVANJSKE PRAVICE:

- a) Do delne nadomestitve stanovalcev so upravičeni tisti nosilci stanovanjske pravice, katerih gospodinjstva uporabljajo stanovanje, ki po površini ne presega naslednjih normativov:

Število članov gospodinjstva	Površina v m ² standardne stanovanjske površine + 10 %
1	32 do 35,20
2	45 do 49,50
3	58 do 63,80
4	70 do 77,00
5	80 do 88,00
6	90 do 99,00

in za vsakega nadaljnjega člana še po 10 kv. m.

- b) Delna nadomestitev stanovalcev je upravičena, kadar je odstotek stanovalcev v dohodku gospodinjstva iz preteklega leta, ki ga gospodinjstvo mora plačati, višji od odstotka zneske stanovalnine (kot je razvidno iz tabele).

ŽELEZAR

Konec dober, vse dobro. To lahko upravičeno zapišemo za veliko mednarodno sankasko prireditev pri Savskih jamah v Planini pod Golico konec prejšnjega tedna. Udeležba na tekmovalni za tretji memorial Joža Jelovčana in 29. pokal mesta Jesenic je presegla vsa pričakovanja. Nastopilo je kar 114 tekmovalcev in tekmovalk 15 klubov iz sedmih držav: Norveške, Švedske, Poljske, Zvezne republike Nemčije, Avstrije, Italije in Jugoslavije. To je bilo takorekoč evropsko prvenstvo v malem, saj so nastopili svetovni in evropski prvaki ter prvaki posameznih držav. Skupna ocena sankaskih delavcev je bila, da tako elitnega tekmovalstva na naravnih progah pri nas še ni bilo.

Po petkovem treningu se je v soboto začelo zares. Najprej sta bili na sporedu dve vožnji enosodov. Izpeljati bi morali še vožnjo dvosodov, vendar jim je nenadoma odjuga to preprečila. Dvosodi so potem vozili v nedeljo, vse tri vožnje pa so šle za posamezno uvrstitev tretjega tekmovalca za Jelovčanova memorial. Po sobotni slavnosti otvoritvi je delegacija jeniških sankacev odnesla venec na grob dolgoletnega jeniškega sankaskega športnega in družbenopolitičnega delavca Joža Jelovčana. 25 let je bil predsednik Sankaskega kluba Jesenice, član mednarodne komisije za tekmovalstvo v okviru FIL, član žirije FIL na mnogih mednarodnih tekmovaljih, soustanovitelj novih sankaskih klubov in vodja sankaskih ekip na številnih tekmovaljih.

Na tekmovalstvu za Jelovčanova memorial so bili najboljši italijanski tekmovalci. Zmagal je svetovni in evropski prvak Damiano Lugon, pri ženskah pa trikratna svetovna in dvakratna evropska prvakinja Delia Vaudan. Zelo dobro se je uvrstil jeniški tekmovalac Mirko Klinar, osvojil je 9. mesto, a ni bil najbolj zadovoljen s prvo vožnjo. Pri dekletih je bila najboljša Marija Šmid, tekmovalka ekipe Iskre iz Železnikov, ki je osvojila 6. mesto. Dobro je vozila tudi članica jeniškega kluba Zinka Smolej, ki je bila 10. V dvosodih sta bila najboljša avstrijska tekmovalca; najboljša naša tekmovalca sta bila Milan in Drago Česen iz Tržiča na odličnem tretjem mestu. Nedeljska tretja vožnja enosodov in druga vožnja dvosodov sta skupaj z doseženimi časi na memorialu Joža Jelovčana šli za posamezno in ekipno uvrstitev 29. pokala mesta Jesenic. Italijanski sankaci so bili ponovno nepremagljivi. Spet sta pri članih in članicah slavila Damiano Lugon in Delia Vaudan. Jeseniška tekmovalca sta še popravila svoji uvrstitvi. Marjan Meglič je bil 7., Mirko Klinar pa 8. Pri članicah si je članica jeniškega kluba Zinka Smolej med vožnjo žal poškodovala nogo in ostala brez uvrstitve. Jeseničani v dvosodih tokrat niso imeli svojih predstavnikov, v drugi vožnji pa sta nastopila tudi Tržičana Milan in Drago Česen. V nedeljo so bili udeleženci razdeljeni v več kategorij, za skupno ekipno uvrstitev pa so šli najboljši časi dveh članov ali starejšega člana, mladince, članice ali mladinke ter dvosoda. Vse ekipe so bile popolne, 29. prehodni pokal mesta Jesenic so osvojili tekmovalci reprezentance Koroške pred ekipama Iskre iz Železnikov in Idrije.

Lani prenovljena proga v Savskih jamah je ponovno odlično prestala preizkušnjo. Dolga je 1020 metrov ter ima 141 metrov višinske razlike. Lansoletni rekord proge, ki ga je na 28. pokalu mesta Jesenic dosegel italijanski tekmovalac Severin Unterholzer s časom 1:01,40, so na letošnji tekmi štirikrat popravili.

Sedanji rekord proge je italijanski sankac Oswald Pörnbacher s časom 1:00,42. Najboljši sankaci so progo pohvalili in dejali, da je dobro pripravljena, morda je le tehnično premalo zahtevna. Te pohvalne besede so dokaz, da je proga v redu in da je na njej moč prirejati zares elitna mednarodna tekmovalstva. Člani Sankaskega kluba Jesenice so vložili veliko truda v prenovi. Postavili so zaščitno ograjo, zgradili ciljno hišico in uredili parkirišče nedaleč od cilja. Za letošnje tekmovalstvo so za urejanje proge porabili več kot 2000 ur, skupaj s člani gasilskega društva Jesenice.

Velika mednarodna prireditev v Savskih jamah je vzbudila precejšnje zanimanje med ljubitelji sankanja na železarskih Jesenicah, posebej v nedeljo. Tudi širša družbenopolitična skupnost je pokazala veliko zanimanje pri izvedbi. Jeseniške sankaske delavce, ustanovitelje kluba pred 30 leti in vodje nastopajočih ekip je v soboto sprejel tudi predsednik Skupščine občine Jesenice Franc Brelih, ki je izrazil veliko zadovoljstvo, ker je razvoj sankanja v jeniški občini spet v vzponu. Takšne velike mednarodne prireditve je po izvedbi in kvaliteti moč enačiti z največjimi svetovnimi in evropskimi prireditvami, ki bodo letos v jeniški občini. Vrsto pohvalnih besed je na sprejemu izrazil tudi predstavnik mednarodne sankaske organizacije FIL Leopold Wutzel iz Avstrije.

Po končanem tekmovalstvu je bil navdušen predsednik Sankaske zveze Slovenije Vladimir Polajnar, ki je povedal: »Iskrene čestitke članom Sankaskega kluba Jesenice za vzorno pripravo proge in izvedbo tekmovalstva. Takšna mednarodna udeležba pomeni veliko spodbudo za nadaljnji razvoj slovenskega sankanja. Na ta način vzpostavljamo stik z evropsko kvaliteto. Lep napredek so z dobrimi nastopi pokazali vsi naši tekmovalci.«

Velja omeniti še tiste, ki so vložili izredno veliko dela, volje in časa. To so člani organizacijskega in tekmovalnega odbora. Pod vodstvom Sandija Kotnika so si prizadevali še: Jani Gregorac, Daniel Burnik, Boris Pesjak, Božo Ahec, Janez Hrovat, Darja Kemperle, Jože Svetina, Mija Jelovčan, Tone Urbanc, Alojz Cesar, Tomaž Pohar, Ljubo Špendov, dr. Miloš Lakič, Mojca Krasevec in člani postaje

GRS Jesenice. Finančno so pomagali pri prireditvi: generalni pokrovitelj Kovinar Jesenice, Železarna Jesenice, HTDO Gorenjka Jesenice in še druge delovne organizacije. Upamo, da bo vsaj tako uspešna in s takšno mednarodno udeležbo prihodnja jubilejna prireditev za pokal mesta Jesenic v Savskih jamah.

REZULTATI: — tretji memorial Joža Jelovčana:

Enosodi ženske: 1. Delia Vaudan 2:10,61, 2. Nelly Chapellu (obe Italija) 2:11,59, 3. Regina Šmrtnik (Avstrija) 2:14,47... 6. Marija Šmid 2:20,95, 7. Tinka Tolar 2:21,92, 9. Tončka Stalec (vse Iskra Železniki) 2:31,51, 10. Zinka Smolej (Jesenice) 2:32,17;

Enosodi moški: Damiano Lugon 2:02,37, Oswald Pörnbacher 2:02,62, 3. Harald Steinhäuser (vsi Italija) 2:03,07... 9. Mirko Klinar (Jesenice) 2:05,47, 10. Drago Česen (Tržič) 2:05,68, 11. Marjan Meglič (Jesenice) 2:06,67;

Dvosodi: 1. Tratinig-Rabitsch (Avstrija) 1:02,19, 2. Pigneter-Antholzer (Italija) 1:03,71, 3. Česen-Cesen (Tržič) 1:05,26.

29. POKAL MESTA JESENICE

Mladinke: 1. Eva Dietrich 3:20,78, 2. Sabine Scheil (obe Avstrija) 3:31,63, 3. Tončka Stalec (Iskra Železniki) 3:47,05;

Članice: 1. Delia Vaudan 3:14,79, 2. Nelly Chapellu (obe Italija) 3:14,78, 3. Kristina Lodziana (Poljska) 3:22,38, ... 5. Marija Šmid 3:31,83, 6. Tinka Tolar (obe Iskra Železniki) 3:49,48, 7. Breda Meglič (Tržič) 4:30,21;

Mladinci: 1. Štefan Zdravac 3:13,53, 2. Janez Luznar 3:14,50, 3. Simon Bernik (vsi Iskra Železniki) 3:15,15, ... 9. Robert Tarman (Jesenice) 3:24,46.

Člani: 1. Damiano Lugon 3:02,84, 2. Oswald Pörnbacher 3:03,13, 3. Harald Steinhäuser (vsi Italija) 3:04,84, 7. Marjan Meglič 3:07,50, 8. Mirko Klinar (oba Jesenice) 3:08,63, 9. Drago Česen (Tržič) 3:08,67, 23. Vinko Lavčar 3:16,52, 31. Zdravko Vilman (oba Jesenice) 3:29,44;

Starejši člani: 1. Milan Česen (Tržič) 3:23,50, 2. Felix Schatz (Avstrija) 3:24,20, 3. Jože Frelih (Iskra Železniki) 3:25,78;

Dvosodi: 1. Tratinig-Rabitsch (Avstrija) 2:05,01, 2. Pigneter-Antholzer (Italija) 2:06,22, 3. Dietrich-Röck (Avstrija) 2:13,08, ... 5. Potočnik-Luznar (Iskra Železniki) 2:15,63.

J. Rabič

DRUŽINSKO STRELSKO TEKMOVANJE

Streliška družina Triglav Javornik-Koroška Bela je v sredo, 23. januarja, in soboto, 26. januarja, izvedla na strelišču za zračno puško družinsko tekmovalstvo vseh starostnih skupin za zlato puščico. Tekmovalstvo je skupno udeležilo 121 članov in članic.

Med tekmovalci je bila največja udeležba pionirjev, kar potrjuje velik interes najmlajših za strelski šport. Pri tem imajo velike zasluge mentorji in člani odbora, ki so vložili veliko truda za doseg zlatih rezultatov. Žal pa ne moremo mladim, kakor tudi ostalim članom, nuditi vsega, kar bi želeli, da bi bil strelski šport še bolj kakovosten, ker vedno primanjkuje denarja za nakup strelske opreme.

REZULTATI:

ČLANI: 1. Zdravko Grebenšek 353 krogov (od 400 možnih), 2. Pavel Jezeršek 352, 3. Peter Basara 348 krogov.

ČLANICE: 1. Maja Smolej 329 krogov, 2. Majda Kralj 310 krogov.

MLADINCI: 1. Robert Branc 348 krogov, 2. Bojan Bergles 339, 3. Anže Brnot 336 krogov.

PIONIRJI: 1. Elvir Crnklič 158 krogov (od 200 možnih), 2. Primož Verdnik 146, 3. Jani Mohorič 144 krogov.

PIONIRKE: 1. Borka Krejčič 146 krogov, 2. Elida Seničak 131, 3. Radenka Malinovič 121 krogov.

DRUŽINSKO TEKMOVANJE ZA ZLATO PUŠČICO

ČLANI: 1. Pavel Jezeršek 548 krogov (od 600 možnih), 2. Janez Otrin 547, 3. Anže Brnot 543 krogov.

ČLANICE: 1. Majda Kralj 508 krogov, 2. Maja Smolej 492, 3. Elida Seničak 441 krogov.

S. K.

DOKAZILA, KI JIH MORAJO DOSTAVITI UPRAVIČENI NOSILCI STANOVANJSKE PRAVICE:

- dokazila o osebnih dohodkih nosilca stanovanjske pravice in članov njegovega gospodinjstva oz. uporabnikov stanovanja za leto 1984 (tudi stipendije, preživnine, pokojnine, otroški dodatek, denarne pomoči — razen pomoči za tujo pomoč in oskrbo),
- dokazila o stalni prijavljenosti in številu članov gospodinjstva (prijavni urad SOB),
- dokazila o premoženjskem stanju nosilca stanovanjske pravice in članov njegovega gospodinjstva (uprava družbenih prihodkov SOB),
- kopijo stanovanjske pogodbe,
- izjavo stanodajalca za tiste, ki zasedajo nadstandardno stanovanje, da niso odklonili zamenjave za standardno stanovanje.

POSTOPEK ZA VLOŽITEV VLOGE ZA PRIDOBITEV DELNE NADOMESTITVE STANOVANJSKE PRAVICE:

- Nosilec stanovanjske pravice, ki izpolnjuje pogoje, navedene v tem razpisu, vložijo zahtevek za pridobitev delne nadomestitve stanovalcev na posebnem obrazcu SPN-1 Državne založbe Slovenije št. 8,40, ki ga dobi v knjižarni. Zahtevke občani vlagajo:
- delavci v svoji organizaciji združenega dela,
- drugi delovni ljudje in občani v krajevni skupnosti, kjer živijo,
- zahtevke pa je možno vložiti tudi v skupni strokovni službi SIS občine Jesenice, Titova 65.

RAZPISNI ROK

Ta razpis velja do 28. februarja 1985. Vloge, ki bodo prispele izven tega roka, bodo obravnavane posebej (kasneje), delna nadomestitev stanovalcev pa se tudi v tem primeru odobri za dobo enega leta (koledarskega).

SAMOUPRAVNA STANOVANJSKA SKUPNOST OBČINE JESENICE

TABELA ZNOSNIH STANARIN PO TIPIH GOSPODINJSTEV, KI SO JIH SPOSOBNI OB DOLOČENEM DOHODKU PLAČATI NOSILCI STANOVANJSKE PRAVICE:

Tip gospodinjstva	1 član	2 člana	3 člani	4 člani	5 članov	6 članov	7 članov na vsakega nadalj. člana še po 10 m ²
Površinski normativ	32—35,20 m ²	45—49,50 m ²	58—63,80 m ²	70—77 m ²	80—88 m ²	90—99 m ²	
% znosne stanovalnine, ki se pomnoži z OD	6,8 %	6 %	4,6 %	4 %	3,2 %	3,1 %	2,3 %
OD gospodinjstva mesečno v preteklem letu:							
10.000 din	680,00	600,00	460,00	400,00	320,00	310,00	230,00
20.000 din	1.360,00	1.200,00	920,00	800,00	640,00	620,00	460,00
30.000 din	2.040,00	1.800,00	1.380,00	1.200,00	960,00	930,00	690,00
40.000 din	2.720,00	2.400,00	1.840,00	1.600,00	1.280,00	1.240,00	920,00
50.000 din	3.400,00	3.000,00	2.300,00	2.000,00	1.600,00	1.550,00	1.150,00
60.000 din	4.080,00	3.600,00	2.760,00	2.400,00	1.920,00	1.860,00	1.380,00
70.000 din	4.760,00	4.200,00	3.220,00	2.800,00	2.240,00	2.170,00	1.610,00
80.000 din	5.440,00	4.800,00	3.680,00	3.200,00	2.560,00	2.480,00	1.840,00
90.000 din	6.120,00	5.400,00	4.140,00	3.600,00	2.880,00	2.800,00	2.070,00
100.000 din	6.800,00	6.000,00	4.600,00	4.000,00	3.200,00	3.100,00	2.300,00

ČEMU USLUŽBENCI?

Če ugotavljamo, da se v Jugoslaviji vsi zaposleni imenujejo delavci ali so imenovani delavci — bomo seveda kmalu prišli do spoznanja, da nam ta »kategorija« delavcev ne pove skoraj nič o tistih, ki delajo (so zaposleni).

Celotno tematiko bomo se nekoliko »filozofsko« zakomplicirali in to z namenom, da bo obravnavana problematika, kasneje izstopila v bolj jarki luči. Navedimo citat: »materijalizem označevalca ni v tem, da obče obstoji zgolj v posebnem, skozi posebno itd., marveč v tem, da »poleg in razen« posebnih vrst občega rodu obstoji — maskiran, kot ena izmed vrst te občesti — »vsaj En« element, ki znotraj te občesti reprezentira njeno negacijo.« (Slavoj Žižek, Hegel in označevalec, Analecta, Ljubljana 1980, str. 124).

V našem primeru naj bi bilo obče delovno ljudstvo, tisto »posamično« pa uslužbenci, ki se v aktualnem jeziku imenujejo neproizvodni delavci. Da uslužbenec (neproizvodni delavec) lahko smatramo za »negacijo« (seveda z nekaterimi pridržki, kajti tu se oddaljujemo od filozofskega pristopa) delavstva — proizvodnih delavcev, nam pove že samo poimenovanje uslužbenec kot ne — proizvodnih delavcev, to dobesedno vzeto pomeni: tistih, ki ne proizvajajo. O spornosti te »terminologije« v tem kontekstu ne bomo razpravljali. Pač pa nas bo bolj zanimalo, kako je z realno negacijo delavcev s strani uslužbenec. Bolj jasno povedano: na nekaterih primerih bomo pogledali, kako je z gibanjem proizvodnih delavcev in neproizvodnih delavcev ali uslužbenec.

V Železarni Jesenice je prevladujoče mišljenje (kot tudi v »širši« družbi), da je delo v tako imenovani »neposredni« proizvodnji tisto, ki ustvarja novo vrednost, dohodek na koncu koncev. V dani situaciji takšno mišljenje seveda ni daleč od resnice. Relativno nizka tehnološka raven je vsakakor ena močnejših determinant, ki vsaj delno opravičuje in pojasnjuje takšno prepričanje. Ni pa edina. V mislih imamo bolj usoden proces, ki mu navadno pravimo konzervativnost. Ohranjanje obstoječega, ki je pri nas v kriznem času dobilo nove dimenzije, ki se kažejo v mišljenju tipa »sedaj ni primeren čas... za spremembe« ipd. Kot nam kaže zgodovina razvitih industrijskih držav, so bila prav krizna obdobja (npr. leto 1973) tista, ki so sprožila mogočne inovativne procese (manjša poraba energije). In prav mobilizacija tistih potencialov, ki jih imenujemo neproizvodni delavci — uslužbenec je eden najpomembnejših »ukrepov« za pot iz krize. Da je to res, nam dokazujejo že goli statistični podatki iz Zahodne Nemčije. Iz

različnih razlogov podatkov o stanju v Železarni in stanju v nemški (celotni) metalurški industriji (in tudi drugih industrijskih panogah) ne moremo primerjati med seboj. Lahko pa jih uporabimo kot ilustracijo in to še toliko bolj, ker smo v Železarni ohranili kategorijo uslužbenec (v pregledu delovnih mest in zaposlenosti — delovna mesta pod oznako U).

Podatki za nemško metalurško industrijo od leta 1970 dalje (Jahrbuch Stahl 1984, str. 242) nam kažejo, da se do leta 1982 število nezaposlenih stalno znižuje. Vendar je za nas bolj zanimivo dejstvo, da se število delavcev znižuje hitreje kot število uslužbenec. V letu 1970 je prišlo na 3,7 delavcev en uslužbenec, leta 1982 pa le še na 3,1 delavca en uslužbenec. Absolutne številke izgledajo še bolj impozantno, vendar menimo, da jih ni potrebno navajati. Navedli pa bomo še nekaj podatkov, ki utegnejo biti zelo zanimivi (navajamo po: Janez Jerovšek, Mobilnost kadrov in gospodarstvo, DDU Univerzum, Ljubljana 1982). V Nemčiji je v obdobju 1960 do 1975 število uslužbenec naraslo od 6,1 milijona na 8,2 milijona, kar znaša 37 %. Celotno število zaposlenih pa je bilo leta 1975 za 3 % nižje. Polovico tega porasta uslužbenec pripisujejo gospodarstvu oziroma strukturnim spremembam v gospodarstvu, polovico porasta pa razvoju terciarnega sektorja. Hkrati pa predvidevajo, da bo v 80. letih terciarni sektor zaposlil še večje število uslužbenec kot prej. Po izračunih iz leta 1976 industrija zaposluje 28 % uslužbenec, terciarni sektor pa okoli 65 % (str. 48, 49).

Takšni trendi so bolj ali manj prisotni v vseh industrijsko razvitih državah (ZDA). Kot bomo videli, tudi v Sloveniji in Železarni potekajo podobni procesi. Omejili se bomo seveda na stanje v Železarni.

Zaradi močnih reorganizacij v 70. letih je bolj težko precizno slediti gibanjem kadrov; zato se zdi, da je najprimernejše izhodiščno leto 1977, ko je bila dokončana uvedena velika reorganizacija v Železarni (20 TOZD, 3 delovne skupnosti). Lahko pa omenimo, da je bil v prvi polovici 70. let % zaposlenih uslužbenec precej nizke.

Od leta 1977 število zaposlenih uslužbenec v Železarni precej hitro narašča. Raste pa tudi število vseh zaposlenih. Poglejmo preglednico gibanja vseh zaposlenih, ki jih razdelimo na delavce in uslužbence.

Leto	Vseh zaposlenih	Delav.	Uslužb.	Delov./uslužb.
1977	6425	5240	1185	4,4
1978	6617	5246	1371	3,8
1979	6685	5245	1440	3,6
1980	6482	4998	1484	3,4
1981	6381	5061	1320	3,8
1982	6386	5062	1324	3,8
1983	6331	5003	1328	3,8

Vse do leta 1980 se razmerje delavci — uslužbenec precej hitro spreminja v korist slednjih. Začetek stabilizacijskega obdobja prinese preobrat in v zadnjih treh letih ostaja razmerje praktično nespremenjeno (lahko pripomnimo, da število uslužbenec raste). Torej morda vseeno lahko sklepamo, da poteka pri nas podoben proces kot na zahodu. Vsekakor je potrebno pripomniti, da je pri nas več administracije in raznih vodilnih kot npr. v Nemčiji. To trdi Jerovšek za slovenske razmere (nimamo razloga misliti, da je

v Železarni bistveno drugače); takole pravi (isto tam str. 53): »Primerjava z Zahodno Nemčijo je celo bolj neugodna kot kažejo številke (to je 28 % uslužbenec — v Železarni je bilo leta 1983 med zaposlenimi 26,5 % uslužbenec — op. FT). V višjo tehnološko stopnjo raste število neproizvodnih delavcev oziroma uslužbenec. Ker je naša tehnologija na nižji stopnji kot tehnologija v Zahodni Nemčiji, pomeni, da je razlika v razmerjih dejansko večja, kot nam jo kažejo številke.

Kaže, da je organizacija naše

družbe tako postavljena, da potrebuje več administracije, kot jo potrebuje industrijsko zelo razvite družbe.

Da zaključimo »primerjavo« z Zvezno republiko Nemčijo, je potrebno reči še to, da se je tam daleč manj povečalo število administratorjev in vodilnih, daleč največji porast pa beležijo izobraževalne in strokovne službe. Nekateri indikatorji kažejo, da se je pri nas najbolj povečalo število administratorjev in vodilnih (zlasti po zadnji tozidaciji leta 1976). V Naših razgledih 12. oktobra 1984 lahko preberemo izjavo Emila Milana Pintarja, da bi morali število administracije zmanjšati za tretjino, drugo tretjino pa »prekvalificirati« v strokovne službe.

V Železarni ugotavljamo, da je področje izobraževanja izredno zane-marjeno, da praktično ni nikakršnega strokovno-studijskega dela na tem področju. Nastopil je čas, ko bo potrebno okrepiti odsek za izobraževanje, zaposliti nove strokovnjake in uvesti modernizo izobraževalno tehnologijo (video).

Zaplavali smo že v tako čudne vode, da smo lahko v Železarni z dne 24. januarja 1985 (v članku Inventivna dejavnost v Železarni /teorija/ poleg kupa neslanosti prebrali tudi »misel«, da »je sleherni delavec ob svojem ročnem delu dolžan in ima pravico uporabljati tudi svojo pamet, o tem svojem delu, delovnem postopku tudi razmišljati« (str. 3 — podč. FT). Ne bomo se spuščali v »globine« takšnega pisanja, omenimo naj le, da doslej še nismo srečali delavca, ki ne bi razmišljal, prav tako še nismo srečali delavca, ki bi »več in bolje razmišljal«, če mu nekdo DA pravico, da razmišlja. Menimo, da takšno razmišljanje ni nikakršna izjema, ampak je odraz, boljše simptom neke splošno razširjene miselnosti, ki bi jo lahko strnili v vprašalni obliki: »Kako, da stvari ne gredo, če pa so vse pravice in dolžnosti natančno določene?« Rekli bomo, da prav zaradi tega stvari »ne gredo«. Ljudem je potrebno posredovati znanje, ustrezen pristop in organizacijo, ne pa monotono govorjenje o pravicah in dolžnostih. Če hočemo torej doseči neke kvalitativne spremembe, bo potrebno okrepiti strokovne službe na vseh področjih. To pa seveda pomeni tudi več uslužbenec, ki jim bo potrebno sneti »kategorijo« neproizvodnih delavcev.

Franc Treven

V POJASNILO TOVARIŠU TREVNU

Ker imam to prednost, da lahko preberem vse prispevke, še preden so objavljeni v Železarni, naj se mi ne šteje v zlo, če bom kar takoj odgovorila Francu Trevnu, ki se je v članku Čemu uslužbenci lotil mojega pisanja o inventivni dejavnosti in je ogorčen nad mojo »globoko mislijo«, da ima delavec o svojem delu dolžnost in pravico razmišljati.

Rada bi mu pojasnila, da sem pisala o množični inventivni dejavnosti v Železarni in da sem z razmišljanjem mislila na ustvarjalnost. Če bi bolje poznal našo prakso, bi moral vedeti, da se delavcem ta pravica odreja. Tudi jaz ne poznam človeka, ki ne bi razmišljal, ali bi razmišljal le, če bi mu nekdo dal pravico, da razmišlja, nekaj drugega pa je, če ti zamisliš, predlogov ne pustijo uresničiti, ker te omalovažujejo kot fizične-ga delavca.

Ni malo primerov, ko naši delavci-inovatorji svojih zamisli ne morejo uresničiti, pa če so njihovi predlogi še tako upravičeni in uporabi, ker jim nekdo to preprečuje. Vsekakor je jasno, da se tako vztrajni inovator sčasoma otopi, če naleti samo na nerazumevanje, nasprotovanje. Na Japonskem so prav z izredno organizi-

IZVOZ IN UVOZ PO OBČINAH NA GORENJSKEM V LETU 1984

V medobčinskih gospodarskih zbornici zbirajo podatke o izvozu in uvozu na Gorenjskem na osnovi izvoznih in uvoznih deklaracij. Na Gorenjskem so v lanskem letu izvozili za 283,7 milij. dolarjev različnega blaga, za 194,05 milijona dolarjev na konvertibilno področje, kar znaša 68 % celotnega izvoza in za 89,44 milijona dolarjev na klirinško področje, kar znaša 32 % celotnega izvoza. Pri tem pa ni upoštevan tisti del izvoza, ki je narejen z dodelavnimi posli in uslugami.

Celotni uvoz je znašal 251,98 milij. dolarjev, in sicer 79 % ali 199,18 milijona s konvertibilnega področja in

21 % ali 52,80 milijona dolarjev s klirinškega področja.

DELEŽ PO OBČINAH ZNAŠA

občina	konvertibilni del celokupnega v %		klirinški del v %		celotni del v %	
	izvoz	uvoz	izvoz	uvoz	izvoz	uvoz
Jesenice	10,82	10,92	11,12	28,78	10,92	15,24
Kranj	47,15	48,50	51,15	45,19	48,46	50,59
Radovljica	13,53	9,61	9,62	5,62	12,28	9,16
Škofja Loka	21,55	22,80	22,81	12,15	21,59	17,15
Trzin	6,95	5,25	5,25	8,26	6,40	7,60
Gorenjska	68 %	32 %	79 %	21 %	100 %	100 %

V primerjavi z letom 1983 se je izvoz povečal za 4 %, uvoz za 3 %. Konvertibilni izvoz je bil večji za 12 %, klirinški pa za 10 % manjši. S konvertibilnega področja je bilo uvože-

no za 7 % in 10 % manj, kot v letu 1983 s klirinškega področja. Indeksn prikaz po občinah daje naslednjo sliko:

	konvertibilni		klirinški		celokupni	
	izvoz	uvoz	izvoz	uvoz	izvoz	uvoz
Jesenice	134	90	93	90	117	90
Kranj	106	103	100	97	104	90
Radovljica	109	130	84	61	101	102
Škofja Loka	111	111	78	96	98	108
Trzin	148	130	67	79	113	113
Gorenjska	112	107	90	90	104	103

Izvoz na konvertibilno področje se je pomembno povečal na Jesenicah, kjer ima glavno vlogo Železarna in v Trzinu, kjer se je povečal izvoz v čevljarstvu in tekstilni industriji. Manjša je rast v ostalih občinah. Menjava s klirinškim področjem se je povsod zmanjšala. Občutno zmanjšanje je v Radovljici, saj v letu 1984 je znašal uvoz le 60 % v primerjavi z letom 1983, s tem v zvezi pa je narasel uvoz s konvertibilnega področja.

Pokrivanje uvoza z izvozom je 113 %, vendar na konvertibilnem področju le 97 %, na klirinškem področju pa 170 %.

Le v občini Radovljica in Škofja Loka je pozitivno pokrivanje uvoza z izvozom na konvertibilnem področju. Močno pa se pokriva uvoz z izvozom na klirinškem področju, razen na Jesenicah, kjer je le 85 % pokrivanja uvoza z izvozom. Kar 90 % uvoza predstavlja repromaterial in le 8 %

oprema ter 2 % poraba široke potrošnje.

Devizni prilivi, izkazani v dolarjih, kažejo nekoliko slabšo sliko. Res razpolagamo le s podatki januar-november — in bo celoletni priliv malo večji. Vendar je v primerjavi s prejšnjim letom za isto obdobje le za skromen 1 % večji na konvertibilnem področju in znaša 142 milijonov dolarjev. 118,2 milijona dolarjev je doseženih s prilivom od izvoza blaga, 4,32 milijona dolarjev od dodelav, pri čemer prednjačijo Trzin (čevljar-ska industrija) 1,5 milij., Škofja Loka 1,06 milij. in Radovljica milijon dolarjev. Na Jesenicah znaša priliv iz dodelav le 216,5 tisoč dolarjev. Od turizma pa znaša priliv 8,7 milijona dolarjev, pri čemer prednjačijo občini Radovljica (vpliv Bleda) 3,85 milij. in Kranj 3,23 milij. dolarjev, v občini Jesenice pa je priliv od turizma do vključno novembra znašal le 1,3 milij. dolarjev. Zgleda, da tudi december ne bo bistveno izboljšal te bilance, saj vreme ni bilo posebej naklonjeno turistični dejavnosti.

Odlivi v višini 161,2 milij. dolarja so bili porabljeni za nabavo repromateriala, in sicer kar 93,6 milij. dolarja, za opremo pa le 6,9 milij. dolarja na celotni Gorenjski, kar je manj kot za rezervne dele, katerih vrednost je znašala 9,5 milij. dolarja. Za plačilo kreditov je bilo 10 milij. dolarjev odliva in za obresti 6,14 milij. dolarjev. Za licence, patente in projekte je znašal odliv 171 tisoč dolarjev. Celotni transport, včevši pošto, pa je stal 154 milij. dolarjev. Za službena potovanja je bilo porabljenih 22 milij. dolarjev.

S klirinškega področja je priliv v istem obdobju januar-november 66,2 milij. dolarja, 96,5 % smo dobili za izvoz blaga, le manjši del od turizma in ostalih uslug, kot je promet itd.

Odliv konvertibilnih deviz je znašal 39,5 milij. dolarja, 90 % za repromaterial, ostalo za opremo in druga odplačila. Službena potovanja so za to področje znašala 54 tisoč dolarjev. S. N.

Cvetka Martinčič

TEHNIČNI FELJTON — TEHNIČNI FELJTON — TEHNIČNI FELJTON — TEHNIČNI FELJTON — TEHNIČNI FELJTC

NAFTA V LETU 1984

Svetovna proizvodnja nafte se je v letu 1984 prvič po štirih letih spet povečala, vendar to le v prvih šestih mesecih, medtem ko je v drugih šestih mesecih dosegla komaj proizvodnjo preteklega leta. Proizvodnja nafte se je v letu 1984 v svetu povečala za 2,3 % v primerjavi z letom 1983. Zato za zadnji dve leti že lahko govorimo o določeni spremembi pri pridobivanju nafte, kajti v letu 1981 in 1982 je bilo nazadovanje proizvodnje precejšnje, in sicer 8,5 oziroma 5,1 %. V letu 1984 je dosegla svetovna proizvodnja nafte 2.817 milij. ton, vendar je ta količina še vedno znatno manjša od rekorda, ki je bil s 3.224,9 milij. ton dosežen v letu 1979.

V prvem polletju 1984 je bilo v primerjavi s prvim polletjem v letu 1983 doseženo povečanje za 6,9 % ali za 1.425 milij. ton, medtem ko je v drugem polletju ostala proizvodnja skoraj na isti ravni, in sicer 1.402 milij. ton (prejšnje leto 1.430 milij. ton). To občasno spreminjanje proizvodnje so v veliki meri povzročile dežele nafte organizacije OPEC, ki so v prvi polovici leta 1984 sicer prehodno dosegle boljše rezultate na tržišču, ob upoštevanju celega leta pa so vendar nekoliko izgubile. Tako je proizvodnja OPEC dosegla leta 1984 950 milij. ton, kar je za 3 % več kot v predhodnem letu, vendar je delež te organiza-

cije v svetovni proizvodnji ponovno nekoliko padel, in sicer z 32,7 % v letu 1983 na 32,1 % v letu 1984.

Poprečna proizvodnja organizacije OPEC za leto 1984 ustreza dnevni proizvodnji 17,4 milij. sodčkov (1 sodček je 159 l) in je to še vedno precej več kot cilj. Kaže, da se vsi člani te organizacije ne držijo disciplinirano tistih proizvodnih količin, za katere so se dogovorili.

Med članicami organizacije OPEC sta predvsem Irak in Nigerija znatno povečala proizvodnjo — prvi za 25 %, druga za 11 %, kar je tudi razumljivo glede na ekonomski položaj v teh dveh deželah.

Na drugi strani pa se skoraj ni spremenil vrstni red največjih proizvajalcev nafte na svetu v letu 1984 v primerjavi z letom 1983 in tudi posamezne proizvodne količine so dosegale le manjša odstopanja. Tako stoji na prvem mestu še vedno Sovjetska zveza z 21,8 % deležem v svetovni proizvodnji (leta 1983 22,4 %), medtem ko so ZDA s 17,3 % (17,4 %) in Saudska Arabija z 8,3 (9,0 %) na naslednjih mestih. Nato sledita Mehika z nespremenjenimi 5,3 %, Velika Britanija s 4,4 % (4,2 %), LR Kitajska s 3,9 % (3,8 %), Iran s 3,7 % (4,5 %), Venezuela s 3,4 % (3,5 %), Kanada z 2,9 % (2,8 %) in Indonezija z 2,5 % (2,0 %). Na teh deset dežel odpade nič manj kot 73,5 % (75,2 %) celotne svetovne proizvodnje nafte. Na naslednjih mestih sledijo nekate-

re pomembnejše članice organizacije OPEC, ki so bile prejšnja leta na vrhu. Tu gre predvsem za Nigerijo z 2,4 % (2,2 %), Kuwait z 2,1 % (1,9 %), Irak z 2,1 % (1,7 %), Libijo z nespremenjenimi 1,9 %. Sledijo še Egipt z 1,5 % (1,3 %), Abu Dhabi z 1,3 % (1,4 %) in Norveška z 1,2 % (1,1 %), medtem ko zaključuje Alžirija z natančno 1 % (1,1 %) vrsto dežel, ki dosegajo vsaj 1 % svetovne proizvodnje nafte.

Iz razpredelnice je razvidna proizvodnja nafte v milij. ton v letih 1983 in 1984 za deset držav, ki so je načrpane največ:

država	1983	1984
1. Sovjetska zveza	616,0	615,5
2. ZDA	480,1	487,0
3. Saudska Arabija	249,1	235,0
4. Mehika	147,2	150,0
5. Velika Britanija	114,9	125,0
6. LR Kitajska	105,9	110,0
7. Iran	122,9	105,0
8. Venezuela	95,3	95,0
9. Kanada	76,7	88,0
10. Indonezija	64,0	75,0

Svet skupaj: 2.754,3 2.817,0

HOKEJ NA LEDU

V soboto, 9. februarja, ob 18. uri v športni dvorani v Podmežakli prvo srečanje superfinala med moštvoma

HK JESENICE : HK CRVENA ZVEZDA Beograd

Vodstvo in igralci prosijo svoje privržence in resnične ljubitelje poštene hokejske igre za športno bodrenje, hkrati pa, da preprečijo kakršnokoli motenje poteka tekme, oziroma metanja kakršnihkoli predmetov na ledeno ploskev, s čimer škodijo le domačemu moštvu.

O PRVAKU BODO ODLOČALI ŽELEZARJI IN »RDEČE-BELI«

Sedaj, ko je znano, da se bosta za naslov prvaka v sezoni 1984/85 borili moštvi Jesenic in Crvene zvezde, je tudi jasno, da se je dolgoletni slovenski primatec v tej športni panogi počasi sesul. Ni več derbi-jev med Olimpijo in Jesenicami, ki so bili več let v ospredju jugoslovanskega hokeja. V Beogradu tudi ne bo velike podpore jeseniških ljubiteljev hokeja zagnancev, ki so znali krepko napolniti halo Tivoli in v najtežjih trenutkih bodriti jeseniške hokejiste. Marsikaj se je torej spremenilo v letošnji sezoni, kar je po eni strani prav. Prav pa ni, da se je v jugoslovanski hokej krepko vmešal denar. S tem so začeli prav pri Crveni zvezdi. Z nakupom Seklija in Kovaca, pred tem je iz Subotice prišel tudi Ladočki, pa dveh ameriških in enega kanadskega igralca, so Beograščani iz poprečnega moštva postali »strah in trepet« naših hokejskih igrišč.

Druga polovica državnega prvenstva je sicer pokazala, da so »rdeče-beli« krepko ranljivi in da to ni nepremagljivo moštvo, vendar pa je to resen kolektiv, ki ve, kaj hoče. To je moštvo, ki zna presenetiti, ko mu steče vse tako, kot si želijo, pa zna biti izredno nevarno za slehernega nasprotnika.

Tega se jeseniški hokejisti zavedajo. Seveda pa vedo tudi, da imajo več znanja kot »rdeče-beli«, da so bolj izkušeni in da je marsikaj na njihovi strani. Seveda pa imajo dvajsetkratni prvaki še druge negativne izkušnje, ki neposredno zadevajo super-finale.

Spomnimo se lanskoletnega razpleta v državnem prvenstvu. Jeseniški hokejisti so vse do »super-finala« z lahkoto premagovali Olimpijo, v odločilni končnici pa ni bilo več tako. Res je, da so bile vmes olimpijske igre, toda večina poznavalcev je napovedovala osvojitve naslova Jesenicam. Toda zgodilo se je obratno. V petem, odločilnem dvoboju, so Ljubljancani presenetljivo z rezultatom 5:4 premagali Jesenice v dvorani v Podmežakli in osvojili naslov prvaka.

Kaj lahko sklepamo iz tega? Marsikaj, bi lahko rekli. Da je super-finale pač nekaj posebnega. O prvaku odloča le nekaj zaporednih tekem, ki se zvrstijo v skoraj desetih dneh, ali pa še prej (če bodo potrebni le trije dvoboji). V tako kratkem časovnem obdobju se pa lahko zgodi marsikaj. Od psihološke utrujenosti, poškodb, ki so lahko odločilne, pa do padca forme, kar je zelo težko predvideti. Lahko celo rečemo, da je super-finale včasih tudi loterija.

Po tem, ko so Beograščani prejšnjo soboto premagali v odločilnem dvoboju Kompas Olimpijo, se med hokejskimi privrženci vrstijo ugibanja, razprave in napovedi o tem, kdo je v prednosti.

Vsekakor ne bomo storili napak, če rečemo, da so hokejisti Jesenic v boljšem položaju že zavoljo tega, ker bo prvo srečanje v Podmežakli. To je velika prednost. Tudi izkušnost je na jeseniški strani, da o tem, da imajo Jeseničani precej več reprezentantov kot Beograščani, ne govorimo. Toda v teh razmišljanjih, ko na tehnično polagamo papirnata dejstva,

ne pozabimo, da so imeli v zadnjem času jeseniški hokejisti precej težav s poškodbami igralcev. Nastop Petra Klemenca, brez katerega si težko zamišljamo prvo napadalno trojko, je zelo negotov. V jeseniškem moštvu je le osemnajst igralcev, kar je lahko usodno. Pa še nekaj ne pozabimo. V času, ko to pišemo, nam rezultat zadnjega srečanja med Crveno zvezdo in Jesenicami ni znan, vendar pa se spomnimo, da so v prvih petih prvenstvenih srečanjih v tej sezoni med Jesenicami in Crveno zvezdo Beograščani zmagali trikrat, Jeseničani pa le dvakrat. Če so jeseniški hokejisti včeraj slavili, so razmerje le izenačili na 3:3.

Toda vse te napovedi, razmišljanja in ugibanja so manj ali bolj pomembna le do začetka super-finala. Potem, ko se bo zavrtel ta šampionski vrtiljak, se lahko marsikaj spremeni, postavi na glavo.

Zaradi tega je potrebno biti strpen in ne prenapet. K sreči v vrstah jeseniških hokejistov čakajo na odločilne dvoboje mirno. Ni nivoje, ni strahu in ni podcenjevanja. Še kako se zavedajo, da prihajajo trenutki za »biti ali ne biti«. Če Petra Klemenca ne bo v moštvu, bo sicer težko, vendar obljubljam, da morajo tudi brez njega osvojiti lovoriko.

V teh trenutkih pred burjo se je potrebno še enkrat spomniti mnenja trenerja Romana Smoleja, ki je navdušen nad delavnostjo, resnostjo in disciplino v moštvu. »To rad poudarjam,« pravi Roman Smolej, »kajti takšnih težav, kot smo jih imeli v letošnji sezoni in jih še vedno imamo, ne pomnim, da smo jih imeli kdaj v zadnjih dvajsetih letih. Toda fantje so jih z delavnostjo in disciplino presegli in jim je za to potrebno čestitati.«

Kako bo v super-finalu?

»To je težko napovedati. Vse je možno, kajti hokej je igra, v kateri odločajo vsi tisti sekunde in malenkosti. Trdno sem prepričan, da imamo lepe možnosti, da osvojimo naslov. Vem tudi, da se bodo fantje borili do zadnjega atoma moči. Povsem jim zaupam. Če bi se nastopili kompletni, s Petrom Klemencem in v naslednjih dvobojih ne bi imeli resnejših poškodb, bi nam bilo precej lažje. Crvena zvezda ima dobro moštvo, tega se je treba zavedati, toda prepričan sem, da je naslov naš.«

Povejmo še to, da ljubljanska televizija prvega dvoboja super-finala z Jesenic ne bo prenašala, vse ostale pa bomo lahko videli na TV.

V HK Jesenice prosijo ljubitelje hokeja, še zlasti jeseniške navijače, da se na vseh tekmah obnašajo športno in kulturno. HK Jesenice ima dolgo in uspešno tradicijo in dvajset naslovov državnega prvaka. Zato prav gotovo ne bi bilo prav, da peštica neodgovornih, nešportnih in nekulturnih gledalcev omadežuje to svetlo tradicijo in velik ugled kluba, ki ga uživa. Zato prosijo vse, da ob morebitnih izgrelih in nešportnih izpadih sami posredujejo in preprečijo vse, ki bi hoteli z neodgovornim obnašanjem osramotiti jeseniški hokej.

D.

PELJHAN DRUGI NA DRŽAVNEM PRVENSTVU

V zatišju po svetovnem prvenstvu v klasičnih disciplinah sta se soboto in nedeljo, 2. in 3. februarja, odvijali obe državni članski prvenstvi v smučarskih skokih. V Zireh na mali (šestdesetmetrski), skakalnici, kjer je osvojil naslov prvaka Vasa Bajc, sta se oba člana TVD Partizana Žirovnica oziroma OZSO Jesenice uvrstila v deseterico. Lotrič je bil osmi in Peljhan deseti. V nedeljo so vsi naši najboljši nastopili na stari planiški velikanki. Naslov državnega prvaka je osvojil Miran Tepež. Precejšnje presenečenje je pripravil mladi Žirovničan Grega Peljhan, ki je osvojil drugo mesto. Ta uspeh mu bo lepa moralna spodbuda, hkrati pa to vlija upanje, da ga bomo videli letos marca tudi na velikanki. Soliden je bil tudi Rajko Lotrič na sedmem mestu.

Tekmovanje za državno prvenstvo so opravili tudi starejši mladinci. To je bilo teden dni prej na šestdesetmetrski skakalnici v Braslovcah. Zmagal je Mur iz Žirov pred Debeljakom iz Ljubljane. Sodelovala sta dva Žirovničana Vovk in Petek. Vovk je s sedemindvajsetim mestom razočaral, toliko prijetneje pa je presenetil še ne štirinajstletni Petek, ki je zasedel štirinajsto mesto.

POKAL BLEDA ŽIROVNIČANOM

Delavci smučarskega kluba Bled so ob precejšnjem pomanjkanju snega z velikimi napori odlično pripravili tekmovalno v smučarskih skokih za pokal Bleda. Prireditelj je bila preteklo soboto, 2. februarja, na obeh skakalnicah v Begunjah, udeležilo pa se je okoli petdeset pionirjev iz petih gorenjskih klubov. V dveh kategorijah sta zmagi pripadali pionirjem Iskra Delta-Triglav, v eni pa Žirovnici-Jesenicam, ki so osvojili tudi ekipno zmago pred ekipo SK Bled. Ti dve ekipi sta edini imeli predstavnike v vseh treh

kategorijah. Tretji so bili Kranjčani, četrti tekmovalci SK Tržič in peti SD Rateče. Pokrovitelj, Turistično društvo Bled, je najboljšim podelil lične pokale in priznanje.

Rezultati: Pionirji B (do 11 let): 1. Ravnic, 2. Török (oba Žirovnica), 3. Jekovec (Tržič), 4. Dolhar (Rateče), 5. Meglič (Tržič), 6. Franc (Bled), 7. Prskalo (Bled), 8. Sedovnik, 9. Tomaževič (oba Žirovnica), 10. Smolčić (Rateče) itd.

Pionirji A (do 13 let): 1. Knafelj, 2. Jagodic, 3. Kocelj, 4. Zupan, 5. Stele (vsi Triglav), 6. Košelnik (Žirovnica), 7. Poljanec (Bled), 8. Jekovec (Tržič) itd.

Starejši pionirji (do 15 let): 1. Kropar (Triglav), 2. Petek, 3. Gašperlin (oba Žirovnica), 4. Triplat (Bled), 5. Legat, 6. Modričan (oba Žirovnica), 7. Ulčar, 8. Valant (oba Bled).

M. G.

OBSEŽNE PRIPRAVE ZA EVROPSKO PRVENSTVO V KEGLJANJU NA LEDU NA JESENICAH

Med zimskimi športi v zadnjih letih vse večjo veljavo dobiva tudi kegljanje na ledu. Nekateri sicer vztrajno trdijo, da je to le rekreacija pešice vnetih, vendar pa ne moremo prezreti uspehov, ki jih naši kegljači dosegajo doma in na številnih mednarodnih turnirjih. Še danes odmeva največji uspeh na prvem svetovnem prvenstvu v Frankfurtu ter več odličnih nastopov na evropskih prvenstvih.

Možnosti za še večji razmah tega športa pa se kažejo že letos, ko bo 22. in 23. marca na Jesenicah 35. evropsko prvenstvo v kegljanju na ledu. Nastopile bodo ekipe kegljačev iz 11 evropskih držav, izven konkurence pa pričakujejo tu-

di nastop ekip iz ZDA in Kanade. Priprave za to veliko mednarodno tekmovalništvo se že v polnem teku. Vodi jih posebni odbor na čelu z Jožetom Ajdiškom.

Znane so že naše ekipe, ki bodo nastopile na tem tekmovalništvu. To je ekipa Piber z Bleda ter jeseniški ekipi Murka in Vatrostalna. Najboljše slovenske ekipe so odigrale pet kol kvalifikacij, tri, ki so zbrale največ točk, pa so si zagotovile nastop na evropskem prvenstvu.

Končni vrstni red kvalifikacij: 1. Piber Bled 31, 2. Murka Jesenice 27, 3. Vatrostalna Jesenice 24, 4. Krivec Jesenice 14, 5. Kranjska gora 4.

J. R.

TEKAČI REKREATIVCI!

Komisija za športno rekreacijo pri izvršnem odboru sindikata Železarne organizira poseben avtobus na TRNOVSKI MARATON v nedeljo, 10. februarja, z odhodom ob 6. uri izpred Čufarja (avtobus bo ustavljal na vseh avtobusnih postajah do Radovljice). Prijavijo se lahko delavci TOZD in delovnih skupnosti Železarne in ostali občani na sindikat Železarne (tel. 3266).

Obenem obveščamo delavce, ki se bodo prijavili na TEK TREH DEŽEL, da jim bo komisija za športno rekreacijo povrnila stroške startnine.

ČLANI V PTUJU

V nedeljo, 3. februarja, je bilo v Ptuju četrto odprto prvenstvo v judu za člane. Nastopilo je petinšestdeset judoistov iz desetih slovenskih klubov. Razen reprezentantov so se v Ptuju zbrali vsi najboljši slovenski judoisti.

Po dolgih sušnih letih se tudi na Jesenicah zopet lahko pohvalijo s člansko ekipo. Judo sekcijo DTVSR Partizan Jesenice je na prvenstvu zastopalo šest članov. Vsi so prvič nastopili v konkurenci večinoma že rutiniranih tekmovalcev. Razen Hadžića v kategoriji do 78 kg, ki je izgubil prvo borbo, so vsi ostali uspešno kljubovali starejšim judoistom. Kolarič in Benkovič v kategoriji do 71 kg, Stražičar v kategoriji do 65 kg, Sekulič v kategoriji do 78 kg in Begovič v kategoriji do 95 kg so zmagali po dvakrat, za vstop v polfinale pa bi morali imeti več izkušenj. Tudi peta mesta vseh so lepe uvrstitve in spodbuda za nadaljnje vestno delo.

To je bil prvi korak, ki so ga naredili jeseniški člani k ureditvi njihove skupne želje: uvrstitve ekipe v slovensko ligo, ki se bo pričela v jeseni. Fantje si s temi nastopi pridobivajo prepotrebne izkušnje in obenem spoznavajo svoje močne tekmece. Še prej bodo seveda morali tudi skozi kvalifikacije, kjer pa nasprotniki še niso znani. Vseeno pa upajo, da bodo v svojih namerah uspeli in se po dolgih letih, ko so jeseniški judoisti še sodelovali v slovenski pa tudi v zvezni ligi, zopet uvrstili med slovenske ligaše.

—tok

OK JESENICE : OK PIONIR NOVO MESTO 3:0

V soboto, 2. februarja, so se v telovadnici osnovne šole Prežihov Voranc na Jesenicah pomerile v svojih močeh odbojkarice OK Jesenice in OK Pionir Novo mesto. Na to tekmo pa je prišlo veliko gledalcev, kar je igralke OK Jesenice zelo presenetilo, saj doslej na njihovih tekmah ni bilo nobenega gledalca. Bučno navijanje gledalcev je domačinkam dalo polet in so tekmo končale v 58 minutah z vrsto dobrih servisov, ni pa manjkalo tudi dobrih akcij.

V prvem nizu so domačinke premagale gostujočo ekipo Novega mesta z rezultatom 15:7.

V drugem nizu je tekma postala bolj zanimiva. Igralke OK Jesenice so povedle z rezultatom 6:0, toda nasprotnice iz Novega mesta so se Jeseničankam učinkoviteje uprle in začel se je ogorčen boj za točke. Gostujoča ekipa je po hudem boju vodila z rezultatom 13:12. Na jeseniški strani je postalo zelo vroče, kajti, če bi izgubile niz, bi imela dekleta zelo malo možnosti za osvojitve prvega mesta. Toda domačinke so prevzele igro v svoje roke in z natančnim servisom ter dobrimi akcijami zaključile niz z rezultatom 15:13.

V tretjem—zadnjem nizu so odbojkarice OK Pionir Novo mesto povedle z rezultatom 5:2. Domačinke so z odličnim servisom nekajkrat presenetile gostujočo ekipo. Veliko je bilo dobro izvedenih akcij, nekajkrat je bil tudi zelo dobro izveden blok na mreži pa tudi odlični udarci ni manjkalo. Igra je bila zopet v jeseniških rokah. Jeseničanke so tretji niz končale v 14 minutah z rezultatom 15:9.

Tekmo je brez napak sodil Feri Černi. Za OK Jesenice so igralce: Lidija Baloh (1), Milana Pogačar (3), Majda Globočnik (12), Magda Uman (9), Renata Hočevar (7), Monika Komic (10), Nevenka Sever (11) in Sabina Kisič (4).

Igralke odbojkaricega kluba Jesenice se zahvaljujejo gledalcem za spodbujanje na tekmi in želijo, da bi se na tekmah večkrat videli, saj bodo sedaj v spomladanskem delu tekme na domačem igrišču zelo zanimive, ker bodo k Jeseničankam v goste prihajale ekipe, s katerimi so Jeseničanke le za las izgubile tekme.

V soboto, 16. februarja, bodo odbojkarice OK Jesenice odigrale tekmo prvega kola v spomladanskem delu v gosteh pri ekipi OK Pionir Novo mesto.

KOMMO

KK KLADIVAR : KK JESENICE 70:79 (36:43)

Žiri, telovadnica osnovne šole, gledalcev 50, sodnika: Pust (Hotavlje) Šefarič (Petanjci).

Jesenice: Vuleta 17 (4:3), Deretič, Ulčar 19 (6:3), Krznarič 6 (1:0), Šmitran 8, Lah 4, Vrdoljak 22 (7:4), Felc 3 (2:1), Smolej, Stražičar.

Po tritedenskem premoru med prvim in drugim delom prvenstva, so članice košarkarskega kluba Jesenice gostovale v Zireh pri ekipi Kladivarja, ki je bila pred leti stalni član druge zvezne lige. Nekdaj zelo kvalitetna ekipa je v zadnjih dveh sezonah zelo nazadovala predvsem zaradi prenehanja igralcev nekaterih izkušenejših igralcev. Koliko so te igralke pomenile, se je videlo v obeh tekmah, ki so jih igrale Žirovke z Jeseničankami. V prvi tekmi na Jesenicah je domača ekipa premočno zmagala z rezultatom 104:58. Med letošnjo sezono pa so se pričele starejše igralke vračati in jeseniške košarkarice so v Zireh igrale proti bistveno boljši ekipi, kot je bila v prvem delu prvenstva.

Tekma je bila ena boljših v letošnjem prvenstvu. Igralke obeh ekip so bile izredno razpoložene za igro in gledalci so se prepričali, da je tudi ženska košarka lahko zelo atraktivna.

Že v prvih minutah tekme se je videlo, da so Jeseničanke prišle v Žiri po zmago in novi dve točki, s katerimi bi ostale v boju za prvo mesto. Hitro so povedle s

štirinajstimi točkami prednosti in v teh minutah so igrale skoraj brez napake. Nato so domače igralke z agresivno obrambo po celotni igrišču in hitrimi napadi ob koncu polčasa uspele znižati razliko na sedem točk.

V drugem polčasu sta si bili ekipi po prikazani igri enakovredni, s tem da so Žirovke v zadnjih petih minutah skušale z agresivnejšo igro v obrambi in napadu izboriti zmago. Toda tudi tokrat so bile gostje boljše in so s pametno igro preprečile namen gostiteljev.

Po prikazani igri v Zireh se očitno igralke Jesenice zopet vračajo v formo. Na tej tekmi so odpravile tudi glavno slabost iz zadnjih tekem prvega dela prvenstva, skok pod svojim košem, kjer sta tokrat izstopali Ulčarjeva s štirinajstimi in Vrdoljakova s desetimi skoki. Ti dve igralki sta z Vuletovo nosili tudi glavno breme v napadu, pri tem pa velja vsa pohvala tudi ostalim sedmim igralkam ekipe Jesenice, ki so s svojo dobro igro prispevale k zmagi.

Naslednjo tekmo igrajo košarkarice Jesenice v soboto, 9. februarja, ob 17.30 doma z ekipo KK Cimos. Po tej tekmi pa bosta dva derbija, ki bosta verjetno že odločala o letošnjem prvaku. V sredo, 13. februarja, je tekma Mengeš : Jesenice, v soboto, 23. februarja, pa Jesenice : Ilirija.

T.

KK ZAGORJE : KK JESENICE 95:83 (61:43)

Tekma 11. kola druge SKL, telovadnica OS v Zagorju, gledalcev 150, sodnika Camplin (Murska Sobota) in Strankovič (Ljubljana).

Favorizirani igralci Zagorja, ki so lani igrali v prvi SKL, zdaj pa prepričljivo vodijo v drugi ligi z desetimi zmagami in le enim porazom, niso dovolili presenečenja. Vodili so od začetka do konca tekme in zasluženo zmagali. Jeseničani so se kljub premoči domačinov borili do konca in drugi polčas celo dobili za šest točk ter iztržili kar sprejemljiv poraz.

Tekma je bila zanimiva in se gledalci res niso dolgočasili, predvsem po zaslugi

sodnikov, ki so jima nekaj časa grozili iz zvižgali, nato pa so se jima le še smejali. Grozili so jima tudi igralci obeh moštev, ki bi najbrž bolje igrali brez takega sojenja.

Za Jesenice so igrali: Azman 8, Narobe, Henić 20 (4:4), Jelovčan, Tomšić 1 (1:2), Železnik 4 (0:1), Grzetič, Smolej 27 (11:12), Bizalž 8 (6:9), Janša 9 (1:2), Vezvoš, Domevšek 6.

V naslednjem kolu igra moštvo Jesenic v soboto, 9. februarja, ob 19.15 v telovadnici CSUI Jesenice proti ekipi Litije, ki so jo v gosteh premagali.

NOVI PREDSEDNIK NAMIZNOTENIŠKEGA KLUBA JESENICE SLAVKO PEM

Po večletnem premoru je imel pred dnevi jeseniški namiznoteniški klub svoj občni zbor, na katerem je bilo prisotnih prek štirideset članov. Med prisotnimi sta bila tudi predsednik izvršnega odbora Športnega društva Jesenice Dani Klemenc in častni član namiznoteniškega kluba Franc Božič, poleg številnih staršev mladih igralcev, ki so bili posebej vabljeni.

Iz obširnega tehničnega poročila je bila razvidna bogata in vsestranska dejavnost kluba. Igralci so imeli v zadnjih treh letih kar okrog 65 nastopov letno. Nastopali so na mednarodnih, zveznih, republiških in regijskih tekmovanjih. Doma pa so organizirali v zadnjih treh letih okrog štirideset tekmovanj. Največ so nastopali naslednji igralci in igralke: Zora Zalokar, Barbara Markež, Jaka Veber, Mojca Aupič, Mojca Smolej, Robert Ferbežar, Goran Džukič, Zmago Pem itd.

Na raznih tekmovanjih so jeseniški igralci in igralke osvojili 49-krat prvo mesto, 37-krat drugo in nešteto krat tretje in nadaljnja mesta. Naslov prvaka Gorenjske so osvojili štirinajstkrat, naslov prvaka Slovenije pa dvakrat. Igralci in igralke pa so nastopali tudi v pionirski in mladinski reprezentanci SRS in to Zalokarjeva, Markeževa in Džukič.

Poleg tekmovalnih uspehov je bila omenjena tudi ostala dejavnost v klubu. Igralci so se udeležili skupnih priprav oziroma tečajev in posebnih treningov s kitajskimi trenerji. Organizirali so tečaj za sodnike, izpit pa je položilo 18 kandidatov za republiškega in en kandidat za zveznega sodnika.

Kot najpomembnejša prireditelj,

ODLIČNI NASTOPI NAŠIH MLADIH ALPSKIH SMUČARJEV

Naši mladi smučarji so z velikim uspehom nastopili na enem največjih tovrstnih tekmovanj v Zvezni republiki Nemčiji. Zbrani so bili pionirji in pionirke trinajstih evropskih reprezentanc ter ene iz Združenih držav Amerike.

V slalomu je pri MLAJŠIH PIONIRKAH zmagala Maja Škerjanc, Novinar Ljubljana, 5. je bila Nevenka Šimon, 7. Bojana Cerar, obe V. Vodnik Ljubljana, 10. pa Maja Cerar iz Domžal. Pri MLAJŠIH PIONIRJIH je slavil Jure Košir, Kranjska gora, pred Gregorjem Kreigerjem z Bleda, Janez Slivnik iz Kranjske gore pa je odstopil.

Pri STAREJŠIH PIONIRKAH je bila Polona Hafner, Alpetour, 4., Andreja Rojs, Branik, 11., Petra Plaibes, Alpetour, pa je zasedla 12. mesto.

Pri STAREJŠIH PIONIRJIH je bil Matej Jovan iz Radovljice 4., Gregor Grlic, Alpetour, 5., Gregor Grlic, Triglav, 8.,

Marko Šušteršič in 9. Dejan Dodig, oba V. Vodnik, Lj.

V veslalomu je pri MLAJŠIH PIONIRKAH zmagala Maja Škerjanc, Novinar, 10. je bila Bojana Cerar, V. Vodnik, Lj. Pri MLAJŠIH PIONIRJIH je bil Jure Košir, Kranjska gora, 3., Gregor Kreiger z Bleda 4., Janez Slivnik iz Kranjske gore 9., Matjaž Vrhovnik, Novinar, pa je zasedel 12. mesto.

Pri STAREJŠIH PIONIRKAH je bila Polona Hafner, Alpetour, 3., Andreja Rojs, Branik, 7., Petra Plaibes, Alpetour, 8.

Pri STAREJŠIH PIONIRJIH je bil Gregor Grlic, Triglav, 2., Mate Jovan iz Radovljice 5., Marko Šušteršič 14.

Jugoslovanska mladša reprezentanca smučarjev je po številu osvojenih medalj zasedla drugo mesto za Avstrijo in pred Švicco ter ZRNO.

J. R.

ske in gospodarskem smislu, se je sicer bolj počasi, kajti to je bilo odvisno, od splošnih sprememb, začela spreminjati in reorganizirati tudi cerkvena organizacija na našem področju. Do pomembnih sprememb je prišlo v 14. stoletju. Pred tem časom je, splošno gledano, vse področje Gorenjske severozahodno od Tržiške Bistrice pokrivala prazupnija s sedežem na Rodinah, ki se omenja v letih 1163 in 1173. Koncem 13. stoletja (morda tudi nekaj prej), ko se je vzporedno z vzponom Ortenburžanov vse bolj uveljavljala Radovljica, so sedež prafare prenesli z Rodin v Radovljico. Prav v tem času je radovljiška duhovščina začela izgubljati stike z oddaljenimi prebivalci Zgornjesavske doline, ki je prav takrat zaradi svoje naseljenosti dobivala novo podobo. Kot smo že omenili, so Slovenci s Koroške začeli naseljevati gorske doline in pobočja, krčiti gozdove za pašnike in njive, pa so tako prišli tudi do malo naseljene doline Save Dolinke. Razumljivo je, da so ti priseljenci ostali povezani z domačo župnijo na Koroškem in da je tamkajšnja duhovščina skrbela tudi za dušno pastirstvo v zgornji dolini. Od Rateč do Blice je Dolina mejila na koroško prafaro Marije na Zilji in prav od tod so župniki oskrbovali področje zgornje Doline. Tudi razdalje so govorile v prid povezavi teh krajev s koroško župnijo: zračne razdalje od Rateč do Marije na Zilji je 17 km, do Radovljice pa 39 km; od Kranjske gore do Marije na Zilji je 15 km, do Radovljice 34 km. Bolj ali manj redno dušno pastirstvo v teh krajih izpričujejo cerkvi sv. Klementa v Mojstrani ter nekoliko manjša Marijina cerkev v Kranjski gori, ki pa je tudi stala že pred letom 1326.

Januarja 1348 je Koroško prizadela velika naravna katastrofa. Močan potres je porušil večje število vasi, južno pobočje Dobrača pa se je odtrgalo in v Ziljski dolini povzročilo še večjo škodo. Dotok novih priseljencev s tega področja v Zgornjesavsko dolino je skoraj usahnil. Zaradi tega je bilo področje Kranjske gore in Dovjega, kjer so l. 1362 sezidali cerkev, že štirinajst let po potresu priključeno radovljiški župniji. Le rateški kót je še ostal v ziljski prafari, pač zato, ker je tamkajšnja ziljska podružnica sv. Tomaža starejša od cerkve v Kranjski gori in ni bila pod ortenburškim varuštvom.

Z ustanovitvijo vikariata v Kranjski gori leta 1362 sta se začela uveljavljati ugled in privlačnost novega dušnopastirskega kraja: duhovnik v Kranjski gori je bil Ratečanom bolj pri roki kot oni od Marije na Zilji. Kmalu so ugotovili, da bi bilo primerneje, če bi v celotnem zgornjesavskem ko-

Kosova graščina danes

tu opravljali dušno pastirstvo duhovniki iz Kranjske gore.

Trije listinski dokumenti nam govorijo o urejanju te zadeve. 30. maja 1390 je ziljski vikar Henrik pri oglejskem patriarhu sprožil postopek za spremembo. Odstopno listino so v prisotnosti grofa Friderika Ortenburškega in radovljiškega župnika sestavili 12. novembra 1390. V njej zastopnik ziljskega vikarja ter kranjskogorski vikar Jurij soglasno pravita, da »kmečko prebivalstvo med hribi v Ratečah blizu Kranjske gore prebiva tako daleč od svoje farne cerkve na Zilji, da ljudje le težko pridejo do fare k službi božji in so zlasti v zimskem času povsem ločeni od farne duhovščine, tako da je žal često v nekaterih letih v tej vasi po več ljudi umrlo brez zakramentov. Že njuni predniki so se posvetovali, da bi župnijske pravice do tega kraja prostovoljno prepustili kranjskogorskemu župniku«. 8. decembra istega leta je ta prenos potrdil oglejski patriarh Janez in s tem za dalj časa določil dušnopastirsko ureditev in cerkveno organizacijo v Zgornjesavski dolini.

Ukoreninjenost in življenjskost zgodnjega krščanstva v teh krajih posebno izpričuje t. i. Rateški rokopis (zapis očenaša, zdravamarije in apostolske vere), ki je na-

stal v teh krajih med 1362 in 1390 in ga danes hranijo v celovškem arhivu. Nadih starodavnega jezika govori za to, da se verjetno v njem skriva še prvi prevod očenaša in vere v slovenščino ter da nas tako vodi v čas pred brižinskimi spomeniki iz konca 10. stoletja.

Na koncu se moramo povrniti še k belopeškemu gospodstvu, ki se je raztezalo v Zgornjesavski dolini med Belo pečjo in potokom Ukova na današnjih Jesenicah. Kot je bilo omenjeno, so dokončno zasnovali to fevdalno posest leta 1404 Ortenburžani z ustanovitvijo Bele peči, ki pa se je geografsko nahajala na skrajnem severozahodnem koncu posesti. Z razvojem železarstva na območju Jesenic pa je nastala potreba, da se vsaj delno sedež prenese na to področje. Tako so belopeški vazali Habsburžanov, ki so imeli v svojem grbu tudi celjsko zvezdo, leta 1521 v trgu Jesenice postavili upravno poslopje, ki je danes znano kot Kosova graščina in je svojo današnjo podobo dobilo po prezidavah leta 1821.

Prav tako so v njeni bližini ob vznožju Murove leta 1523 sezidali cerkev sv. Leonharda, ki je tri leta kasneje dobila župnijske pravice, kajti dotedanja župnija v Radovljici je bila vseeno preveč oddaljena od Jesenic.

KDO IZ MENE POJE:

LJUDJE, LJUDJE, LJUDJE...

Poezije Doktorja Fr. Prešerna

Nova pisarnja

Učenci

„De zdaj, — ko že na krogjokim vsak pisari,
Le bukve vsak inšmar daje med ljudi,
Ta o prozi, čini v učerik se slepari, —
Teh tudi trop. — ki se potli in trudi,
Sedino daje naše poezije. —
Se vriniti želim, se mi ne čudi.
Poznat! uči mene pisarje:
Kako in kaj učiti se krogjokam poje!
Odhrani mi proze naše lepote!“

Pisar

„Ah so pisar postati želim tvoje,
Moj xlati uk poslušaj in zastopi,
Zapiši dardno ga v mozgane svoje!
Ah hočem kaj vseljati v našim tropi,
Besed se ptujih boj, ko hudega vraga,
Ah kós si temu, kaj na prste stopi.
Naj proza tvoja bo lepote naga,
Minerve nič ne pršaj, poj posli,
Pisatelj proza bo in pesem draga.“

LISTI

Uredil kulturno-umetniški klub TONE ČUFAR

ŠTEVILKA: 63/XV

JESENICE, 7. FEBRUARJA 1985

LISTI V PETNAJSTO LETO

Z današnjo številko LISTI vstopajo v petnajsto leto rednega izhajanja. Prvo številko, ki je izšla 31. julija 1970, so uredili pobudniki za ustanovitev kulturno umetniškega kluba pri DPD Svoboda Tone Čufar Jesenice: Miha Klinar, književnik, Cvetko Zagorski, književnik in Joža Varl, novinar in kulturno prosvetni delavec. Klub, ki je prevzel odgovornost uredniškega odbora, je bil ustanovljen 10. oktobra istega leta. V tistem letu je izšla še ena številka.

Napoved, da bodo letno izšle tri do štiri številke, je klub uresničeval z velikim razumevanjem delavcev Železarne, ki so prispevali denar za stroške tiska in skoraj simbolične avtorske honorarje. V treh letih so izšle po tri številke letno, v šestih po štiri, v treh po pet in v dveh letih celo po šest števil letno, kar predstavlja poprečno štiri številke letno. V teh letih je v LISTIH objavilo svoje prispevke 262 avtorjev: od učencev osnovnih šol, pesnikov in pisateljev začetnikov, znanih slovenskih literatov, prevajalcev prvih prevodov znanih književnikov v svetovni literaturi, do zgodovinarjev, arheologov, etnografov, geografov in drugih.

LISTI so se v teh letih tudi vsebinsko bogatili, saj so iz prvih števil, ki so bile čisto literarne, prerasli v revijalno obliko. Poleg literarnih prispevkov — proze in poezije — so vsebovali tudi prispevke iz zgodovine naprednega delavskega gibanja, narodnoosvobodilnega boja in socialistične revolucije, kulturne zgodovine, etnografije, arheologije, geografije, turizma, likovne kulture in podobno. S slikovnim gradivom pa so se predstavili številni slikarji in fotoamaterji, poleg slikovnih ilustracij k posameznim prispevkom. V LISTIH so vsa leta sodelovali tudi slovenski literati z avstrijske Koroške.

Tako kot je vsa ta leta kulturno-umetniški klub ljubiteljsko opravljal funkcijo uredniškega odbora, je prav tako ljubiteljsko opravljal dolžnost glavnega in odgovornega urednika Listov Joža Varl.

Ob naslovu LISTI je napisan moto, verzi Miha Klinarja: KDO IZ MENE POJE: ljudje, ljudje, ljudje..., iz katerega je vsa ta leta izhajal ustvarjalni napor uredništva in sodelavcev Listov. To pomeni, da je bila vsebina oziroma pisanje namenjeno ljudem, delavcem in občanom, da bi dvigalo njihovo kulturno raven, zanimanje za kulturo v širokem smislu besede, jih seznanjalo z resničnimi kulturnimi vrednotami, bogatilo njihovo vednost o naši preteklosti, spodbujalo k ustvarjalnosti...

Kako so v tem uspevali, bodo morali spregovoriti drugi, vsekakor pa lahko rečemo, da so opravili veliko delo in da so LISTI ena redkih, če ne edina taka priloga tovarniškega glasila, ki izhaja v nakladi 10.600 izpodov in ki jo v celoti financirajo delavci Železarne. Tudi to je velika stvar.

LISTOM želimo srečno v jubilejnem letu!

V 63. številki LISTOV s svojimi prispevki sodelujejo: učenci in pedagogi osnovne šole Jeseniško-bohinjskega okraja Kranjska gora, Miroslav Antič, Valentin Cundrič, Benjamin Gracer, Zdravko Kecman, Sonja Koranter, Janez Meterc, Ana Staze, Črtomir Šinkovec, Slavko Tarman, Vinko Trinkaus, Edo Torcar, Marina Uršič; fotoamater Bran-ko Čušin ml. in akad. slikar Pavle Pirih.

LISTI izhajajo kot priloga tednika ŽELEZAR — glasila delovnega kolektiva SOZD SZ Železarna Jesenice. Ureja kulturno umetniški klub DPD Svoboda Tone Čufar Jesenice, glavni in odgovorni urednik Joža Varl.

ROKOPIŠNA ZAPUŠČINA TEREZE ŽAGAR KOMACOVE

(ODLOMEK IZ ROMANA)

Ko prebiram Terezine rokopise, imam čuden občutek, da se ona nahaja v sosednji sobi. Mrtva. Potem ta občutek preraste v drug občutek, Tereza odpre oči, dvigne se in začne hoditi po sosednjih prostorih. »To je zaradi čarobne moči njenih besed,« mi reče Lauridis. Koraki se slišijo skozi stene, vznemirja me škripanje in upogibanje podnic. »Ni treba, da ves čas misliš nanjo in na tisto, kar si izkopal,« mi spet pravi. »Ni treba!« odgovarjam.

In tako spet utoneva v molk, le kdaj pa kdaj spregovoriva besedo. Tako skoraj vsak dan. Lauridis sedi poleg mene in kadil. V zadnjem času sem opazil, da potroši veliko tobaka. Sladostrasto ga vdihava vase, kot da z njegovo pomočjo odganja nekakšno utrujenost. Pravzaprav se je zelo spremenila. Zdi se mi, da pripada tisti vrsti žensk, katerih strasti in čudaštva gredo do skrajnih meja.

V bistvu pa je zelo trezna in ima izostren čut za opazovanje, le da vse okoli sebe opazuje pod vplivom svoje osebnosti. Tudi ko prižiga cigarete, eno za drugo, počne to z neko notranjo strastjo. Hkrati pa zna biti hladnokrvna, še posebej ko izraža svojo sodbo in mišljenje o posameznih delih rokopisa. »Ne prepuščaj se emocijam, bodi profesionalen!« — »Vem!« odgovarjam. Sedaj obvladam položaj. Čutim, da ga imam v rokah.

»Pred menoj se odpira svet zločina in zaslepljenosti,« rečem.

»Ti rokopisi ne bodo omajali samo temeljev religije, pač pa tudi filozofije,« mi reče Lauridis.

»Prav gotovo,« odgovarjam.

»Občutek imam, da sem se srečala z njimi,« nadaljuje Lauridis.

Nato molčiva, dokler spet ne začnem z branjem posameznih odlomkov. Berem na glas, prav od začetka, vmes izpuščam posamezne strani in poglavja. »Jaz, Tereza Žagar Komacova, zapuščam te rokopise sinu Silviju in vsem tistim, ki jih bo zanimalo, kaj se je dogajalo v samostanu. Nič ne prikrivam in ne želim prikriti. Ženske smo in samo ženske. Vse ostalo je igra. Nepriznavanje stvarnosti, kakršna je. Tudi mi smo rojevale otroke, kakor druge ženske. Ni smo se mogle izogniti vlogi, ki nam je bila namenjena. Vse smo imele skrito željo, da svojega otroka spravimo ven izza samostanskih zidov. Da ostane živ in da z njim izpolnimo naše poslanstvo. Ne bi se odločila za pisanje, če bi bila prepričana, da mojemu otroku ne preti nevarnost, še zlasti s strani Marte Inger Braman. Ženska S. Z. (neznane incijalke, a mislim, da se nanašajo na starko, op. pisca), ki ga je tisto noč sprejela, ga posvojila in tako zaščitila pred krvočelnimi kremplji Inger Braman Marte, morda še sama ne ve, kaj je storila za vse nas, samostanske sestre. Samostanske oblasti so namreč izdale strogo naredbo, da se o vsem tem zunaj teh zidov ne sme nič zvedeti. In da ne sme niti en otrok ostati živ, da bi kazali s prstom nanj. Vse je dovoljeno, da se to prepreči.

Zdaj mi je bilo vse jasno. Ženska, ki je tisto noč prinesla otroka starki S. Z., je bila lahko samo Tereza, in ta otrok sem bil lahko samo jaz. Samo zakaj je starka toliko let molčala? Zakaj mi ni nič rekla? Več razlogov je za to. Morda se je bala za moje življenje. In ker je poznala razmere v samostanu, se je bala tudi zase. In še nekaj je. Ime, ki mi ga je dala Tereza, je Silvij. Starka mi je gotovo spremenila ime iz opreznosti. Morda mi je vse namerayala

razkriti, ko bom odrasel. Na vse je mislila, razen na to, da bi jo mogla prehiteti smrt.

Nadaljujem z branjem rokopisov, pazljivo od besede do besede. Pisani so kot kratke biografije, literarizirane in hkrati precizne, s podatki. Lauridis sedi na drugi strani mize in me pazljivo posluša.

Odlomki iz rokopisa.

Želja po moškem je nehala biti pozele in je dobila drug smisel. A spet za nikogar ni mogla biti bolj tragična kot za nas, na samoto in puščavništvo obsojene ženske. Ženske! Saj smo samo to. Povsod so bili prisotni, ni nam jih bilo mogoče izbiti iz glav. V naših molitvah so imeli glavno besedo. V zvonjenju cerkvenega zvona. V sejanju, pletju, okopavanju žita, vsaka naša stopinja je bila njihova. Tega ne morejo razumeti ženske, ki se niso znašle v naši koži. Za odtujenost od življenja v umetno zgrajeni karanteni se je spopadala z našo materinsko naravo. Strah pred zanositvijo nas je obsedel hkrati z željo, da rodimo otroke. A vsi otroci, ki so se rodili v samostanu, so končali v krempljih Inger Braman Marte.

Prva od nas, ki se je odločila, da rodi, je bila Irma K. To okužbo je hitro prenesla na nas, mlajše. Bila je neukrotljiva. Na večer so jo skrivaj vozili v moški samostan. Zjutraj so jo vračali, spet skrivoma, na konjskem vozu, skrito. Včasih se je slekla do gola in se tako pojavila pred nami v skupnih prostorih. Ponoči je kot skrivnostni ljubimec prišla v posteljo katere od sester in se ljubila z njo. Seveda to ni moglo dolgo trajati. Irmo K. so odpeljali nekega večera z vozom, mislile smo, da kot ponavadi v moški samostan, a se ni več vrnila. Inger Braman Marta ji je zamešala štrene. Okoli njenega izginotja se je sklenil skrivnostni molk.

Izpuščam dele rokopisa, da bi se ustavil na strani 26, pri zapisu o Jani P., ki se je zažgala v samostanu. Usoda te ženske je imela v sebi nekaj tragičnega, mitskega. Jana P. se je rodila v vasi Plave in je v samostan prišla sama, bežeč pred očetom, ki je že brusil nože, da jo zakolje. Dekle je zanosilo, kar je prišlo na dan šele v šestem mesecu, in to z nikomur drugim kot s svojim nečakom v drugem kolenu, ki je bil poleg tega še nekakšen politični nasprotnik režima. Mladeniču je bilo ime Boris P., ušel je čez mejo, še preden ga je policija izsledila in se čez kak mesec ali več oglasil s Korzike, nato s Falklandskih otokov, dokler se ni za njim izgubila sled. Jana P. je na begu pred razjarjenim očetom potrkala na samostanska vrata. Bila je lepo sprejeta, celo od Inger Braman Marte, a le kratak čas. Kakšen mesec zatem je rodila sina. S pomočjo Z. P. (neznana oseba, verjetno sorodnik, op. pisca) je bil otrok pretihotapljen k C. P. (spet neki sorodnik) in je ostal tam mesec ali dva. Medtem ko so otroka na skrivaj prinesli materi, da bi ga podojila, jo je nekdo ovadil in se je hitro znašel v rokah Inger Braman Marte. Niti najmanj je ni zanimalo, ali je bil otrok spočet v samostanu ali ne, pred očmi Jane P. ga je zadušila z blazino. Od tistega dne jo je začel buditi iz sna otrokov glas, noč za nočjo ga je iskala po vseh prostorih. Ko se je počasi umirila in je bilo videti, da jo je minilo, je zakurila ogenj sredi samostanskega dvorišča, se polila z bencinom in skočila v plamen. Zgorela je kot bakla. Preiskava ni razkrila pravih vzrokov za to dejanje. Samostanske oblasti so Jano P. prikazale kot duševno prizadeto in tako se je ta primer končal v »ad acta«.

Stran 42, pasus 3

Ta del teksta sem komaj prečital, saj so bile črke popolnoma nečitljive. Spremenile so se v prah, sesule, na njihovem mestu pa je bilo videti komaj opazne, nepovezane črte, ki sem jih uspel razvozlati šele s pomočjo lupe: Biografski opis redovnice Karmele podajam z vsemi Terezinimi popravki in črtanji.

Karmela, ki je delila celico z Irmo K., je prevzela tudi del njenih lastnosti. Karmela je bila odprtega značaja in živega duha in posledica te odprtosti je bila velika dostopnost za tuje vplive. Še posebej za vpliv Irme K. Karmela je postala neukrotljiva! Nagnjena k uživanju ne glede na posledice. Izdaljal jo je že sam izgled; mehko-ba ustnic, izrazite ličnice in oči, ki so se kar vpijale vate, če te je pogledala. In nazadnje vsa moč duha in nepokorščine, ki je odsevala iz njenih gibov. Nič ji ni moglo preprečiti, da ne bi naredila tega, kar si je zamislila. Bila so obdobja, ko je v njenem telesu zavladala zmeda, odsotnost razuma, norost. V erotskem pogledu je prekašala vse in kadar se ji je le zahotelo, si je našla moškega.

A kljub temu je bila tragično prizadeta v samem bistvu svojega bitja, morda bolj tragično kot vse druge. Naj se je še tako razdajala moškim, ni nikoli zanosila. Njena maternica je bila neplodna. Vedela je to in ni poznala meja. Podajala se je do nezavesti. Želela se je (mislim!) maščevati, samo maščevati sebi, telesu, moškim, vsakomur. Sovražila je svojo usodo in zato bežala od nje. Nič več ni pričakovala v življenju, nobene spremembe.

Njena nadaljna usoda se do podrobnosti ujema z drugimi, zato je ne bom obnavljal, čeprav jo je Tereza spremljala še na nekaj straneh.

Spet bom preskočil nekaj strani in se ustavil pri X. poglavju, v katerem je kronološko opisanih še deset redovnic. Njihove usode so si zelo podobne, le da imajo različna imena: Anamarija I., Jelka Z., Tonka R., Greta G., Zorka K., Lidija M., Norma S., Nadja Č., Sonja L. Ta imena prepisujem bolj zaradi sebe, da bi jih obdržal v spominu, dokler se ukvarjam s prebiranjem rokopisov. Spet prelistam nekaj strani in na 48. strani začnem pazljiveje spremljati primer Sande B.

Sanda je bila nenavadno plaha sestra, ki se je bala celo lastne sence na zidu. A kot da je ta strah še okrepil njen materinski nagon. No, otroka je zmeraj izgubila že na začetku nosečnosti, ker je Inger Braman Marta hitro zaznala vsako spremembo na njenem obrazu. Takoj, ko je zanosila, so jo Martinine pomočnice odpeljale v sobo za splave in jo privezale na posteljo; iz rok v roke so si podajale skodelo, vreteno in brisačo, ženski so stopile na čelo kaplje potu in že je plod zdrsel iz maternice.

Sanda B. je po opravljenem splavu ostajala na postelji, onesveščena ali napol onesveščena, večkrat na meji smrti, ko ji je kri lila skozi obveze.

Ko je nazadnje le uspela ohraniti otroka do kraja nosečnosti, ji je Marta sicer dovolila, da rodi, a je takoj po porodu prišla v njeno celico in otroka umorila v pričo matere. To je bila zadnja nosečnost Sande B. Nikoli več ni zanosila. Svoji ljubezni do otrok je hotela zadostiti z lutkami, ki jih je sama naredila iz krpic in jih oblačila v oblekice, ki jih je sama sešila. Lutke so imele tudi svoja imena: Ivan, Jurij, Jožef, Ančica, Marica ... Najbolj žalostno jo je bilo poslušati ob večerih, ko jim je pripovedovala pravljice in pela uspavanke. Ne-

nad nad župnijo. Za ta del današnjega slovenskega ozemlja so bili Ortenburžani še posebej pomembni, kajti leta 1350 so neobdelane kraje svojega gospodstva naselili z upornimi kmeti s Turinškega. Naselilo se je okoli 300 kmečkih družin z okoli 1500 člani. Tako je nastal sredi slovenskega ozemlja tuj nemški jezikovni otok — Kočevje.

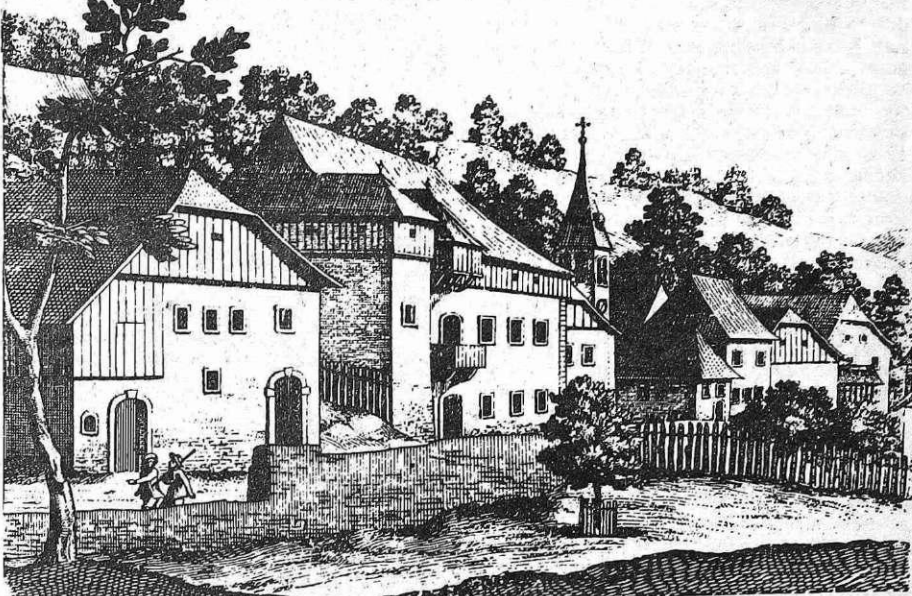
Razumljivo je, da so Ortenburžani ob tolikšni posesti pri nas, na Štajerskem, Dolenjskem in Koroškem dosegli tudi velik gospodarski vpliv in politični pomen. Zasedali so službe deželnih glavarjev na Koroškem in Kranjskem, posamezni člani so dosegli pomembne cerkvene položaje in bili so dobrodošli zavezniki. S celjskimi grofi so leta 1377 sklenili medsebojno dedno pogodbo, ki je kmalu prišla do veljave. Zadnji in istočasno najpomembnejši član te fevdalne rodbine je bil grof Friderik III. (1389—1418). Ortenburška gosposka je z njim dosegla svoj višek in z njegovo nasilno smrtjo svoj propad. Friderik je umrl brez potomcev, kajti sin mu je umrl še kot otrok, njega samega pa je umorila lastna žena, vojvodinja Marjeta von Teck. Tako je leta 1418 celotno premoženje ortenburških grofov prešlo kot dediščina po ugovorjeni dedni uniji v roke celjskih grofov. Že čez osemindeset let (l. 1456) pa je celotna celjska dediščina prešla v roke cesarske dinastije Habsburžanov. Le-ti so nekdanja posestva Celjanov in s tem tudi Ortenburžanov dajali v zakup kot »Pfandschillinscherrschaft« raznim plemiškim rodbinam, nekatera so darovali in nekatera tudi prodali. Tako so bili v drugi polovici 15. stoletja in v prvih desetletjih 16. stoletja zakupniki radovljiškega gospodstva grofi Kreighi, ki so imeli istočasno v zakup tudi Bled. Sredi 16. stoletja so v Radovljici gospodarili Dietrichsteini, za njimi Lambergi in nazadnje Thurni, ki so pozneje graščino kupili.

Fevdalni gospodje so bili zainteresirani, da na novo pridobljenih posestvih naselijo čim večje število podložnikov, poljedelcev, obrtnikov, da bi razširili površine obdelovalne zemlje, ustanovili nova naselja, izkrčili v gozdovih rovti in laze, tako da bi imeli od njihovega dela čim več koristi in čim večje urbarialne dohodek. Zato so z velikim prizadevanjem naseljevali podložnike s Koroškega in Tirolskega v nove kraje, kjer so bili strnjeno naseljeni Slovenci. Doseljenci so navadno gradili nova naselja, na katera nas spominjajo še danes ohranjena krajevna imena, kot so npr. Nemški rovt in podobna.

Freisinški škof Emicho je med kolonizacijo leta 1283 naselil nemške kmete na Dovje iz okolice Innichena, ki jih urbar iz leta 1310 imenuje »Intiharje«. To ime nahajamo kasneje kot družinski priimek predvsem na loškem ozemlju. Druge kmete, prav tako iz Pusterthal, je oglejski patriarh Berthold (1218—1258) poklical na Tolminsko. Vsi ti priseljenci so ostali pri poljedelstvu in živinoreji in se v večji meri niso ukvarjali z nobeno obrtjo.

Posebno vztrajni kolonizatorji so bili Ortenburžani, katerih prizadevanja na Kočevskem smo že omenili. Nekaj rudarjev in fužinarjev so naselili tudi na svojih posestvih na Gorenjskem, kjer so delovali predvsem kot rudarji na Jelovici. Preselili naj bi jih s Saškega. V čas prve polovice 14. stoletja sodi tudi t.i. »rovatarska« kolonizacija v Gornjesavski dolini, ki je segla v področje Karavank pod Kočno, G. lico in Kopo in je imela bogato zaledje in tradicijo v stikih na Koroškem. Tudi tu je hitro ponovno zacvetelo železarstvo, ki je v bistvu le oživilo staro tradicijo, ki je pred tem za daljše obdobje zamrla.

Leta 1404 so Ortenburžani pripeljali prve fužinarje s Koroškega v Belo peč. Tu so zasnovali temelje bodočega trga Bela peč in nad naselbino zgradili prvo utrdbo na

Kosova graščina po Valvasorju

katero ruševinah so celjski grofje leta 1431 zgradili nov belopeški grad (Weissenfels). Tako je nastalo belopeško gospodstvo, ki so ga zasnovali Ortenburžani, oblikovali pa njihovi dediči Celjani in končno uživali Habsburžani.

Tuji, ki so na ta način prihajali v 14. stoletju na Gorenjsko, so s seboj prinesli znanje dovršenejšega načina taljenja rud in so s tem nedvomno modernizirali in poživili domačo železarsko obrt.

Stare kmečke vasi ob vnožju Karavank so pri tej kolonizaciji ostale nedotaknjene. Nove kmetije priseljencev in njihova naselja so nastajala v rovtih in lazih. Število fužinarjev je v 14. stoletju stalno naraščalo. Kmetom za občasno pridobljeno železo gosposki ni bilo treba dajati nobenih posebnih dajatev. Znan pa nam je primer iz Mojstrane iz l. 1291, kjer je neka kmetija vsakoletne urbarialne dajatve poravnala v železu. S časom se je fužinarski poklic vedno bolj razvijal v samostojen stan, ki si je začel pridobivati razne privilegije. Fužinarji niso bili več tlačani, ki so le občasno topili rudo in kovali železo za svoje potrebe, temveč so postajali samostojni in dobivali od zemljiških gosposk razne privilegije in priznanja. Ta proces se je razvijal od 12. do 15. stoletja.

Sčasoma je bilo fužinarjem priznано tudi posebno stanovsko pravo, ki jih je štčilo kot osebe in njihovo delo ter dajalo njihovim domovom omejeno pravico azila, medtem ko je varstvo pravic prepuščalo svobodno voljenemu sodniku.

Najstarejša znana listina svoboščin v železarskem poklicu je bila podeljena petorici furlanskih kovačev s strani freisinškega škofa Alberta kot loškega zemljiškega gospoda dne 9. julija 1348. V pismu jim dovoljuje, da smejo za izkazane usluge in proti določeni odškodnini pridobivati železovo rudo. Ta listina je v naslednjih letih doživela še razne dopolnitve in razširitve in je bila dovoljenja, ki se je glasilo na splošno in ni podrobneje določalo rudišč ali ustroja fužin. Pravica je bila podeljena mojestrom osebo in je bila veljavna tudi za njihove dediče.

O podobni podelitvi beremo v listini, ki je bila sestavljena na Bledu 13. maja 1403. V njej potrjuje Herman von Esel, da mu je

brisenški škof Ulrik podelil rudnike v planinah nad Koroško Belo v last s pravico dedovanja, da sme rudo z vsem, kar k temu spada in z vsemi izboljšavami, ki bi jih v tej smeri napravil, imeti v posesti in izkoriščati, založiti vse stroške za delo in gradnje. Zato se zavezuje, da bo plačal letno za talilno peč eno marko in štirideset oglejskih pfenigov ter za tehtanje eno oglejsko marko.

Najbolj obsežne so bile svoboščine, ki jih je podelil ortenburški grof naselju rudarjev in fužinarjev na Planini pod Golico, kjer so bila odkrita bogata rudišča in kjer so se naselili številni rudarji in topilci.

Rudišče na Planini se je nahajalo 1000 m nad morjem na prisojni strani ob vnožju Golice. Okoliški gozdovi so nudili surovino za jamski les in oglje za plavže. Na višje ležečih pašnikih so fužinarji lahko pasli svoje črede živine. Tod se je že kmalu razvilo pravo trajno rudarjenje z jaski in rovi ter z vsemi za taljenje rud potrebnimi napravami.

Proti koncu 14. stoletja je postalo rudarstvo na Planini že tako razvito, da se je pokazala potreba po registraciji splošnih norm in načel za urejanje odnosov med rudarji in fužinarji na eni strani ter po določitvi enotnih kriterijev za postopanje pri odpiranju in odkrivanju rudnih leč, predvsem pa načel za presojanje sporov, za delo na fužinah in za odnose lastnika do delavstva po drugi strani.

Upoštevač omenjena načela in okoliščine je grof Friderik Ortenburški dne 24. avgusta 1381 fužinarjem na Planini (Alben) podelil pismo o svoboščinah, ki je kot prva kodifikacija rudarskega prava, znana na slovenskih tleh, pomemben zgodovinski dokument in hkrati ustava rudarskega in fužinarskega dela.

V času, ko je izšel ta rudarski red, je na današnjih Jesenicah ob sotočju potoka Ukove in Save delovala pomembna Wiserjeva kovačija, na Koroški Beli pa je že dvajset let pred tem (l. 1361) blejska gosposka sezidala prvo cerkev, ki je bila posvečena sv. Ingenuinu in Albuinu, zavetnikoma briksenske cerkve.

Vzporedno s kolonizacijo in spremembami, ki so pri tem nastajale v demografiji (Nadaljevanje na 24. strani)

(Nadaljevanje z 21. strani)

vice od »Dobrega potoka« do Bistrice in od »Vrha kranjske gore« do srede Save.

V porečju Save Dolinke in v okolici Bele peči je nastala belopeška zemljiška posest, ki je zajemala tudi del Koroške do Pontabla, ozemlje proti Bovcu, Triglav in dolino Krme in na jugu segala do Most pri Žirovnici in v dolino Završnice. Belopeško gospodstvo je pripadalo Ortenburžanom; kasneje, leta 1418, je s celotno ortenburško posestjo po dedni pogodbi pripadlo celjskim grofom in končno leta 1456 po smrti Ulrika III. Celjskega prešlo v roke Habsburžanom.

Radovljiško gospodstvo je imelo ozemlje vzhodno od Loškega in blejskega ter južno od belopeške posesti. Pripadala mu je gozdnata planota Jelovice ter naselja Kropa, Kamna gorica in Kolnica na desnem bregu Save. To fevdalno posestvo je že v 12. stoletju pripadlo Ortenburžanom, sredi 15. stoletja pa je prišlo v roke Habsburžanom, ki so ga dajali v zakup raznim fevdalnim družinam. Radovljica sama se v listinah prvič omenja leta 1169.

Med omenjenimi fevdalnimi posestvi je bilo Dovje, ki je pripadalo freisinskim škofom, kot osamljen otok.

Na ozemlju omenjenih fevdalnih posestev pa so obstajala v 10., 11. in 12. (in tudi pozneje) še številna svobodna posestva slovenskih kosezov in drugih svobodnjakov.

T. i. Kranjsko marko, ki je obsegala osrednji del notranjskega Krasa, je Henrik IV. leta 1077 podelil v posest oglejskemu patriarhu.

Fevdalna posest na Kranjskem je bila močno razkosana in raznolika, zato je združitev pod enotno knežjo oblastjo povzročala dolgotrajne spore in huda nasprotovanja. Križali so se interesi oglejskega patriarha, goriških grofov, Spanheimov, Pšemyslov in Habsburžanov, ki so posegali na vsa področja življenja.

Navedene darovnice iz 10. in predvsem 11. stoletja že navajajo imena vseh vasi in zaselkov, kot jih poznamo danes, vendar pa ne nudijo nikakršnih podatkov o gostoti prebivalstva v tistem času. Navajajo sicer vse vasi in kraje, vendar brez podatkov o številu družin in gospodinjstev. Najstarejši urbarji blejskega gospodstva iz let 1253 in 1306/9-70 naštevajo npr. v bohinjskih vaseh 39 in pol kmetij ter 38 koseskih družin na Češnjici, v blejskih vaseh pa 112 kmetij in štiri mlinarje, vendar zajemajo s tem le del prebivalstva. V urbarjih naštete družine so živele na cenzučnih kmetijah, ki so bile last blejskega škofa, niso pa navedene družine nesvobodnih mancepijev, kosezov in svobodnjakov, ki so bile do srede 13. stoletja še številne. Pa tudi druga gospodstva so imela posamezne podložnike

po vaseh blejskega posestva, ki jih blejski urbarji seveda tudi ne omenjajo.

Treba je tudi poudariti, da se v teh darovnicah nikjer ne omenjajo rudokopi ali železarski objekti, čeprav so v njih podrobno naštetii vsi pomembnejši darovani objekti in kulture. Zato najverjetneje v tem času železarstvo pri nas še ni bilo razvito, oziroma je bilo po burnem in nestanovitnem obdobju preseljevanja ljudstev in priseljevanja naših prednikov Slovanov v zatonu. Nedvomno so s kolonizacijo svojih posestev na slovenskih tleh za ponovni razvoj železarstva mnogo storili Ortenburžani, ki so se kot fevdalni posestniki na Gorenjskem pojavili v 12. stoletju.

Ortenburžani, ki so bili nemško-bavarskega rodu, so dobili svoje ime po gradu Ortenburg na gornjem Koroškem, ki je bil njihova prvotna dedna posest. Grad, ki se nahaja na vzpetini na desnem bregu Drave v bližini Špitala, je sredi 11. stoletja postavil grof Friderik Ortenburški. Grad, na katerega dandanes spominjajo le še ruševine, je na začetku visokega srednjega veka imel izredno pomembno strateško lego. Mimo je namreč tekla cesta, ki je iz Beljaka vodila ob Dravi navzgor in se je pri Ortenburgu delila v dve veji. Prvi krak je vodil proti severu čez Gmünd in Salzburg (Solnograd), drugi pa je šel še nekaj časa ob Dravi do izliva reke Möll in od tu čez Visoke Ture na Solnograško. Ta cesta je bila v tistem času glavna prometnica med južno Nemčijo in Italijo. Ortenburški grad je torej obvladoval ves promet med Tirolsko in Koroško in na drugi strani med Bavarsko in južnimi pokrajinami. Ortenburžani so pobirali cestnino od prometa, morali pa so skrbeti, da je potekal mirno in varno. Njihovo premoženje je nedvomno stalno naraščalo, dvigal pa se jim je tudi ugled in pomen. Njihov dominion na Koroškem je proti jugu segal ob Dravi do Beljaka, na severu pa je zavzemal porečje reke Drave do izliva reke Möll. Herman Ortenburški je leta 1191 na svojem svetu pod gradom sezidal gostinjec (hospic) za popotnike in poleg kapelo s stalnim duhovnikom. Poskrbljeno je bilo tudi za nego bolnih potnikov. Iz tega zametka se je kasneje razvil trg Špital. V 12. stoletju se je ortenburška posest močno razširila prek prvotnih meja na Kranjsko in Štajersko.

Največja posestva so si pridobili na Gorenjskem in to z nekaj presledki vso dolino Save od njenega izvira pri Kranjski gori do sotočja s Soro. Tako je ozemlje med potokoma Belco in Dobršnikom z Mojstrano, Dovjem, dolino Vrat in zgornjim delom Krme spadalo v okvir loškega gospodstva freisinskih (brizijskih) škofov. Desni breg Save Dolinke od potoka Dobršnika do sotočja Sav pri Radovljici je spadal v okvir blejskega gospodstva, ki je na relaciji od potoka Volkova (Ukova) do Most in Žirovnice (sem je spadala tudi dolina Završnice, Zelenica in pobočje Stola) segalo na levi breg Save Dolinke in delilo ortenburško posest na današnjem Gorenjskem na dva dela. Tako so ves srednji vek pod Briksen spadali zaselki Koroška Bela, Rovte nad Koroško Belo (Javorniški rovt), Potok(i), Moste, Žirovnica. Pod Bled so na levem bregu Save sodile še vasi Dosloviče, Dvorska vas, Nova vas, Peračica in Čadovlje pri Kranju. Posamezne kmete je imela blejska graščina še v vaseh Zapuže, Mošnje, Vrhnje, Predtrg, Kovor, Mišače in Šentjošt, ki so bile sicer last ortenburških grofov. Omeniti je treba še vas Zabreznico na levem bregu Save, ki je skoraj v celoti spadala pod graščino Boben iz Zagorice pri Bledu in katere lastniki so bili baroni Wagni. Področje med potokoma Dobršnikom in Ukovo (Jesenice) s karavanškim zaledjem Rožce, Golice in Kočne pa je bilo ortenburško.

Ortenburška posest je poleg obširnega področja pod sotočjem Sav pri Radovljici

segala na desni breg Dolinke tudi preko triglavskega pogorja na področje sicer briksenskega Bohinja. Ortenburška posest je tam segala prek desnega brega Savice čez jezero do Stare Fužine in Studorja.

Središče tega posestva je bil Lipniški grad (Waldenburg) pod Radovljico, ki se prvič omenja kot ortenburški leta 1185. Na desni strani Save, na visokem hribu, je dandanes videti ostanke te nekdanje močne utrdbe, ki je bila opuščena sredi 14. stoletja (morda po katastrofalnem potresu januarja leta 1348). Na grad spominja tudi vas Lancovo (Lanzendorf) ob vznožju, kjer so nekoč prebivali ortenburški suličarji. Po tem gradu so se vsa ortenburška posestva na Gorenjskem prvotno imenovala lipniško gospodstvo.

Pod okriljem močnega gradu se je na nasprotni strani Save razvijal ortenburški trg Radovljica. V listinah se prvič omenja leta 1169 z imenom Ratmarsdorf, ki naj bi bilo ponemčeno ime za domnevno slovensko Radmanovo ali Radovo vas, kajti pripona -dorf (vas) kaže na kmečke začetke kraja.

S prenosom sedeža prafare z Rodin v Radovljico med letoma 1296 in 1300, pri čemer so igrali ortenburški interesi prav gotovo pomembno vlogo, se verjetno začne razvijati v Radovljici tržna dejavnost. V popisu ortenburških posestev iz leta 1263 se v Radovljici še ne omenjata niti radovljiški grad niti trg. Tedaj je verjetno stalá na mestu kasnejšega trga le župna cerkev s kmečkimi zaselki v neposredni bližini. Kot trg se Radovljica prvič omenja leta 1343. Takrat so Ortenburžani verjetno več ali manj stalno bivali v Radovljici in so se le v času nevarnosti zatekali v utrdbo na Lipnici. Tedaj je bil v Radovljici že nastavljen sodnik, ki pa je imel omejeno sodno oblast. V mesto je bila Radovljica povzdignjena šele v času cesarjev Friderika IV. ali Maksimiljana, torej v letih 1490—1500.

Drugi pomembni ortenburški grad na področju lipniškega gospodstva je bil grad Kamen pri Begunjah. Stal je na izredno pomembnem strateškem mestu ob vzhodni vpadnici v radovljiško kotlino. Grad je imel svojega starejšega predhodnika v jamskem gradu Jama, ki se nahaja le nekaj sto metrov zahodno in se kot ortenburška posest omenja (antorium et castrum Lapis) leta 1185 in nato še leta 1261, nakar je bil kmalu opuščen. Prvotni lastniki gradu Kamna so bili gospodje s Kamna. Po Valvasorju sta nam znana Diepold in Teobald von Stein. Leta 1261 je prišel v last Ortenburžanov. Kasnejši lastniki so bili Celjski grofje (od l. 1418) in končno Lambergi, ki so bili že od leta 1360 vazali Ortenburžanov.

Na jugovzhodni strani ortenburških posestev je stalo Stražišče (Wartenburg). Grad Wartenburg (Stražišče) je tudi sodil k pomembnejšim ortenburškim gradovom, saj so v njem prebivali v 12. stoletju posamezni člani plemiške družine in se po njem celo imenovali (npr. grof Henrik von Ortenburg de Wartenburg, ki je to del prebival v letih 1145—1192). Ker je često prihajalo do spopadov z sosednjo loško gospodsko, so Ortenburžani leta 1263 grad prodali freisinskim škofom, ki so ga dali podreti. Nov grad so si Ortenburžani postavili leta 1262 v mestu Kranju (Kieselstein). V tem obdobju (l. 1152) so dobili v okolici Kranja tudi nova posestva: Naklo in vse ozemlje do Kokre.

Druga velika zaokrožena posest Ortenburžanov na slovenskih tleh je bila na Dolenjskem. To je bilo t. i. ribniško gospodstvo, ki je segalo od gradu Čušperk do reke Kolpe. V 14. stoletju je bilo to ozemlje slabotno naseljeno, komaj polovica zemlje obdelane, in sicer le del okoli Dobropolj in Ribnice, vse ostalo so pokrivali obsejni gozdovi. Središče te posesti je bila Ribnica. Leta 1263 so bili Ortenburžani že lastniki tega posestva in gradu imeli pa so tudi v

koč jo je pri tem zalotila I. B. Marta, ji razmetala lutke, jim pulila lase, trgala glave, roke, noge, jih teptala po tleh, potem pa stekla iz sobe, kot bi jo vrag podil. Sanda B. je vse to gledala mirno, spokojno, kot da se ne tiče nje. Šele naslednji dan ji je prišlo v zavest, kaj se je pravzaprav zgodilo. Njena plahost in strah sta izginila. Se spremnila v jezo, bes! Začela je razbijati vse, kar ji je prišlo pod roko. Pohištvo! Okna! Slike! Posodo! Vse! Razbila je nekaj kipcev svetnikov! Kip Jezusa! Dobila je božastno moč in ni je bilo mogoče ukrotiti. Držale smo jo za roke, noge, a je nismo mogle zadržati. Ne prvi hip. Pozneje je njena moč izpuhtela. Zgrudila se je na tla, mrtvaško bleda. Živa, a z ugaslim pogledom. Pravzaprav s pogledom, ki je sijal, a z drugačnim sijajem. Okoli nas so bile črepinje. Vse razbito in razmetano. Inger Braman Marta jo je zaprla v samico, kjer jo je pustila nekaj dni brez hrane in vode. Vrnila se je s topim, odsotnim pogledom.

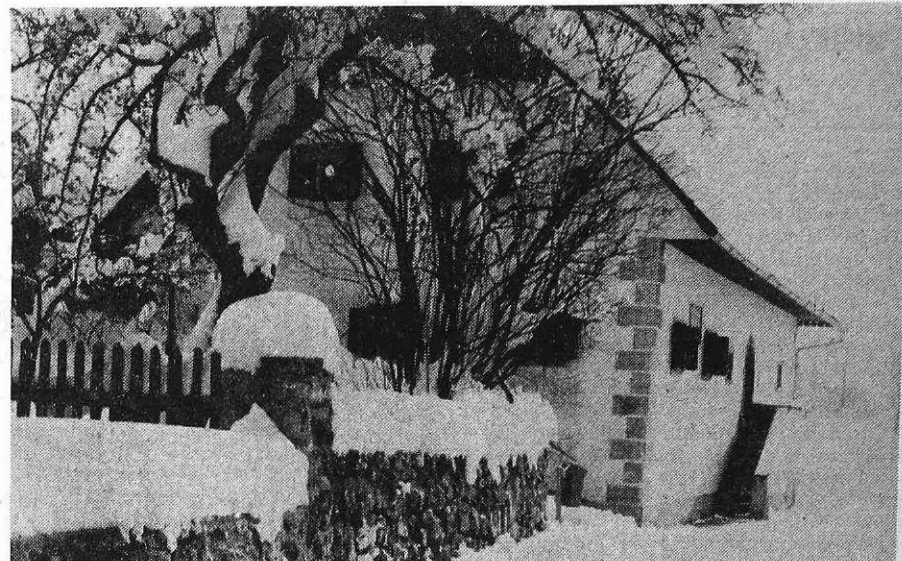
Od tedaj je bežala iz samostana, kadar koli se ji je ponudila priložnost, a se je zmeraj vračala. Dajala je vtis ženske z omračenim umom, toda ne, bila je samo duševno zlomljena ...

Od več deset ženskih usod, opisanih v Terezinih rokopisih, sem prikazal samo nekatere. Celoten rokopis bo čez čas vsakomur na razpolago v mestnem muzeju.

Inger Braman Marta. Rojena l. 1903, najverjetneje v Benečiji. Nismo vedele, od kod je prišla k nam in v katerem samostanu je bila prej. Pri nas se je pojavila z nalogo, da prepreči rojevanje otrok, ali vsaj njihovo tihotapljenje k sorodnikom in znancom. Abortiranje! Davljenje! Prosto-voljno ali s prisilo! Za ta posel je bila rojena. Z njenim prihodom je začel samostan naglo propadati. Pravi čudež, da ni prišlo do obračuna! Navidez nas je skrhalo. Ona in njene vohlačke. A samo na videz. Sovraštvo je še naprej tlelo v nas. A ona se je znala izmakniti odkritemu spopadu. Strahovlada te ženske je dosegla vsak kot samostana. Njeno prisotnost je bilo čuti povsod okoli nas. Pomagala so ji njena močna orožja, ki smo se jih vse bale: škarje, vretena, brisače, gumijaste rokavice, razna posoda in še drugo orodje, ki si ga je sama izmislila. Nato mokre ruhe! Okrvavljene postelje! Soba, v katero so nas vodili! Mrtvorojenčki! Splavi! In Marta, sinonim zla!

Tereza je o tej ženski popisala več kot dvajset strani. Nekaj njenih postopkov je opisala podrobneje in jim tudi skušala najti notranji smisel, nek daljni cilj, ki ga je I. B. Marta nameravala doseči. Se posebej se mi zdi zanimiv primer z dvema krvoželjnima pajkoma.

Pajka sta bila njena ljubljenska. Čuvala ju je v kovinski škatici v svoji sobi. Tam sta mirovala v mraku, če nista pila krvi iz posodic in se med seboj grizla in napadala. Bila sta desetkrat večja od največjih pajkov, ki jih je bilo mogoče videti v teh krajih. Brez dvoma ju je Marta nabavila v kakšni daljni eksotični deželi. Na začetku ju je hranila z metulji, muhami in drugimi insekti, mogoče še sama ni prav vedela, čemu ji bodo. Ob abortusu neke redovnice jima je prinesla malo krvi in naslednji dan je bila posodica prazna. Njuna požrešnost je bila zmeraj večja, nič drugega nista več hotela razen krvi. Še zlasti jima je prijala človeška kri. I. B. Marta je najbolj uživala, ko ju je spustila na popolnoma golo redovnico, ki je ležala zvezana na postelji v njeni sobi. Pajka sta najprej tekala gor in dol po njenem telesu, od glave do nog, čez hrbet in po trebuhu. Potem sta začela zabadati svoja žela v kožo. Uboga ženska je bila prebodena kot z iglami. Se posebej pod vratom, pazduhami in preponami, ker ju je še posebej privlačil vonj po znoju. Kriki redovnice so odmevali po vseh prostorih. Potem je sledil najgrozotnejši krik, ko sta

Prešernova rojstna hiša v Vrbi (foto Branko Čušin)

pajka zabodla svoji želi pod uhlji in začela strastno piti kri, dokler se nista odebelila. Napihnjena kot žogici sta odpadla in se skotalila na posteljo. Marta ju je pazljivo vzela v roko in ju odnesla v zabojo, medtem ko se je kaznovana redovnica še zmeraj znojila od groze in bolečine, včasih pa celo nezavestna obeležala. Marta jo je opazovala malone s seksualno naslado. Tereza na koncu dodaja: Mislim da je bila I. B. Marta seksualna obsedenka.

Tereza in S. Pirčeva

Lauridis je zadnje čase videti krhka, visoka; kot da se je vse na njej podaljšalo in zožilo. Kljub temu je hrabra, čvrsta. Še naprej veliko kadi in prsti so ji orumeneli. Pogosto do kasne noči posedava na kamniti plošči pri vodnjaku in se pogovarja o Terezinih rokopisih. Ti listi so zdaj najpomembnejša stvar v njenem življenju, samo zaradi njih vztrajava skupaj v samostanu. Včasih greva pogledat otroška okostja, ki sem jih izkopal v kleti; kakšnih trideset jih je, po pet, šest na enem kupčku, in ne vem, kaj naj z njimi. Niti to ne vem, zakaj sem jih izkopal, a moral sem jih izkopati, da bi zvedel to, kar vem zdaj.

Iz rokopisov je razvidno, da je starka, ki me je rešila iz Martinih krempljev in me pozneje odhranila, vedela za vse dogajanje v samostanu. Ženska, ki jo je obiskovala in s katero se je večkrat zapletla v dolge pogovore, se je imenovala Sabina Pirčeva. S. Pirčeva je bila poslednica med Terezo in starko. Prvi znaki razpadanja samostana so se pojavili v času mojega rojstva. Popolnoma pa je razpadel med vojno, ko je prišla vojska in zavzela mesto in vso deželo. Vojska je prišla tudi v samostan, pripehljal pa jo je nihče drug kot I. B. Marta. Starke tedaj ni bilo več med živimi, tudi ti sta ženska ni več prihajala. Mesto so bombardirali. Nekaj bomb je padlo tudi na samostan. I. B. Marta je ukazala razobesiti belo zastavo in bombe so nehale padati. Propad samostana je bil zdaj dokončen. Sovražna vojska ga je namreč celi dve leti uporabljala kot skrivno vežbališče za vojne operacije, ki jih je potem izvajala na jugu dežele, pa tudi v drugih državah. V tem času se je izgubila tudi vsaka sled za Terezo Ž. Komacovo. Ali je bila likvidirana, kar je tudi mogoče, ali pa so jo preselili v kakšen drug samostan. Mogoče je umrla naravne smrti, mogoče pa tudi še živi.

Gotovo pa je, da je te zapiske pisala pred vojno in jih skrila v samostanu, ker se ji je zdelo, da so tam najbolj skriti, pa tudi da bi jih imela pri roki, če bi bilo treba še kaj dopisati. No, dopisala je samo še eno stran o stanju v samostanu med okupacijo.

Tako se je razkrila skrivnost o otroku, ki ga je rodila Tereza in predala v varstvo starki. Kako je uspela prikriti svojo nosečnost pred I. B. Marto, ve samo ona.

Otroci.

Galerija Terezinih likov jih je polna. Vsak ima svoje ime in priimek. Opazujem jih v kleti, položene enega poleg drugega. Verjamem, da sem tudi sam eden izmed njih, čeprav je to nemogoče. Mrtvi so, bolje rečeno, nikoli niso živeli. Nekdo hodi mimo njih in išče sebe. Očitno je nagnjen k fantaziranju. Pred seboj vidi neko povsem drugačno stvarnost, ki jo je kdove od kod prinesel v ta prostor in čas. Napol porušeno samostansko poslopje je izginilo, pred njim se razprostira mesto majhnih vrstnih hišic s položnimi strehami in velikimi okni. Hodi po hodniku, okoli njega pa vrviijo otroški glasovi. Vrisk in smeh! Prebeljene zidove krasijo otroške risbe in figure iz plastelina in voska. Srečuje znane obraze: Terezo, Karmelo, Irmo, Kornelijo, Cvetko in še mnogo drugih, ki pa jih ne pozna. Otroke peljejo v sobe in potem nastane tišina. Začne se mala šola. Človek je zadovoljen, ker poteka vse po njegovih zamislih. Edino, kar bi vprašal — odkod nenadoma vsi tukaj? Ali mar niso ...? A niti uti ne more odpreti, kaj šele da bi spregovoril. Ne, to ni sen. Po cesti, ki pelje do vrta, prihajajo tudi druge ženske iz mesta in vodijo s seboj otroke. Držijo jih za roke, zmeraj bliže prihajajo. Hoče jih opozoriti, naj se varujejo Marte, da ne bi podavila njihovih otrok. A ne more! Kaj jim pravzaprav pomeni I. B. Marta? Šalo? Strašilo! Mnoge od teh žensk pozna. Videl jih je v mestu, na ulicah, v avtobusih mestnega prometa, v trgovinah, samopostrežbah, v hotelih pri pijači. Pozna njihove pričeške, jok, smeh, jezne pretnje in drobne prevare. Vse ve o njih, tudi skrivnosti, ki to niso več. Na vsak način jim mora to povedati, a poleg njega je Lauridis in tudi ona molči.

Morda misli, da one to vedo.

Pokopališče.

Odločil sem se, da bom otroška okostja dostojno pokopal. Lauridis je soglašala z menoj. Vsakemu posebej bova izkopala grob in ga zagrebla. Vsakemu bova postavila nagrobni kamen z njegovim imenom, kakor je bilo izpisano v rokopisih. Kljub temu sva morala na nekaj grobkov napisati: Neznani otrok. S tem sva se ukvarjala nekaj dni. Grobovi so stali v vrsti na samostanski zemlji. Sijalo je sonce, bilo je svečano. Lauridis je vsakemu spleta venec iz gozdnega cvetja in ga položila na gomilo. Potem sva prižgala tudi sveče. Nisva moli-la za njihove duše, le čemu. In komu?

Prevod iz srbohrvaščine: E. T.

Bel-peški arh

V tistih tako lepih, davnih časih, ko sem bil deček, sem imel v osnovni šoli prijatelja Mileta Petroviča; majhnega Cigana, bulječih oči, ki so ga klicali Mile Glupavi — po cigansko Mile Dileja ...

Fašisti so ga ubili v drugi svetovni vojni, leta 1942. Zdaj počiva nekje proti vasi Jabuci pri Pančevu v veliki skupni grobnici neznanih žrtev. Včasih grem tja, prižgem svečo in jočem ...

Čuden je bil ta moj prijatelj Mile Dileja. Spominjam se, četudi je bil najmanjši, je vedno sedel v predzadnji klopi, kakor da bi bil komu v napoto, ali da bi bil kaj drugega kot ostali otroci. Pretepali so ga vsi: brez razloga, kratko malo zato, ker je bil Cigan.

Nekega dne, ko je že vse prekoračilo mero, sem predsedel Mileta k sebi v prvo klop in se do krvi stepe zanj. Razglasil sem ga za svojega prijatelja.

Bil sem dokaj nežen deček, plavalas in strahopeten, toda v meni se je naenkrat prebudil nekakšen vrag, in premlatil sem vse po vrsti; tudi tiste najmočnejše. Mile me je oboževal ...

Mile Dileja je bil največji pesnik, ki sem ga poznal v otroštvu. Za mene si je izmišljal ciganske pesmi na že znane melodije. Mimogrede je predelal tiste stare, ki jih je slišal od mame in babice. Dolge sva dneve — v nekem čudnem trepetu — govorila o nenavadnih svetovih rastlin in živali, o zlem duhu Čohanu, ki je otroke, o sanjah in prisegah, o ciganskih šotorih in potepuhih: trpko, poredno, žalostno in nesramno.

Nekoč mi je zaupal skrivnost: slab učenec je zato, ker ne more misliti, ne da bi pel. Če bi mogel, je rekel, odpeti vse svoje učne ure iz zemljepisa, spoznavanja narave in matematike, ali pa jih tako spremeniti, kot se meni zdi, da je lepše, bi bil najboljši učenec v razredu.

Potem je prišla tista vojna. Prišlo je strašno Čohano, ki se ga boje otroci in odrasli Cigani. Preizkusite, če ne verjame: to je nekaj v krvi. Čudno. Pojdite v kak-

šno cigansko hišo: in kadar otroka, ki v zibelki joče, in še ne zna govoriti, strašite s pehtra babo, vragom, vilami, čarovnicami ali s čimerkoli drugim — bo še kar naprej jok. Če pa mu rečete — in ga pri tem gledate v oči:

— Tiho! Čohano gre!

Bo obrnil glavo, se naježil in zaspal.

Mileta so neke noči odpeljali s skupino Ciganov in ga ustrelili. Jaz pa sem ostal živ. In hodim tudi v kavarne, kjer igrajo imenitne ciganske družine. Prijateljujem z njimi in mi je hudo. Silim jih, naj mi igrajo Miletove pesmi ...

In Mile Dileja?

Jaz ne verujem v boga. Niti v strašno Čohano. Toda, če je kje, potem ga prosim, da tam, v tistem mrakobnem svetu korenin in tišine, kupi mojemu Miletu Dileji plišast klobuk.

Vedno si ga je tako želel.

MIROSLAV ANTIČ: se je rodil 1932. v Mokrinu v severnem Banatu. Živi v Novem Sadu, kjer je zaposlen kot novinar.

Napisal je triindvajset knjig pesmi, od tega za otroke: Nasmeljani svet, Plavi čupek, Poslednja bajka, Šašava knjiga, Živeli prekosutra, Prva ljubav, Garavi sokak in roman Stepence straha.

Antič se ukvarja tudi s filmom, je slikar, pisec dram in gledališki režiser. Dobil je številna priznanja: za mladinsko književnost kar dvakrat nagrado Neven (1969 in 1973) in nagrado Mlado pokolenje (1974).

Njegova otroška poezija je polna globoke, pristne človečnosti. Otrokom ne govori le o lepih, igrivih in hudomušnih trenutkih življenja, temveč jih sooča tudi s trpljenjem, s starostjo, smrtjo, sovraštvom in ljubeznijo. Pri tem jih hrabri in jim svetuje, naj živijo dalje le z lepimi spomini, zakaj vse je minljivo in podvrženo spremenjanju ...

Besedila je izbral, priredil in prevedel Benjamin Gracer)

Branje iz blata

Polulam se v prah.
Naredim iz blata enega lepega Roma.
Postavim ga na sonce, da ga ne zebe.
Ko zraste — da mi bo mož.

Da bo basist v prvi godbi.
Da me pelje v Bač in v Deronje.
Da mi kupi ogrlico iz kolačkov
in rdeč papir, da si pobarvam usta.

Da položi svojo lepo glavo poleg moje.
Da ne bom nikoli več sama na svetu.

Uspavanka

Grem z mamo za roko
na konec sveta, v Čurug.
In še dlje od tega konca:
v Zabalj.

Hodim z mamo vso noč:
od drevesa do drevesa.
Mi smo ljudstvo, ki potuje
in med hojo spi.

Nikar mi ne jokaj, moj mali bratec,
v tej svoji zibki.
Prinesel ti bom, ko se vrnem s konca sveta,
bomba in polje ...

Mile Dileja

O, jaj, Mile dilejasti,
zakaj tako lažeš?
Reci vsaj nekaj, kar je resnica,
in dobil boš plišast klobuk.

— Lačen tavam po cestah.
O, jej, ljudje, kako sem jaz zdrav revež.
O, jej, kako sem zdrav revež
— nimam niti svojega očeta.

Da bi še lagati ne smel,
potem — se mi je za ubiti.

Joca

— Si slišal, da bodo jutri padali dinarji z neba?
— Nisem.
— Ali verjameš, da živijo ptice, ki prinašajo potice?
— Ne verjamem.
— Si slišal, da je nekje tam vedno poletje?
— Nisem.
— Ali verjameš, da v radiu žive mali ljudje?
— Ne verjamem.

— Poberi se odtod, iz naše ulice,
če ne znaš sanjati.
Prelomim te na pol — kakor hlebec kruha.
Glej!

Februar

Tiho, otroci, tiho,
ponoči se ne sme jokati lačen,
da se ne zbudi kruh.
Truden je. Spi.

Hlebec spi in raste
kakor lepi romski otroci.
Sladka črna usta ima
in dušo iz mesečine.

Tiho, otroci, tiho,
da kruh ne bo užaljen,
da ne vzame sukno in klobuk
in odide h grdemu sosedu.

Balada

Rad imam to vas.
Tudi štoklje imajo lepše kot pri nas.
Tu igra očka
v Žarkovi godbi.

Zaigraj mi, očka,
eno pesem — lepo kakor uhan.
Pesem o moji mami,
ki nas je zapustila.

Rad imam to vas.
Tudi otroke imajo lepše kot pri nas.
Samo mame niso nikjer lepše
kakor je moja.

Molitev

Poslušaj me, moj bog, veliki gospod,
če me boš še kdaj znova ustvarjal,
te iz dna duše prosim, uredi, da ne bom:
ne miličnik
ne cesar
ne Rom.

Spremeni me v eno veliko drevo.
Sto let naj tako rastem —
in potem me posekajo.

Nečké naj narede iz mene.

Sto let naj v meni mesijo testo.
Od koga pa naj me razpustijo?

posamezno in v celotni povezavi bolj živo, prepričevalno in monumentalno od slehernega opisa.

(PRIMORSKI DNEVNIK, TRST, 21. junija 1955)

NAJPOMEMNEJŠE NAGRADE SLAVKA SMOLEJA NA FOTOSALONIH DOMA IN V TUJINI:

LUZERN — 1933 — BRONASTA PLAKETA

ANTWERPEN — 1933 — BRONASTA PLAKETA

ZAGREB — 1934 — II. nagrada

WIEN — 1935 — BRONASTA PLAKETA

LJUBLJANA — 1935 — SREBRNA PLAKETA

SAN FRANCISCO — 1937 — I. nagrada

CAMERA CRAFT

BOSTON — 1938 — I. nagrada AMERICAN PHOTOGRAPHY

OSAKA — 1939 — BRONASTA PLAKETA

WIEN — 1939 — SREBRNA PLAKETA

MÜNCHEN — 1939 — II. nagrada

LUXEMBOURG — 1939 — DIPLOMA

NEW YORK — 1940 — II. nagrada za color fotografije

BOSTON — 1947 — II. nagrada

INSBRUCK — 1948 — SREBRNA PLAKETA

RIO DE JANEIRO — 1950 — BRONASTA PLAKETA

NEW YORK — 1953 — II. nagrada revije »POPULAR PHOTOGRAPHY«

MARBURG a. d. LAHN — 1953 — II. nagrada

KOPENHAGEN — 1954 — BRONASTA PLAKETA

NEW YORK — 1956 — I. nagrada »POPULAR PHOTOGRAPHY«

OSAKA — 1956 — II. nagrada SREBRNA PLAKETA

BORDEAUX — 1958 — BRONASTA PLAKETA

ZAGREB — 1959 — SREBRNA PLAKETA

BEOGRAD — 1960 — NAGRADA ZA ŽIVLJENJSKO DELO FOTO ZVEZE JUGOSLAVIJE

ČASTNI ČLAN MEDNARODNIH ORGANIZACIJ. Z UMETNIŠKIMI FOTOGRAFIJAMI SI JE POSTAVIL NEPOZABEN SPOMENIK

Za svoje uspehe na mednarodnih saloni umetniške fotografije je prejel Smolej od mednarodne fotografske organizacije FIAP (Federation International de l'Art Photographique) častni naslov — Artist FIAP — mednarodni mojster fotografije. Smolej je bil tudi častni član belgijske CREPSA (Cercle Royal d'Etudes Photographiques et Scientifiques d'Anwers).

Za svoje vrhunske in enkratne stvaritve je dobil številna priznanja in nagrade na domačih in mednarodnih foto salonih.

Slavko Smolej je bil gornik, ki se je za vse čase zapisal med nežne in občutka polne obiskovalce in pesnike naših gora. Ko ni več mogel v strmine, se je z vso vnemo in njemu lastno temeljitostjo lotil upodabljanja človeka pri delu — posebno znan in markanten je njegov PLAVŽAR.

Slavko Smolej se je rodil 24. aprila 1909 na Jesenicah. Diplomiral je leta 1929 na tehnični srednji šoli v Ljubljani kot elektrotehnik. Od leta 1931 je bil zaposlen na Jesenicah.

SMOLEJ ZAVEDEN SLOVENEK IN DOMOLJUB

Ob okupaciji Jugoslavije se je SMOLEJ odločno opredelil kot zaveden Slovenec in protifašist. Zato je bil v začetku leta 1942 aretiran in dalj časa zaprt v kaznilnici Be-

Ves čas — prav od leta 1941 — je s svojo kamero zapisoval in lovil zdaj ne več planinskih, pač pa motive groze in nasilja okupatorja. Tako je kmalu po osvoboditvi, ki jo je z nepopisnim navdušenjem, pa že trajno bolan pričakal, lahko izšla njegova fotomonografija GORENJSKA V MIRU, TRPLJENJU, BORBI IN SVOBODI. Neumorno se je trudil, da je bil urejen muzej nacističnih strahot v Begunjah. Levji delež ima Smolej tudi pri ureditvi železarskega tehničnega muzeja na Jesenicah.

DIREKTOR POKLICNE INDUSTRIJSKE ŠOLE

Po osvoboditvi je SMOLEJ prevzel dolžnost direktorja poklicne industrijske šole na Jesenicah. Vzgoja mladih strokovnjakov mu je bila že od nekdaj pri srcu. Šola je pod njegovim vodstvom in ob njegovih delovnih idejah zrastle z leti v ugled-

Slavko Smolej: Jeseniški plavžar

JANEZ METERC

ZGODNJA FEVDALNA KOLONIZACIJA NA JESENIŠKEM OBMOČJU

V drugi polovici 8. stoletja so naši predniki na Gorenjskem prišli v politično odvisnost od frankovske države. Po velikem porazu Madžarov v bitki na Leškem polju pri Augsburgu l. 955 je večina današnje slovenske zemlje postala nemška cesarska komorna posest. Prostrano ozemlje med porečjema Donave in Save je bilo posledje odprto močni nemški kolonizaciji.

Nemški cesar OTON II. je z darovnico z dne 30. januarja 973 postavil temelje freisinskega gospodstva. Darovnica, ki je bila podeljena tedanjemu freisinskega škofu, natančno določa meje fevdalnega posestva z mejami dolin obeh Sor in Zabnico, podrobno navaja vrste kultur na podarjenem ozemlju, zgradbe, naprave in gozdove, ne omenja pa ne rudnikov in ne fužin. Iz tega lahko sklepamo, da jih v tem času na podarjenem področju še ni bilo. Z novimi darovnicami z dne 23. novembra 973 in 24. novembra 1002 so se freisinske posesti

no in daleč naokrog znano kovačnico strokovnih kadrov.

KOT MACESEN NA IZPOSTAVLJENEM ROBU JE KLJUBOVAL NASILJU

Nepričakovano in bolešno nas je presenetila vest, da Slavka ni več med nami. Gornik in lirični poet mednarodne fotografije SLAVKO SMOLEJ je 16. februarja 1961 za vedno zatisnil oči.

Tako je torej zopet odšel eden izmed tistih, ki so v času med obema vojnama postali vidni predstavniki naše planinske misli in umetniškega ustvarjanja — človek, ki je v svojih fotografijah posredoval lepote naših gora daleč naokrog, človek, ki je v šolo gora hodil z odprtim srcem in blago dušo. Utrujen od bojov in viharjev je za vedno omahnil. Odšel je sredi dela in še mnogih neuresničenih načrtov — skromno in tiho, kot je bil vse življenje tudi sam.

Miroslav Antič

Pesem iz vrbovega protja

Mi smo ljudje, ki pletejo košare,
in vpletejo v življenje samega sebe.
Lej, kaj smo mi.

Zapletemo svoje lepe roke
v upognjene vrbe —
in korenine nam začnejo rasti iz podplav.
Lej, kaj smo mi.

Vsi Cigani kakor ljudje prihajajo
in odhajajo.
Mi, v vrbe spremenjeni,
ginevamo in ginevamo.

Vsako drevo pomladi
tava po gozdu in poje.
Samo vrba pomladi joče,
zakaj vrba je Rom.

Ne glej me v te moje lepe oči
— prestrašil se boš.
V vsakem očesu imam olupljeno šibo
iz zlata.

Iz tvojih oči mi

SLAVKO SMOLEJ — LIRIČNO NEŽNI POET MEDNARODNE FOTOGRAFIJE

»...želel sem, da bi vam te slike molče povedale, kaj delam, kaj mislim in kako zelo ljubim življenje... in da je življenje kljub temnim sencam lepo, kot materina nežnost, ki objema šele rojenega — človeka...«

(SLAVKO SMOLEJ: »MY VISUEL WORLD, AMERICAN PHOTOGRAPHY OCTOBER 10, 1938, BOSTON, USA)

Slavko Smolej

»Pričujoča mednarodna fotografska razstava je v San Franciscu že četrta. Toda ta zadnja se razlikuje od prejšnjih zaradi izredno velikega števila fotografij, ki so bile poslani iz raznih dežel z različnimi družbenimi ureditvami, z različnimi navadami in življenjskimi pogoji. To nam zgornjo pravi o svojstvenem pomenu fotografije danes v svetu. Last je vseh narodov in prav zaradi tega je v veliko pomoč pri zbljevanju med njimi, pri njihovem medsebojnem spoznavanju.

To vlogo je v celoti opravila kolekcija fotografij SLAVKA SMOLEJA, člana foto kluba LJUBLJANA, SLOVENIJA. Avtorju SMOLEJU je uspelo z lirično poetično izpovedjo prikazati svojstvenost okolja, v katerem živi. V SMOLEJEVIH fotografijah se zrcali resničnost nekega okolja, življenje naroda, iz katerega je avtor izšel. Ta ugotovitev nam obenem razodeva, kako pomembna je fotografija, kako tehtne so njene naloge glede na sredino, iz katere izhaja.

Mladi avtor SMOLEJ je s svojo edinstveno kolekcijo fotografij dobil med posamezniki prvo nagrado in svojemu matičnemu klubu naslov najboljšega foto kluba na svetu...

(FOREWORD IN THE CAMERA CRAFT ALMANAC: »THE BEST INDIVIDUAL AND THE BEST PHOTO CLUB IN THE WORLD«, CAMERA CRAFT ALMANAC 1937, SAN FRANCISCO — 1937, CALIFOR-

»Fotografija, ki je odtrgana od svojega ljudstva in ni zasidrana v njegovi zemlji ter njegovem živem snovanju, ni sposobna prikazati drugim narodom to, kar od nje pričakujejo. Še več! Fotografija mora spremljati napore ljudi za izboljšanje življenja, biti mora spiritus agens v borbi za napredne, višje organizirane oblike življenja.

SMOLEJEVA fotografija vsebinsko ustreza tem nalogam, se polnovredno uvršča v verigo vseh tistih dejavnikov, ki so v dragoceno pomoč in podporo največji težnji vsega človeštva — težnji po ohranitvi miru in poglobljanju prijateljstva med narodi.

SMOLEJEVA umetnost je tista, ki odstranjuje med ljudmi ovire, ki temelje na političnih, rasnih in drugih ovirah.

Nenavadno pomemben in dragocen mehanizem je ta skupna svetovna razstava fotografije umetnosti. Sleherni umetnik na tej ravni se je izpovedal po svoje in svobodno, v tem je največja vrednost skupne manifestacije. S tem sta nova zamisel in novi podvig dobila simbolično vrednost.

Žirija, sestavljena iz članov revije AMERICAN PHOTOGRAPHY, uvršča avtorja SMOLEJA na svetovno lestvico najboljših fotografov.

JURY AMERICAN PHOTOGRAPHY: »A FAMOUS SLOVENIAN AMATEUR PHOTOGRAPHER — ON THE WORLD RANGE THE BEST PHOTOGRAPHERS AMERICAN PHOTOGRAPHY, NOVEMBER 19, 1938, BOSTON)

»Slovenija ima v fotografiji tradicijo, staro, dobro tradicijo. Njeni začetki segajo v leto 1840, ko je Janez Puhar po Daguerrejevih idejah in lastni iznajdljivosti začel prve uspešne poskuse, ki so ga v kratkem času privedle do nove in svojevrstne iznajdbe — iznajdbe fotografije na stekleni plošči.

Slovenski fotoamaterji so zvesto sledili Puharjevemu svetlemu zgledu in se v kratkem času uveljavili v areni mednarodnih fotografskih razstav s svojimi temami in lastnim stilom svojih del. To so zmogli zaradi tega, ker so izhajali iz ljudstva, se zrasli z njim, čutili v sebi radost in bolečino svoje zemlje, v njihove objektivne se je globoko začrtal odsev lepot čudovite pokrajine.

Mojster fotografije SMOLEJ se je predstavil s svojo lirično kolekcijo neprekosljivih motivov zasneženih strmin že v letu 1939. Njegovo kolekcijo označuje odlična kompozicija in enkratna doživetost.

Danes se nam mojster SMOLEJ predstavlja s svojo foto monografijo — GORENJSKA IN PEACE, DISTRESS, FIGHT AND FREEDOM. To je svojevrstna knjiga, ne samo odlična fotografska izdelanost podob. Še bolj nas priklene občutek, ki je z njim prepojena celotna knjiga. Toliko lep in toliko srca je v njej, da jo lahko smatramo za eno najlepših publikacij te vrste.

SMOLEJEVA dela so knjiga, ki govori o narodu, njegovem družbenem ustroju, kulturi in napredku. So zgovoren dokument, ko slika zemljo, ki je vtisnila svojevrsten pečat zgodovinskemu razvoju ljudstva, in so pismo, ki pripoveduje o utripu in drhtenju ljudskih prstih, o sokovih, ki se prelivajo v živem telesu narodu, in o tokovih, ki ga vodijo naprej.

SMOLEJEVA vloga in odgovornost sta veliki, kajti on je resnični predstavnik svoje zemlje in svojega ljudstva.

(GALLERY NIPPON PRESS ALMANAC: »SMOLEJ'S MASTERPIECE — THE UNIQUE EPIC POEM OF SLOVENIAN NATION«, GALLERY NIPPON PRESS ALMANAC, JULY 20, 1956, OSAKA)

»SMOLEJ je znan zlasti po slikovnem upodabljanju človeka v njegovem delovnem okolju. V tej panogi spada med najindividualnejše specialiste na svetu. V svojih fotografijah upodablja izvirni tip slovenskega naroda. SMOLEJEVO znanje izraža globoka življenjska filozofija, njegova dela nosijo pečat velikega umetnika.

(EUROPA camera almanac 1951, GENEVE 1951)

»Enako uspele kot črno-bele so tudi SMOLEJEVE barvne fotografije slovenskih planin. SMOLEJ nosi v sebi nekaj raziskovalnega duha ter nekaj pesniške duše, ki je navdihnla celo generacijo mladih talentiranih fotografov. Naučil jih je umetnosti obrti, umetniškega stila, kompozicije, zlatega reza in ustvarjanja vseh efektov nove vizuelne zavesti. Z razvojem je fotokamera v rokah SLAVKA SMOLEJA negirala vse akademske formule lastne klasične fotografije ter ustvarila nov osebni lirično poetični izraz mojstra SMOLEJA.

(MODERN PHOTOGRAPHY ALMANAC — 1940, LONDON-NEW YORK 1940)

»Fotomonografija SLAVKA SMOLEJA je izšla v slovenščini, angleščini in esperantu. Ta ep o gorenjskem človeku je razdeljen v tri cikle. Stari Cankarjevi motivi živijo v SMOLEJEVI umetniški fotografiji. Zaključek podob v prvem ciklusu izžveni kakor odmev Cankarjevega Kurenta. Tudi v zaključnem ciklusu je veličina delovnega človeka, ki se je spoprijel z bodo, ki nam jo je zapustila preteklost.

SMOLEJEVA knjiga je po obdelavi in izraznih sredstvih edinstvena. Slovenci smo obogateli za knjigo, ki s fotografijami pripoveduje o obdobju, ko smo prelomili s hlapčevsko preteklostjo in si priborili človeka vredno življenje.

(LJUBLJANSKI DNEVNIK, 31. decembra 1955)

»S knjigo takega formata in sestavljeno s tako finim čutom in ljubeznijo do narodnoosvobodilne borbe se lahko postavimo pred vsakim inozemstvom.

Dr. prof. METOD MIKUŽ, univerzitetni profesor v Ljubljani)

»Iskreno čestitam avtorju SMOLEJU za uspešno monografijo. Presenetil me je posrečen izbor fotografij, posebno pa izredno okusna oprema. Gorenjska... je najboljša stvar, ki je izšla pri nas po vojni. V knjigo je bilo vloženo mnogo truda in časa. Izvrstna kompozicija — stran za stranjo se kar preliva. To je slikovna poema, ki ne bo mogla ostati pozabljena.

(Dr. MARJAN BRECELJ)

»Gorenjska... je knjiga, ki smo nanjo čakali. SMOLEJ je zajel več obdobji. Zajel jih je in povezal kot pravi poet fotografije enakovredno mojstrom besede, ki so povedali, kar niso mogli povedati slike. SLAVKO SMOLEJ je izbral bogato gradivo in ga uredil tako smotno, da govore fotografije

ZGODBA Z LIBURNIJE

Rad imaš deklice, na pol razcvetene popke pri dvanajstih, trinajstih letih. V tem tvojem zanimanju za pubertetnice se družijo dvoje različnih odnosov: radovednost psihologa in strast erotomana. Ne prvo ne drugo se ne pojavlja v čisti obliki, eno nosi v sebi sestavine drugega in obratno. Rad jih gledaš, opazuješ jih, kako se obnašajo v različnih položajih in okoljih, hkrati pa si predstavljaš, (žal, samo to!), kako jih zapeljuješ, kako jih bošaš, kako jih slaščiš... Ne, v svojih predstavah nisi nikoli nasilen in neučakan; samo tisto počneš z njimi, česar se mogoče bojiš, a si na tistem vendarle želijo. Ne prisluškujes njihovim strahovom, pač pa pritajenim ognjem, ki jim gorijo v žilah... Dlje nikoli ne greš, tvoje roke ne sežejo dlje od njihovih želja. Konec koncev pa si tudi to samo predstavljaš, v resnici se poskušaš nisi nikoli zares. Tvoja domišljija je prav tako brezmejna, kot so tvoje sposobnosti skromne in nerazvite...

To pišem v potniškem salonu trajekta Liburnija, v noči med 22. in 23. avgustom 1982. Spet začnem eno izmed mnogih ljubavnih povestic za pogrošne časopise, s katerimi si služim kruh, odkar so me pred leti vrgli iz mornarske službe in sem ostal na cesti. Če ima mornarski kruh sedem skori, kakor pravi pregovor, potem ima pisateljski kruh vsaj še eno skorjo več. Kako mučno je moje delo! — brez strasti pisati o strasteh, zamišljati si ljubezni, velike, zanosne, brezupne, medtem ko sam nisem sposoben niti trohice čustva, še najmanj ljubezenskega... Kdove, mogoče pa mi je prav to potrebno: položiti hladno roko na vročo žilo in izmeriti utrip srca, secirati čustva, jih stehitati na tehtnici, začiniti jih — kakor je pač potreba — s ščepcem ironije ali sentimentalnosti, jih zaviti v papir in jih prodati najboljšemu ponudniku po najvišji dnevni ceni.

Nekaj v meni je umrlo: tisto neugnano hrepenenje, ki me je v mladosti gnalo od kraja do kraja, od ženske do ženske, čez morja in planine. Kot ledena gora sem v tem morju, niti potovanja v tople južne kraje me ne morejo več odrešiti popolne hladnosti in neprizadetosti v odnosu do zunanjega sveta. Ljudje okoli mene — nadležen mrčes. Ženske — nezanimive. Morje — sivo kot nebo nad njim. Črnogorske planine, v katere se odpravljam — kaj nisem že vseh prehodil? Zgodba, ki jo pišem? — Ta se mi bo kajpak posrečila.

... Rjave lase je imela in rjave oči, roke je tiščala globoko v žepe svoje jakne, kradoma te je pogledovala iz za visoko zavihanega ovratnika, na pol prostodušno radovedno, na pol po žensko zastrto in prekanjeno. Začutila je, otrok še, da jo gledaš kot žensko, približala se ti je, si z narejenim zanimanjem ogledala izložbo, pred katero si stal, potem pa si z energičnim sunkom glave vrgla lase s čela in te ošinila s pogledom. Prestregel si ta njen pogled, ga skušal zadržati... V tistem trenutku so prišli iz trgovine prijatelji, ki si jih čakal in z njimi si izmenjal nekaj hudomušnih opazk. (Ti si bil še posebej glasen in zgovoren, ker si hotel neznan deklici po vsej sili dokazati, kako vesel in radoživ fant da si.)

Ura je bila tri popoldne, prijatelji so šli popivat, ti pa si se moral vrniti na ladjo, ker si imel popoldansko stražo v strojni. Pripeljal je tramvaj. Deklica si je poiskala sedež v zadnji vrsti, tudi ti si se prerinil do zadnjih vrat, a nisi sedel, pač pa si se oprijel držala pri vratih. Ko se je nagnetlo še več ljudi v tramvaj, je deklica prenestila

svoj sedež nekemu starčku in vstala. Postavila se je k vratom zraven tebe, skoraj dotikala se te je, čeprav v tramvaju le ni bilo take gneče, da bi bila kratko in malo primorana v to. Vso pot je stala zraven tebe in gledala skozi okno na ulico. In tebi, odraslemu moškemu, je razbijalo v prsih, oči so ti gorele in bil si dosti strahopetnejši od te trinajstletne punčke, ki se je tako zadržno odločila, da se ti ne bo niti za ped umaknila, pa čeprav je še kako začutila tvojo žgočo blizino ob sebi, tvojo vznemirjenost, strah in slo, željo napasti, željo zbežati. Njej pa je šlo samo za eno: vzdržati tvojo prisotnost, odigrati svojo samičjo vlogo, preizkusiti svojo ženskost, svojo žensko moč.

Pogled na palubo: kljub pozni uri fantje in dekleta še zmeraj posedajo v ležalnikih, brenkajo na kitare in se nalivajo s kasteletom. Kdaj pa kdaj pripadajo iz kabine tudi kakšen starejši potnik, da bi spustil vetrove, ki so se mu naphali v črevesju po obilni večerji. Tam je tudi moj znanec iz Ljubljane, ta zoprni tip, ki mi je pokvaril že vso vožnjo z vlakom do Reke in mi bo zdaj prav gotovo pokvaril še plovbo od Reke do Dubrovnika. Naj crkne! Naj pade v morje, naj ga raztrga morski psi in naj ga potem male ribe ogledajo do kosti!

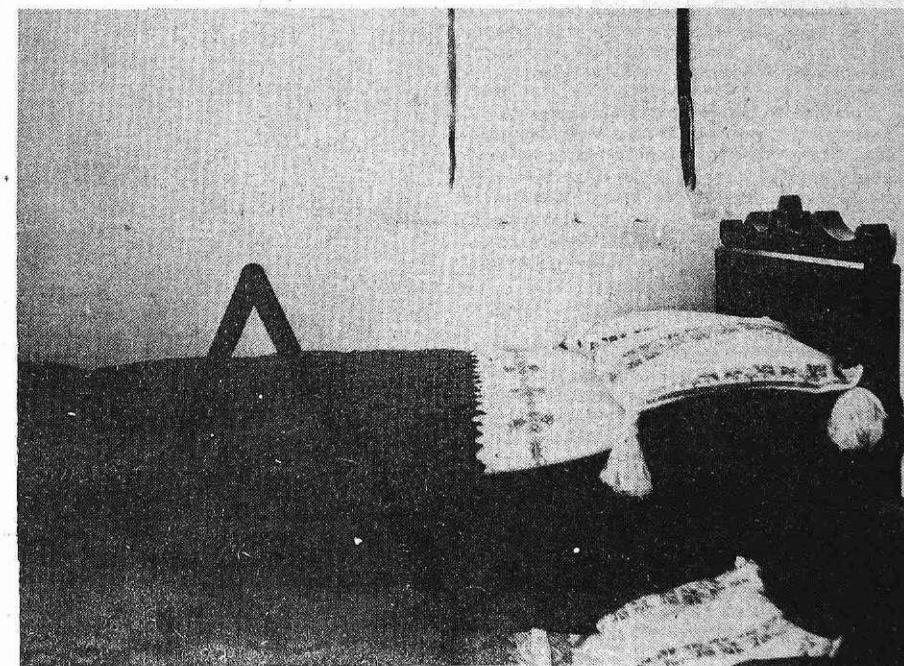
Vem, da sem mu krivičen, saj navsezadnje res ni kriv, če se po naključju pelje ob istem času z istim vlakom in isto ladjo kot jaz. Pa tudi vsiljiv ni. Verjetno je že na vlaku spoznal, da mi ni do njegove družbe, nič več mi ne hodi blizu. A že to, da ga zaznavam, že to, da utegnem ujeti njegov pogled, če dvignem glavo — že to me spravlja v bes. Ta tip je utelešenje vsega, pred čimer zdajle bežim; v gubah svojih oblačil še zmeraj nosi zatohlost ljubljanskih kavarn in umetniških salonov in samo še tega se manjka, da me vpraša, kaj spet lepega ustvarjam in v katero revijo bom poslal. Potem ga bom pa čisto zares vrgel v morje!

A zaenkrat ni te nevarnosti — vse kaže, da me še ni izsledil v tem mojem novem skrivališču v potniškem salonu, ali pa se je res odločil, da me bo pustil pri miru. Sključen v dve gubi sedi na potovalki, pogloblja se v knjigo, ki jo je vzel s seboj na ladjo, potem pa ga premaga lakota, z roko seže v torbo in odlomi kos čokolade. Ozre se naokrog, kot da bi se bal, da ga kdo ne opazuje pri tem početju, potem pa hitro vtakne čokolado v usta in odkoraka na drugo stran palube, kot zločinec, ki beži s kraja zločina; čeljusti se mu krčevito pregibajo. Z zaprtimi usti potuhnjeno melje svojo čokolado in če bi zdajle stopil k njemu in ga zaprosil za kosček, bi prav gotovo rekel: »Kakšna čokolada? Nimam je.«

Tega kajpak ne bom storil, zadovoljim se s tem, da ga še naprej opazujem: zdaj je spet pri svoji torbi, nervozno brska po njenih žepih, izvleče ven kup zmečkanih razglednic, pisem in prospektov (kot da ni že vseh pregledal nekaj ur poprej na vlaku!) mlaska z usti in prikimava z glavo, kot da je nekaj silno pomembnega odkril med temi papirji, pa jih takoj spet vse skupaj zmečka nazaj v torbo in odhiti v bife. Pa ne da bi tam naročil pijačo in v miru spil! Kar sredi bifeja stoji, se praska za ušesi in bulji naokrog, kot da nekoga išče, mater mu! Spet plane ven, za minuto ali dve vzame knjigo v roke, pa ne vzdrži pri njej in se spet sprehodi po palubi. Dobro, naj kar bo tam, naj se kar sprehaja vso noč do jutra, če ga je volja — samo, da ne pride v salon, samo da me ne zmoti pri pisanju. Tale zvezek in svinčnik sta mi ta hip še najboljša družba. Raje trpim ustvarjalne muke kot družabne plehkosti.

... Ko se je na zadnjem postajališču tramvaj ustavil, si se deklici umaknil izpred vrat, tako da je izstopila prva. To je naredila počasi in previdno, trdno se oprijemajoč držala pri vratih. In tudi potem na

(Nadaljevanje na 6. strani)

Kamra v Prešernovi rojstni hiši v Vrbi (foto Branko Čušin)

pločniku, na trdnih tleh, je bil njen korak na moč negotov; kot da bi se ji tresle noge, se ti je zdelo. In res: od kolkov do gležnjev so ji noge narahlo podhrtevale pri hoji; zelo narahlo, komaj opazno sicer, a vendar.

Deklica je bolna, te je spreletelo in domislil si se latinskega imena te bolezn, ki se začne s tresenjem nog in hojo navznoter, konča pa v invalidskem vozičku. In potem si vso pot do pristanišča predstavljaj to deklico v invalidskem vozičku in samega sebe, kako potiska voziček. Pomlad je, v parku sta, odstreš ji lase z obraza in jo poljubiš. Deklica ti ovije roke okoli vratu in se hoče še in še poljubljati s tabo, drobne prsi ji burno poljejo pod bluzo, medtem ko ji nogi, njeni ubogi bolni nogi nemočno bingljata z vozička — v napoto vsakršni ljubezenski želji. A ljubezen se bo zgodila kljub temu — ali prav zaradi tega. Ljubezen ima rada ovire, ljubezen premaguje ovire. Še več — ljubezen je vredna svojega imena samo, če premaguje ovire...

Ko sem postavil piko na koncu tega lepoumnega stavka, sem začutil nekakšno nelagodnost, kot da me nekdo opazuje izza hrbta, se mi je zdelo. Zaprl sem zvezek in se ozrl. Prav sem imel: dve mizi za mano sedi, skozi zadnja vrata se je priplazil, tako da ga nisem mogel videti. Ravno je spet jedel, hitro si začne otesati drobtinice z jope, kot da sem ga zalotil pri nečednem dejanju.

»Kaj pa je?« ga vprašam.
»Nič, nič.« zajeclja in si z jezikom otrebi zadnje ostanke hrane izza zob.
»A je kaj narobe s tabo?«
»Zakaj?«
»Nekam zbeگان si videti. Imaš težave?«
»S čim?«
»Sam s sabo!«
»Me zajebavaš?«
»Ne. Samo vprašam.«
»Imam, če že hočeš vedeti. Jih ti ni-maš?«

»S sabo že ne — tale hip.«
»S kom pa potem?«
»S tabo.«
»Kaj pa ti hočem?«
»Nič. — Sem mar rekel, da mi kaj ho-češ?«

»Potem je pa vse v redu, ne?«
»Lepo bi bilo, ampak stvari niso tako preproste. Kaj imaš nocoj še v planu?«
»Nič. Spat grem.«
»To zasluži pohvalo. Lahko noč!«
Vem, da sem zoprni, a to mi je potrebno, da splavam iz sentimentalnosti, v katero sem zabredel pri pisanju svoje zgodbe.

... Vse to se seveda zgodi samo v tvojem srcu na poti od tramvaja do pristanišča. Nikjer drugje. Nobene ovire ne premaga, pač pa leno zaspi za obzorjem vek. In se spet vzdrami zdaj, ko to pišeš. In bo hitro spet zaspalo, ko boš odložil svinčnik. In bi se mogoče spet zgodilo, če bi deklico znova videl. V vsakem primeru pa — nobene ovire ne bo premagalo.

Zjutraj:
Kljub temu, da mi gre Ljubljancin na živce, ga ne ignoriram čisto do kraja. Od časa do časa se iz svoje ošabne samote ponizam dol k njemu, si izposodim od njega časopis, vprašam ga, koliko je ura, ali pa mu samo zarotniško pomežiknem z enega na drug konec palube. Brž pa ko se ujame na vabo, ko se mi hoče približati, ko se hoče zaplesti z mano v pogovor, ko že mahlja z repom od veselja, da si je našel popotnega tovariša, se spet potegnem v lupino in ga pustim na cedilu; jasno mu dam vedeti, da mi ni do družbe in tudi ne do njegove.

Ta hip se čisto v redu počutim v vlogi opazovalca: za nami je Hvar, potniki se v ležalnikih nastavljajo soncu, s slušalkami

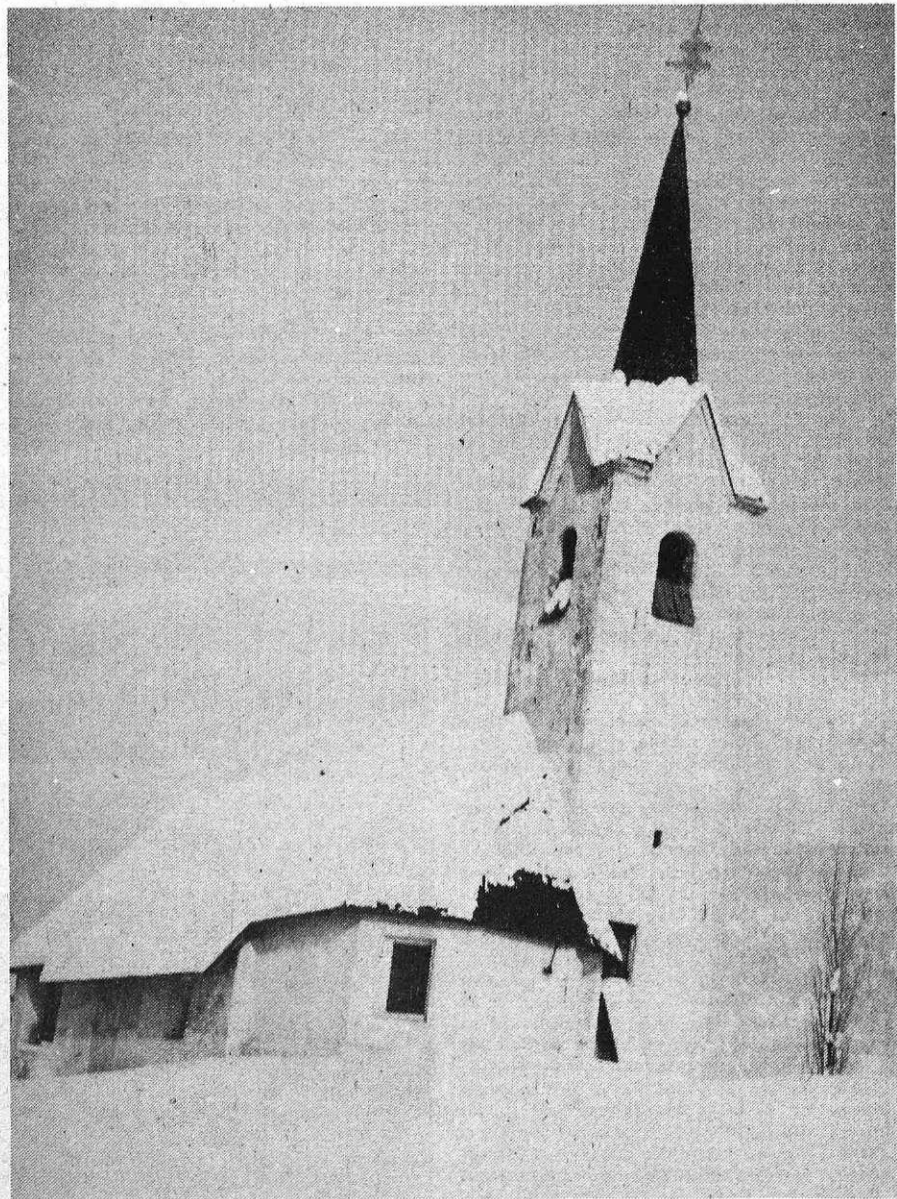
na ušesih se zibljejo v ritmu meni neslišne glasbe, obujajo spomine na svoja počitniška doživljanja in načrtujejo nova, potujejo s prstom po zemljevidih, študirajo turistične vodnike in z daljnogledi preiskujejo obzorje. Vse zaman: Amerika je že odkrita, Avstralija tudi; planet Zemlja ne skriva nikakih neodkritih celin več in tudi najmanjši otočki so že raziskani in vrisani v pomorske karte. Morje je mirno in krotko kot Blejsko jezero na pomlad in obala je ves čas na doseg očesa. Tu pustolovske duše res nimajo kaj iskati; ni morskih psov, ne kitov, ne gusarskih ladij, ki bi nas nameravale napasti in oropati — in vse, kar bi utegnilo zanimivega opaziti radovedno oko daljnogleda, so nagci na nudističnih plažah in v skritih zalivčkih.

Kolikokrat sem, zvit kot vprašaj v kal-daji ali pod bati Burmeistrovega motorja, ali malone utopljen v lastnem znoju pri čiščenju tankov, ali preklinjajoč noštroma, ki me je v nedeljo zjutraj po prekokani noči budil za pranje pajol, sanjari, da mi ne bi bilo treba delati in bi se prevažal po morju kot potnik, turist, poročevalec, pisatelj... Zdaj pa mi je že kar žal za tistimi

mornarskimi časi, ko smo res garali kot voli, pa smo se tudi znali zabavati v prostem času; ko smo se res kdaj sprli in še celo topli, pa smo se znali tudi pobotati in si odpustiti, kar smo si prizadejali. Da spoznaš morje ni dovolj, da se prevažáš na njem kot turist, da se za hobi potapljaš in namakaš trnek vanj. Da spoznaš morje, moraš na njem živeti, delati, trpeti; moraš biti ribič, mornar, svetilničar ali brodolomec. Nič ni lažjega kot posedati v ležalniku na krmi potniške ladje in metati izpraznjene pivske steklenice v morje — a tudi nič bolj nezanimivega.

Kmalu bomo pristali, galebi se že dolgo spreletavajo nad našo brazdo, potniki se živahno sprehajajo po palubi in hitijo pripravljati prtljago, jaz pa še zmeraj negibno ždim v ležalniku in čutim; nekaj v meni je umrlo. Ni mi ne do morja ne do Dubrovnika ne do črnogorskih hribov, v katere se odpravljam, ne do zgodbe, ki jo pišem, ni mi do nobene ženske in niti do sebe mi ni nič. Ta hip mi je mogoče samo do porcije čevapčičev in vrčka piva.

(Iz knjige Sol življenja, ki je izšla pri založbi Lipa v Kopru)

Sv. Marka v Vrbi (foto Branko Čušin)

v Črnomlju. Dva meseca pozneje je temu besedilo dal svoj napev Janez Kuhar, medtem ko ga je Radovan Gobec skomponiral novembra 1944 v Gornjem gradu, in sicer za pionirsko prireditev slovenske osnovne šole na osvobojenem ozemlju v Zgornji Savinjski dolini. Avtor je skladbo priredil tudi za izvedbo s klavirjem. Kot sedmega skladatelja naj omenimo Antona Lavrina, ki je besedilo skomponiral marca 1945, toda skladba ni bila objavljena.

Verjetno je Marija Drnovškova napisala Pionirsko kolo na prošnjo bratranca Marjana, ki je potreboval zase, pa tudi drugi skladatelji so jih potrebovali, pri-mernih besedil. Pobudo pa je pesnica našla tudi med samimi pionirji, saj so v svojih igrah začeli posnemati starejše tovariše — partizane. Za tiste čase si ne moremo misliti ustrenejšega besedila.

*Tine, Tone, Jurij, Meta,
pionirska to bo četa
in tovariši ostali,
kolo bomo zaigrali.*

*Tovariš Tine, ti boš Tone
in upravljal boš kanone.
Tovariš Tone, ti boš Tine,
na česti boš polagal mine.*

*In Peterček junak bo cel,
sam nosil bo topovsko cev.
Kurir bo Janez, jaz bombaš,
a Jurij bo poveljnik naš.*

*In Jelka nam bo komisarka,
perica naša naj bo Darka.
In kuhar bo sosedov sin,
zdravnik tovariš bo Martin.*

*To, mislim, je že cela četa.
Še bolničarka naj bo Meta.
In kot dobri partizani
orožje naredimo sami.*

*Zdaj pa v lozo brž hitimo,
da skrivače polovimo
in postavimo zasede,
da sovražnik naš se zmede.*

*Zdaj, tovariši, vsi v stroj,
da odpravimo se v boj!
Položaje zavzemimo,
pred premočjo ne zbežimo.*

*Postojanke razpodimo
in domove si rešimo!
Juriš, juriš nad sovraga,
jutri bo že naša zmaga!*

V poletju 1944 je bilo mnogo skrbi posvečenih zlasti izboljšanju učiteljskega kadra. Ker je primanjkovalo učnih moči, je odsek za prosveto pri Predsedstvu SNOS organiziral posebne pedagoške tečaje. Tak tečaj se je začel tudi v Tuševem dolu, in pozneje, ko je število gojencev preraslo prostorske zmogljivosti, v Dobilčah pri Črnomlju. Nujnost takih pedagoških tečajev se kaže tudi v tem, da se je za poletnim tečajem priredil v Dobilčah še en tečaj v pozni jeseni 1944. Tako je bila vsaj za silo izpopolnjena vrzel v pomanjkanju učiteljev.

Med predavatelji na tečajih v Tuševem dolu in Dobilčah je bila tudi Marija Drnovškova, ki so ji s pomočjo tedanjega predsednika krajevnega NOO Jožeta Šprajcarja, preskrbeli stanovanje pri Štruceljnovih v Tuševem dolu, kjer je ostala vse do osvoboditve, kljub temu, da so se morali zaradi nastavitve vodstva OZNE vsi nedomačini izseliti. Uživala je torej polno zaupanje. Zanj se je seveda potegoval njen poznejši mož Jože Šprajcar, kmet iz Tuševega dola, ki pa je bil med prvimi sodelavci OF v tem kraju. Kot takega so ga bili poleti 1942 aretirali Italijani ter ga najprej internirali na Rabu, pozneje pa v Viscu. Vrnil se je bil po kapitulaciji Italije ter opravljal dolžnosti krajevnega predsednika ter kot livar v novo organizirani livarni — predhodnici današnjega Belta.

Domačini v Tuševem dolu še danes pripovedujejo o Drnovškovi, kako rada je v prostem času poprijela pri vsakem kmečkem delu, celo pri okopavanju v vinogradu, kar je prav težaško delo. To je Šprajcarjevo mater prej ko slej udobrovoljilo, saj si ni mogla predstavljati, da bi se »gosposka« snaha spremenila v kmetico.

Osvoboditev je Drnovškova dočakala v Beli krajini. Toda tisti opojni prvi svobodni dnevi v maju 1945 je niso zadržali, da bi po tolikem trpljenju ne prišla uživat zmago-slavja v Ljubljano. Zavoljo tega je dobila od nadrejenih strog opomin, kar jo je potrolo, čeprav je vedela, da ne bi smela zapustiti svojega službenega mesta.

Tisti, ki so jo osebno poznali in z njo sodelovali pravijo, da je bila Drnovškova zanimiva žena, zadržana in zelo izobražena. Govorila je več jezikov, mnogo je brala, lepo slikala in imela je veliko smisla za glasbo.

Po osvoboditvi se je vrnila v Novo mesto, kjer je poučevala hkrati na meščanski šoli v Šmihelu in na gimnaziji v Novem

mestu. Tja se je bila vrnila iz Ravensbrücka njena sestra Martina, na kateri so nacistični zdravniki delali zločinske poskuse. Za posledicami je kmalu po vrnitvi umrla.

Življenje pa je kljub temu teklo dalje. Sledila je Marijina poroka s Šprajcarjem. Čeprav je on ostal na kmetiji v Tuševem dolu, sta si nekako začela spletati svoje gnezdo. Toda izreden napor pri poučevanju na dveh šolah, pa tudi že v času vojne, ni ostal brez posledic, ki so se končale z Marijino smrtjo v novomeški porodnišnici 20. februarja 1946. Kmalu za materjo je umrla tudi novorojenka.

Naj ji bodo te besede posvečene v skromen spomin, saj tudi zanjo veljajo besede Borisa Kidriča:

»Naj napiše naša narodna zgodovina, da narodne osvoboditve ni prinesla samo puška naših borcev, ni je prinesla samo oborožena borba naših mož, da jo je prineslo tudi popolnoma enakovredno, enakovredno delo naše žene...«

Ana Staze

POSVEČENO BODI TVOJE TELO

hočem se prebujati med tvojimi rokami vsako jutro, te vznemirjati, se te dotikati vsako jutro znova, ali je to ljubezen ali sla, hočem te ljubiti, pa čeprav za Sarajo, tri-stopetinseddeset dni v letu, ali je to ljubezen ali razbitje samote, (ali je ljubezen umik iz samote), hočem čutiti tvoje ihtave prste na svojih norih prsih, hočem, ali je hoteti ljubiti? na ulici ustabljam mimoidoče, zamišljene in take, ki hitijo, oprostite, sprašujejo, ali ste zaljubljeni, maj je, ali občutite ta opevani mesec ljubezni, sprašujejo, poulične male ankete so zadnji čas zelo popularne, izvajajo jih mladi intelektualci in se brezposelno smehljajo, pri tem mi tiščijo mikrofoni pred moja vročična usta, ste zaljubljeni, še čutim konice njegove ihtavosti in ne vem, kaj naj odgovorim (?), grem v napad, kaj je ljubezen, tiho vrnem vprašanje, kaj pa je ljubezen, sem že glasnejša, retorično vprašanje, hočem te vprašati, ali ti je lepo in kako lepo ti je, ali me boš držal za roko, ko me boš spremljal, ali boš ves dan mislil na mene, samo na mene, ali bova jutri spet skupaj, pojutrišnjem, popojutrišnjem, osem dni v tednu, šestinsedemdeset dni v mesecu, duši me od vprašanj, duši do molka in čez, če si mi všeč, prekineš nemost mojih vprijočih vprašanj, molčim, mala anketa je lepo uspeša, predvajali so jo na radiu, na prvem programu, deset minut čez šest, zjutraj, moja zbeگانost, moja retorična vprašanja so zbrisali s traku, obdržali so same uravnovešene odgovore, zaljubljeni so in srečno poročeni na novo doživljajo ljubezen, zakaj sem s teboj, ne vem, morda, ker ni vedno prijetno biti sam, (ali je ljubezen razbitje samote ali za to zadošča že sla), čutim tujost svojega odgovora, skoraj lažnivost, words don't come easy to me, prihajajo besede, neumne, polovične, nikogar ni, ki bi jih zbrisal, izrezal, uničil, nado-mestil z uravnovešenimi, celimi besedami, poslušava pesmi from the every stage, razmišljam, da sva slaba igralca, preslaba za to igro, love is just a four-letter word, poslušam, hočem oditi, oditi, vem, jutri ne bova več skupaj, ne pojutrišnjem, vseh šestinsedemdeset dni v mesecu bom preživela sama, želim oditi, preden boš rekel, love is just a four-letter word, želim oditi in vem, ne boš me držal za roko, ko me boš spremljal, nikoli več se ne boš dotaknil moje roke, ne moje samote, dežuje, praviš, vem, odhajala bova vsak pod svojim dežnikom in ne bova govorila, s prsti skušam oblikovati moje nore tesnobne prsi v nekaj bolj lepega, bolj tvojega, manj tujega, iz-

mikajo se tvojemu hotenju prestrašene, (ali boš ljubil moje prsi tudi takrat, ko bodo samo še odrezana kepa mesa), and her name was annabel lee, božáš me in vse je skoraj kot ljubezen, ali lahko živite brez ljubezni, so me vprašali, ne vem, zdi se, da živim, ampak ne bi pustila, da mi zarežejo v noro občutljive prsi, da me pustijo golo in samo, še bolj golo in še bolj samo, da mi vzamejo njegove skoraj ljubeče dotike, ne bi dovolila, ne bi, stojim pred ogledalom, se božam, me je groza, ne bi mogla, ne bi dovolila, da mi vzamejo prsi, nežnost in dotike, čeprav včerajšnje in boleče nepopolnoljive, ne, ni vse humanost, na kar pri-segate, ni humanost, da bi mi hoteli za vsako ceno razvleči življenje, ni humanost, da bi me hoteli pustiti samo s trebuhom in skupinskimi terapijami, ali bi bilo to življenje ali je to ljubezen ali sla, and so, all the night-tide, I lie down by the side, in če je ljubezen, ali si jo sploh želiš, love is just a four letter word, to ni res, to ne more biti res, čutim v svojem telesu, napolnjenim z ihtavimi dotiki in dušljivimi vprašanji, to ni res, hočem oditi, moram oditi, spremljaš me, v eni roki držim dežnik, v drugi ničesar, včasih rečeš kakšno besedo, tujo besedo, we are aliens in the street, kmalu ti bo žal in moje prsi bodo kepa krvi, and her name was annabel lee, peljem se domov, mrazi me, še bolj sama sem kot včeraj, še bolj tuja, še bolj zbeگانih vprašanj, tudi danes bi jih zbrisali s traku, jih uničili, da ne bi motili trdnih odgovorov ostalih anketirancev, ali ste zaljubljeni, kaj vam pomeni ljubezen, ne vem, res ne vem, ampak nena-doma, nena-doma kot vstajenje ali razsvetljenje, nena-doma se občutim, vso se občutim s tvojimi ihtavimi (skoraj) ljubečimi dotiki, ponavljam jih, polzim si čez rame, čez prsi potihoma, ponavljam tvoje tanke dotike, se lovim čez rebra do bokov, občutim sebe, tebe, (skoraj) srečna sem, imam se, vem, vem, da sem, vem s (tvojim) mojim telesom, čutim svoje mehke roke v tvojih, odložim branje, vse črke odložim, ki nizajo besedo ljubezen, odložim vso žalost, nena-doma, nena-doma, se zagledam v visoki popoldan, zelo svetlo je, ves prostor napolnjujeva, vso svetlobo, ves čas, vseh šestinsedemdeset dni, nekaj častiljivega je v tem, je v vsem, nena-doma, nič božanskega ni v tem vstajenju mojih (s tvojimi prosojnimi dotiki) živih prsi, nena-doma vsa dušljivo tesnobna vprašanja iztirijo v dihaajočo molitev posvečeno bodi tvoje telo.

»OBROČ« IN »PIONIRSKO KOLO«

Če se bo kdo kdaj namenil iz obsežnega opusa umetne partizanske pesmi izluščiti od lepega najlepše, se bo nedvomno ustavil ob dveh pesmih Marije Drnovškove. To je »Obroč« in »Pionirsko kolo«, ki gotovo sodita v izbor najlepšega. Prva pesem z vso epično silo pripoveduje o četici partizanov v sovražnikovem obroču, o neenakem, a zmagovitem boju, druga pa o življenju pionirjev, ki so v svoje igre vnašali vse, kar so se naučili pri starejših tovariših — partizanih.

Kdo je bila Marija Drnovšek?

Po italijanski kapitulaciji septembra 1943 so mnogi mladi Novomeščani odšli v partizanske brigade. Začutili so, da je njihovo pravo mesto v vrstah bojujočega se ljudstva. Zdaj, ko je en sovražnik na tleh in razorožen in klavrn odjaha, osramočen od morja zla in zločinov, ki jih je storil nad nedolžnim ljudstvom, je znenada zaživel svetlo upanje, da ni več daleč konec tako krvave vojne, in da bo ta konec prinesel zmago in svobodo. Le dober strateg je tedaj lahko predvideval, da konec ni tako blizu. In res je sovražnik s kljukastim križem, ki je dotlej izvajal svojo strahovlado na Štajerskem in Gorenjskem, kmalu nato preplaval z ognjem in mečem od Gorice do Kolpe. Da so tu, so naznanili tudi z bombardiranjem vseh večjih krajev. Novo mesto so močno porušili že 14. septembra, kar je terjalo tudi precej človeških žrtev.

Med mladimi Novomeščani, ki so tiste dni odhajali k partizanom, je bilo tudi drobno krhko dekle — Marija Drnovšek, učiteljica iz Novega mesta. Hitro je pokazala pripravljenost prijeti za vsako delo. Bila je pridna kakor mravlja — menijo o njej njeni tovariši. In tako je postala kuharica v Cankarjevi brigadi. Čeprav je bila šibka in krhka in je težko prenašala napore partizanskega življenja, se ni otepala nobenega dela. Tudi se je popolnoma vživela v novo okolje. Med njo v dolenskih hostah in domačimi, zaprtimi v ograje mesta in ujetimi tudi v mnoge težave in bridkosti, ni bilo »nobene gazi, nobene vezi«. Še za skladateljico Marjana Kozino niso vse do maja 1945 vedeli, če je sploh še živ, kar so zvedeli šele iz poročila tržaškega radia v maju 1945. Tudi o »kuharici« Mariji niso ničesar vedeli. In kdo bi tedaj dejal, da bo prav to dekle napisalo besedilo za Obroč, eno izmed najlepših partizanskih umetnih pesmi.

Marija Drnovšek se je rodila 19. maja 1905 v Novem mestu. V osnovno in deloma v srednjo šolo je hodila na Dunaju, kjer so pred prvo svetovno vojno in med njo živeli njeni starši. Njena mati Minka je bila namreč hčerka znanega profesorja zgodovine in geografije, politika in publicista Frana Šukljeta (1849—1935). Le-ta je svojčas živel na Dunaju kot dvorni svetnik in ravnatelj Državne založbe šolskih knjig. V letih 1908—1911 je bil kranjski deželni glavar, ki pa se je po ostavki umaknil iz političnega življenja in se naselil v Novem mestu.

Tedaj, ko je Fran Šuklje še bival na Dunaju, mu je gospodinjala hčerka Minka. V hiši so se radi in pogosto zbirali slovenski študentje, ki so študirali na Dunaju. Med temi je bil tudi Karel Drnovšek, doma iz Rake na Dolenjskem, ki je študiral gospodarske vede in se pozneje zaposlil kot prokurist v neki angleški banki. Tako sta si tudi Drnovšek in Šukljeta Minka zgradila svoje družinsko gnezdo na Dunaju. Ker ju je vsakdanji kruh priklepil na tedanje prestolno mesto, sta bila prisiljena ostati z otroki v tem stradalajočem mestu tudi med prvo svetovno vojno. To ni ostalo brez posledic. Leto dni po vojni je oče Drnovšek

umrl, mati Minka se je z otroki preselila k Šukljetovim v Novo mesto.

Marija se je bila medtem razvila v lepo, prijetno dekle. Otroci, njena bližnja tovarišija, so ji rekli Sneguljčica. Bila je drobne postave, imela je lepo rezan obraz, črne oči in lase. In bila je gimnazijka, saj je nadaljevala šolanje na novomeški gimnaziji. Toda težke gmotne razmere, v katerih se je znašla mati vdova, so pritiskale tudi na Marijino šolanje. Zato je v sedmem razredu gimnazije — njen sošolec je bil njen bratranec Marjan Kozina — prekinila redno šolanje. Na izpite in maturo na učiteljsko v Ljubljani, ki jo je opravila čez leto dni, se je pripravljala privatno. Na gimnaziji in na učiteljsko so profesorji ugotavljali njeno izredno nadarjenost.

Službo učiteljice je najprej nastopila na osnovni šoli v Šmihelu pri Novem mestu, nakar je čez leto ali dve službovala nekaj let v Birčni vasi. Toda njena nadarjenost in tudi stremljenje po večjem znanju jo je pripeljalo do odločitve, da ne sme ostati sredi poti. Zato se je vpisala na višjo pedagoško šolo v Zagrebu in jo tudi uspešno končala. S tem si je pridobila znanje predmetne učiteljice. Poslej je poučevala na meščanski šoli v Novem mestu vse do odhoda v Cankarjevo brigado.

Povedali smo že, da je Marija pogumno prenašala tegobe in napore partizanskega življenja kot kuharica v Cankarjevi brigadi. Toda tu je bila nadomestljiva, medtem ko je v prosveti in šolstvu občutno primanjkovalo strokovno usposobljenih ljudi. To so zlasti ugotavljali na kongresu slovenskih kulturnih delavcev, ki je bil 4. in 5. januarja 1944 na osvobojenem ozemlju v belokranjskem Semiču, kjer so položili temelje novemu šolstvu in ljudski prosveti. Zlasti šolstvo je bilo popolnoma na tleh, šole so bile povečini razdejane, učitelji so bili v brigadah ali pa se še niso bili vrnili iz internacije. Šolo je bilo treba postaviti znova domala v vseh vaseh. Tako je bila tudi Marija ponovno dodeljena svojemu poklicu in poslanstvu. Prišla je v Črnomelj, v središče belokranjskega osvobojenega ozemlja z nalogo, da bo pomagala organizirati partizansko šolstvo. Tega dela se je lotila z velikim pogumom in veseljem. Hodila je od vasi do vasi in postavljala na noge šole — nova žarišča ljudske prosvete. Zbirala je več ali manj usposobljene učitelje, jih poučevala in preoblikovala. Na posebnih konferencah in v študijskih krožkih so obravnavali aktualna šolska in politična vprašanja.

Na takih potovanjih po belokranjskih vaseh se je po naključju srečala z bratrancem in skladateljem Marjanom Kozino. V pogovoru ji je zaupal svoje skladateljske želje po za uglasbitev primernem novem in ustreznem besedilu. Potrebe po novih skladbah so se kazale na vsakem koraku, saj so jih potrebovale kulturniške skupine po brigadah, v Črnomlju je bilo ustanovljeno Partizansko gledališče. Vse je terjalo primernega gradiva za nastope in kulturne prireditve. Umetniška beseda in glasba je tudi v vojni imela svojo magično moč.

Čeprav je Marjan vedel, da Marija ni nikoli, tudi v gimnaziji ne, kazala kakih pesniških navdihov, jo je kljub temu naprosil, naj mu napiše kakšno besedilo, ki ga bo z veseljem uglasbil. Že čez nekaj dni je dobil v roke pesem »Obroč«. Marjan je bral in radost mu je kakor ob velikem odkritju preplavila obraz:

*Fantje, petnajst nas je,
petnajst partizanov,
in njih je samo — tristo,*

*tristo ciganov.
Tristo jih trepeče.
Strah nazaj jih vleče ...
A mi nanje!
Juriš! Juriš!*

*Dan bo vroč.
Ozek je obroč,
a treba je proči!
Proč od tod!
Švoboda povsod,
le tod, le tod
jeklen obroč.
Boj bo vroč.*

*V strelce, v zaklon!
Vsak se postroji,
vsak se podvoji,
vsak se potroji!
Puška postane mitraljez
in vse počez
kosi, mori, kosi!
Puška postane top
in vsenaokrog
kakor snop
pada sovrag.*

*Iz zaklona se dvigne Srnjak:
Juriš, juriš, juriš!
In tedaj strelci
vsi kot vrelci
moči in poguma
do brezuma
— kajti širok je obroč —
se zapodimo,
navalimo
z bombo, z nožem, z roko
vanje, kakor kdo more.
In brez opore
njih tristo
kot mehko testo
se vda le toliko,
da potisnemo skozi.*

*V tihi lozi
potem se preštejemo
in se veselo nasmejemo:
petnajst nas je še!*

Marjan je zlahka ugotovil epsko lepoto in nazornost ter izpovednost te pesmi, ki opisuje potek boja v sovražnikovem obroču. Besedilo mu je kar samo ponudilo melodijo. Besedilo in glasba sta se zlila v čudovito skladje in s tem tudi v eno izmed najbolj uspešnih partizanskih moških zborovskih pesmi s samospevom za tenor in bas. To je bilo v Vojni vasi pri Črnomlju julija 1944.

Kot je bilo besedilo Obroča živo in ritmično, razen tega pa vsebinsko bogato, ki je poveljevalo partizansko junaštvo in zasmehovalo pogum »samo tristo sovražnikov«, tako ga je Kozina nedosegljivo uglasbil. Prav zaradi tega še nihče drugi od skladateljev tega besedila ni poskusil uglasbiti, ker je že vnaprej vedel, da ga ni mogoče izrazno in umetniško preseči.

Drugače je bilo s Pionirskim kolom, drugim besedilom Marije Drnovškove, ki ga je uglasbilo, seveda vsak na svoj način, kar sedem skladateljev. Prvi, ki se je lotil tega besedila, je bil Dragotin Cvetko, in sicer ga je uglasbil že v februarju 1944. Na pobudo Marjana Kozine je pesnik in skladatelj Milan Apih junija 1944 v Srednji vasi pri Črmošnjicah besedilo nekoliko dopolnil in ga uglasbil. To varianto so si kot najustreznejšo izbrali otroci in učitelji šole v Semiču. Ta je pozneje tudi obveljala in bila nastisnjena v partizanskih pesmaricah. Isto besedilo sta julija 1944 uglasbila Marjan Kozina in Vojni vasi in Ciril Cvetko

PESMI
ZA ENO VELIKO KANGO

Ob 1. rojstnem dnevu

Kanga

*Kanga je kraljevska beseda,
kraljevsko ime:
kralj Miha
z njo vse pove.*

*Kdor kango razume,
čarobno doume:
besedo besed,
ki pomeni ves svet.*

*Kanga je knjiga.
Kanga je misel.
Kanga je cesta.
Kanga je most:
Po njem prideš
k sebi v vas,
kjer spoznaš,
da si ena velika:
kanga*

Ja, v graščini
pri teti Sabini ...

*Ja, v graščini
pri teti Sabini
(kjer naš mulček Sneguljček
vsak dan službeno spi)
se godijo čudne reči ...*

*— Nekega dne
se ta mulček Sneguljček,
poln ljubezni,
na sneženi dvor napoti:
da s sladkim poljubom
Sneguljko zbudi —
šepečejo palčice ob njem,
vidno nevidne očem.*

*— Sneguljček in Sneguljka
bosta pomagala ljudem,
ko bo od strašnega hrupa
svet gluha in nem —
šepečejo palčice ob njem,
vidno nevidne očem.*

*Ja, v graščini
pri teti Sabini
(kjer naš mulček Sneguljček
vsak dan službeno spi)
se godijo čudne reči ...*

Med je in ni

*litje, jej,
itje, jej,
očka poglej:
fantka ni, ni,
fanteke je, je,
fantka ni, ni,
fanteke je, je ...
litje, jej,
itje, jej,
mamica poglej:
fanteke je, je,
fantka ni, ni,
fanteke je-je,
fantka ni-ni ...
Fanteke med
je in ni
sladko zaspi.*

Uganka

*Sredi zime pase kravice,
brez kravic in brez travice,
na odeji snežno beli
mamici veseli ...*

Ročica ne doseže

*Ka-ka-ka ...
ročica ne doseže
konca sveta,
četudi ima na
na koncu prstkov oči
in je na robu sveta
polno lepih stvari.
Ka-ka-ka ...
ročica ne doseže
konca sveta.*

Kdo je smrkav smrkavec

*Smrkav smrkavec
je očka,
če objame Mihca
in ga spremeni v kihca:
z rdečim nosom
in škropilnico ...*

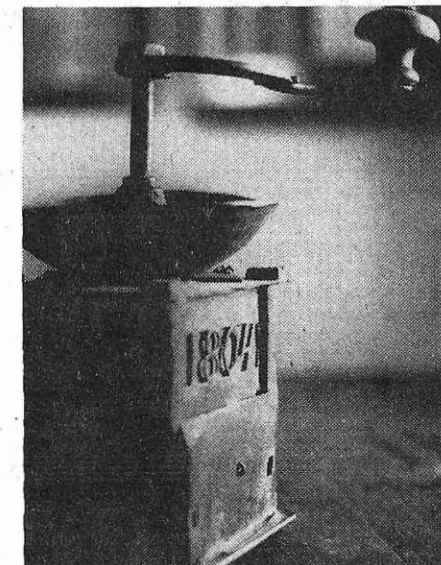
Naš fantiček

*Žabek,
raček,
v mlaki,
v jezeru
in pod oblaki —
naš fantiček.*

*K regicam je šel po RE.
H gagicam po GA.
Miha-žabek:
lega, lega, le ...
Miha-raček:
gaga, gaga, ga ...*

*Žabek račka se boji.
Raček žabka ulovi ...
Miha se hudo ujezi:
Lega-lega-gagaga ...!
Jaz pojedel bom oba!*

*Žabek,
raček,
ptiček:
srači raček,
rači sraček —
naš fantiček,
vкуп je sklical vse,
ki jejo se ...
in sporočil,
da tako ne gre,
ker je svet za vse,
ki ne sračijo se:
za prazen nič ...*

Kavni mlinček iz leta 1804 v Prešernovi rojstni hiši v Vrbi (foto Branko Čušin)

gospod lenart,
gospod ludvik

*gospod lenart, na moji levi rami spodaj
sedi mačka,
nima smisla, da polagate svoje lepe
prste tja,
res ne,*

*gospod lenart, vem, ranila sem vas
s konico najdaljšega noža,
ampak kdo je kriv, kako naj bi ravnala,
ko ste me križali,
jaz nisem kristus, jaz norim ob bolečine,
jaz ne odpuščam,
jaz ne klonim na križu, jaz ne povešam
glave,*

*mene noben bog ne bo potegnil k sebi,
jaz moram sama vstati,
jaz kričim, jaz se branim, jaz napadam,
sami ste krivi,
vedeli ste, dobro ste vedeli, da
nisem bog,
gospod lenart,
ali veste, kdo sem,*

kdo sem?

*motite se, gospod lenart,
lepe prsi imam, ampak nisem ženska,
mehke prsi imam, ampak nisem mati,
spogledljive oči imam, ampak
nisem kurba,*

*nisem
nisem
nisem,*

gospod lenart! vi se motite,

*gospod lenart, gospod ludvik,
(vseeno)
vaši tanki prsti me vznemirjajo,
(gospod lenart, gospod ludvik,
vseeno)
vaši tanki prsti*

*gospod lenart, gospod ludvik,
(kdo to razloči)
ugaja mi vaš deški obraz, čeprav ni vaš,
(kdo to ve)
ste princ iz daljne dežele,
ludvik XIV. v tretji inkarnaciji ali —
(kdo bi to vedel)
vaš obraz mi ugaja, čeprav (ni) vaš,
(niž zato, nič zato)*

*gospod lenart, kaj bi radi, kaj želite,
gospod lenart (gospod ludvik,
gospod L...)*

*odhajate
francija, indija, amerika,
čemu ta potovalna mrzlina,
v svojem lepem hrbtu imate vendar nož,
počakajte, kam odhajate,
izrula ga bom,
izpila gnoj, obližnila rano,
gospod lenart, gospod ludvik,
kaj bi radi, kaj želite,
pojdite, gospod lenart, pojdite,*

*gospod lenart, kje se potikate nocoj,
ali se potikate,
ali pijete, ali (me) ljubite, ali polzite
v špranjo nekega dekleta,
ste ji vseč, svinja,
ali jočete, ste zasanjani,
ali se bojite, ali sanjate obešene mačke,
šla vam bom čez prsi, po dolgi roki
do svetlih las,
vse vaše rane bom na novo odprla,*

*za nov prt, prozoren, neblagoslovljen od
koga,*

Pogovor v gostilni je dobil čuden prizvok. Šepetajoč, krhek se je lomil v napestosti in navdajal goste s srhljivo slutnjo, da bo kmalu počilo. Vajeni nosovi so duhali pretep. Po smeri, kamor so se obračali, je bilo mogoče razbrati, da preti nevarnost gostoma v kotu. Deklet navadno niso pretepli, zato je nevarnost, da mu jih naložijo zvrhano mero, pretila Janezu.

No, v tem ni bilo nič posebnega. Gostom se je zdelo, da so dobili premalo za svoj denar, če se ob nedeljah proti večeru ni izcimil pretep. »Dolgčas,« so govorili, »kot ob pogrebih, če ne igra godba.« Pretep so torej lahko zatrdno pričakovali. Edino, kar je nekoliko osupljalo: Janez ni kazal strahu.

Tega niso mogli razumeti. Zato so prekršili obredno vzdušje in se pogovarjali o čudnem obnašanju pripenca Janeza glasneje, kot je to zahteval dober slovenski običaj. Kljub tej motnji je troje omizij vaških fantov kazalo, da potrebujejo samo še iskrico, majhen vzgib. Potlej bodo z vsem trdim, kar je pri roki, ali so si medtem pripravili, krepko zmeščali butico priskutnemu vrinjencu. Ni mu dovolj, da je omrežil vaško lepotočilo Milico, prišel je celo v njihovo gostilno izzivat. Pripoveduje ji vesele zgodbe in se potlej razposajeno smeja. Brez posebne pronicljivosti je bilo mogoče ugotoviti, da Janezov brezskrbni smeh najhujše draži rdečelasca. Hrupno se je nacejal z vinom, preteče boljšal v Janeza in se hkrati trpeče nasmihal Milici, svojemu bivšemu dekletu.

V ta dovolj značilen okvir nista sodila dva dolinca. Pravzaprav bi morala sedeti za mizo v kotu, z Janezom, da bi tako dodala nekaj teže njegovemu izzivanju. V gostilni se Janez in Milica niti poljubljala ne bosta, zato bi ju družba ne motila. Potlej, no, se ju bosta že znebila. Zato se je ponujal sklep, da so vsi trije fantje iz doline le bežni znanci, ki si v hudem ne bodo pomagali. Verjetnost je bila toliko večja, ker je bil prvi, Slavko, vitez, gladkih, gosposkih potez, izjemno lepo oblečen. Očitno ne bo želel u pretepu skvariti lepih oblačil. Govori nekam zviška, zelo umirjeno, z odtlenkom posmeha in naveličanosti. Drugi, Nandek, okrogloličan, z nesrečnim otroškim obrazom, ki ga moške poteze nikoli ne bodo dovolj zbrisale, se muzajoče smehlja. Redki lasje, položeni vrh glave, prečka, prevelik volzel kravate, ki odraža slab okus, lenobno gibanje. Vse kaže, da je po nesreči zašel v gostilno. Le na trenutke oster približek, široke dlani, ki jih skriva pod mizo, bi ta krotki vtis lahko skregile.

Kakor sta videti nesrečen par, eno skupno lastnost le kažeta: pijeta s takšnim užitek, da bi ju podjeten gostilničar lahko uporabljal za vabo pivcem. Po vsakem izpitnem kozarcu, ko vino mehko zlijeta po grlu, se jima obraza za hip zresnita, potlej pa sprevržeta v blaženost. Videti je, kot bi med pitjem zbirala, seštevala vtise o vinu, dokler si odobravajoče ne prikimata.

»Dobro cukneš,« navdušen zavzdihne Slavko in z glavo pomigne proti steklenici cvička, ki se je še drži belkast rob drobnih mehurčkov.

»Trežno truplo,« se namuzne Nandek. Krotke oči se podjetno zableščijo, dokler jih ne zalije sram. »Moj stari se je rad hvalil. Ni bilo veliko stvari, na katere bi bil lahko ponosen. Nandek se mi je posrečil s tako malo truda, da bi otroke še rad delal. Prijeten popravek, a kaj, ko moraš otroka potlej tako dolgo spravljati h kruhu. Staremu je bilo všeč, kar je nastalo. Po mojem pa ga je polomil, kot pri drugih stvarih.«

Slavko se je prizanesljivo smehljaj. Vlečeš me, zanalasč si daješ nižjo ceno. Še

bolj kot stari si ponosen na svojo moč, zvitost, si je potihoma mislil. Čakaš na hvalo. Nikar od mene. Raje užgem, kot pohvalim. Za nekaj zavitih gub v možganih sem le na boljšem od tebe. Z glavo je pomignil proti mizi v kotu in se vprašujoče namrščil.

»Prismodetu precej slabo kaže. Se bova vmešala, da fantom pokvariva veselje?«

»Bo kazalo,« je lenobno zamrmral Nandek in žalostno gledal prazni kozarec. »Toliko bi počakala, naj mu od strahu zamrzne rit. Zakaj se, bedak, obesi na dekle, ki jo prešnji še ni izpustil. Kot da ne bi bilo drugih? Edino kar me hudo jezi: gobec pesjanski čvrsto računa z nama! Če me ne bi prehudo srbel dlan, pustil bi ga na cedilu. Nalasč.«

Slavko je nemočno stresel z rameni in zavijal oči, kot da žensk ni mogoče razumeti. Nandek k temu ni imel kaj dodati. Zato je natočil vino v kozarca in pomignil Slavku. Nov, kratek obred neskajenega veselja.

Debeluškast fant pri šestnajstih je boleče gledal novo klavirsko harmoniko. Ni bilo mogoče ugotoviti, česa ga je bolj strah: pretepa, nevarnosti, da bi mu poškodovali mehove ali igranja. Odlasal je in birt Potrata ga je moral z vse bolj glasnimi klici spodbujati, da je naposled zaigral.

Nandek je razširil usta proti ušesom, kot bi pil ciknjeno vino in trpeče gledal Slavka.

»Takš se mi zdi: poslušam mesarja, ki žaga kosti.«

»Zal je tudi na takšno glasbo mogoče plesati,« se je nakremžil Slavko.

»Moj sosed,« je nekoliko boljše volje naglo dodal Nandek, »je od veselja, ker je kupil star radio, plesal celo na poročila. Tangol!«

Slavko je kimnil, da verjame, kar je nekoliko poparilo Nandka, ki je pričakoval ugovor. Vendar je Slavkov pozornost pritegnil rdečelasce. S hrupnim vzklikom je zgrabil na pol odpito litrsko steklenico in jo naglil proti ustom. Ni si prehudo zmočil srajce. S hrbtom dlani si je bahavo obrisal usta in se odmajal proti mizi v kotu. Z ošabnim gibom roke je pomignil Milici, da bosta zaplesala. Milica se je ogorčena obrnila k Janezu.

»Boš dovolil temu rdečkarju, da me žali?« je ogorčena zacepetala.

Z okrogloličnim, pordelim obrazom, kjer je v svetlo modrih očeh lebdel nagajiv posmeh, se je Janez obrnil k rdečelascu.

»Ne zameri, zaradi slabega igranja na harmoniko nisem slišal, da si me poprosil, če lahko plešeš z Milico. Ponovi še enkrat.«

Fant je divje poskočil in zagrozil s pestmi.

»Nisem prosil in ne bom! Le z Milico bom plesal.«

Janez je počasi vstajal. Ni ravno vzbudil strahu, vendar je vsak lahko ugotovil, da je kljub debelušnosti krepko raščen.

»Pri nas v dolini imamo navado, da poprosimo fanta, če bi radi plesali z njegovim dekletom. Ne vem pa, kako je pri vas v hribih?«

Zgajajoči, vse glasnejši vzkliki so kazali, da so mladi užaljeni. Vasica je bila slabih dvesto metrov nad dolino; večina fantov si je v tovarni služila kruh in so bili bolj delavci kot kmetje. Zato sta besedi hribovec, kmet imeli v njihovih pogovorih žaljiv pomen. Tudi vsi dolinci so bili v prvem, drugem rodu s kmetov. Večinoma iz hribovitih zaselkov, iz osamelih bajt v vrtačah, kamor je sonce redko posijalo.

Rdečelasce, spodbujen z vpitjem, se je preteče nagnil proti Janezu in mu pred obrazom mahal s pestmi.

»Pobec, za gobcanje boš tepen,« je preteče ponavljal.

»Za zdaj me še ne boli preveč,« se je posmihal Janez in z zgovornimi gibi kazal, da je telo še nenačeto. »Ti le mahaj, bom že zdržal. Edino malo se umakni. Zakril si mi harmonikarja. Ne vem, mu je kdo zamenjal glasilke, prste ali ušesa. Pošastne glasove spušča iz meha. Čudno, nihče drug noče plesati na takšno glasbo, le tebe mi-ka.«

Rdečelasce je stegnil roko in hotel zgrabiti Milico za zapestje. Ni mu uspelo. Z rokami za hrbtom je Milica zoprno vresčala.

»Poslušaj, z opeko kriti fant,« se je sprenevedal Janez in ga posmehljivo gledal. »Če boš nasilen, te bom moral kresniti po betici. Tako ti bom zrihal hruško, da ne boš nikomur več podoben. Kvečjemu stršilu.«

Bojevitejši fantje so stopili izza miz in pripravljeni čakali prve klofute, kajti vse naslednje so bile po njihovem prepričanju — dovoljene. Nandek je komaj zaznavno pomežiknil Slavku in vstal. Tiho je odrinil stol in se med gručo prerinil do rdečelasca. Ko je fant dvignil roko, da bo udaril Janeza, ga je Nandek zgrabil za ovratnik suknjica in hlače ter ga v dolgem zamahu vrgel skozi odprto okno. Potem je nedolžno gledal osuple fante.

»Pretepa nimam rad,« se je zlagal in se nakremžil. Njegov obraz je močno spominjal na svetniško podobo. »Ničesar bolj ne sovražim kot pretep. Zdaj, ko sem tega poslal na hladno, bo spet mirno.«

Fantje so se zbegani razočarano spogledali. Nekdo je hudo skvaril igr, to so čutili; niso pa vedeli, kako bi jo nadaljevali.

Nizek, čokat fant, se je prvi oglašil. Divji je gledal Nandka in mu grozil s pestjo: »Tebe se ni dotaknil pa si ga zagnal skozi okno...«

»Nagnetli ste se sredi sobe. Zdaj pa se jezite name, ker sem tečeža po bližnjici poslal na vrt. Zakaj se niste umaknili, da bi ga vrgel skozi vrata?«

Fant je zbegan s pogledom iskal pomoči in sveta pri fantih. V zvizvanjih, prepiru so kričali, ta čudak pa je videti prijazen in spravljiv. Zbeganost je pregnal sunek od zadaj, ki je potisnil čokata naprej.

»Vmešavaš se, kjer ni treba. Sam si kriv, če boš tepen. Tebe nismo hoteli, ampak ker sitnariš, boš dobil svojo mero.«

Nandek je mirno stopil naprej. Niti trohica jeze mu ni šinila v obraz. Tudi spregovoril ni, le njegova levica je šinila proti čeljusti bojevitiga fanta, ki je omahnil na tla.

»Če mi kdo grozi, postanem slabe volje. Tak sem že od rojstva,« se je upravičeval Nandek. »Ne zamerite, fantje.«

Zdaj je v gruči zavrelo. Gostilna je bila zaradi gosto postavljenih miz natrpana, zato niso mogli navaliti vsi hkrati. Po dveh slabih skušnjah nikogar ni mikalo, da bi kot tretji preizkušal srečo.

»Po njem! Premlatimo ga kot garjavo mačko,« je vpil dolgin iz druge vrste in preteče mahal s pestjo.

Slavko, ki je stal za gručo, je potrepljal dolgina po rami. Ko se je dolgin jezen ozrl, ga je močan udarec spodsekal, da je telebnil na tla. Tega drugi niso opazili. Njihovo pozornost je vzbudil rdečelasce, ki je že v veži kričal: »Čreva na plot! Prostor, da mu spustim kri.« V gostilno je privihral z dolgim kuhinjskim nožem. Dekleta so zavresčala in se pognala k steni. Fantje so se umaknili in strmeli v Nandka. Zato niso opazili, kako je Slavko s strani brenil rdečelasca v koleno, da je kriknul, se povil in tipal za bolečino. Brež odpora je pustil

PESMI

1.
Srce moje je
vesoljna uganka,
še meni neznanka!
Zdaj svojo žalost
ljubosumno vase zapira,
s tančicami temnimi
samo sebe zastira,
zdaj zanori, zakipi,
in pesmice svoje
med oblake podi.

2.
Zbudi se, poet,
v mojem srcu zaklet,
vse tiste pesmi zapoj,
ki si pel jih nocoj,
ki jih pišeš noč za nočjo
v črno temo.

O, boleš življenja,
zlij se s pesmijo,
ki mi jo srce šepeta
v neprespanih nočeh!
O, radost življenja,
prelij se v pesem,
ko sok spoznanja,
kot ogenj v mojih očeh!

MRLČ S HOSTIJA

Ži daunę ja žwęw u Rutęh an mwad puof, k' ja usaka nuoč wahtau wes. Ana nuoč ja šu u turm, da f' tãma wahtau. K' ja špegau skuoz linca, je bidu, da se ja apuonači atpru an grab. 'Z njęga ja ustau an mrlęč, k' ja šu naglih u cerkau. U cerkwę ja pat koram żęzų čęulje. Puof ja biu karażęn, ja zlezu s turma, ukradu an čęuelj, pole ja pa šu nazaj.

Čudn čwobęk ja pat koram upų:
»An zguon m' dų' spustę!«
Puof se ja smęjau pa spustu zguon. Te zguon ja čwabeka ubu. Pole ja puof zlezu s turma pa ja šu klicat fajmeštra.

K' sa fajmešter pršę, sa bidę, da se ja mrlęč drżau za kalena. S puobam sta m' zabihawa hwańcna pa sta bidwa, da ma u męsų zarašena hostija.

Pole sa hostija węn adrezalę pa mrlića še anabęrt pakapalę.

Anklę bęč se ni pakazau u cerklę.

ę = polglasnik

Kadar se zlo bojuje z dobrim na teh-
tnci tvojih dejanj in odločitev (četudi
včasih vraževorno in morda neumno),
je več kot zgolj igra domišljije, saj se z
njo potrjuješ in preverjaš v času in pro-
storu svojih dedov — za prihodnost...

Pripovedke in zgodbe iz naše doline. ki
jih je domnevno zapisala učiteljica Ivica
Rupnik (pod naslovom Pravljice in zgodbe
o strahovih, 25. aprila 1940), so izbrali, jezi-
kovno oblikovali in naslovili učenci lite-
rarnega krožka; člani SKD Josip Vandot v
osnovni šoli Jeseniško-bohinjskega odre-
da Kranjska gora.

V rateškem in kranjskogorskem nareč-
ju jih je zapisala prof. Mira Smolej — ob
pomoči staršev otrok in tovarišice Pavle
Maršič. Vezno besedilo je delo mentorja li-
terarnega krožka Benjamina Gracerja.

Dan je čas tvojih zlatih sanj,
nemo se pogrezaš vanj,
in tiho pesmi snuješ,
lepe pesmi za zvečer,
ko v dušo leže mi nemir.

Zbudi se, poet,
v mojem srcu zaklet,
zbudi se v svetlih dneh,
da vrne se mir v nočeh.

3.
Sen, neresničnost življenja,
dovolj mi je tvojih prevar,
tvoja osladna opojnost
ni mi več mar!

Sanje! Neotipljive ste, bežne,
brez življenjskega soka,
brez srečne prihodnosti,
čeprav lepe in nežne.

Vaša mogočna krila
so mehko me nosila
mimo trpljenja
in mimo življenja.

Lepša je mrtva roža,
kakor umeten cvet,
lepše je trdo življenje,
boljše, kot sanjski svet!

4.
Lep je poletni
večer,
na zemljo lega
mir,
trava v mraku
dehti,
srce si ljubezni
želi.

Lep je poletni
večer,
v srcu budi se
nemir,
budijo se skrite
želje,
a nedosanjane v noči
zaspe.

Sanjam o sinjem žaru
tvojih oči,
sanjam o mehki svili
tvojih las,
sanjam o nežnosti
tvojih rok,
sanjam, da božam
tvoj obraz.

Prebujam se v jutro,
resničnost popije
mi sanje,
ostane mi le
spoznanje,
da moram živeti
brez sanj,
skozi dneve usakdanje.

5.
Ničesar ni
onkraj sivih oči:
ne radosti poletne noči,
ne pesmi ptic,
ne cvetenja rož.

Ničesar ni
onkraj sivih oči:
ne pesmi srca,
ne oči poljan,
ne neba,
sanj.

6.
Veter prireja svoj ples,
listje odpada z brez.
Dež po šipah neslišno polzi,
v mojem srcu se žalost budi.

Drevje, ti v vetru ječiš,
a ti, srce, z vetrom ihtiš.
Pozabljene sanje v meni živijo
in mi otožne spomine budijo.

Iz leta v leto tako,
vsako jesen,
se ta žalost v meni rodi,
in dan za dnem z mano živi...

7.
Sivina jesenskih dni
obup prevaža po megli,
v moji duši vse boli,
ko odmiranje zori.

Kriki črnih ptic iz polj
kričijo v dušo bolj in bolj,
negotovih mrtvih dni
še črna ptica se boji.

Pod sivo nebo, golo drevo,
kot v prošnji, moli svoje veje,
rado bi skrilo svoje staro telo,
pa prosi zimske odeje.

Veter se snegom igra
po grebenih visokih gora:
kot za šalo do zore,
sta belo prepleskala gore.

A staro drevo, odeto v meglo,
za zimsko odejo prosi nebo,
veje, kot roke k nebu moli,
z vej pa meglene solze rosi.

8.
Gledam jo —
to svojo preljubno hčer,
kako ljubka je,
trmica mala!
Gledam jo.
In že me prevzema nemir,
čez noč je velika postala.
Čas neizmerno hiti,
in gube mi orje v lice,
a hčerka mi rase
in postaja vse bolj
deklica zase...

9.
Poslednjič moja dlan v tvoji,
kot ptica v varnem gnezdu!
Čutim, kako srce utripa ptici:
najina pesem,
pesem nepozabnega prijateljstva.
Tvoja ptica prepeva
v mojem srcu.

Primi v roke, prijatelj,
časo nalito,
na zdravje poslednjič
napijva si z vinom,
za lepe minute,
za trenutke sreče,
za cvetove osute!

Napijva si z vinom,
glej, čas se izteka,
kapljo za kapljo
odnaša nas reka.
Napijva poslednjič,
ko svit zasine,
naj tone slovo med tihe spomine.

PRIPOVEDKE IN ZGODBE IZ NAŠE DOLINE

Vpet si v lok neba in zemlje. Na njegovi tetivi odkrijaš, sprožaš in preverjaš sile vseh razsežnosti. Poganjaš se v nebo in padaš v brezna... Želja po lepoti, mik za neznanim, hrepenenje po popolnosti in lakota po svobodi obvladujejo tvojo bolečino in grozo...

Imena si izmišljaš za poti, prostore, spoznanja, zmote in demone. Konce zakoličiš in začetke, poti prehodiš in se vračaš: na sledi, ki slutnja so poti k izviri sončnega studenca. Ne veš, kaj sanje so in kaj resničnost.

WILE U PATKORENU

Ankrat sa žwele an par menut at Patkorena pat sončna skawa bele žene z zwatme wasmí. Sa zwo lepú pele, še rajše pa rajale.

Ljédi sa takrat ki dobro žwele. Wile sa jm prerakwale tak bo wrema pa kda nej prdelce sprajja.

Nisa pa radé widle da f jh hte zalezwow kder sa rajale pa pele.

Panoče sa hadile na wes. Dobre kmetice sa jm naštemwale mlek na wokne.

Ankrat panoče sa jm pa žléht ljédi namest mleka nastajle šnops. Takrat sa wile zginle. Karencam se pa at tistga cajta ni weč dobro gadiwo, k' nisa nčweč wedle tak bo wrema pa tak bo prdeuk.

ŽENA — SAMATÁR

Pred weč kakér sto lete je žwewa ana čudna žena z Lautežarjewe žwahte, k' sa j' Kacinka pra-jle. Skoze j' žwewa u Pečéh kakér an samatar. Jedwa je jagade, malne, karenince pa kar sa je dobre ljédi prnesle.

Ta žena je skwadawa pesemce pa jh pewa, da sa jh ljédi paslušale zjutra k' se j' den dewaw pa zučer u mrako.

Ljédi njenga ževljenja nisa dobro paznale, najbrš je pa mewa brate, k' sa šle pa sweto. Da jh je mewa rada da da j' za njeme zgebiwa usaka slet, pawe tale pesemca, k' se j' ulikrat slišawa at Peči sém:

1
Preljube moje bratce,
kam ste šle,
da morem js zej žauwate.
Išja was cajtende,
was pa ni weč nazaj!

2
Če ste šle u nebesa,
me pošelj'te kalese,
da se prpéljem k wam —
u té nebešce krej!

3
Jagade pa malne
sa moja borna košta,
k'sem za wame, bratce,
zgebiwa sled brš trošta.

FRANCOSKA KASA

Wrbani je biu an mihn, kumern mažicelj. Umfu ja rewen, tudé če ja biu nasukan moš.

Anabért ja pršu za francosce kase. Kam ja pršu dnar, kaj' ga je bu, se anklé ni zbedwe. Francozē ga nazaj nisa dabile.

Wrbani je sa šle anabért u Rateče. Pret štarija ja stau an hwapēc s konjam, k' ja meu kasa u sedwe. Francosce ašcer ja pa notre malcau. Wrbanija ja mektáwē, ko' ma kanj u sedwē nabasanē. Hwapca je paswau pa tabak, grede m' ja še reku:

»Bam ži jas ahtau konja.«

No, Wrbani ja ga fanj ahtau. Skoču ja na njegá pa ja u kalopē atfetáu u Kranjska guora: skuoz Smrinje na Pažar, u Pišenca, pole pa nazaj na Drčau rut. Na Drčabem rutē ja pa konja pustu u hlebē, sam ja šu pa s kasa k nogam damó. Sledi ja fanj zmēdu, k' ja akuolē rajtau. Konja sa dabile šele čez ane par dni u hlebē, kase pa anklé.

Svet med dnevom in nočjo se je nekoč razdelil na zemljo in nebo: in je in ni (hvala bogu, kakor za koga!) zgoraj bog — spodaj hudič — in nekje vmes človek, ki nikoli ne zve od kje in zakaj pride in kam odide... In dokler so v njem: zemlja in nebo, bog in hudič — ali pa tudi ne (hvala bogu, kakor pri komu!), toliko časa živi, se bojuje, odkriva in ustvarja notranjo in zunanjo podobo sveta in sebe: z molitvijo in kletvijo, z ljubeznijo in sovraštvom — in predvsem: s čudežno vero, da dobrota premaguje zlo...

PREDICE

Tale storja m' je pa prajwa ta dobra teta Lojza.

Tama, čer je donēs lepú zgidana Rebnkawa bajta, je dawno pret stawa glih taka elšena bajta, k' je bwa za predice narjena.

Usak den sa ženice zučer predle, se pr kawóratēh smejaše al' pa še kwantale. Ulikrat sa pobe u wes hadile pa sa jm naganjale.

Ankrat je bwo ceu kp dečl pa žená akol kaworatau. Tóta sa šle tud moja matlja — Garbarjawa teta — pa soja ta mwajš hčerka sa mele zē zbó.

Ab adnēstēh se pa dure atpreja, k predicam pa prideja fest, žwotne maži u zele-nēh hwačah, na gwaláh sa pa mele zelene kwabúce s kriuce, pa kozje brade sa mele. Pasedeja se k predicam, se hecaja pa kwantaja. Predicam se je fanj zdewo. Ta nadožna Garbarjawa hčerka je pa widwa, kakú usēm tujēm mažēm gari wogenj u wustēh. Paprose mama, da ja na strana zapeljeja. K' sta abé adžúna, dečwa reče: »Mama, damó pejwá, sm widwa, da maja maži wogenj u wustēh.«

Pa ja učréta damó pa žēbrata. Za njema pa prleti an mōš 'z bajte pa praj mate-re:

»Dobró da maš t'gale angeljna war'ha zē zbó,« pa pakaže na dečwa, »čē ná, f bwa še ti donēs rastrgana na drobne koščē.«

Ta druj den sa ljédi u bajte dabile predice use rastrgane pa akol usačga kawórata sa ble čewe awite.

TČ AL'HDOBĘC (HUDIČ)

Prēt stopēdesētmē lete sa raubarje pr Fētáco, čer je bwa učasēh štarija, ubile štecnarja k' je rajžau. K' je umérau, sa k' njemó poklicale pabožēga pa učēga mažá — Pečarjaua wóča.

No, k' sa Pečarjau wóča pršle u mrako k Liznjekaumo križo, je pršu zada zza križá wēn an welēk črn woru. Frcau je prēt wočam, pa jm branu da f šle naprej pa pōto. Wóča sa pa ki karažno naprej mašērale. Abédēn druje kakér ta hdobēn duh u padóbe ta črnga worua je wočo branu da f gunmo k' je umérau troštēga prnesle.

Na Fētacaumo mosto sa se pa woča sponle, da sa tiča s petenoštram udarle. Takrat je pa tč zginu.

GAREČA SWINJA

Stare ljédi je u Patkoreno radú strašwo. Če sa pagreše hčērga čwaweke, sa se križale pret gareča swinja. Gareča swinja je letawa pa Plešau mwāce.

Ana noč je nalētu na njō an bandrauc. Pašast ga j' nabasawa na riuc, da j' u tistmo žwako gratau tut čwowēk gareč.

Še dōgo je strašwa gareča swinja z garečem čwawekam na pukwo pa wēse.

BARÓUCE

No, taklē je pa z Baróuce.

Bagate pa pabožne žene (adni prajja, da špansce kraljice) j' se snjawa, da nej pr Marije na belmo prodo cerku pastaje — tama, čer staji sedm baroucau.

K' je bwa zaresn pobožna pa bagata, je to tud tewa nardite. Soje posle j' pa sweto paswawa, da f pajska-le tist krej, kakér ga je u snjēh widwa.

K' prideja u naša dalina, zaglédaja beu prot, pa pōtak je teku pa njemó. Na prodo j' pa stawa u sence sedmēh baroucau Marijna kapēlca. Krej je biu glih tak, kakér ga j' žena u snjēh widwa. Prpeljawa je z'darje pa ceráharje, da sa barouce pádrle pa cerku pastaje.

Ta prwo sa romarje hadile tóta, póle sa pa ljédi tama začēle tud bajte pastauljate pa žwete.

Tako j' gratawa cewa wes, ljédēm sa pa zawēlj sedmēh baroucau začēle prajte Barouce.

Slavku, da mu je vzel nož. Nato ga je udarec vrgel na dolgina.

»Ni prostora. Bomo ležali drug na drugem, sami dedci!« se je čudil Nandek. Žalostno je pogledal fante. »Če že moramo, se udarimo na travniku. Samo brez nožev, ročic od voza in kolov. Drugače tudi jaz lahko piknem,« je prvič povišal glas Nandek in povlekel iz notranjega žepa suknjiča bodalo, nato iz hlačnega žepa pištolo. »Kakor želite?«

Po zapotegnjenih obrazih domačinov je bilo mogoče presoditi, da jim nova možnost ni po volji. Posebej še, ker so videli, da je Nandek že brez orožja grd pretepač.

Toliko so počakali, da so trije udarjeni spet stali na nogah potem so se med pretečim psovanjem zrinili iz gostilne.

Na travniku so postali živahni. Deset proti trem, od katerih je eden doslej le gobcal. Ni bilo to slabo? Upanje pa je bilo kratko. Nandek in Slavko sta se pognala proti sredi vrste, udarila, se prebila, obrnila in znova udarila. Med pogovor pesti, nog so se mešale kletvice, kriki. Vendar pravega navdušenja ni bilo, kajti Slavko in Nandek sta molčala.

Ko je bilo glavno opravljeno, se je z vresečim, zmagoslavnim vpitjem oglasil Janez. Krcnil je nekaj fantov, ki so kazali zadnje znake bojevitosti. Nandek, ki ga je vsak konec pretepa navdal z žalostjo, je posmehljivo opomnil Janeza:

»Dolgo si se varčeval, da lahko zdaj bolj vpiješ?«

»Res me je skrbelo, kako bosta začela, pa sem čakal. Ni bilo prej potrebe...«

»Tudi zdaj je ni,« je togoten zarenčal Nandek.

»Kar zadeva mene, toliko, da boš vedel Nandek,« se je ostro branil Janez. »Imam pa že raje pijačo, smeh, glasbo, dekleta, denar in še marsikaj. Pretep, če se moram braniti. Tudi, če sem hudo jezen, kot zdaj-le.«

Nandek je naveličano zamahnil z roko in se odpravil v gostilno. V sobi sta bila samo Milica in muzikant. Oba sta ga gledala začudena; fant celo s strahom. Posebej, ko je začel Nandek brundati kletvice. Slavko in Janez sta tiho prisledla. K mizi je prihitel birt Potrata. Živčno je mahal z rokami in skrivnostno kolobaril s krvavimi očmi.

»Štefan vina na moj račun. Samo, tiho, razumete,« je pomenljivo šepetal in se s strahom oziral proti vratom. »Kar prav, da ste malo ohladili prevroče glave. Začeli so mi odganjati goste. Sami pa tudi toliko ne spijejo, da bi to nadomestili. O pretepu se bo razvedelo. Drugi bodo že iz radovednosti prišli popit kak liter vina.«

Takoj je prinesel liter vina na mizo, potem pa je začel spodbujati fanta, da bi zagrul.

»Kako napravimo,« je v zadregi mencial Janez. »Vaju zapustim ali pripeljem Milico?«

»Če ni prehuda žolna, jo pripelji,« je rekel Nandek.

Veliko olajšanje se je zarisalo na Janezovem obrazu. Odhitel je k Milici, ki je užaljena čakala. Nekaj kujavosti je kazala tudi v novi družbi. Ker pa so moški govorili le o pretepu, je Milica popuščala in začela vpraševati, kako je bilo zunaj. Odgovarjal je Janez, tako zabavno, da sta se Slavko in Nandek hahljala.

»Tebi, Nandek, dam za liter vina. Ampak samo tebi, ker moškim ne plačujem,« se je prezrta vmešala Milica. »Jošta si tako lepo zagnal skozi okno, da se mi je zdelo: Nebesa se odpirajo! Zoprni fant leti. Že dolgo nisem tako uživala.«

»Tudi jaz bom,« se je namuznil Nandek. »Vino pa kar naroči in plačaj, da se ne premisliš.«

Janeza je za hip minila zgornost. O nečem je premišljeval, da je postalo pri mizi že pusto. Pogovor je prevzel Slavko, kar je spravilo Milico v začudenje.

Pavel Pirih: Prešernov sv. Marka — olje

»Ste pa res čudaki. Eden veseljak, drugi pretepač, tretji govori kot pravi gospod. V taki družbi še nisem bila.«

To priznanje Janeza ni razveselilo. Nekaj ga je grizlo in moral je premleti v sebi. Medtem so se vrnili še zadnji fantje, ki so imeli največ opravka z umivanjem in čiščenjem obleke.

»Trpežno ljudstvo,« se je posmehnil Slavko in dvignil kozarec. »Pretepaš ga, malo se očedi in spet je takšno kot prej. Zakaj bi se potlej ne pretepal, če nas vese-li?«

Veseli je pa je bilo skaljeno, ko je v gostilno vstopilo troje tršatih kmetov. Vsi trije prek štirideset, vendar čvrsti dedci. Slavko, Nandek in Janez so se le spogledali. V hipu so razumeli. Okrepitevi! Vaščani pripravljajo obračun.

»Nandek, hitro izpij,« se je prestrašila Milica. »Pospremila vas bom del poti, nato moram domov. Starši bodo v skrbeh.«

Nandku so se krotke oči podjetno zableščale. Z nesramnim pogledom je preračunaval sile pri tujih omizjih. Očitno se je njegov račun izšel. Z muzajočim smehom se je obrnil h gostilničarju in glasno vprašal:

»Koliko let ti primažejo, če koga v silo branu ustreliš? Koliko ljudi te mora napasti, da sodišče prizna samoobrambo?«

V gostilni je završalo. Slišati je bilo prve bojevit glasove. Nandek je iz žepa potegnil pištolo in jo preverjal. Žalostno je premeril vaščane.

»Nič se ne bojte. Le sedem nabojev imam. Morda še kak naboj zataji. Tudi slab strelec sem. Vsaka rana ni smrtna,« je razlagal Nandek. Spravil je samokres v žep in se počasi napotil k mizi, za katero so sedeli kmetje. »Mi se ne poznamo,« je govoril Nandek in stegoval desnico. Osupli kmetje so nasledili. Prvi je ob krepkemu stisku kriknil, drugi, tršat možak s košatimi brki, je le stiskal usta in rdel v obraz, tretji pa se je nenadno splašil. »Nandek mi pravi. Zelo miren človek sem. Le zdražiti me ne smejo. Povejte mladim, naj me ne dražijo.«

Milica je osupla strmela v Nandka, ki se je vrnil k mizi. V polni, gladki obraz, je zardela.

»Si res tako močan, da Bobovčan ni mogel strpeti?«

Nandek je prijel Milico za roko. V strahu mu jo je hotela izpuliti. Z nasmehom je odkimal.

»Nič se ne boj, taki prstki. Vse bi zdrobil. Toliko bi te posvaril, če boš zaslutila pretep, jo hitro ucvri iz gostilne. Slutim, da čakajo na pomoč, potlej bodo udarili. Najbrž bodo navalili s stoli. V takem pada po vseh.«

Nandek je to razlagal tako mirno, da je Milica zbegnata odkrimala z glavo. Novega znanca je gledala kot prikazen.

V gostilno je hrupno stopil visok, zavaljen možki, dobrih sto kilogramov težak. Kljub počasnim gibom je bil videti samozavesten. Ploščat obraz, globoko vsajene oči, skrite za mešički, so kazale, da se ne zaustavi pred vsako oviro. Janez je globoko zavzdihnil, se kislo nasmehnil in vprašujoče pogledal Slavka. Ni kazal skrbni, ampak je pogled prenesel na Nandka.

»Težak bo, morda ga vseeno zmeljem,« je zamrmral Nandek in skomignil z rame-ni. Nabrito je pomežiknil prijateljsko in stopil k točilni mizi, na katero se je s kromcem naslanjal silak. »Zdravo, Robert,« mu je veselo zaklical Nandek.

Hrust je trznil in bolščavo premeril Nandka.

»Kak Robert? Ne veš, kako mi je ime?« »Vem! Vsi ti pravijo Robert. Zakaj ti jaz tega ne bi smel reči? Ime res ni lepo, ampak kaj moreš, saj si ga nisi sam izbral. Do smrti boš pač Robert, potlej je pa precej vseeno.«

Silak je divji pogledal omizja. Nandkovo tečnarjenje ga je tako prizadelo, da je boleče stiskal usta. Potrati je izpulil litrsko steklenico vina, jo pristavil k ustom in pil v hitrih požirkih. Prazno steklenico je trdo postavil na mizo. Nandek se je zgražajoče pačil.

»S tem se pa res postavljaš? Vino je treba piti preudarno, z užitek. V vsak žleb lahko zliješ liter pijače. Boš zato žleb občudoval?«

Hrust je preteče mahal s pestjo. Oziral se je k omizju, potem pa zavpil s hripavim glasom in pokazal na Nandka:

»Tega moram premlatiti? Samo njega?«

Nandek mu je sočutno pokimal. V tem je že udaril z levico. Sledilo je še kakih deset udarcev, ko je hrust začel upogibati kolena, dokler ni obležal na podu. Namesto zmagoslavja, se je na Nandkovem obrazu

(Nadaljevanje na 10. strani)

zarisalo razočaranje, bolečina, kot bi bila lepa igra pokvarjena. V gostilni je nastala grozljiva tišina, ki jo je pretrgal prihod štirih kmetov. Zastali so, gledali ležečega hrusta, potlej Nandka. Tiho so prisedli k svojim.

Nandek se je vrnil k mizi. Z užitkom je spil kozarec vina, potem je sedel. »Tole bo pa preveč,« je zamišljen zavzdihnil Nandek. Hitro se je otresel potrnosti. »Nažgali nas bodo. Enkrat sem tudi lahko tepen. Od dvanajstega leta naprej, ko me je stari zadnjič namazal, sem imel srečo.«

»Kar odpravimo se,« je prestrašena sili-la Milica. »Saj tako ni veselo.«

»Tepen še nisem bil, bežal tudi nisem. Če začneš bežati, se lahko navadiš. Bolje, da malo strpiš. Vsaka bolečina mine.«

Janez je visoko dvignil roko, kot prometnik, ki želi zaustaviti vozilo. Z desnim očesom je pomežiknil, potem se je odpravil k Potrati za točilno mizo. Trem domačinom se je nenadno zelo mudilo iz gostilne. Obstali so v veži in čakali.

»Joj, ste neumni? Mislite, da bi posamič bežali? Da bi zadnjega lahko premlatili! Odšli bomo, kadar nas bo volja,« je s posmehom razlagal Nandek.

Kmet z brki je stopil k fantom v vežo. Z njim so se vrnili v gostilno. Vendar je bilo videti, da so pripravljeni, če bi se trije dolinci hkrati pognali iz gostilne. To bi jim vlilo poguma, da bi napadli. Gledali so Janeza in Potrato. Nato birta, ki se je nekaj pogajal z muzikantom. Fant je bil prestrašen, trmast, vendar mu je Potrata izpulil harmoniko.

»Naj še to gobezdalo pokaže, če res zna igrati na harmoniko,« je glasno povedal Potrata in nesel harmoniko k Janezu.

Domačini so se spogledali. Slutili so nakano, pa so bili napeti in previdni. Že po prvih zvokih je lahko vsak ugotovil, da Janez igra precej bolje od fanta, ki je bil najet, da jih s harmoniko razveseljuje. Janezovemu igranju bi tanko uho lahko očitalo, da po svoje kroji vrednost notnih zapisov, vendar ni bilo mogoče skladbam odrekati razposajenega veselja, divjega ritma, ki je v tangih prehajal v razneženost. Trmoglavost pri fantih je popuščala, klonili so pod pritiski deklet; par za parom se je luščil od mize in zaplesal. Ob koncu niso vpili od navdušenja, niso zahtevali ponovitev, vendar je precej jeze iz obrazov splahnelo.

Tršati kmet z brki je prišel k njihovi mizi. Zvedavo, ocenjujoče jih je ogledoval. Nekaj v njegovi predstavi se je pomešalo, a ni znal odvozlati. Zato je nejeverno od-majeval z glavo. S prstom je odločno pome-ril proti Nandkovim prsim.

»Kdo si ti, prekleti, da se tako hudičevo pretepaš? Oni, kar poglej ga,« je rekel in s prstom pokazal na silaka, ki je onemogel kinkal za mizo »oni še zdaj ni čisto bister. Od kod za vraga, si se vzela?«

Janez se je široko zarežal. Slavko je v slutnji, da bo prijatelj bleknil neumnost, povlekel glavo med ramena.

»Nandek Polanc je, kovač, glavni v pretepih. Prišel je na slab glas. Nihče v dolini se mu ne pusti izzvati. Prenašajo njegovo tečnarjenje in molčijo. Tukaj, lepo smo začeli, postaja dolgčas. Namesto da bi se veselili v pretepu, moram igrati na harmoniko.«

Kmet je premeril Slavka, ki se mu je zdel najbolj priseben. S prsti je opisal zgovoren krog po čelu in pomežiknil proti Janezu. Nandek je privošljivo zavzdihnil:

»Kar prav ste uganili, bolj je neumen, kot kaže na prvi pogled. Obraz bi še kar bil, le kar zine, je čudno.«

Kmetova samozavest je vse bolj plahnela. S pogledom je preiskoval obraze dolincev, namrščen premišljal, vselej pa dosledno spregledal Milico. Kot da je ni pri mizi.

»Si res kovač, z izpitom?« je previdno vprašal kmet. Ni mogel strpeti, pa je dodal: »Kako pa kmečko delo, ti hudo smrdi?«

»Na delo je prismuknjen. Ne zna nehati,« je hlastno pristavil Janez. »Sicer je pa tako prav. Močni naj delajo, hrusti, ki jih garanje veseli.«

Kmet je bil s tem odgovorom zadovoljen. Ošabna zadržanost ga je minila, zmogel je tudi smeh.

»Se lahko zanesem fantje, da ne bo več izzivanja in pretepa?« je ostro vprašal. Ko mu nihče ni odgovoril, je sam povzel. »Zanesem se na vas. Ne morete biti slabi. Za dobro voljo ste se pa tudi namlatili.«

Pokroviteljsko jim je pokimal, potlej pa se je zadrževal pri mizah. Povsod je govoril, razlagal. Kot so lahko razbrali, ni imel pretežkega dela. Celo rdečelasec ni vztrajal, da bi se morali zgrabit. Videli so, kako se je v obupu naliival z vinom.

»Ženili bi te radi,« je pikro, sovražno razlagala Milica. »Največji grunt v Čečah, največji kozolec, največji hlev, hiša, najlepši konji, največ denarja. Zdaj bi radi imeli še garača. Ne potrebujejo toliko nove

zemlje kot nekoga, da bo njihovo peljal naprej. Zdaj bodo poskušali s tabo.«

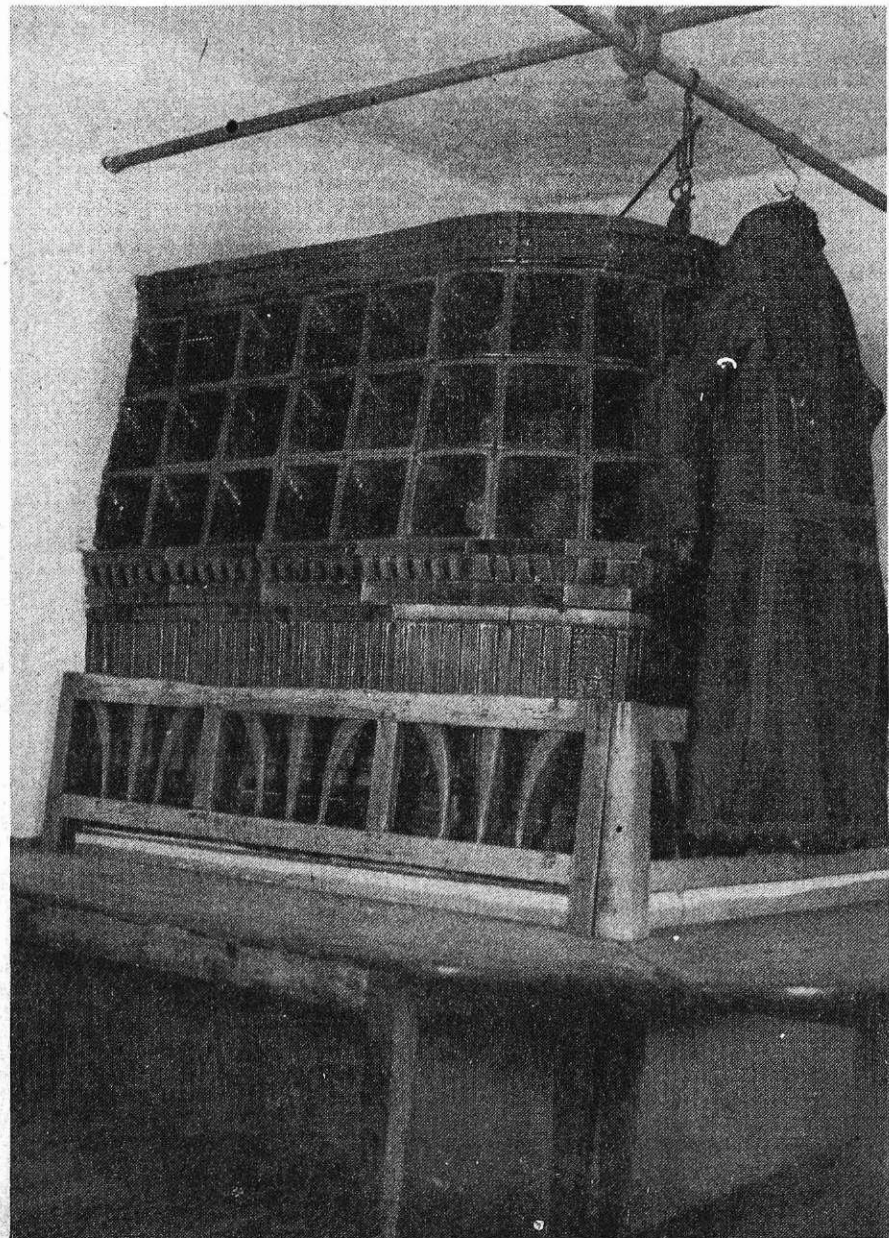
Mirni Nandek je bruhnil v tak krohot, da se je še Slavko začudil. Janez pa ni izpustil priložnosti.

»Nandek, niti trenutek ne bi pomišljal. Če ti ponudijo, zgrabi. Dekle, kakršnokoli že je, vse bosta opravila ponoči. Ti jo nikar ne glej. Drugo, tako boš zgaran, da ti bo prav vseeno s kakšno žensko imaš opravka. Dokler ti stari vsega ne prepiše, bodi priden. Potlej počasi prodajaj in zapij. Ko boš gospodar, naju s Slavkom povabi. Po-magala bova. Ne boš dolgo kmet. Kmalu boš brez posesti in spet boš lahko koval.«

»Pa dekle, Rezika,« se je vmešala Milica, ki ni razumela Janezovega prismodovanja.

»Ženska ti ostane. Kakorkoli obračas, ženska ti zmerom ostane. Tudi če si suh ko poper,« se je navihano branil Janez.

Milica se s tako razlago ni sprijaznila. Nekaj časa je jezljivo pogledovala domačine, kot bi bili oni krivi nesreče, ki preti Nandku. Potlej je razburjena ukazala Janezu: »Zaigraj! Z Nandkom bova plesala.«

Krušna peč v Prešernovi rojstni hiši v Vrbi (foto Branko Čušin)

Sonja Koranter

KDO HODI ZA MENOJ?

Iz cedrovih gozdov, kot
strast predhodnikov rodov,
sega roka in beseda
modrega moža.

Iz jablanovih zvezd
kot zaprt vodnjak ob siju
polnočnih zvezd
išče in tava senca
včerašnjega boga—

na zahod neba in
vzhod polnočnega sonca
kot molitev in daritev
se potaplja in umira
senca zamenojska—

senca večnostna.
Le kdo hodi za menoj,
komu podarim svetlobo noči
za oltar in spomin
neskončnosti?

1
Plapola senca cedrova
na oči Velikana.

2
Si kot viharika poljub
in leva stran neba
na stelji oboka nebesnega.

MOTO

Iz hiše bele strmi
levji del noči,
zre oglata stran teles
kot preperel kres.

Odpirati ne smem,
ne odriniti vrat
za daritveni pepel,
odšteti okenskih obrazov
na obali
dokazov črepinastih.
Le seštevam in strnim
in pustinje oči
vsakomur zamolčim!

PTICA ŽADASTIH OČI

Pri izvira reke,
reke počrnele in
ogledalaste planjave
spi in sanja
ptica žadastih oči.
Kot metulj včerašnji
in kot beduin brez
hiše svoje
sanja in strmi v izvira
počrnelega sledi.
Stopinje v prahu in
gromu besed so
kot neslišni korak
na počrnelih vratih brezplodnih teles,
so kot vihar za jutrišnji dan
in zagrajena obala
neslišnih sanj.
Le sanj šelest in ptice
mrtvih oči so sanje
za jutri,
so ptice nesrečene sledi.
Le kdo kliče za menoj
in vihra,
da slišim topot in šelest
morskega dna?

LEVJA VRATA

Na pragu hiše bele in
črnine zbledele
spi lev nemejski,
spijo oči demonskih zavez
in preslice levjih zvezd.
Na obali goličave bele
in sinjine reke preperale
išče hram vestalka
včerašnjih luči
za daritev in zakletev
levjih vrat.
Za zapahi vre rdečilo
včerašnjih noči.
Zapahnil je nekdo vrata
z belo roko, ključ
odvrgel je v ogenj daritveni
in zaman iščejo levje oči
vestalko zakleto,
njene neskončne poti.

SANJE NILA

Ob vznjožu gore bele in
doline reke Nila
spi demon včerašnjih luči.
Sanja sanje včerašnjih ljudi
in preštevata zakletve
jutrišnjih dlaní. Le ne ve,
je še sam popotnik
obrežni,
je obljubil daritveno dlan,
je pozabil ključ noči
na bregu Nila,
so zvezde bele sijaj
njegove preperale oči.

O vem, iz rojstvene prsti
iz reke počrnele
izpluje sinje reke izvir—
nje žadaste oči.
Iz nje kot ogenj in strah
se prt neskončnosti budi,
iz nje pepela razsutega
so Samsadelove oči.
Telo iz žada,
belo kot izvir,
oči iz ognja okamenelega
so kot daritveni prepir,
med reko belo in obrežjem Nila,
so rojstveni strah in bojazen
počrnelega izvira.

PEŠČENI VODNJAK

Izgrebli so demoni
vodnjak želja,
iz kamenja in senc
kot vrata neslišna.

Ugasnili so zvezde
na prahu peska pušavskega
iz ognja in pepela
bleščave, kot okno
v nebesno stran želja.

OKAMENELA STRAN NEBA

Ob njej reka joče, ob njej
rože ovene,
za njo se sonce skriva in
trave porumene.
Bila so jutra bela,
rdeča od zemljine prsti—
bile so noči razprte
na kamniti obali,
okameneli od boli,
ker reka rumena
je pozabila na izvire in cedrove sence.
Nekdo je z roko neslišno,
z besedo neizrečeno,
v reko jutrišnjico potopljeno,
odsekal reki bel izvir, je pozabil
daritev za včerašnji pepel.

JEZDECI V MAKU

Jezdci nemi
kot okrušen obroč
plavajo v senco noči
po ključu in zvezde za
jutrišnje poti,
po zvezdnati mah
in reko besed,
po sinjino zbledelo
na ranjenih dlaneh.

VEM

Skrinje,
zaklete u pepelnat odsev, so se
razplamtele.

So iskre neskončne
in trave zelene
kot planjavaste rjuhe.

So odšli iskalci zrna
zakletoga,
da nima več zemlja črnine in leska.

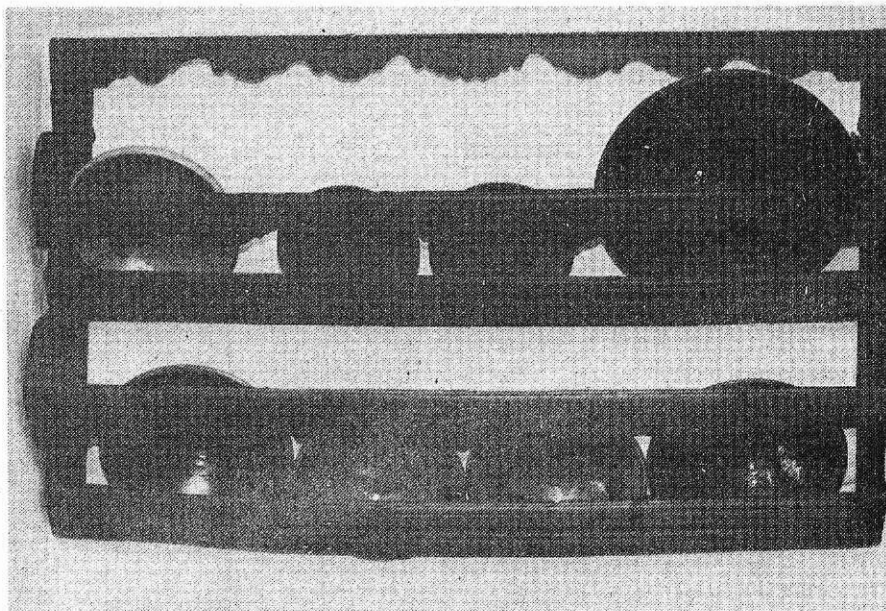
Je večnost podarjena
odmeva in skali
jutrišnjega dne.

Privid noči so ključki demonskih oči!
Sence strah in bes je vodna pot neslišnih
vrat!

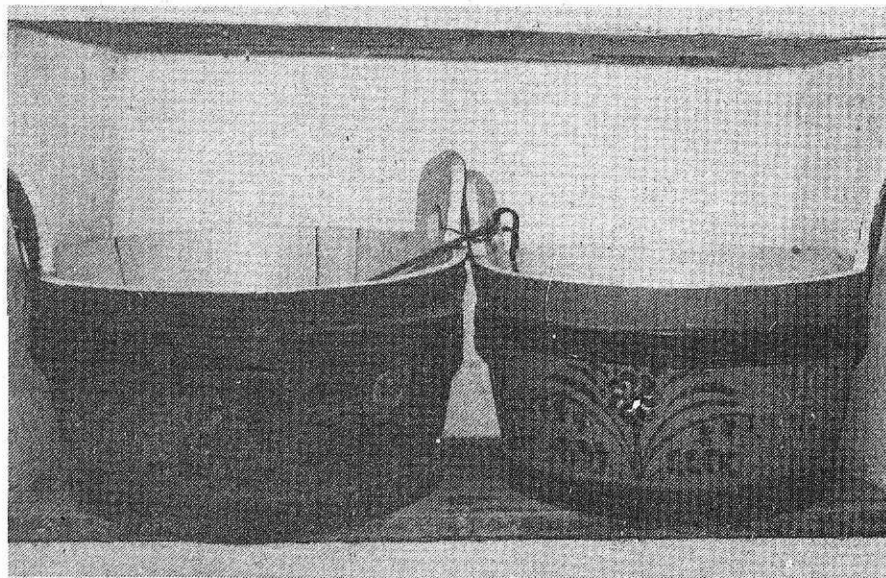
Stuširam se, obrišem in drgetam gola v mrazu modre kopalnice. Postojim pred ogledalom, se češem in se gledam: Nisem si všeč. Pa kaj! Poiščem pižamo in zlezem v hladno posteljo. Majhna lučka mi mežika z mize in me spodbuja k branju. Martinson: V Indijo Koromandijo. Kupila sem jo na razprodaji, pomislim mimogrede. Lotim se branja. Podčrtam stavka: Saj zato imamo sanje. Da človek lahko uide svojim nogam in sponam. Nasmehnem se svojem početju. Preberem stavka še enkrat in odložim svinčnik. Nehaj že s tem kraccanjem, si zamrmram. Potem berem naprej in si skušam ogreti posteljo. Stiskam se v majhen zaspan klobčič, smrkam in obračam liste. Na petdeseti strani ugotovim, da sploh ne vem, kaj berem. Bi začela znova? Ne. Odložim knjigo. Prižgem si cigareto in zakasljam. Zebe me. Ne. Preveč kadim. Ja. Vlečem vase dim, na pol ležim, na pol sedim. Gledam svojo cimro, njene črne lase, ki se vihajo izpod kupa odeje. Že davno je zaspala. Ugasnem cigareto in luč in oči. Moje oči ima sedaj noč in strmi vame, strmi. Hoče se ji klepetati z menoj, vem. Ne, dragica, danes me ne boš premamila. Spim. Pika. Ampak tema ostaja. Razraščajo se. Gosti. Pohotno in nasilno mi odpira oči. Potem se zasmije, zmagovalka. Zrcalasta čarovnica. Ali misliš na Grigorija, se zareži, brezzoba mačka. Ja, slabo sem napisala, se vdam. Lagala si, pravi. Bal se je smrti. Bal. Zato je delal in stiskal trenutke kot tubo kolodonta. Uspelo mu je, se branim. Ja, ampak srečen ni bil. Nasmehnan, to ja, ne odneha. Ne vem. Veš, priznaš si ne. Molčim. Slabo je napisano. Sama nisi verjela v to. Vse hočeš polakirati s smislom, ici ga ni. Pusti me, šepetam. Noč pa se nagne čezme. Splazi se pod mojo odejo, k moji glavi s svojo mrzlo sapo. Nasloni se mi na prsi, ki tako pokašljejejo pod njeno težo. Vdam se ji. Noč zadovoljno zahrope in se pogrezne vame. Ljubim se z njo. Ljubim. Kako čudna beseda. Sovražim se z njo. Hočem jo izbruhniti iz sebe. Zasanjati. Se nasmehni. In se z jutrom zbuditi v nov dan. Noč se zasopla zasmije: V nov dan? Ni novih dni. kar naprej lažeš. Potem molčiva obe. Ne mislim na nič. Sprejemam jo, njo, zvesto ljubico. Nežno in divjo. Za hip postaneva eno. Noč. Tema. Divjina. Imava mačje oči in mehke mehke roke. Zdrami me šelest plakata, ki slabo prilepljen zdrzne s stene: Pustite upanje in strah. Spustite vrabca v roki za goloba na strehi. Pustite vse. Pojdite na pot. Padel je na tla. Vse besede so se spustile na tla. Nekaj me zabolj. Nek čuden prativji krik se rojeva v meni. Ne kriči, pravi moj ljubimec. Ne kriči. Sovražim jo, ker pozna neizgovorjeno, nedomišljeno, nezaznavno. To je samo prilepljen plakat na že davno pobeljeno steno. Ti tega ne zmoreš, govori. Da, spuščati vrabce za nedosegljive golobe, to da. To kar naprej počneš. Ti, neuravnovešeni, izgubljeni deklič. Ti, ki kar naprej počneš vse narobe in si vedno na napačni strani črte. Oj, zrcalasta čarovnica! Kaj je napačno, jo sprašujem. Poboža me, ne odgovori mi. Dušijo me solze. Ne joči, šepeta. Pojdiva na pot, krikne. pot pot pot Ja, na pot. Daj mi roko in pojdiva. Ne misli na nič. Ali pa misli o Niču. Nič. Nič. Nič. Nič. To je moj čudni brat, pravi noč sanjavo. Mnogo starejši je od mene, starejši od vseh. Nihče ne ve za njegovo rojstvo. Samo pripovedke in legende krožijo o njem. Da je njegovo rojstvo smrt. Da je starejši od rojstva in smrti. Da je strašna praznina, ki vse sesa vase. Da preprosto je. Nekaj v meni strašno bobni. Ne zmorem več, dahnem. Ti si

otrok, se noč umiri. Ampak pojdiva, pojdiva. Pojdiva, jo priganjam. In greva. Greva čez zaspale hiše z žalujočimi in ljubezenskimi zgodbami. Greva čez zgodbe iz strahov, čez zgodbe iz smeha stkanje. Spustiva se na breg. Tu kurijo in plešejo. Imam belo obleko. Noč ima bel obraz. Okoli naju plešejo, plešejo. Robati so, glasni, kričeči, oči grozijo, noge teptajo, roke opletajo. Dolge bele kosti. Naj bo lepo! Saj bo. Saj bo. Skrivnostno lepo. Da bodo umolknil. Ja. Da se bodo prišli za roke. Ja. Da bodo nežno zaplesali. Ja. Da bodo njihova telesa spoštljiva. Ja. Ja. Ko se bo dvignila smrt... Ne poklekni! Vleziva se v travo. V beli obleki s poljubi. Noč, hodi nežen ljubimec. Ja. V kapljo rose me posrkaj, v vr-

bin las me skrij za hip. Pusti me k tvojemu bratu. Rada bi ga poznala. Rada bi se ljubila z njim. Plesalci naj se čudijo. Naj bodo lepi in tihi. Ja. Takrat naj se nasmehne dekle. Njen nasmeh naj me popelje k tvojemu bratu, ki je moj bog. Potem naj plešejo naprej. Slovesno goli. Ja. Nočem ostati. Nočem pisati pesmi. Ne. Nočem brati že davno dobljenih pisem. Nočem spominov. Ne. Ti se ljubi z njimi. Ja. Nočem odrasti v mamo, v vrtnarico. Ne. Pusti, naj grem k tvojemu skrivnostnemu bratu. Pusti upanje in strah. Pusti vse in pojdi. Pojdi na pot. Ne morem. Ne morem. Jaz sem kri. KRI zastrupljena. Ne morem. Vrniva se. Pojdi. Vrniva se. Zmagaj in ljubi se z menoj.

Skledniki v Prešernovi rojstni hiši (foto Branko Čušin)

Škafi v Prešernovi rojstni hiši v Vrbi (foto Branko Čušin)

Janez ni dolgo pomišljal. Prijel je harmoniko in zaigral.

Nandek v plesu ni užival. Vendar, ko je čutil, kako gibka, nemirna je Milica, je zlahka potrpel. Saj mi ne bo prehudo zamerila, ker sem štorast. Na srečo je tako malo prostora in toliko parov, da tudi tisti, ki dobro plešejo, tega ne morejo uveljaviti.

»Se boš res polakomnil zemlje?« je očitačoče vprašala Milica. »Pri hiši boš za hlapca. Vsi ti bodo ukazovali in gledali kot pritepenca?«

Nandka je pogovor zabaval. Obujal je domače pogovore, ki so se vrteli okrog hiške, zemlje.

»Moj stari niti sekundo ne bi pomišljal. Mahnjen je na zemljo. Rad bi mu omenil in ga gledal, kako se žre. Vendar bi prehu-do tečnaril in silil.«

Milica se je prižela k Nandku. Za hip je otrdel. Ko je opazila njegovo zadrego, je nekoliko popustila v objemu. Sladko je zapredla:

»Nandek, tebe je škoda za kmetijo, kjer bi le garal. Močan si, menda dober kovač, kruha ne boš stradal. Me boš pospremil do doma?«

Nalahno je odrinil Milico in jo preiskujoče gledal. Kako močno je opita, je skušal ugotoviti. Zakaj to predlaga? Vablivo se mu je smehljala. Več bo kot veselje in opitost.

»Ne boš... z Janezom?«

»Midva sva že oprvila,« je z rahlim pri-dihom žalosti zastokala Milica. Nesrečno je pogledala Nandka. »Za to, kar je napravil, Janez ni ostal brez nagrade. Drugo si opravil ti. Oni rdečkar mi je grozil, ko sem ga pognala: 'S komerkoli boš, vsakega bom pretepel!' Pa je frčal skozi okno kot pilot. Tebe na samem še pogledati ne bi upal, kaj še, da bi te napadel. Zavzel si se za prijatelja, tudi zame.«

Nandek se že dolgo ni počutil tako razdvojenega. Rad bi šel z Milico, še raje bi jo ljubil. Vendar je Janez njegov prijatelj. Ne najboljši, grabi ga muhavost, nagaja, da se potlej reži, vendar tega, da bi prijatelju speljal dekle, še ni napravil. Ampak Milica se ponuja.

Ko sta se vrnila k mizi, ni mogel več pogledati Janeza. To ga je hudo prizadelo. S kolenom je dregnil Slavka, da je vstal z njim. Odšla sta iz gostilne na vrt, k plotu, kjer sta spuščala vodo.

»Milica me vabi, da bi jo pospremil,« se je razposajeno zarežal Nandek, srečen ob misli, kaj se mu ponuja. »Strašno me mi-ka. Misliš, da se spodobi, zaradi Janeza?«

»Vprašaj ga,« je bil kratek Slavko. »Po mojem hudo ne bo trpel. Ne verjemi pa vsega, kar bo gobcal.«

Kakor je bil v pretepih drzen, tako je Nandek v kočljivih razgovorih trpel. Muka je bila toliko hujša, ker se mu je zazdelo, da je Janez uganil njegove želje in ga obsoja. Bridko, kot bi se žerjavica razlezla po drobovju. Pogovor je postal tako mučen, da je Slavko sunil Nandka, naj se zgane. Povabil je Janeza na pogovor.

»Janez, bi hudo zameril, če bi pospremil Milico do doma?« je težka povedal Nandek.

»A tako torej? Pospremiti in vse drugo,« je precej očitačoče zabrusil Janez. Umaknil se je za korak. »To naklepaš prijatelju?«

Nandek je zgrabil Janeza za ovratnik suknjiča. Zdražen je sikal:

»Niti prsta ne položim nanjo, samo ti mi prej oblubi: 'Hodil bom z njo. Vsaj nekaj mesecev'. Ne pa, da zdaj hinavčiš, jutri pa na Milico pozabiš?«

Z glavo, nagnjeno na stran, s čudnim mlaskanjem in pozibavanjem je Janez pre-mišljal. Nenadoma se je zvonko zakroko-tal:

»Drugo še nekako, le tega, kaj vidi Mili-ca na tebi, ne razumem. Že jaz sem navi-dez precej trpek fant, kakšen pa si ti, ni mogoče opisati. Se kdaj postaviš pred ogle-

dalo? Morebiti je kar prav: ne ogleduj se! Navadi se briti brez zrcala. Tako se boš prijetneje počutil. V redu! Veliko si danes napravil zame, bom pa še jaz utrpel žrtev. Pospremi Milico, ampak to le pazi, da ne bom slišal pritožb.«

Tako je bilo dogovorjeno. Objeta preko ramen sta se s sijočima obrazoma vračala v gostilno. Smeh je posilil tudi Slavka, ko ju je zagledal.

Janez je igral, mladi so plesali, tudi za-peli. V gostilni je nastalo eno tistih veselih razpoloženj, ki se jih človek spominja še v stara leta. Vendar so se morali posloviti. Najbolj podjetni fantje, ki so se prišli po-slovit k njihovi mizi, so s smehom omenja-li pretep. Nandek jih je pomirjal s tem, da je vsakomur stisnil dlan. Po tem, ko so ob-čutili njegovo moč, je še zadnja užaljenost splahnula. Kot bi govorile vesele oči: proti taki moči nič ne opravič. Naposled si lahko celo srečen, ko boš pripovedoval: 'Tudi me-ne je udaril, ta silak, a sva potlej postala prijatelja'.

Potrata je bil prav tečen; prigovarjal jim je, da bi se naslednjo nedeljo spet ogla-sili. Niso hoteli obljubiti. Neradi so prelamljali dano besedo in zato niso hoteli udariti v dlan, ki jo je tako vsiljivo ponujal podje-tni gostilničar.

Janez in Slavko, ki sta šla naprej, sta začela na cesti prepevati. Oglašali so se ji-ma fantje z vriski. Nandku ni bilo treba za-drževati Milice, prijatelja sta se hitro od-daljevala. Tako sta z Milico, tesno objeta, počasi stopala proti njenemu domu na ro-bu vasi.

Nandek se je čudil majhni hiški, pred katero je Milica obstala. Še bolj ga je pre-senetilo, ko ga je peljala na drugo stran in začela odklepavati vrata. Majhna sobica, pri-jetno opremljena. Nandek ni pasel rado-vednosti po stenah. Oči je imel le za Mili-co, ki se je slačila; poškilil je tudi na poste-ljo, ki se je široka in mehka vabljivo smeh-ljala.

»Kot« v Prešernovi rojstni hiši v Vrbi (foto Branko Čušin)

SVETOSTI

On je Abelkajn.
Ona Kelimatlevuda.
Proti vzhodu žegenbajn
zasajen brez truda.

Prva svetost

Človeška žena,
glej, se zgodi,
zavržena, zgubljena
se mu prepusti.
Razpletla lase
pred njim je na silo.
Svetniško srce
bi popustilo.

Bog popotni
je s teboj oblečen.
Berač popotni
je s teboj obut.
Nekaj večer.
Se več mlečen.
Danes mišel.
Jutri čut.

Druga svetost

Žena, nerodna
s človeškimi možmi,
kot boginja zgodnja
se mu prepusti.
V pavoli, preji
leži kakor buba.
V ljubezenski žeji
želi si poljuba.

Skroz topli
vošek mesečine
se dotika
njegova te plavut.
Varuh posmrtnine?
Varuh ženitnine?
Slečen do kreljuti.
Sezut v perut.

Tretja svetost

Žena, nesrečna
le pod eno petó,
ga je čuječna
zaprla v drevo.
Pohodila je gola
kožo in plašč.
V igri ohola.
Puščobna nalašč.

Kot rezilo;
kot ročaj
v hrbet
se ti zadre.
Naj ščip bo,
naj bo mlaj,
o njem je pisano,
da ne umre.

Četrta svetost

Io spremenljiva
ga zapazila je brz.
Deviška je njiva
postajala krš.
Ko je umrla,
gral bila je, oblast.
Jo prva mati je strla.
Ji vzela vso čast.

Na levo
in na desno
bo nihal z boki
kot galeb
vate in
v noč presno,
ki jo rezal bo
kot hleb.

Zdaj pa duh kliče
usakogar posebej, oba.
Neveste med mrliče.
Njega v zavezo mesa.

ZAVEZE

Vidiš dvojčke
od vseh
in od vsega.
In si koliba
popotnega
neznane boga.
Tvoj dvojček glavo
nagne
na prsi umirajočih
in je varuh
zgrbljenih
vnebovptjočih.

Primeš za ročaje
usakogar
in vse.
Misliti in vedeti
je tvoj
nasvidenje.
Si dvojček žene,
ki se sleče
in trepeta.
Zaplódiš dvojčka,
ki okrušita
drug drugega.

In že prihaja
trojček
od nekod,
da te odpelje.
daleč
na božjo pot,
da ti pokaže
in pokloni
pol sveta,
ki je zaslonjen
z glavo
spečega boga.

Vsak drugi pade,
mora
dozorel in obran.
Na upala lica,
krvaveča
pritiska krhki dan.
Medtem ko trojček
čaka
med pečinami vesolja,
da ga spočne
in obrodi
tvoja negotova volja.

TRIPTIH

Okus zlata
zatrese ti podboje.
Položiš skodelico sveta
na mlade noje.

I
Bila nekje je zibelka,
polna joka in krvi.
Nad njo je legla senčica,
ki vsem zapre oči.

Ni treba tja pogledat.
Kdor pa že pogleda tja,
naj si obriše roke,
če se jih drži krvava rja.

II
Doklej bo zelenela gora
in nas požirala?
Doklej dišala bo tema
in v nas umirala?

Doklej bo skala zemlje
v nas kakor doma?
Doklej bo sonce solza,
solza neobrisana?

BEDENJA

Prvo bedenje

... se šteti
med priče,
ki nad čela
se jim nagiba
vzduh
in zli duh,
skoz bolečino
kot skoz vino
in kruh,
v žrtev,
ki jo
zaziba,
da jo mrtev
mrtvo nese
preko hriba.

Drugo bedenje

... pristani,
znani
v prerani
uri,
mogoče že lani
ali jutri,
v šetrajavi
minuti
gledati ven
skoz sen,
kako so vsi
sezuti
in podsuti,
izruti
za semenj.

Tretje bedenje

... v sobi
izreka,
nekaj v svetlobi,
nekaj v trohnobi,
ko obleka
je čisto prozorna,
odveč
in roka neumorna
izza križa
približa
meč.

Četrto bedenje

... se boriti
z nekom,
ki nekaj žival
in nekaj,
kar je človeku
v pokleku
prav,
oblega
tvoj dom,
in po tebi sega
iz bližin
in daljav,
iz ruševin
in iz tal,
za spomin
in v pozdrav.

Peto bedenje

Hrbti slike,
dogodkov,
koraka
souvažijo dotike,
ki z roko krotko
pridejo
iz mraka.
Bedeti,
to je:
kleti vzklike
iz oblaka
in moliti
oblike
in iz njih izrezane
like
angela težaka,
ki nas nenehno čaka,
ker nas mora
napojiti
in dvigniti
iz mraka.

Šesto bedenje

Na vzhodni
strani
duše
so neznani
in neplodni,
vsi
iz ruše.
Bedeti,
to je:
v
šetrajavi rani
dvigniti ramena
visoko
v nebo
in pogrezniti kolena
globoko
pod zemljo
v slovo
imena.

Šesto bedenje
nadaljevanje

... biti
za kmeta,
iti
skoz suha
in gluha
leta,
iti stokratov
čez eno in isto plan,
narediti
tisoč
in tisoč korakov
do siromakov,
ki s tabo rojeni
so vsak svoji ženi
na isti dan.

Sedmo bedenje

Izmerjena
je srajca
dopetajca
gruntarja
in puntarja,
in
razčetrverjena.
Bedeti,
to je:
razplatiti
glavó,
hrbet, srce
za sebe in za druge,
potratiti
nebo,
zemljo,
drevo,
slovo
za tiste
druge,
ki brez čiste
srajce obleže
dno plitve
struge.

ZGODBE O ČRNKRALJU

Napoved
rojstva

Iz božjega krohóta
nastane temen gózd.
Klobčič tebe se odmota
v zarjo in skrivnost.

V božji glavi si počival
kot zastražen grózd.
Jez o volčjo boš izzival
kot nepreviden góst.

Iz klevete božje
se ta svet je vsul.
Pod koso črne grožnje
boš sedel in čul.

Pod srpom čudne rože
boš sedel in spal.
Kot da zgneten si iz drože,
boš z drobtinami obedoval.

Pod rogovi prajelena
boš spočenjal, v strasti vpil.
Ko bo duša tvoja klana,
se boš še sam rodil.

Pesem o groblji

Ta groblja je ljudska,
šajnasta.
Vedno manj sloveča.
Nekoč jasa volčja,
gmajnasta.

Zvezde iz cajnastega
klobuka
rose na njo in iz golidaste
dlani.
Hrib nad njo je črna pruka.

Bo svetil, tipal breskov
stenj.
Ne poti ne lestve
ni v izbisan god.
Ne jezika ne rodu imen.

Pesem o mutcu

Je glas nemili brat.
Star je in ne mlad.
Je jezik ta, ki omedli.
Zato si pa tamutasti.
Vélíka bridkost
utehe,
ki odjemlje
grehe
zemlje
in mladost...

Obljube

Za lesami in za drevesi
grobno tihi plesi.
Kot da labod premnog
se je včlovečil. Ali bog.

Za nami so izgnanci
iz lepote in besede.
Pred nami bežni znanci,
ki nesejo na svitkih polne sklode.

Pesem

Blagoslovi pesem,
kdor jo moreš,
kdor jo znaš,
ko se bo zvečerilo
in bodo sence segle
v očenaš.

Pogrnil ti čez mizo
bom prt
iz črnih ptic.
To so krotke ptice.
Začel sem jih krotiti.
Ubogajo na klic.

Pogrnil ti čez postelj
bom prostranstvo molka
in tožba.
Pa boš videl izbo
roženkranca, ki bo
vedno bolj svetlil.

Čez ramena ti ogrnil
bom srajco, puntarsrajco
vzdihujočih cest.
In se boš prebudil, vrnil.
Ti nezvesti bog nevest!

SKUŠNJAVA

Skušnjava
je čuden mik,
ki se rodi
iz želje po nečem,
kar ni dovoljeno.

Skušnjava
skuša skušanca:
s poti speljati
v dogodivščine...

Skušnjava
rada naredi iz skušancev junake,
ki se lahko v trenutku spremene
v strahopetce in bedake.

Skušnjava
moč izgubi,
kadar je izkušnja skušanca
dovolj velika,
da ga od strahu
samo še umik zamika.

TISTO PRAVO
ZA MARKOVO GLAVO

Markova glava
ni prava
zato, ker je lepa —
in je morda všeč ljudem —
ali zato, ker verjame,
da ima prav v vsem...
Markova glava
mora dokazati,
da je kos stvarim,
ki rade zlezejo v glavo;
kar je za glavo
hudo nezdravo —
in ni ga zdravnika,
ki bi ozdravil bolnika:
s tako glavo...

Markova glava
je ena od mislečih glav,
ki ima večkrat prav,
pa zato ne kriči
na ves glas: vse vem!
Markova glava
se dostikrat moti,
takrat se povesi
in si prizna,
da živi v zmoti,
kar je za glavo
najbolj zdravo,
ker potem išče
in tudi najde:
tisto pravo...

KRIŽ JE
Z MOJIM OČKOM

Križ je z mojim očkom,
kadar se kar naprej potepa,
hódi ponoči domov — in:
ne uboga ne zgrda ne zlepa.

Zjutraj ga vse boli:
od glave do trebuha...
Mamici se zdi kot velik otrok,
kadar mu kamelice kuha.

Jaz mu polagam na čelo
mrzle obladke...
In preden zaspi, mi pravi:
»Ah, tvoje ročice so tako sladke!«

Ko se naspi,
vstane iz postelje:
velikega otročka,
mamičin mož — moj očka...